PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE www.zagros.org www.zagros.ws پێگەی زاگرۆس
تێبینی: کتێبەکەمان کردووە بە قەبارەی A4 بۆ سووککردنی فایلەکە. هەروەها لەبەرئەوەی بەڵگەنامەکان زۆرن و قورسن ناچاربووین دایاننەنێین
((پێگەی زاگرۆس))

ڕەوتی ئیسلامیی
لە باشووری کوردستان
١٩٤٦ ـ ١٩٩١

توێژینەوەیەکی مێژوویی لە کارو چالاکیی پارت و کۆمەڵە ئیسلامییەکان

ئیدریس سیوەیلی

چاپی یەکەم
٢٠٠٦ زایینی ـ ١٤٢٧ کۆچی

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ناوی کتێب: ڕەوتی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان ١٩٤٦ ـ ١٩٩١

نووسەر: ئیدریس سیوەیلی

نەخشەسازی بەرگ: ئەکرەم فەرەیدون

ژمارەی سپاردن: ٢٦٥ ساڵی ٢٠٠٦

تیراژ: ١٠٠٠

ساڵی چاپ: ٢٠٠٦

چاپ: یەکەم

چاپخانە: گەنج

مافی لە چاپدانەوەی ئەم بەرهەمە پارێزراوە بۆ نووسەر

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ﴾

الزمر (١٧ ـ ١٨)

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

پێشکەش بێت بە:

ـ دایک و باوکم، خوشکەکانم و هاوسەرەکەم.

ـ نەوەی نوێ بەڵکو پەند لە ڕووداو و ئاڵوگۆڕەکانی مێژوو وەرگرن.

ZAGROS WEBSITE

سوپاس و پێزانین

ـ سوپاس بۆ (م. سەلاح کانەبی، د. یاسین سەردەشتی، م. ئاکۆ شوانی، م. نەریمان عەبدوڵڵا) مامۆستا لە بەشی مێژوو لە زانکۆی سلێمانی.

ـ سوپاس بۆ (کاك تۆفیق کەریم) هاوکاریی و کارئاسانی زۆری بۆ کردم.

ـ سوپاس بۆ (هەژار حاتەم، ئارام عەلی سەعید، موحەممەد شارباژێڕی، ئیبراهیم موحەممەد عەزیز، م. ئەبوبەکری سدیقی، ئەکرەم فەرەیدون، حەیدەر جەمیل جاف، ئەحمەد ڕەنجبار، کامیل مەحمود، کامەران بابان زادە، سدیق سالّح، سۆران عیزەت، شەریف وەرزێر، ڕێبوار حەمەد خدر، سەلاح سالار، هێرش عومەر، ئەنوەر سەنگاوی، ڕێدار ئەحمەد، ماجد عەبدوللەتیف،جەمال موحەممەد ڕەشید) هەریەکەو بە جۆرێك هاوکاریان کردم.

ـ سوپاس بۆ بەڕێزان (م. موحەممەد ڕەئوف، م. ئەحمەد کاکە مەحمود، م. عەلی عەبدولعەزیز، م. عەبدولستار مەجید، م. جەعفەر مستەفا، کاك مەسعود عەبدولخالق، م. مەولود باوەموراد، م. هیوا میرزا سابیر، م. سوبحی داودی، شێخ موحەممەد بەرزنجی، م. حەسەن بابەکر، م. سدیق عەبدولعەزیز، م. حەسەن شەمێرانی، م. بورهان موحەممەد ئەمین، حاجی ئەحمەد عەبدوڵڵا دەلاك، م. عەلی باپیر،)، بە چاوپێکەوتن و زانیاریەکانیان توێژینەوەکەیان دەوڵەمەند کرد.

لیستی نیشانە و هێما کورتکراوە بەکارهێنراوەکانی توێژینەوەکە

ب. ش = بێ شوێنی چاپکردن

ب. م = بێ مێژوی چاپکردن

ل = لاپەڕە

ز = زاینی

ك = کۆچی

ه = کۆچی (لە سەرچاوە عەرەبییەکاندا)

ئا = ئامادەکردنی

لە = وەرگیراوە لە

PDF 4 KURD

پێڕست

ژمارەی لاپەڕەکان هی کتێبە چاپکراوەکەیە نەک هی ئەم فایلە (زاگرۆس)

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

پێشەکیی

ئەمڕۆ لە باشووری کوردستان چەندین تەوژم و پارتی ئیسلامیی بوونیان هەیە، وێڕای چەندین خەسڵەتی هاوبەش لە نێوان ئەو تەوژم و پارتانەدا، هاوکات هەریەکەیان خاوەن تایبەتمەندیی و دیدو تێڕوانینی خۆیەتی، ئەو بزووتنەوانە لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوو بەشێك بوون لە ڕەوشی ڕامیاری باشووری کوردستان، زۆرجاریش ئەو پرسیارە دەوروژێنرێ کە ئاخۆ ئەم گروپە ئیسلامییانە لە چ قۆناغێکی مێژوویی باشووری کوردستان سەریان هەڵداوە؟ سەرچاوەی فکریی و پەروەردەییان چییە؟ پێگەیان لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد دا چییە؟ دیدو تێڕوانینیان لەمەڕ دۆزی نەتەوەی کورد چییە؟ ئەمانەو گەلێ پرسیاری دی لە واقیعی ئەمڕۆی کوردستان ئامادەییان هەیەو پێویستیان بەوەڵامە.

بێگومان ئامادەیی ڕەوتی ئیسلامیی تایبەت نییە بە گۆڕەپانی کوردستان، بەڵکو ئەو دیاردەیە کۆمەڵگە ئیسلامییەکانی تێپەڕاندووەو تەواوی جیهانی گرتۆتەوە، لە سەرانسەری جیهاندا دەیان زانکۆو پەیمانگاو دامەزراوەی ئەکادیمی گرنگی تایبەت بەو دیاردەیە دەدەن و توێژینەوەی لەبارەوە دەکەن، بەڵام لە کوردستان تا ئێستا گرنگی بەو دیاردەیە نەدراوە، دامەزراوەی ئەکادیمی تایبەت بەو بوارە نەکراوەتەوە، توێژینەوەی بابەتی و زانستی لەبارەوە ئەنجام نەدراوە، ئەمەش ئەوە دەخوازێت ناوەندە زانستیەکان چیدی ئەو بوارە پشتگوێ نەخەن و ئاوڕی لێبدەنەوە، ئەم توێژینەوەش هەوڵێکە لەو بوارەداو تێیدا باس لە قۆناغێکی هەستیاری مێژووی ڕەوتی ئیسلامیی دەکات و دەگونجێت بکرێتە سەرەتایەك بۆ ئاوڕدانەوە لەو بوارە.

گەورەترین گرفتی بەردەم ئەم توێژینەوەیە نەبوونی ژێدەری پێویستە دەربارەی ڕەوتی ئیسلامیی، هۆکاری ئەمەش بە پلەی یەکەم دەگەڕێتەوە بۆ باروودۆخی تایبەتی کوردستان لەو کاتەدا کە بە قۆناغی شەڕو پشێویی و ئاژاوەو ستەم و چەوساندنەوەی حکومەتی عێراقدا تێدەپەڕی، ئەمەش ئەوەی لە نەیارانی ئەو حکومەتە دەخواست کە زۆر نهێنی پارێزبن و زانیاری دەربارەی خۆیان نەخەنەڕوو، ڕەوتی ئیسلامییش بەشێك بووە لەو حاڵەتە، لەلایەکی ترەوە بەشێکی سەرەکی ئەو ڕەوتەی ئێمە باسی لێوە دەکەین لەو قۆناغەدا سەرقاڵی کاری نهێنی بوو، ئەمەش هێندەی دی توێژینەوە دەربارەی ئەو قۆناغە قورس دەکات.

هەروەکو پێشتریش ئاماژەمان پێدا نەبوونی دەزگاری ئەکادیمی تایبەت بە توێژینەوەی دیاردەی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان دەبێتە گرفت بۆ هەر توێژەرێك کە لەو بارەوە توێژینەوە بکات، هاوکات خودی ئیسلامییەکانیش لەو ڕووەوە کەمتەرخەمن و تا ئێستا گرنگیان بە مێژووی خۆیان نەداوە، لەلایەکی ترەوە هەندی لەو کەسانەی لە سەرەتای کاری ئیسلامییەوە لە باشووری کوردستان بەشداربوون لە ژیاندا نەماون، یاخود لە هاندەران یان لە شارەکانی تری کوردستان دەژین، ئەمەش تاڕادەیەك گرفت بۆ توێژەر دروست دەکات، لە پاڵ هەموو ئەم گرفتانەشدا سەرەنجام ئەو توێژینەوەیە هاتە بوون.

توێژینەوەکە جگە لە پێشەکیی و دەرەنجام و پاشکۆی بەڵگەنامەو وێنەکان لە دەروازەو پێنج بەش پێکهاتووە، دەروازە بەسەر دوو باسدا دابەش کراوە، لە باسی یەکەمدا باس لە چەمك و زاراوەی ڕەوتی ئیسلامیی کراوە، وێڕای خستنەڕووی چەند بۆچوونی جیاواز دەربارەی ئەو چەمك و زاراوانەی بۆ ناولێنانی دیاردەکە بەکاردێن، یەکێك لەو زاراوانە هەڵبژێردراوەو لەم توێژینەوەدا بەکارهاتووە کە لە چاو زاراوەکانی دیکەدا زیاتر ڕەهەندی مێژوویی تیا دەخوێندرێتەوەو لەگەڵ ناوەڕۆکی توێژینەوەکەدا دەگونجێت. باسی دووەم تەرخانکراوە بۆ خستنەڕووی ڕیشەی کاری ئیسلامیی لە باشووری کوردستان و تێیدا بە پشت بەستن بە سەرچاوە مێژووییەکان کارو چالاکی ئەو ڕەوتە خراوەتەڕوو.

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

بەشی یەکەم تایبەتە بە مێژووی ڕەوتی ئیسلامیی لە نێوان ساڵانی (١٩٤٦ ــ ١٩٧١)، ئەو بەشە بەسەر چوار باسدا دابەش کراوە، لە باسی یەکەمدا باس لە بڵاوبوونەوەی بیری ئیخوان موسلمین لە عێراق کراوە، بە شێوەیەکی چڕو پوخت باس لە سەرەتاکانی گەیشتنی بیری ئیخوان بە عێراق کراوە. لە باسی دووەمدا باس لەکارو چالاکی ڕەوتی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان لە سەردەمی پاشایەتیدا کراوە، هەر لەو باسەدا زانیاری ورد دەربارەی سەرەتاکانی گەیشتنی بیری ئیخوان بە کوردستان خراوەتەڕوو. باسی سێیەمیش تایبەتە بە کارو چالاکی ڕەوتی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان لە سەردەمی کۆماریدا، هەروەها بە وردی باس لە شێوازی کاری ڕەوتی ئیسلامیی لەو قۆناغەدا کراوە. باسی چوارەمیش تایبەتە بە شەن‌و کەو کردن‌و خوێندنەوەیەکی ڕەخنەگرانەی سیٚ دەیەی کاری ئیخوان لە عێراق‌و باشووری کوردستان، دەبێت سەرنج لەوەش بدرێت کە لەو باسەدا تەنها باس لە سلبیات کراوە، بە گشتی بەشی یەکەم گەلێك زانیاری وردی لەخۆگرتووە کە تا ئێستا بڵاونەکراونەتەوە.

بەشی دووەم بەسەر سیٚ باسدا دابەشکراوەو تایبەتە بە قۆناغێکی نویٚ لە کاری ئەو ڕەوتە کە لە کاری تاکەکەسییەوە دەستپێدەکات بۆ ڕێکخراوبوون، لە باسی یەکەمدا باس لە کاری ئیسلامیی لە حەفتاکان‌و نیوەی یەکەمی هەشتاکانی سەدەی بیست کراوە، شێوازی دەستپێکردنەوەی کاری ئیسلامیی لە ناوچە جۆراو جۆرەکاندا خراوەتەڕوو، لە باسی دووەمدا خەسڵەت‌و تایبەتمەندی ئەو قۆناغەی کاری ئیسلامیی خراوەتەڕوو، لە باسی سێیەمدا باس لە هۆکاری سەرهەڵدانەوەو بەهێزبوونی ڕەوتی ئیسلامیی وەکو دیاردەیەکی مێژوویی کراوە، تێیدا هۆکارە ناوخۆیی‌و دەرەکییەکان بەهەند گیراون‌و باسیان لێوەکراوە.

بەشی سێیەم لە سیٚ باس پێکهاتووەو تایبەتە بە ڕەوتی ئیخوان موسلمین لە نێوان ساڵانی (١٩٧٩ ـ ١٩٩١)، لە باسی یەکەمدا سەرهەڵدان‌و کارو چالاکی‌و دیدو تێڕوانینی باڵی سدیق عەبدولعەزیز باس کراوە. لە باسی دووەمدا کارو چالاکی باڵی سەلاحەددین موحەممەدو هەوڵی ئەو باڵە بۆ دروستکردنی پارتێکی ئیسلامیی ئاشکرا خراوەتەڕوو. پاشان لە باسی سێیەمدا کارو چالاکی هەردوو باڵ لە دوای ساڵی (١٩٨٥)و یەکگرتنیان لەگەڵ ئیخوانەکانی عێراق‌و پاشان ئاشکرابوونی ڕێکخستن‌و هەڵاتنیان، دواتر کاری هەردوو باڵ لە ئێران خراوەتەڕوو، ئەم بەشە گەلێك زانیاری نویٚ لەخۆ دەگرێت کە لە ڕووی مێژووییەوە بەهایەکی گەورەی هەیە.

بەشی چوارەم تایبەتە بە چەند پارت‌و ڕێکخراوێکی ئیسلامیی کە لە نێوان ساڵانی (١٩٧٨ ــ ١٩٩١) کارو چالاکیان هەبووە، لە باسی یەکەمدا دروستبوون‌و کارو چالاکی بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامیی کوردستانی عێراق شیکراوەتەوە. لە باسی دووەمدا لەشکری ئیسلامیی کورد هەر لە دروستبوونییەوە پاشان کارو چالاکی‌و دیدو تێڕوانین‌و هەڵوەشاندنەوەی خراوەتەڕوو. باسی سێیەم تایبەتە بە کۆمەڵی جیهادو کۆمەڵەی ئیسلامیی، باس لە چۆنێتی دروستبوونی ئەو دوو پارتە کراوە. باسی چوارەم تایبەتە بە پەیوەندی قوتابیانی موسڵمان لە کوردستان کە ڕێکخراوێکی پیشەییەو هەر لە دروستبوونیەوە تا ڕاپەڕینی (ئازاری ١٩٩١) ڕۆڵ‌و کاریگەری خۆی هەبوو، هەڵبەتە ئەم باسە تایبەتمەندییەکی خۆی هەیە بەوەی کە تایبەتە بە ڕێکخراوێکی پیشەییەوە نەك ڕێکخراوی سیاسیی، دیارە لەبەر چالاکبوونی ئەو ڕێکخراوە ئەو باسەی بۆ تەرخانکراوە. لەم بەشەدا بەشێوەی بەشەکانی پێشوو گەلێك زانیاری ورد خراوەتەڕوو، هاوکات ڕووداوو هەڵوێستەکان هەڵسەنگێنراون‌و بۆچوونی توێژەر لەو بارەوە خراوەتەڕوو.

بەشی پێنجەم بەسەر سیٚ باسدا دابەشکراوەو تەرخانکراوە بۆ بزووتنەوەی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق، لە باسی یەکەمدا چۆنێتی ڕاگەیاندن‌و ڕەوشی ناوخۆی بزووتنەوە باسی لێوەکراوە. باسی دووەم تایبەتە بە پێگەی بزووتنەوەی ئیسلامیی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی نیشتمانیی کوردستاندا، کارو چالاکی ڕامیاری‌و سەربازی‌و ڕاگەیاندن‌و کۆمەڵایەتی بزووتنەوە باسی لێوەکراوە. لە باسی سێیەمدا پەیوەندییەکانی بزووتنەوەی ئیسلامیی لە ئاستی کوردستان‌و دەرەوەدا خراوەتەڕوو.

PDF 4 KURD

گرنگی ئەم توێژینەوەیە لەوەدایە کە یەکەمین توێژینەوەی ئەکادیمییە لەسەر بنەمای شێوازی زانستی توێژینەوەی مێژوویی ئەنجامدراوە، لەم توێژینەوەدا سەرەڕای پشت بەستن بە دەیان بەڵگەنامە، تا ڕادەیەك شێوازێکی مەیدانی بەخۆوە گرتووەو چەندین چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەو کەسانەدا ئەنجامدراوە کە بەشێك بوون لەو ڕەوتەو لە ناوەندی بڕیاردابوون و لە نزیکەوە ئاگاداری کاری ئەو ڕەوتەن، بێگومان کارێکی لەو شێوە توێژینەوەکەی دەوڵەمەند کردووە.

وێڕای چەندین بەڵگەنامەو چاوپێکەوتن کە لە ڕیزبەندی ژێدەرەکاندا پلەی یەکەمی وەرگرتووە، سوودمان لە ژمارەیەك ژێدەری دی وەرگرتووە، هەوڵماندا وە بگەڕێینەوە سەر ئەدەبیاتی ڕەوتی ئیسلامیی و ئەو گۆڤارو بڵاوکراوانەی لەو قۆناغەدا دەرچوون کە ئێمە توێژینەوەی لەبارەوە دەکەین، لەو بارەوە گۆڤارەکانی (الهداية، لسان الهداية، ئالای ئیسلام، ئاسۆی ئیسلام، ، دەنگی باوەڕ، بانگەواز، النفير) سوودێکی ڕێژەیی باشیان پێگەیاندین، هەروەها لەو بابەتانەی دەربارەی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی نیشتمانیی کورد لەو قۆناغەدا نووسراون سوودمەند بووین، دەربارەی ڕەگو ڕیشەی کاری ئیسلامیی ئەوا وێڕای دوو ماستەرنامە سوودمان لە (الدليل العراقي الرسمي لسنة ١٩٣٦) وەرگرتووەو سەبارەت بە کردنەوەی لقی کۆمەڵە ئیسلامییەکان زانیاری وردی تێدایە.

لە هەندی جێگەشدا سوودمان لە ماستەرنامەی (مستقبل الحركة الإسلامية في كوردستان العراق) وەرگرتووە، بەڵام ماستەرنامەی ناوبراو لە هەندێ شوێندا کەوتۆتە هەڵەی مێژووییەوە. هەروەها سوودمان لە کتێبی (کاروانی ڕێ، هاڵەکۆك) وەرگرتووە، ئەمە سەرەڕای ئەوەی سوود وەرگیراوە لە کتێبی (الحياة الحزبية في الموصل ١٩٢٦ ـ ١٩٥٦، الحركة الإسلامية في كردستان العراق واقع وأمل، رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان).

بەشێکی دیکەی ژێدەری ئەم توێژینەوەیە ئەو وتارو بابەتانەن لە گۆڤارو ڕۆژنامەکانی دوای ڕاپەڕینی (ئازاری ١٩٩١) بڵاوکراونەتەوە، بەڵام ئەو وتارانە زۆر کورتن و لایەنگری یان دژایەتیان پێوە دیارە، لەبەر ئەوە ناچنە خانەی توێژینەوەی ئەکادیمی، لە پاڵ هەموو ئەمانەشدا سوودمان لە چەند کتێبو بڵاوکراوەی دی وەرگرتووە کە لە شوێنی خۆیدا ئاماژەی پێدراوە.

بێگومان هیچ کارێکی مرۆڤ بێ هەڵەو کەمو کورتی نییە، دەبێت بەو چاوەش لەم توێژینەوەیە بڕوانرێتو ئەوەش بەهەند بگیرێت کە ئەم توێژینەوەیە بەرهەمی ماندوبوونی دوو ساڵی توێژەرەو گەلێك لاپەرەی مێژووی لە فەوتان ڕزگارکردووە، هاوکات ئەم توێژینەوە دەبێتە سەرچاوەیەکی ڕەسەن بۆ هەر توێژینەوەیەکی دیکە کە دەربارەی ڕەوتی ئیسلامیی یاخود بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی نیشتمانیی کورد لەو قۆناغەدا ئەنجامبدرێت.

ئیدریس سیوەیلی

کوردستان ـ سلێمانی

Siwayli@hotmail.com

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

دەروازە

باسی یەکەم: چەمك و زاراوەی ڕەوتی ئیسلامیی

دیاردەی گەڕانەوە بۆ ئایین لە سەدەی بیستەمدا بۆتە دیاردەیەکی جیهانی، ئەم دیاردەیە تەنیا تایبەت نییە بە کۆمەڵگە ئیسلامییەکان، بەڵکو بە ئاست و تینی جیاوازەوە لە دونیای مەسیحی و یەهودیشدا ئامادەیی هەبووە و هەیە. کە دەڵێین گەڕانەوە بۆ ئایین مەبەستمان ئەوە نییە تاکەکانی کۆمەڵگە بێ ئایین بوون و لە ساتەوەختێکی دیکەدا هەستیان کردبێت کە دەبێت بگەڕێنەوە بۆ ئایین، بەڵکو ئەم گەڕانەوەیە جیاوازە لە ئایینداریی تەقلیدی پێشوو، ئەم دیاردەیە شوێنکەوتن و پابەندبوونێکی هۆشیارانەترە بە ئایینەوە[1].

کاتێکیش دەمانەوێت لە دیاردەی گەڕانەوە بۆ ئایین بکۆڵینەوە، هەر لەسەرەتاوە ڕووبەڕووی گرفتی ناولێنانی دیاردەکە دەبینەوە، چونکە ناولێنانەکە پێویستی بە ڕاڤە و شیکردنەوە هەیە و ئەوەش کۆمەڵێك دەلالەت لەخۆ دەگرێت، حاڵەتێکی لەو جۆرەش وادەکات ناولێنانەکە بەدیقەت نەبێت. بە واتایەکی دی هەر ناولێنانێکی ئەو دیاردەیە، دەبێتە بەشێك لەو مەبەستەی توێژەری بۆ لێکۆڵینەوە لەو دیاردەیە هانداوە.

تا ئێستا زاراوەگەلێك بۆ ئەم دیاردەیە لە ناوەندە ئەکادیمیی و ڕۆشنبیریی و ڕامیارییەکاندا بەکارهاتووە، ناکۆکی توندیش لە نێوان لایەنگران و نەیارانی ئەو دیاردە سەبارەت بە بەکارهێنانی ئەو زاراوانە لەئارادایە، لەو ناوانەی کە زۆر بڵاون و بەرگوێ دەکەون: بوژاندنەوەی ئیسلامیی، ڕابوونی ئیسلامیی، ئیسلامیی سیاسی، ئوسوڵیەتی ئیسلامیی، ڕیفۆرمی ئیسلامیی، ڕەوتی ئیسلامیی، ئیسلامەوی، ڕادیکاڵی ئیسلامیی، بزاڤی ئیسلامیی، نوێگەری، ...هتد[2]، بەمەش ناولێنانەکە بۆتە جێگای مشتومڕی زۆر.

(ئەلیاس یونس) ئەم دیاردەیە بە ئوسوڵیەت ناودەبات و لە پێناسەی ئوسوڵیەتدا دەڵێت: "هەڵوێست و کۆشش و بزاڤێکە کە دەیەوێت یان هەوڵ دەدات خۆی بەبنەماکان ببەستێتەوە"[3]. (ڕاشد ئەلغەنوشی) وەکو بیریارێکی ئیسلامیی لەگەڵ ئەوەی ئەم دیاردەیە بە نوێگەریی ئیسلامیی ناودەبات، خەسڵەتی گەڕانەوە بۆ بنەڕەت و بنچینەکانی ئیسلام دەکاتە بەشێك لە تایبەتمەندی دیاردەکە و دەڵێت: هەموو بزووتنەوەیەکی نوێگەری لە ناوەڕۆکدا بریتییە لە گەڕانەوە بۆ بنەچەو بنەڕەت، ئەمە تایبەت نییە بە ئیسلامەوە، تەنانەت نوێگەریی لە ئەورووپا بریتی بوو لە گەڕانەوە بۆ بنچینە یۆنانی و ڕۆمانییەکان[4]. لە وتەکەی ئەلغەنوشی ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە دیاردەی گەڕانەوە بۆ ئایین خەسڵەتی ئوسوڵیەتی تێدایە، نەك خودی دیاردەکە ئوسوڵیەت بێت، ئەمەش حاڵەتێکی دینامیکی گۆڕانە.

بە بۆچوونی (نەجدەت ئاکرەیی)، ڕەوتی سیاسیی ئیسلامیی داوای گەڕانەوە بۆ ئەسڵی دین و شەریعەت لە حوکم و ژیانی سیاسیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتییدا دەکات، هەر بۆیە زاراوەی ئوسوڵیەتی ئیسلامیی لە ئیسلامیی سیاسیی بەدیقەتترە[5].

---

[1] موسڵیح ئیروانی: ئیسلام و ناسیونالیزم لە کوردستاندا، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر ٢٠٠٤، ل٦٢.

[2] هەمان سەرچاوە، ل٦٢؛ د. حیدر إبراهیم علی: التیارات الإسلامیة وقضیة الدیمقراطیة، الطبعة الثانیة، بیروت ١٩٩٩، ل٢٤.

[3] لە: موسڵیح ئیروانی: هەمان سەرچاوە، ل٦٣.

[4] لە: د. حیدر ابراهیم علی: هەمان سەرچاوە، ل٢٥.

[5] لە: کۆمەڵێك نووسەر: دین و سیاسەت، ئا: سەرۆ قادر، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر ٢٠٠٠ز، ل٩٩.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

ئوسوڵیەت، تەنیا خەسڵەتێکی ڕەوتی ئیسلامییە، ئەگەر بە تەنها خەسڵەتێك بکەینە ناسنامەی ڕەوتی ئیسلامیی، ئەوا بایەخی ئەکادیمی لێکۆڵینەوەکە کەمدەبێتەوە، گومانی تێدا نییە پێشەنگی ڕەوتی ئیسلامیی هاوچەرخ، ئەو بزووتنەوە چاکسازییە ئایینییە کە جەمالەدینی ئەفغانی(١٨٣٩ ــ ١٨٩٦ز)و موحەممەد عەبدە(١٨٤٩ ــ ١٩٠٥ز)و موحەممەد ڕەشید ڕەزا(١٨٦٥ ــ ١٩٣٥) ڕێبەرایەتی دەکەن، ئەوان دەیانویست، بنچینەو بنەماکانی ئیسلام، لەگەڵ کەژاوەی پێشکەوتنی ئەورووپا بگونجێنن، تا ناکۆکی لە نێوان کولتووری هاوچەرخبوندا دروست نەبێت[1]. بەمەش ڕەوتی ئیسلامیی هەمیشە خەسڵەتی ئوسوڵیەت تێیدا ڕەنگی داوەتەوە، هەروەکو چۆن خەسڵەتی گشتگیری(شمولی)و پیرۆزی (تقدیس) تێیدا ڕەنگی داوەتەوە، هەموو ئەمانە خەسڵەتن و ناگونجێت بە تەنیا خەسڵەتێکیان بکرێتە ناسنامەی ئەو ڕەوتە.

بیریاری ئیسلامیی (د. یوسف ئەلقەرزاوی)، ئەم دیاردەیە بە ڕابوون (الصحوة) ناودەبات، بەلای ئەوەوە ئەم زاراوەیە ئاماژەیە بۆ بێداربوونەوە، هەستانەوە لە خەوو مەستی، ڕابوون بریتییە لە گەڕانەوەی هۆش و بەئاگاهاتنەوە لە بێ هۆشی[2].

(شێرکۆ کرمانج) زاراوەی ئیسلامیی سیاسیی و سەرجەم زاراوەکانی دی وەلا دەنێت، لە دیدی ئەودا زاراوەی (ئیسلامیزم) بۆ ناولێنانی ئەو دیاردەیە پەسەندو گونجاوە، لەو بارەوە دەڵێت:" مەبەستمان لە ئیسلامیزم ئەو تیۆرە یان ئایدۆلۆجییە سیاسییەیە کەلە ئاکامی ئەو هەوڵانەی لەلایەن کەسێك یان ڕێکخراوێك یان بزوتنەوەیەك وەبەرهەمدێت بە خوێندنەوەی سەرچاوە سەرەکییەکانی ئیسلام. بە واتایەکی دیکە دانانی هەرسێ سەرچاوە سەرەکییەکانی ئیسلام: قورئان و سوننەو فیقهی ئیسلامی بە تاکە سەرچاوەی یاساو سیستەمی بەڕێوەبردنی وڵات و پەیوەندیە ناوخۆیی و دەرەکییەکان. جا ئەو هەوڵانە چ لە سەرەتاکانی مێژووی موسڵمانان بووبن چ لە سەردەمی ئەمڕۆکەمان"[3].

بە پێچەوانەی بۆچوونی شێرکۆ کرمانج، هەندێك لە توێژەرانی عەلمانی بەکارهێنانی زاراوەی ئیسلامیی سیاسیی بە ئەکادیمی دەزانن، پێیان وایە ڕەوتی ئیسلامیی تەوزیفی ئایین بۆ مەسەلە سیاسییەکان دەکات، لەو ڕووەوە (د. ئەحمەد بەلقاوی) دەڵێت: "مەبەست لە ئیسلامیی سیاسی ئەو بزاڤە سیاسیانەیە کەلە ئیسلام سەرچاوە دەگرن و پێیان وایە بۆ کارکردنە سەر ئەم واقعە دەبێت دەسەڵاتی حوکمڕانی بگرنەدەست"[4].

هەر لەو بارەوە (نیاز سەعید عەلی) بەکارهێنانی زاراوەی ئیسلامیی سیاسیی بە گونجاو دەزانێت و لە پێناسەی ئەو زاراوەدا دەڵێت:"بریتییە لە بەکارهێنانی سیاسیانەی ئایینی ئیسلام، یان بریتییە لە پرۆسەی بە سیاسی کردنی ئایینی ئیسلام بۆ ئامانج و دەسەڵات و بەرژەوەندیە سیاسیەکان"[5].

لە هەردوو پێناسەکەدا، مەسەلەی مومارەسەکردنی کاری سیاسیی لەلایەن ڕەوتی ئیسلامییەوە بەهەند گیراوە، بە بڕوای ئێمە زاراوەی ئیسلامیی سیاسیی تەواو بەدیقەت نییە، چونکە ڕەوتی ئیسلامیی بە تەنها کاری سیاسیی ناکات، خەسڵەتێکی ئەو ڕەوتە گشتگیریە، ئەمەش بەو مانایەی ئەو ڕەوتە لەسەر ئەوە پێدادەگرێت کە ئیسلام ئایینێکی گشتگیرەو بە تەنیا پەیوەست نییە بە پەیوەندی نێوان تاك و خوا، بەڵکو ئەرکێکی تری ئایین، ڕێکخستنی پەیوەندی نێوان تاکەکانی کۆمەڵگەو دەسەڵاتە، ڕەوتی ئیسلامیی دەخوازێت ئایین ڕۆڵی زیاتر لەکۆمەڵگەدا

---

1 د. حیدر إبراهیم علی: هەمان سەرچاوە، ل٢٦.

2 الصحوة الإسلامیة وهموم الوطن العربي والإسلامي، ب.ش، ب. م، ل١١.

3 بەسیاسییکردنی ئیسلام دیاردەی ئیسلامیزم، لە بلاوکراوەکانی دەزگای چاپو پەخشی سەردەم، سلێمانی ٢٠٠٥ز، ل ١٥ ـ ١٦.

4 لە: کۆمەڵێك نووسەر: هەمان سەرچاوە، ل٢٩٧.

5 لێکۆڵینەوە لە ئیسلامی سیاسی، بلاوکراوەکانی مەکتەبی بیرو هۆشیاری (ی. ن. ك)، سلێمانی ٢٠٠٤ز، ل٤.

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

بگێڕێت و لەو ڕووەوە سەرڕای دەیان دەق، کولتووری سەدان ساڵەی دەسەڵاتی ئیسلامیی بە نموونە دەهێننەوە.

(بەرنار لویس) توێژەرانی خۆرئاوا لە بەدحاڵیبوون لە ڕەوتی ئیسلامیی ئاگادار دەکاتەوە، بە بڕوای ئەو، دەبێت لە کاتی بەکارهێنانی وشەی ئیسلامییدا، ئەوەمان لەبەرچاوبێت کە لە ئیسلامیی کلاسیکیدا سنوورێکی جیاکەرەوە لە نێوان مزگەوت و دەوڵەتدا نەبووە، ئەو حاڵەتەش بۆتە خەسڵەتێکی دیاری ئیسلام، بەمەش ڕەخنەگرتن لە سیاسیبوونی ئەو گروپانە کارێکی نابەجێیە [1].

لەلایەکی ترەوە، خودی ڕەوتی ئیسلامیی، دابەش دەبێت بەسەر چەند ڕەوتێکی جیاواز لە شێوازی کارکردن، (کۆمەڵەی نوور) [*] پێڕەوی کاری سیاسیی ناکەن، بەڵام بەشێکن لە ڕەوتی ئیسلامیی، ئەگەر ڕەوتی ئیسلامیی بە ئیسلامیی سیاسیی ناوزەد بکەین ئەی کۆمەڵەی نوورو هاوشێوەکانی لە ژێر کام خانەدا پۆلێن بکەین؟!

ئێمە کۆمەڵێك پێناسەی جیاوازمان بە نموونە وەرگرت، مەبەستمان ئاماژەکردنێك بوو بەو جیاوازیانەی لە نێوان توێژەراندا دەربارەی ئەو دیاردەیە هەیە، هاوکات ویستمان تا ڕادەیەك ئاشنایەتی لەگەڵ بەکارهێنانی ئەو چەمکەدا پەیدا بکەین، ئەم توێژینەوەیە تایبەت نییە بە لێکۆڵینەوە دەربارەی چەمك و زاراوەی ڕەوتی ئیسلامیی، بەڵکو تایبەتە بە لێکۆڵینەوە لە لایەنی مێژوویی ئەو دیاردەیە، لە کات و شوێنێکی دیاری کراودا، بۆیە ئامانج لە تەرخانکردنی ئەم باسە بۆ ئەو چەمکە، دیاریکردنی مەودای توێژینەوەکە و بەرچاو ڕۆشنییە لەسەر ئەو دیاردەیەی توێژینەوەی لەبارەوە دەکەین.

ئێمە لەڕووی مێژووییەوە ڕەوتی ئیسلامیی بە گونجاو دەزانین و لەم توێژینەوەدا بەکاری دێنین، مەبەستیشمان لێی دیاردەی گەڕانەوەیە بۆ ئایینی ئیسلام بەشێوەیەکی نوێ، کە تێیدا هەڵگری ئەم بیرە دیدو تێڕوانینی لە ئیسلامەوە سەرچاوە دەگرێت و لەسەر ئەوە پێدادەگرێت، کە ئایین بەرنامەیەکی گشتگیرە بۆ ژیان، یەکێکیش لەو ئامانجانەی ئەم ڕەوتە هەوڵی بۆ دەدات دەسەڵات گرتنە دەستە، بە شێوەیەك کە تێیدا بەپێی شەریعەتی ئیسلام پەیڕەوی ئەو دەسەڵاتە دەکات. ئەو زاراوەیەش لە بەرامبەر ئیسلامیی تەقلیدی بەکاردەهێنین، کە بریتییە لەو جۆرە ئیسلامەتییەی لە چوارچێوەی پەیوەندی تاك و خوداو هەندێ نەریتی کۆمەڵایەتی دەرناچێت.

کاتێکیش وشەی (ئیسلامیی) دەخەینە پاڵ ڕەوت، وشەی (ئیسلامیی) دەبێتە ئاوەڵناو بۆ ڕەوت، ئەمەش بەو مانایە دێت کە ئەو ڕەوتە هەڵگری ئایدۆلۆژیای ئیسلامە، هەر وەکو چۆن ئەگەر کەسێك هەڵگری ئایدۆلۆژیای مارکسیزم بێت پێی دەوترێت (مارکسی).

باسی دووەم: ڕیشەی کاری ئیسلامیی لە باشووری کوردستان

ئەگەر بمانەوێت باس لە سەرهەڵدان و ڕیشەی مێژوویی ڕەوتی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان بکەین، زەحمەتە بتوانین سەرەتایەکی بۆ دیاری بکەین، دەبێت بۆ شارەزابوون لە سەرەتاکانی سەرهەڵدانی، سەرنجی دوو هۆکاری گرنگ و کاریگەر لەسەر ڕەوتی ئیسلامیی لە تەواوی جیهانی ئیسلامیی و کوردستان بدەین. کاریگەری یەکەمیان ئەوەیە کە پێشەنگی ڕەوتی ئیسلامیی هاوچەرخ، ئەو بزووتنەوە چاکسازییە ئایینییەیە کە جەمالەدینی ئەفغانی(١٨٣٩ - ١٨٩٦ز) و موحەممەد عەبدە(١٨٤٩ – ١٩٠٥ز) و موحەممەد ڕەشید ڕەزا(١٨٦٥- ١٩٣٥ ز)

---

[1] لغة السياسة في الإسلام، ترجمة: د. ابراهيم شتا، الطبعة الاولى، دار قرطبة للنشر والتوثيق والابحاث، ١٩٩٣، ل١٠.

[*] کۆمەڵەی نوور: کۆمەڵەیەکی ئیسلامییە سەعید نورسی (١٨٧٣ ـ ١٩٦٠ ز) دامەزرێنەریەتی، بڕوایان بەکاری سیاسی نییەو زیاتر گرنگی دەدەن بە پاکردنەوەی دەروون و بابەتە ئیمانی و ڕۆحییەکان. بڕوانە: الموسوعة الميسرة في الأديان والمذاهب والأحزاب المعاصرة، الطبعة الخامسة منقحة وموسعة، رياض ٢٠٠٣، ل ٣٢٤.

PDF 4 KURD

ڕێبەرایەتی دەکەن [1].

کاریگەری ئەو بیرمەندانە لەسەرەتاکانی سەدەی بیستەم گەیشتۆتە کوردستان، (مەلای گەورەی کۆیە [*]) کەوتۆتە ژێر کاریگەری ئەم بیرە نوێیانەو بانگەشەی چاکسازیی ئایینی دەکرد، تەنانەت ئاواتی خواستووە کە خوا لەگەڵ جەمالەدینی ئەفغانی و موحەممەد عەبدەو موحەممەد ڕەشید ڕەزا کۆیان بکاتەوە، تا ڕێنماییەکانی ئیسلام بۆ خەڵکی بنووسنەوە [2]. مەلای گەورەی کۆیە لەگەڵ ئەو بیرمەندانە لە چەند مەسەلەیەکدا هاوڕابووە:

١. بانگەشەی گەڕانەوە بۆ قورئان و سوننەت و تێگەیشتن لە ئایین بە هەمان تێگەیشتنی پێشین.

٢. هەوڵدان بۆ چارەسەرکردنی ڕەوشی دواکەوتوویی و پاشکۆیەتی جیهانی ئیسلامیی.

٣. بانگەشەی یەکریزیی موسڵمانان و دوورکەوتنەوە لە مەزهەبگەرایی و شوێنکەوتنی کوێرانە.

٤. پێویستی ئاراستەکردنی هەوڵەکان بۆ پاریزگاریی لە ئیسلام و موسڵمانان و بەرەنگاربوونەوەی ئیستعمار [3].

بە هەمان شێوە، (شێخ موحەممەدی خاڵ [*]) کەوتۆتە ژێر کاریگەری ئەو بیرمەندانەو سەرەڕای ئەوەی چەندین وتاری دەربارەی جەمالەدینی ئەفغانی و موحەممەد ڕەشید ڕەزا نووسیوە، بە گوتەی خۆی لە نووسینی تەفسیرەکەیدا بە پلەی یەکەم سوودی لە بۆچوونەکانی ئەو بیرمەندانە وەرگرتووە [4].

کاریگەری دووەمیان هەڵوەشاندنەوەی خیلافەتی ئیسلامییە لە (١٩٢٤ز)دا. هەر چەندە لەسەر شەرعیەتی خیلافەتی عوسمانی بۆچوونی جودا هەبووە، بەڵام هەڵوەشاندنەوەی بە گورزێکی کاریگەر ئەژمار دەکرێت، چونکە خیلافەت ڕەمزێکی ڕۆحی موسڵمانان بوو [5].

هەڵوەشاندنەوەی خیلافەت هەلێکی نموونەیی بوو بۆ بانگەشەکارانی "هەڵوەشاندنەوەی خیلافەت بنچینەی مەترسی سەر ئیسلامە لەلایەن بێ باوەڕییەوە"، لەپاڵ ئەمەشدا بیری ئەو نوێگەرانە برەوی بەم بۆچوونە دەدا،

---

[1] د. حیدر ابراهیم علي: هەمان سەرچاوە، ل٢٦.

[*] مەلای گەورەی کۆیە: موحەممەد کوڕی عەبدوڵڵا کوڕی ئەسعەد جەلی کۆیی، ساڵی (١٨٧٦ز) لە کۆیە لە دایك بووە، دوای وەرگرتنی ئیجازەی مەلایەتی لە جێگەی باوکی دەبێتە پێشنوێژو وتارخوێن تا ساڵی (١٩١٢ز) دەبێتە موفتی کۆیە، چاکسازێکی گەورەی ئایینی بووە، ساڵی (١٩١٥ز) ئەندامی ئەنجومەنی ویلایەتی موسڵ و ساڵی (١٩٢٥ز) ئەندامی ئەنجومەنی دامەزراندنی عێراق بووە، نزیکەی (٢٢) بەرهەمی چاپکراوو دەستنووسی هەیە لە بوارەکانی تەفسیر، زانستی ئوسوڵ، فیقهی ئیسلامی، بیروباوەڕ، چیرۆك و هۆنراوە. لە (١١ تشرینی یەکەمی ١٩٤٣ز) کۆچی دوایی کردووە. بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ئەو کەسایەتییەو توانای زانستی و بەرهەمە بەپێزەکانی بڕوانە: جواد فقي علي الچوم حیدری: محمد بن عبدالله الجلي وجهوده العلمية، رسالة ماجستير، كلية الشريعة، جامعة بغداد، سنة ١٩٩٠.

[2] سەرچاوەی پێشوو، ل٨٥.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل١١٢.

[*] شێخ موحەممەدی خاڵ: موحەممە کوڕی عەلی کوڕی ئەمین خاڵ کوڕی مەلا موحەممەد خاڵ کوڕی ئیسماعیل کوڕی مەلا مستەفا، ساڵی (١٩٠٤ز) لە گەڕەکی گۆیژەی سلێمانی لەدایك بووە، لای باوکی و کۆمەڵێك زانای ئەو سەردەم خوێندویەتی و ئیجازەی مەلایەتی وەرگرتووە، پاشان دەستی داوەتە وانە وتنەوەو نووسین، موفەسیرو ئەدیب بووە، ماوەی بیستو هەشت ساڵ قازی بووە، سەرەڕای یانزە بەرهەمی چاپکراو کە هەندێکیان لە چەند بەرگێك پێکهاتوون و چەندجارێك چاپکراونەتەوە، دەیان وتاری لە گۆڤارەکانی (گەلاوێژو کۆڕی زانیاری کورد)دا بلاوکردۆتەوە، لە (١٥/ ٧/ ١٩٨٩ز) کۆچی دوایی کردووە. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: عمر علي محمد بهاءالدين: الشيخ محمد الخال مفسرا، رسالة ماجستير، كلية الشريعة والدراسات الإسلامية، جامعة صلاح الدين، سنة ٢٠٠٣.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل٥١.

[5] د. حیدر ابراهیم علي: هەمان سەرچاوە، ل٥٥.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ئەمەش ئەو بیرەیە کە بووە سەرچاوەی ئیلهامی حەسەن بەننا (١٩٠٦ ـ ١٩٤٩ز) لە دامەزراندنی ئیخوان موسلمین لە (١٩٢٨ز)[١].

ئەوەی مایەی گرنگی پێدانە هەر لەو سەرو بەندەدا ساڵی (١٩٣٤ز) لە هەڵەبجە (عەبدوڵڵا بـەگی ئەحمـەد بـەگی تاپۆو شاهۆی شاعیر[*] و موحەممەد سەعید بەگی سەلیم بەگی یار ئەحمەد بەگی جاف «١٩٠٤ ــ ٢٠٠٢ز») پارتێکی ئیسلامییان بەناوی (حزبی ئیسلامیی کورد) دامەزراند[٢].

ماوەیـەك دوای دامەزرانـدنی ئـەو پارتـە، عەبـدوڵڵا بـەگ دەگەڕێتـەوە سـلێمانی و موحەمـەد سـەعید بـەگیش دەگوێزرێتـەوە سـلێمانی و هـەردووکیان لـەوێ دەکەونـە چـالاکی و خـەڵکی دی دەبنـە ئەنـدامی ئـەم پارتـە، لەوانـە (نەجمەدینی حاجی مەلا ڕەسوڵ و مەحمودی فەقێ موحەممەدی هەمەوەند)، هەروەها لە هەولێر (گیوی موکریانی)و لە کەرکووك (خەلیفە عەلی بەسێ "مەنمی")و لە کرماشان (ئەسکەندەر بەگی ئێناخی) دەبنە ئەندام، ئەمە سەرەڕای ئەوەی ئەو پارتە لە هەڵەبجەو پێنجوێن و تەوێڵەو بیارەو کەلار ئەندامی هەبوو[٣].

سەبارەت بە ئامانجی ئەو پارتە، موحەممەد سەعید بەگی سەلیم بەگی جاف دەڵێت:"وشەی ئیسلامیی خرابووە ناوی حزبەکە، چونکە ئەو وەختە دینداریی زۆر بڵاوو زاڵ بوو، جا ویستمان لەڕێگەی ئیسلامەتییەوە هانی خەڵك بدەین لێمان کۆببنەوەو بێنە ناومان، تا ڕێکیان بخەین و ئاگاداریان بکەین لە کێشەی کوردو فێری کوردایەتیان بکەین، چونکە ئامانجمان بەدیهێنانی داواو مافەکانی کورد بوو"[٤].

پارتی ناوبراو، تەنها ماوەی دوو ساڵ و نیوێك لەکار بەردەوام بوو[٥]، لـەدوای ئـەو مێـژووە چارەنووسـی نادیـارە، وتەکانی موحەممەد سەعید بەگی سەلیم بەگی جاف تاکە سەرچاوەی زانیارییە دەربارەی ئەو پارتـەو لـەوە بترازێ هیچمان دەربارەی ئـەو پارتـە لەبەردەستدا نییـە، پێدەچێت لـە ئەرشیفی ئـەو کاتـەی حکومـەتی ئینگلیـز زانیـاری دەربارەی ئەو پارتە هەبێت.

دامەزراندنی حزبی ئیسلامیی کورد لەو کاتەدا کومەڵێ پرسیار دەوروژێنێـت، لـەو بڕوایـەدام دروستکردنی ئـەو پارتـە بـەدەر لەهـەر کاریگەرییـەکی دەرەکـی، دەرەنجـامی واقیعـی سیاسیی و کۆمەڵایـەتی ئـەو دەمـەی باشووری کوردستانە، دامەزرێنەرانی ئەو پارتە خوازیاری ئەوەبوون بە کـەڵك وەرگـرتن لـە ئیسـلام خزمـەت بـە نەتەوەکـەیان بکەن و نەهامەتییەکانی لەسەر لابەرن.

دوابەدوای دامەزرانـدنی دەوڵـەتی عێـراق، چـەند کۆمەڵـەی ئیسلامیی لـە عێـراق دامـەزران، زۆرێك لەوانـە لـە شـارەکانی کوردسـتان لقیـان کردۆتـەوەو چـالاکیان نوانـدووە، ئـەوان زیـاتر لـە بـواری بانگـەوازی ئیسـلامیی و خێرخوازیی و پەروەردەو بڵاوکردنەوەی ڕۆشنبیری ئیسلامیی کاریـان دەکـرد. کۆمەڵـەی لاوانـی موسڵمان (جمعیة

---

1 سەرچاوەی پێشوو، ل٥٦.

* شاهۆی شاعیر: مەلا حەسەن قازی کوڕی مەلا عەبدولقادر کوڕی مەلا ئەوڕەحمانە، ساڵی (١٨٨٢ز) لـە بیـارە لـە دایـك بـووە، دوای خوێنـدنی زانستە شەرعییەکان و زمانی فارسی و عەرەبی، چەند ساڵێك دەبێتە قازی، شیعری بە زمـانی کـوردی و فارسـی و عـەرەبی هەیـە، کەسێکی زیـرەك و بلیمەت و قسەخۆش بووە، لە (٢٣ حوزەیرانی ١٩٧١) کۆچی دوایی کردووە. بۆ زانیاری زیـاتر بڕوانـە: دیـوانی شـاهۆ، کۆکردنـەوەو ڕێکخسـتنی: محمد امین کاردۆخی، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕاپەڕین، سلێمانی ١٩٧٦، ل٣ ـ ٦.

2 چاوپێکەوتنی (سدیق ساڵح) لەگەڵ (موحەممەد سەعید بەگی سەلیم بەگی جاف)، سلێمانی، ٧/ ٥/ ٢٠٠٠ز.

3 سەرچاوەی پێشوو.

4 سەرچاوەی پێشوو.

5 سەرچاوەی پێشوو.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

الشبان المسلمين)[١] یەکەم کۆمەڵەی ئیسلامییە لە زۆربەی شارەکانی عێراق لقی کردەوەو کەوتە چالاکی، لەو چوارچێوەدا لە دهۆك لقی کۆمەڵە کراوەتەوە[٢].

ساڵی (١٩٢٩ز) کۆمەڵەی ڕێنمایی ئیسلامیی (جمعیة الهدایة الإسلامیة)[٣] لە بەغداد دامەزرا[٤]، (مەلا موحەممەد قزلّجی[*]) یەکێك بوو لە دامەزرێنەرانی ئەم کۆمەڵەیە[٥]، هەروەها (شێخ ئەمجەد زەهاوی[**]) بووە ئەندامی ئەم کۆمەڵەیە[٦]. پێدەچێت بەشداری ئەم زانایانە ڕێخۆشکەر بووبێت بۆ زێتربوونی چالاکی کۆمەڵەی ڕێنمایی ئیسلامیی لە کوردستان.

ئەم کۆمەڵەیە لە زۆربەی شارو شارۆچکەکانی کوردستان چالاکی هەبوو، لەو چوارچێوەدا ساڵی (١٩٣٣ز) لقی کەرکووکی کۆمەڵە کرایەوە[٧]، هەفتەنامەی (الهدایة) زمانحاڵی کۆمەڵە بە گرنگیی و بایەخی زۆرەوە هەواڵی کردنەوەی لقی ناوبراوی بڵاوکردۆتەوە[٨].

سەبارەت بە چالاکیی و ناوی دەستەی گشتی لقی کەرکووکی کۆمەڵە هەفتەنامەی (لسان الهدایة) نووسیویەتی: دەستەی گشتی لقی کەرکووکی کۆمەڵەی ڕێنمایی ئیسلامیی کۆبویەوەو ئەم کەسانە بۆ دەستەی کارگێڕی هەڵبژێردران: موحەممەد ڕەزا واعیز ـ سەرۆك، حاجی حەسەن ئومی زادە ـ جێگری سەرۆك، سابر حافز ـ نهێنگر، شێخ ڕەئوف مودەڕیس ـ ئەمین سندوق[٩].

---

[1] کۆمەڵەی لاوانی موسڵمان (جمعیه الشبان المسلمین) ساڵی (١٩٢٨ز) لە بەغداد لەلایەن (موحەممەد بەهجەت ئەلئەسەری، حاجی کەمالەدین، ڕەشید روشدی، موسا ئالوسی، سەید عەبدوڕەئوف، کەمال موحسین)ەوە دامەزرا. بڕوانە: الدلیل العراقي الرسمي لسنة ١٩٣٦، ل٨٣٧.

[2] سەرچاوەی پێشوو، ل٨٣٨.

[3] دامەزرێنەرانی بریتیی بوون لە (ئیبراهیم ئەلڕاوی ـ سەرۆك، بەهائەدین شێخ سەعید ـ جێگری سەرۆك، حەمدی ئەعزەمی، حاجی موحەممەد ڕەشید، کەمالەدین تائی، موحەممەد نافع، عەبدولحەمید شێخ عەلی، نوعمان ئەلئەعزەمی، خەلیل ئەلڕاوی، تەها ئەلڕاوی، نەجمەدین مودەڕیس هتد).بڕوانە: دلیل المملكة العراقية تأريخي اداري تجاري صناعي زراعي مصور لسنة ١٩٣٥ ـ ١٩٣٦، مطبعة الأمین، بغداد ١٩٣٥، ل٨٨٢.

[4] الدلیل العراقي الرسمي لسنة ١٩٣٦، ل٨٨٠.

[*] مەلا موحەممەد قزلّجی: شێخ موحەممەد کوڕی شێخ حسێن کوڕی موحەممەد کوڕی عەلی قزلّجی، ساڵی (١٨٩٧ز) لە قزلّجە لەدایك بووە، لای زانایانی ئەو سەردەمە خوێندویەتیی و پاشان خوێندنی لە ئەزهەر تەواو کردووە، دوای گەڕانەوەی لە کۆلێجی شەریعەی بەغداد بۆتە مامۆستا، لە بواری ئەدەبو فیقهو زمانو مێژوو زۆر شارەزا بووە، لە چەند کۆمەڵەی ئیسلامییدا بۆتە ئەندامو دامەزرێنەری کۆمەڵەی ڕێنمایی موحەممەدی (جمعية الهدى المحمدي) بووە، جگە لە کتێبی (التعریف بالمساجد السلیمانیة) پەراوێزو لێکدانەوەی بۆ چەندین دەستنووس داناوە، ساڵی (١٩٥٩ز) کۆچی دوایی کردووە. بڕوانە: محمد زکي حسن أحمد: أسهام علماء کوردستان العراق في الثقافة الإسلامیة، الطبعة الاولی، دار ئاراس للطباعة والنشر، أربیل ١٩٩٩، ل٢١٩.

[5] سەرچاوەی پێشوو، ل٢١٩.

[**] شێخ ئەمجەد زەهاوی: ئەمجەد موحەممەد سەعید موحەممەد فەیزی زەهاوی، ڕەچەڵەکی دەچێتەوە سەر بابانەکان، ساڵی (١٨٨٣ز) لە بەغداد لەدایك بووە، باوكو باپیری موفتی بەغداد بوون، سەرەتا لای باوکی خوێندویەتی، پاشان چۆتە ئەستەمبوڵو خوێندنی تەواو کردووە، دوای گەڕانەوەی چەندین پۆستی جۆراوجۆری وەرگرتوەو لە کۆلێجی شەریعەو حقوقو چەندین قوتابخانە وانەی وتۆتەوە، لە دامەزراندنی زۆربەی کۆمەڵەو ڕێکخراوە ئیسلامییەکانی سەردەمی پاشایەتی بەشداری کردوەو پۆستی سەرۆکی (٦) لەو کۆمەڵانەی وەرگرتووە، لە (١٦ / ١١/ ١٩٦٧ز) کۆچی دوایی کردووە. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: کاظم أحمد ناصر المشایخي: الإمام أمجد بن محمد سعید الزهاوي، المعهد العالمي للفکر الإسلامي، فیرجینیا ١٩٩٦.

[6] الدلیل العراقي الرسمي لسنة ١٩٣٦، ل٨٤٨.

[7] سەرچاوەی پێشوو، ل٨٣٣.

[8] العدد (١٣١)، السنة الرابعة، ٢٧ محرم ١٣٥٢ هـ، ل٧.

[9] العدد (١٩٢)، السنة السادسة، ٩ جماد الاخرة ١٤٥٢ هـ، ل٢١.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

بەهەمان شێوەی کەرکووک لە (٩ تەمموزی ١٩٣٤ز) لە دهۆك[١] و (٢٠ ئاب ١٩٣٤ز) لە سلێمانی لقی کۆمەڵە کراوەتەوە[٢]. ئەمە سەرەڕای ئەوەی لە هەولێرو ئامێدیو خانەقین لقی کۆمەڵە کراوەتەوە[٣].

کۆمەڵەی ڕێنمایی ئیسلامیی لە ڕێگەی وتاردان لە بۆنەو ئاهەنگە ئیسلامییەکانو چاپکردنو بڵاوکردنەوەی کتێبو گۆڤارو ئەنجامدانی گەشتو جەختکردنەوە لەسەر مەسەلە ڕەوشتییەکانو بواری خێرخوازی توانیبووی ژمارەیەکی زۆر ئەندام لەخۆی کۆبکاتەوە[٤]، بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی کۆمەڵە چەند لیژنەیەك دروستکرابوونو کارەکانیان ڕادەپەڕاند[٥].

گۆڤاری (الصراط المستقيم) باس لە چالاکییەکی کۆمەڵە دەکات لە سلێمانیو لەو بارەوە نووسیویەتی:بە مەبەستی هاوکاریکردنی لێقەوماوان کە بە هۆی باران بارینو لافاوەوە زیانیان لێکەوتبوو، وەفدێك بە لێپرسراوێتی حاجی نوعمان ئەفەندی ئەعزەمی ئەندامی ئەنجومەنی کۆمەڵەی ڕێنمایی ئیسلامیی سەردانی سلێمانی کردو بڕی (٢٥٠) دینار بەمەبەستی هاوکاریکردنی لێقەوماوان تەرخان کرا، ناوبراو لە سلێمانی وتاریداو ژمارەیەکی زۆر خەڵك لەدەوری کۆبویەوەو پەرۆشی خۆیو عێراقییەکانی بۆ خەڵکی سلێمانی دەربڕی[٦].

چالاکییەکانی کۆمەڵەی ڕێنمایی ئیسلامیی مایەی ڕەزامەندی حکومەتی پاشایەتی نەبوو، هەر ئەمەش وای لە حکومەت کردووە چەند جار هەفتەنامەکەیان پێدابخاتو چالاکییەکانی کۆمەڵە سنووردار بکات[٧]، هەر چۆنێك بێت چالاکی جۆراوجۆری ئەو کۆمەڵانە بوونە سەرەتایەك بۆ چەندین کۆمەڵەی تر، بە تایبەتیش لە دوای جەنگی دووەمی جیهانو بڵاوبوونەوەی بیری ئیخوان موسلمین، ئیخوان لە ئەزموونی ئەو کۆمەڵانە سوودمەند بوونو شوێن پێیان هەڵگرتن.

---

1 الدليل العراقي الرسمي لسنة ١٩٣٦، ل٨٣٢.

2 سەرچاوەی پێشوو، ل٨٣٣.

3 سەرچاوەی پێشوو، ل٨٤٧.

4 سەرچاوەی پێشوو، ل٨٤٧؛ لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەدا جەخت لەسەر (٦) ئامانجی سەرەکی کراوەتەوە کە بریتین لە:

أ- بڵاوکردنەوەی ڕاستییەکانی ئیسلام بەشێوەیەك لەگەڵ گیانی سەردەم بگونجێت.

ب- کارکردن بۆ لێك نزیککردنەوەی گەلانی موسڵمانو بەهێزکردنی پەیوەندی لە نێوانیاندا.

ت- بەرەنگاربوونەوەی ئیلحادو پڕوپاگەندەی ناحەزانی ئیسلام.

ث- بڵاوکردنەوەی زانستە ئیسلامییەکانو چاکسازی لە پرۆگرامی خوێندن.

ج- بنبڕکردنی فەسادو ڕەوشت نزمی.

ح- هاندانی دەوڵەمەندان بۆ بەخشینو ئەنجامدانی پرۆژەی خێرخوازی.

بڕوانە: لسان الهداية، العدد(٢٠٠)، السنة السادسة، ٢١ شعبان ١٣٥٤هـ، ل١

5 ئەو لیژنانە بریتی بوون لە: لیژنەی وتاربێژیو ئامۆژگاری، لیژنەی زانستی ، لیژنەی ئاوەدانکردنەوە. بڕوانە: الدليل العراقي الرسمي لسنة ١٩٣٦، ل٨٤٨.

6 العدد (١١٥)، السنة الثالثة، ١٠ شعبان ١٣٥١ هـ، ل١٤.

7 هەفتەنامەی (لسان الهداية) لە وتارێکیدا لە ژێر ناونیشانی (للتاريخ) گلەیی کۆمەڵە بەرامبەر حکومەت دەردەبڕێت لەوەی چەند جار هەفتەنامەکەی پێداخستون، ئەمەش وای لە کۆمەڵە کردووە هەر جارەو لە ژێر ناوێکی نوێ درێژە بە هەفتەنامەکە بدات، لەو ڕووەوە گۆڕانی ناوی هەفتەنامەکە لە (الهداية) بۆ (صدى الإسلام، تنوير الافكار، الصراط المستقيم، لسان الهداية، ...) بەڵگەی ئەو ڕاستییەیە.بڕوانە: لسان الهداية، العدد(١٨٨)، السنة السادسة، ٣ جماد الاولى ١٣٥٤ هـ، ل٢ ـ ٣.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

بەشی یەکەم

ڕەوتی ئیسلامیی لە نێوان ساڵانی ١٩٤٦ ـ ١٩٧١

ZAGROS WEBSITE

باسی یەکەم: بڵاوبوونەوەی بیری ئیخوان لە عێراق

دوای دامەزراندنی ڕێکخراوی ئیخوان موسلمین لە میسر ساڵی (١٩٢٨ز) لەسەر دەستی حەسەن بەننا (١٩٠٦ ـ ١٩٤٩ز) [١]، کارو چالاکی ئەو ڕێکخراوە فراوان بوو، بیری ئیخوان لە ڕێگەی نێردراوە تایبەتییەکانی ئیخوان و ئەو خوێندکارانەی دەچوونە میسر بۆ خوێندن بەزۆربەی جیهانی ئیسلامییدا بڵاوبۆوە، بڵاوکراوەکانی ئیخوان بە تیراژێکی زۆر چاپ دەکران و دەگەیەنرانە زۆربەی ناوچەکانی جیهانی عەرەبی و ئیسلامیی، ئەمەش بڵاوبوونەوەی بیری ئیخوانی فراوانتر کرد.

سەرەتای گەیشتنی بیری ئیخوان بە عێراق، لە ڕێگەی چەند مامۆستایەکی میسرییەوە بوو، کەبەمەبەستی بڵاوکردنەوەی بیری ئیخوان هاتبوونە عێراق، سەرەتای ساڵی (١٩٤٠ز) کۆمەڵێك مامۆستای میسری هاتنە عێراق، لەناویاندا شێخ ئەلئەحمەر لەناوچەی بەسرەو زوبێر کەوتە بڵاوکردنەوەی ئەو بیرە [٢]، بە هەمان شێوە ساڵی (١٩٤٢ز) لەسەر ڕاسپاردەی سەرکردایەتی ئیخوان، (حسێن کەمالەدین و موحەممەد عەبدولحەمید ئەحمەد) هاتنە عێراق تا بیروڕاکانی ئیخوان بڵاوبکەنەوە [٣]، حسێن کەمالەدین لە کۆلێجی ئەندازیاری و موحەممەد عەبدولحەمید ئەحمەد لە پیشەسازی بەغداد بوونە مامۆستا [٤]. ئەحمەد کامیل مەنوفی یەکێکی دی بوو لە مامۆستا میسرییەکان و لە موسڵ نیشتەجێ بوو، ناوبراو بیری ئیخوان و بڵاوکراوەکانی بڵاودەکردەوەو هانی گەنجەکانی دەدا بۆ خوێندنەوەیان [٥].

هەر لەسەرەتای چلەکانەوە گۆڤاری (الإخوان المسلمون) و بڵاوکراوەکانی تری ئیخوان دەگەیشتنە عێراق و تەنانەت لە شاری موسڵ بە ئاشکرا دەفرۆشران [٦].

هەر وەکو پێشتر ئاماژەمان پێدا، کەناڵێکی بڵاوبوونەوەی بیری ئیخوان ئەو خوێندکارانە بوون کە بۆ خوێندن دەچوونە میسر، ساڵی (١٩٣٩ز) کۆمەڵێك قوتابی عێراق نێردران بۆ ئەزهەر بۆ خوێندن، موحەممەد مەحمود

---

1 حسن البنا: مذكرات الدعوة والداعية، مطبعة أنوار دجلة ، بغداد٢٠٠٤، ل٨٣.

2 الدكتور عثمان علي: مقابلة ولقاء هام بين مجلة ئالای ئیسلام والدكتور طه جابر العلواني، مجلة ئالای ئیسلام، العدد (٣)، السنة السابعة، أيلول ١٩٩٣، ل١٢.

3 د. عبدالفتاح علي البوتاني: الحياة الحزبية في الموصل ١٩٢٦ ـ ١٩٥٦، الطبعة الأولى، مطبعة وزارة التربية، أربيل ٢٠٠٣، ل٢٧١.

4 سەرچاوەی پێشوو، ل٣٦٧.

5 سەرچاوەی پێشوو، ل٣٦٨.

6 سەرچاوەی پێشوو، ل٢٧١.

PDF 4 KURD

سەواف (١٩١٤ ـ ١٩٩٢ز) یەكێك بوو لەو كۆمەڵە قوتابییەو لەوێ بەبیری ئیخوان ئاشنابوو، بەڵام بە هۆی هەڵگیرساندنی جەنگی دووەمی جیهانی سەواف گەڕایەوە عێراق[1].

دوای گەڕانەوەی سەواف بۆ موسڵ، ویستی بە هاوكاری (عەبدوڕڕەحمان سەید مەحمود، عەبدوڕڕەحمان مەحمود ئەلڕەحیم) كە دوو بازرگانی شارەكە بوون لقێكی ئیخوان بكاتەوە، بەڵام حكومەت داواكەی ڕەت كردەوە[2].

ساڵی (١٩٤٣ز) جارێكی تر سەواف لەسەر خەرجی (مستەفا سابونچی) كە دەوڵەمەندێكی موسڵە نێردرایەوە میسر بۆ خوێندن، سەواف ئاشنایەتی لەگەڵ حەسەن بەننا پەیدا كرد، ئەویش وەكو ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری ئیخوان لە میسر ناساندی[3]. لەو ماوەدا كە سەواف لە ئەزهەر دەیخوێند، مامۆستا میسرییەكان لە عێراق چالاكانە هەڵدەسوڕان و بیری ئیخوانیان بلاو دەكردەوە، لەو ڕووەوە لە (٢٤ مایسی ١٩٤٥ز) حسێن كەمالەدین و موحەممەد عەبدولحەمید ئەحمەد سەردانی موسڵ دەكەن و بە هۆی عەبدوڕڕەحمان سەید مەحمود ئاشنایەتی لەگەڵ ژمارەیەك زانای شارەكە پەیدا دەكەن و چەندین دیدارو كۆبوونەوە ئەنجام دەدەن، بەمەش ژمارەیەك گەنج لەدەوری بیری ئیخوان كۆدەبنەوە، لەپاڵ ئەمەشدا بڵاوبوونەوەی گۆڤاری ئیخوان موسلمین لە موسڵ زەمینەیەكی زیاتری بڵاوبوونەوەی بیری ئیخوانی سازدا، بەم شێوە بیری ئیخوان لە چەندین شارو شارۆچكەی تری عێراق لایەنگرو هەواداری پەیداكردو تەنها لە هۆنینەوەو ڕێكخستنێكی فەرمی كەم بوو[4]. بێگومان بیری ئیخوان لە موسڵ لەچاو شارەكانی دیكەی عێراق زیاتر برەوی هەبوو لایەنگری پەیداكرد[5].

سەواف لە میسر خوێندنی تەواوكردو ساڵی (١٩٤٦) گەڕایەوە عێراق و دەستی كردە بانگەشەكردن بۆ بیری ئیخوان[6]، ئەمەش بەكردەیی كردنی ئەو بەڵێنەبوو، كە دابووی بە حەسەن بەننا بۆ بڵاوكردنەوەی بیری ئیخوان لە عێراق[7]. هاوكات سەواف لەگەڵ كۆمەڵێك گەنج داوایەكیان پێشكەشی وەزارەت كرد بۆ دروستكردنی كۆمەڵەیەك

---

1 كۆمەڵێك نووسەر: هەمان سەرچاوە، ل٦٥.

2 د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٧١.

3 سەرچاوەی پێشوو، ل٢٧١.

4 سەرچاوەی پێشوو، ل٢٧٢.

5 دووخاڵ لە بڵاوبوونەوەی بیری ئیخوان لە موسڵ ڕۆڵیان بینی، یەكەم: لە كۆتایی سەدەی نۆزدە بزووتنەوەیەكی سەلەفی لە شاری موسڵ سەریهەڵدا، (شێخ عەبدوڵڵا ئەلنعمە) زانایەكی شارەكە بوو، ڕێبەرایەتی ئەم بزووتنەوەی دەكرد، بەمەش زەمینەی بڵاوبوونەوەی بیری ئیخوان لەباربوو. دووەم: تایبەتمەندیی پێكهاتەو پێگەی جوگرافی موسڵ و بوونی چالاكی موژدەدەرەكان لەو شارەدا وای كرد بیری ئیخوان وەكو پەرچەكردارێك زیاتر خۆی بنوێنێ. د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٧١؛ چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

6 كۆمەڵێك نووسەر: هەمان سەرچاوە، ل٦٥.

7 سەواف لە بیرەوەرییەكانیدا باس لە دوا دیداری خۆی لەگەڵ بەننا دەكات و دەڵێت: (موحەممەد عەبدولحەمید ئەحمەد) ئامادەی دانیشتنەكە بوو، موحەممەد دەربارەی ئەزموونی خۆی لە عێراق دەدواو ئەوەی دەربڕی كە عێراق كەڵكی بانگەوازی نییەو گونجاو نییە. سەواف بەمە نیگەران دەبێت و دەكەوێتە سەرزەنشت كردنی موحەممەد، پاشان بەڵێن بە حەسەن بەننا دەدات بگەڕێتەوە عێراق و لقی ئیخوان بكاتەوەو ببێتە جێگری بەننا لە عێراق. لە: د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٧٣. دكتۆر تەها جابر ئەلعەلوانی دەربارەی دیداری سەواف لەگەڵ حەسەن بەننا دەڵێت: سەواف لە میسر چاوی بە حەسەن بەننا كەوت و پێشنیازی كرد چالاكی ئیخوان بۆ عێراق بگوێزرێتەوەو لقێكی ئیخوان بكرێتەوە، حەسەن بەننا بەگومانەوە لەم پێشنیازەی ڕوانی و وتی: وای دەبینم عێراق دوا وڵات بێت بانگەوازی ئیخوانی تێدا بڵاوبێتەوە، بەڵام ئەی شێخ كە تۆ دەبینی زەویەكە بەپیتە لەسەر بەرەكەتی خوا دەستپێبكە. بڕوانە: الدكتور عثمان علي: مقابلة ولقاء هام بين مجلة ئالای ئیسلام والدكتور طه جابر العلواني، ل١٢.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

بەناوی ئیخوان موسلمین، بەڵام حکومەت داواکەیانی ڕەتکردەوە [١].

هەر لەو ساڵەدا سەواف لە کۆلێجی شەریعەی بەغداد بووە مامۆستا، ناوبراو لەوێ کەوتە چالاکیی و بە هاوکاری (ئەمجەد زەهاوی، کەمالەدین تائی، مەلا مەعتوق، پارێزەر عەبدوڕڕەحمان خزر، ناجی مەعروف، عەبدولوەهاب سامەڕائی) داوایەکیان پێشکەشی وەزارەتی ناوخۆ کرد، بە مەبەستی دامەزراندنی کۆمەڵەی ئادابی ئیسلامیی (جمعية الآداب الإسلامية)و لە (٢٢ ئابی ١٩٤٦ز) وەزارەت ڕەزامەندی لەسەر داواکەیان نواندو کۆمەڵە بە فەرمی دامەزرا [٢].

دوای دروستبوونی دەوڵەتی ئیسرائیل، مەسەلەی ڕزگارکردنی فەلەستین لە تەواوی جیهانی ئیسلامیی دەنگۆی هەبوو، هەر ئەمەش وای کرد لە عێراق کۆمەڵەی ڕزگاری فەلەستین (جمعية إنقاذ فلسطين) لە (١٩٤٨ز) دامەزرا [٣]، بەناوی ئەم کۆمەڵەوە کۆمەك و یارمەتی کۆدەکرایەوەو خۆبەخشەکان دەنێردران بۆ فەلەستین. بەڵام هەر زوو بارەگای کۆمەڵە بووە شوێنی چاوپێکەوتن و کۆبوونەوەو دیداری ئەندامانی ئیخوان [٤].

سەواف لەناو هەردوو کۆمەڵەدا چالاکانە هەڵدەسوڕا، بەڵام هەر زوو لەگەڵ ژمارەیەك ئەندامی کۆمەڵەی ئادابی ئیسلامیی، ناکۆکی بۆ دروست بوو، ئەمەش وای لە سەواف کرد دەستبەرداری کۆمەڵە بێت و لەگەڵ ئەمجەد زەهاوی لە (١٣ ئەیلول ١٩٤٩ز) کۆمەڵەی برایەتی ئیسلامیی (جمعية الاخوة الإسلامية) دامەزراند [٥].

کۆمەڵەی برایەتی، چالاکترین کۆمەڵەی ئیسلامیی ئەو سەردەم بوو، ببوە ڕووکارێك بۆ کاری ئیخوان لە عێراق، لە چەندین شارو شارۆچکە لقی کردەوە، لەناو زانکۆو پەیمانگاکان ئەندام و لایەنگری پەیدا کرد، گۆڤاری (الاخوة الإسلامية) زمانحاڵی کۆمەڵە، بە تیراژێکی زۆر بیرو بۆچوون و چالاکی کۆمەڵەو وتاری بڵاودەکردەوە [٦].

هەر لەو ماوەشدا، ئیخوان گرنگی بە چالاکی ئافرەتان داو کۆمەڵەی خوشکی موسڵمان (جمعية الاخت المسلمة) دامەزرێنرا [٧].

تا ساڵی (١٩٥٤ز)و هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی برایەتی ئیسلامیی لەلایەن دەسەڵاتەوە، بە سەردەمی زێڕینی کاری ئیخوان دادەنرێت [٨]، بەڵام لەو مێژووەوە تا شۆڕشی (١٩٥٨ز) جارێکی تر ئیخوان بە شێوەیەکی نهێنیی و لە چەند کەناڵی جۆراو جۆرەوە کاری دەکرد، دەکرێت ئەم ماوە بە قۆناغی خاوبوونەوەو ڕووکردنە پەروەردەو

---

1 عبدالجبار حسن الجبوري: الأحزاب والجمعيات السياسية في القطر العراقي ١٩٠٨ ـ ١٩٥٨، بغداد ١٩٧٧، ل١٩٩.

2 كاظم أحمد ناصر المشايخي: هەمان سەرچاوە، ل١٨٩.

3 دوای ڕەزامەندی وەزارەتی ناوخۆ کۆمەڵە بەفەرمی دامەزراو دەستەی کارگێڕی هەڵبژێردراو پێکهاتبوو لە:"ئەمجەد زەهاوی ـ سەرۆك، حسێن فەوزی ـ جێگری سەرۆك، پارێزەر عەبدوڕڕەحمان خزر ـ ژمێریار، موحەممەد مەحمود سەواف ـ ئەمینداری گشتی ". سەرچاوەی پێشوو، ل١٩١.

4 د. طه جابر العلواني: أضواء على تاريخ الحركة الإسلامية في العراق، مجلة ئالای ئیسلام، العدد (١)، السنة التاسعة، إبريل ١٩٩٥، ل١٢.

5 دامەزرێنەرانی بریتی بوون لە (ئەمجەد زەهاوی ـ سەرۆك، موحەممەد عاسم ئەلنەقیب ـ جێگری سەرۆك، موحەممەد مەحمود سەواف ـ سکرتێر، ئیبراهیم مستەفا ئەلئەیوبی ـ ئەمین سندوق، دکتۆر تەقیەدین هیلالی، پارێزەر عەبدوڕڕەحمان خزر، تەها فەیاز). بڕوانە: عبدالجبار حسن الجبوری: هەمان سەرچاوە، ل١٩٩ ـ ٢٠٠.

6 كاظم أحمد ناصر المشايخي: هەمان سەرچاوە، ل١٩٨ ـ ١٩٩.

7 دامەزرێنەرانی بریتی بوون لە:(نەهال ئەمجەد زەهاوی ـ سەرۆك، فاتمە پاچەچی، بەهیرە فوجە، نەزیرە فوجە، خەیریە زەهاوی، ...). د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٧.

8 سەرچاوەی پێشوو، ل٢٨٣.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

پەرتبوونی ڕیزەکانی ئیخوان ناوزەد بکەین [١].

کاتێك شۆڕشی (١٩٥٨ز) ڕوویدا، لە زۆربەی ڕۆژنامەو بڵاوکراوەکانەوە بانگەشەی ئەوە دەکرا پارتەکان چالاکییان ڕاگرن تا دەرفەت بۆ حکومەتی شۆڕش بڕەخسێ کار بۆ هێنانەکایەی دۆخێکی باشتر بکات، جگە لە ئیخوان هیچ پارتو ڕێکخستنێکی دیکە بەدەم ئەم بانگەشەوە نەچوو، ئیخوانەکان پاش ماوەیەك زانیان تاکە گروپن چالاکییان وەستاندووە، جارێکی دی وەکو ڕێکخراوێکی نهێنی دەستییان دایەوە کار، بەڵام هیچ شتێکی فەرمیان ڕانەگەیاند، لەو ماوەدا بڵاوکراوەکانی ئیخوان بە ناوی بەرەی ئیسلامیی دەردەچوو، وەلێ زۆرێك لە خەڵکی دەیانزانی ئیخوان لە پشت ئەو کارەوەیە [٢].

دوای شۆڕشی (١٩٥٨ز)، بیری چەپ بە تەواوی لە گۆڕەپانی سیاسیی عێراق پەرەیگرت، وەك پەرچەکردار بۆ بیری چەپو شیوعییەت ئیخوان لە گۆڕەپانەکەدا دەبینرا، ئیخوانو شیوعییەت بە تەواوی لە یەکتر دڕدۆنگ بوون، وەکو دوو نەیاری یەکتری کاریان دەکردو بەمەرگی یەك تینو بوون. کاتێکیش لە ئازاری (١٩٥٩ز) جوڵانەوەی شەواف [٣] لە موسڵ سەریهەڵدا، دوای شکست هێنانی جوڵانەوەکە ژمارەیەکی زۆر لە ئەندامانی ئیخوان کوژران، ئەمەش نەك لەبەر بەشداریکردنییان لە جوڵانەوەی شەواف، بەڵکو کاتێك جوڵانەوەکە شکستی هێنا، شیوعییەکان کەوتنە کوشتنو ڕاوەدوونانی نەیارانییان، ئەم بارەش تا کۆتایی (١٩٥٩ز) درێژەی کێشا [٤].

کاتێك حکومەتی کۆماری یاسای پارتەکانی دەرکرد، ژمارەیەك لە ئیخوانە دێرینەکانو چەند کەسایەتییەکی بێلایەن، بە مەبەستی مۆڵەتدان بە دامەزراندنی (حزبی ئیسلامیی عێراقی) داوایەکیان پێشکەشی وەزارەتی ناوخۆ کرد [٥]، وەزارەتی ناوخۆ ڕەزامەندی نەنواند، داواکە ڕەوانەی دادگای تەمیز کرا، دادگای تەمیز بڕیاری وەزارەتی ناوخۆی هەڵوەشاندەوەو بەفەرمی مۆڵەتی دامەزراندنی(حزبی ئیسلامیی عێراقی) دا [٦].

حزبی ئیسلامیی، ماوەی چەند مانگێك جموجۆڵو چالاکی بەرچاوی هەبوو، بەڵام زۆری نەبرد لەلایەن حکومەتەوە مۆڵەتی لێسەندرایەوەو چالاکییەکانی قەدەغەکراو سەرکردەکانی گیرانو حزب هەڵوەشایەوە [٧].

---

[1] الدکتور عثمان علي: مقابلة ولقاء هام بین مجلة ئالای ئیسلام والدکتور طه جابر العلواني، ل١٣.

[2] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٣.

[3] ئەو جوڵانەوەیە لەمانگی ئازاری (١٩٥٩ز) لەسەردەستی سەرهەنگ عەبدولوەهاب شەواف دژی دەسەڵاتی عەبدولکەریم قاسم لە موسڵ بەرپابوو. دەربارەی هۆکارو ڕەوتی جوڵانەوەکەو ئاکامەکانی بڕوانە: عەبدولقادر سالّح: شۆڕشی ١٤ی تەممووزی ١٩٥٨ لە عێراق، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی ٢٠٠٥، ل٢٠٩ ـ ٢٣٩.

[4] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٣.

[5] داواکارانی دامەزراندن بریتی بوون لە (نوعمان عەبدوڕڕەزاق سامەڕائی، ئیبراهیم عەبدوڵڵا شەهاب، سەبری مەحمود، وەلید عەبدولکەریم ئەلئەعزەمی، ئیبراهیم منیر، فلیح حەسەن، فازیل دولان، حەمید حاجی زەهیبە، حاجی موحەممەد لاقی، عەبدولجەلیل ئیبراهیم، یوسف تەها، د. جاسم ئەلعانی). بڕوانە: محمد کاظم علي: العراق في عهد عبدالکریم قاسم دراسة في القوی السیاسیة والصراع الایدولوجي ١٩٥٨ ـ ١٩٦٣، مطبعة الخلود، بغداد ١٩٨٩، ل١٧٨.

[6] وەزارەتی ناوخۆ بە نوسراوی ژمارە (ش/ج/٩١٤) مێژووی (١٩٦٠/٣/٢٧) داواکەی ڕەتکردەوە، بەڵام دادگای تەمیز بە بڕیاری (٢١ حزبی ئیسلامیی ١٩٦٠) مێژووی (١٩٦٠/٤/٢٦) بڕیارەکەی وەزارەتی ناوخۆی هەڵوەشاندەوەو پاشان لە (١٩٦٠/٥/٥) بە فەرمی مۆڵەتی کارکردن درا بە حزبی ئیسلامیی عێراقی. بڕوانە: الدکتور عثمان علي: مقابلة ولقاء هام بین مجلة ئالای ئیسلام والدکتور طه جابر العلواني، ل١٣.

[7] ڕۆژنامەی (الجیاد) زمانحاڵی حزبی ئیسلامیی ڕۆژی (١٩٦٠/١٠/١٥) بەیاننامەیەکی توندی دژ بە حکومەتی عەبدولکەریم قاسم بڵاوکردەوە، دوابەدوای ئەو بەیاننامە حکومەت کەوتە ڕاوەدونانو دەستگیرکردنی سەرکردەکانی حزبو لە ڕۆژی (١٩٦٠/١٠/٢٠) بارەگای

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

بە درێـژایی سـاڵانی شەسـت ئیخوان بـە نهێنـی کـاری دەکـرد، هـەر چـەندە لـە کودەتـای (١٧ تـەمموزی ١٩٦٨) ئیخوان پۆستی وەزارەتیان وەرگـرت، بـەڵام ئەمـە درێـژەی نەکێشـا و لـە کودەتـای (٣٠ تـەمموزی ١٩٦٨) بـەدواوە بەعس تەنگی بە ئیخوان هەڵچنی و کەوتە ڕاوەدونانی ئەندامانی ئیخوان و سـەرەنجام لـە (١٩٧١/٤/٤) لەسـەر زاری عەبدولکەریم زەیدانی ڕێبەری ئەوسای ئیخوانەکانی عێراق بە فەرمی کاری ئیخوان ڕاگیرا [١].

باسی دووەم: ڕەوتی ئیسلامیی لە کوردستان لە سەردەمی پاشایەتی

هەر وەکو پێشتر ئاماژەمان پێدا، ڕەوتـی ئیسـلامیی لـە مـاوەی نێـوان هـەر دوو جـەنگی جیهانیـدا، لـە باشـووری کوردستان بـە شـێوازی جۆراوجۆر ئامـادەیی هـەبوو، بـەڵام سـەبارەت بـە ئیخـوان موسـلمین وەکـو بەشـێکی سـەرەکی ڕەوتی ئیسلامیی، دەتوانین کۆتایی جەنگی دووەمی جیهان بە سەرەتای ئاشنابوونی کورد بە بیری ئیخوان دابنێین، ئەم ئاشنابوونەش لە شاری موسڵ و دەرەنجـامی چـالاکی ئیخوانـە لـەو شـارەدا، سـاڵی (١٩٤٦ز) ژمارەیـەك حـاجی موسڵ لـە گەشـتی حـەج بـە هـۆی عەبـدوڕڕەحمان سـەید مـەحمودەوە چاویان بـە حەسـەن بـەننا دەکـەوێت، بـەننا لەگەڵیان کۆدەبێتەوە و وتاریان بۆ دەدات و پێکەوە بڕیار دەدەن کاربکەن بۆ کردنەوەی لقێکی ئیخوان لە موسڵ [٢].

هیچ زانیارییەك لەبەردەستدا نییـە بیسـەلمێنێت لـەناو ئـەم کۆمەڵـە حاجییـەدا کوردی تێدا بووبێـت، بـەڵام دوای گەڕانەوەی حـاجییەکان و چـالاکی نوانـدن لـە موسـڵ نـاوی (مـەلا عەبـدوڵڵا موحەممـەد ئـەربیلی [*]، موحەمـەد یاسـین عەبـدوڵڵا سـنجاری، هاشـم عەبدولسـەلام [**]) دێـت کـە سـێ زانـای کوردبـوون و لـە شـاری موسـڵ لـە بڵنـدگۆی مزگەوتەکانەوە بیری ئیخوانیان بڵاودەکردەوە و چالاکانە هەڵدەسوڕان، ڕۆڵی ئەم وتاربێژانە بە شێوەیەك حکومـەتی دڕدۆنـگ کردبـوو، بەڕێوەبـەرێتی ئـەوقاف ئاگـاداری ئـەو وتاربێژانـەی کـرد کـە وتـاری هـەیینی دەبێـت تـەنها بـۆ ئامۆژگاری و قسەکردن لە بابەتە ڕەوشتییەکان بێت، نەك بابەتی سیاسیی [٣].

لە ساڵی (١٩٤٦ز) بەدواوە، دامەزراندنی کۆمەڵەی ئادابی ئیسـلامیی، بـووە کـەناڵێکی بـاش بـۆ بڵاوبوونـەوەی بیری ئیخوان لە زۆربەی شارەکانی عێراق و باشووری کوردستان، لەمەشدا خودی شێخ ئەمجـەد زەهـاوی، سـەرۆکی کۆمەڵـە ڕۆڵـی بەرچـاوی بینـی، هـەر لـە چوارچێوەی چالاکی کۆمەڵەدا لـە (١٩٤٧/١/٦ز) شـێخ ئەمجـەد زەهـاوی، سەرۆکی کۆمەڵە، لە نامەیەکدا زانای ناسراوی کورد (مەلا حسێن پیسکەندی [*]) لە سلێمانی ئاگادار دەکاتـەوە، کە

حزب داخرا، بەشێوەیەکی فەرمیش لە (١٩٦١/٣/١٦) دادگای سەربازی گشتی بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی حزبی ئیسلامیی عێراقی دەرکرد. محمد كاظم علي: هەمان سەرچاوە، ل١٨٠.

[1] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٥.

[2] د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٧٢.

[*] مەلا عەبدوڵڵا موحەممەد ئەربیلی ساڵی (١٩١٤) لە هەولێر لەدایك بووە، پاشان چۆتە موسڵ و دەستی داوەتە خوێندنی زانستە شەرعییەکان، دوای تەواوکردنی خوێندن بۆتە مامۆستای پەیمانگای ئیسلامیی لە موسڵ، ساڵی (١٩٨٤) کۆچی دوایی کردوە. سالم عبدالرزاق: صفحة من ثورة الموصل عام ١٩٥٩م، جريدة (القادسية)، العدد (٣١٩١)، ١١ آذار ١٩٩٠.

[**] هاشم عەبدولسەلام لە بنەماڵەیەکی کوردی باکووری کوردستانەو ساڵی (١٩٣٠) لە موسڵ لەدایك بووە، ، زانستی شەرعی خوێندوەو کەسێکی شارەزاو وتاربێژێکی بەتوانا بووە، لە چەندین مزگەوتی موسڵ وتاربێژبووە، بەهۆی جوڵانەوەکەی شەواف و هێرشی زۆری بۆسەر شیوعییەکان لە وتاری هەینیدا، لە (ئازاری ١٩٥٩) کوژرا. د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٣٦٩.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٧٤.

[*] مەلا حسێن کوڕی حاجی خەلیفە پیرۆت پیسکەندییە، کە خەلیفەی کاك ئەحمەدی شێخ بووە، ساڵی (١٨٦٥ز) لە پیسکەند لە دایك بووە، دوای وەرگرتنی ئیجازەی مەلایەتی لەو مزگەوتەی ئێستا پێی دەڵێن مزگەوتی مەلا حسێن لە سەرشەقام دەبێتە پێش نوێژ، زانایەکی ناودارو شارەزاو

PDF 4 KURD

بە مەبەستی کردنەوەی لقی کۆمەڵە سەردانی لایەنی پەیوەندیداری کردوەو بەوپێیەی کۆمەڵەکە ئایینیو ڕەوشتییە موتەسەڕیفەکان ڕوخسەتیان داوە لقی کۆمەڵە لە لیوای سلێمانی بکەنەوە [1].

لە درێژەی نامەکەدا، زەهاوی داوا لە پیسکەندی دەکات، بە مەبەستی کردنەوەی لقی کۆمەڵە لەگەڵ برایان سەردانی موتەسەڕیف بکەنو لە ئەنجامەکەی ئاگاداری بکەنەوە، ئەمەش گەورەترین خزمەتە بەرامبەر ئایینی ئیسلام بەجێی دێنن، لەکاتێکدا خراپە بڵاوبۆتەوەو بەدڕەوشتی پەرەی سەندووە [2].

دوای تێپەڕبوونی نۆ مانگ بەسەر نامەی پێشوو، بە نوسراوی ژمارە (٤٧) لە (١٩٤٧/٩/٢٨ز) شێخ ئەمجەد زەهاوی، ئاگاداری مەلا حسێن پیسکەندی دەکات، کە وەزارەتی ناوخۆ بە نوسراوی ژمارە (١١٨٤٦) مێژووی (١٩٤٧/٨/٢٦ز) ڕەزامەندی نواندوە لەسەر کردنەوەی لقی کۆمەڵەی ئادابی ئیسلامیی لە لیوای سلێمانی، هەر بەو بۆنەوە داوای لێدەکات لەگەڵ برایان دەستەی کارگێڕی لق هەڵبژێرنو لە ئەنجامەکەی ئاگاداری بکەنەوە [3].

پێدەچێت دوابەدوای نامەی یەکەمی زەهاوی، مەلا حسێن کەوتبێتە چالاکیو پەیداکردنی ئەندامو لایەنگر بۆ کۆمەڵە، بێگومان مەلا حسێن زانایەکی ناودارو قسە ڕۆیشتوی شار بوو، چالاکییەکانی بەرهەمی هەبوو، دەستەی کارگێڕی لق لە سلێمانی هەڵبژێردراو پێکهاتبوو لە (مەلا حسێن پیسکەندی ـ سەرۆکی لق، شێخ نوری بابە عەلی ـ جێگری سەرۆك، مەلا موحەممەد سەعید ـ ئەندام، جەلال ئاغا حاجی سەعید ئاغا ـ ئەندام، مەلا مارف ـ ژمێریار، حاجی عەبدولوەفا ـ ئەندام، عەبدوڕڕەحیم بەرزنجی ـ ئەندام، حاجی کەریم حاجی ساڵح ـ ئەندام، مەلا عەبدولقادر کۆکۆیی ـ باجگر) [4].

دەستەی ناوبراو لەگەڵ ناوی دەستەی کارگێڕی لق، نوسراوێك ئاڕاستەی موتەسەڕیفی لیوای سلێمانی دەکەنو تێیدا بە پشت بەستن بە ماددەی (٢١) لە پەیڕەوو پڕۆگرامی کۆمەڵەی ناوبراو، لەسەر داوای کۆمەڵێك زاناو خانەدانی لیوای سلێمانی، دەخوازن موتەسەڕیف ڕەزامەندی لەسەر کردنەوەی لقی کۆمەڵە بنوێنێت [5].

هەر چەندە نوسراوەکەی دەستەی کارگێڕی لقی سلێمانی کۆمەڵەی ئادابی ئیسلامیی مێژووی لەسەر نییە، بەڵام پێدەچێت دوابەدوای نامەی دووەمی شێخ ئەمجەد بێت، کە ئاماژە دەدات بە ڕەزامەندی وەزارەتی ناوخۆ دەربارەی کردنەوەی لقی کۆمەڵە لە لیوای سلێمانی، ئەمەش پاش جموجوڵو چالاکی مەلا حسێن پیسکەندیە کە بەر لەو مێژووە لە سلێمانی کەوتۆتە چالاکی نواندن.

بە سەرنج دان لە ناوی ئەندامانی دەستەی کارگێڕی کۆمەڵە، دەبینین پێکدێت لە زانایانی ئایینیو بازرگانو خانەدانو کەسایەتییە ناسراوەکانی ئەو دەمەی لیوای سلێمانی، ئەمەش ئەو ڕاستییە دەسەلمێنێت کە هەوڵو کۆششی مەلا حسێن، لە کۆکردنەوەی ئەندامو لایەنگر بۆ کۆمەڵەی ئادابی ئیسلامیی تاڕادەیەکی زۆر سەرکەوتو بووە.

هەر چەندە کۆمەڵەی ئادابی ئیسلامیی، وەك بەشێك لە کاریگەری ئیخوان ئەژمار دەکرێت، بەڵام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت ڕەوتی ئیسلامیی لە کوردستان بە تەواوی بەو بیرە کاریگەر بووە، بەڵکو کاریگەری بیری ئیخوان لە

ZAGROS WEBSITE

بلیمەت بووە، چەند مەلا لەسەر دەستی ئەو ئیجازەی مەلایەتی وەرگرتووە، ساڵی (١٩٤٨ز) کۆچی دوایی کردووە. عبدالکريم محمد المدرس: علماؤنا في خدمة العلم والدين، الطبعة الاولى، دار الحرية للطباعة، بغداد ١٩٨٣، ل ١٧٦ ـ ١٧٧.

[1] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (١).

[2] سەرچاوەی پێشوو.

[3] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢).

[4] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٣)

[5] سەرچاوەی پێشوو.

PDF 4 KURD

کوردستان کەمتر هەستی پێدەکرێت لەچاو ناوچە عەرەبنشینەکاندا، ئەمەش دەرەنجامی کۆمەڵێك هۆکاری خودیو بابەتییە، کە دواتر باسی لێوەدەکەین، ئەمە سەرەڕای ئەوەی هەر لە بنەڕەتدا کۆمەڵەی ئادابی ئیسلامیی، بە شێوەیەکی ڕێژەیی کەوتبووە ژێر کاریگەری بیری ئیخوان، ئەگەر بەراورد بکرێت بە کۆمەڵەی برایەتی ئیسلامیی کە بە تەواوی ببوە ڕووکاری ئیخوانو تەواوی دیدو تێڕوانینەکانی ئیخوان موسلمینی میسر لە ئەدەبیاتیدا ڕەنگی داوەتەوە.

چالاکی ئیخوان لەسەر دەستی سەواف و هاوکارانی، ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە عێراق ڕووی لە زیادی دەکرد، بوارو سنوری کار فراوانتر دەبوو، کاتێك ساڵی (١٩٤٩ز) کۆمەڵەی برایەتی ئیسلامیی دامەزرا، کۆمەڵەی ناوبراو بووە چالاکترین کۆمەڵەی ئیسلامیی ئەو سەردەم[١]، سەواف سکرتێری کۆمەڵە، مامۆستای زانکۆو وتارخوێنێکی لێهاتوو بوو، لەناو خوێندکارانی زانکۆ، بەتایبەتیش لە کۆلێجی شەریعە، شانەی ڕێکخستنی بنیادنا، لەناو ئەو خوێندکارانەدا ژمارەیەك کوردی نیشتەجێی کەرکووکی تێدابوو، لەوانە (نیزامەدین عەبدولحەمید، موحسین عەبدولحەمید، ئەحمەد نەجمەدین بەرزنجی، سوبحی داودی، نورەدین واعیز، ...)[٢].

بۆچوونی ئەوەش هەیە کاری ئیخوان لە ساڵی (١٩٤٧ز) لە کەرکووك دەستی پێکردبێتو (حاجی سلێمان) یەکەم کەس بووە پەیوەندی بەئیخوانە کردوە، شایانی باسە حاجی سلێمان دواتر لە شەقامی ئەتڵەس لە کەرکووك کتێبخانەیەکی بەناوی (الاخوة الإسلامية) کردوە[٣]. بەگوتەی سوبحی داودی لە سەرەتای پەنجاکاندا لە کەرکووك ئیخوان نزیکەی (٣٠ ـ ٣٥) ئەندامی چالاکی هەبوو[٤]. ئەمەش بەڵگەی ئەوەیە ئیخوان لە کەرکووك چالاکی زۆرتر بووە لەچاو شارەکانی دیکەی کوردستان.

کەناڵێکی دیکەی کاری سەواف بۆ بڵاوکردنەوەی بیری ئیخوان، ئەنجامدانی ئەو گەشتانەبوو کە بۆ ناوچە جیاوازەکان ئەنجامی دەداو سەردانی کەسایەتییە ناسراوەکانی دەکرد، لەو ناوچانەی گەشتی بۆ دەکرد وتاریشی دەدا، لەو چوارچێوەدا سەردانی چەندین ناوچەی کوردستانی کردووە، لە هەندێك لەو گەشتانە شێخ ئەمجەد زەهاوی هاوڕێیەتی سەوافی کردووە[٥].

حاجی تەها حەسەن سنجاری، یەکێك بووە لەو کوردانەی لە سەرەتای گەڕانەوەی سەواف بۆ عێراق، بۆتە ئەندامی ئیخوانو لە بیرەوەرییەکانی خۆیدا باس لەوە دەکات، ساڵی (١٩٤٩ز) سەواف بە هاوڕێیەتی (مستەفا پێنجوێنیو غانم حمودات) گەشتێکیان بۆ ناوچەی سنجارو دەوروبەری کردووەو پێکەوە چونەتە گوندەکانی (قاپوسی، گرێ گوارا، خنێسی، کون ڕوقی، بلێج، ئەبوسی، حەمێ)و سەواف وتاری خوێندۆتەوە[٦].

کۆمەڵەی برایەتی ئیسلامیی کە ڕوکاری ئیخوان بوو، ئەندامو لایەنگری لە دهۆكو زاخۆو ئاکرێ هەبوو، سەواف لە شوباتو تەموزی (١٩٥٣ز)و مانگەکانی شوباتو نیسانو ئەیلولی (١٩٥٤ز) چەندین سەردانی بۆ

ZAGROS WEBSITE

---

1 کاظم أحمد ناصر المشایخي: هەمان سەرچاوە، ل١٩٨.

2 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

3 محمد نوری بازیانی: مستقبل الحركة الإسلامية في كوردستان العراق، رسالة ماجستير غير منشورة تقدم الى جامعة العالمية للعلوم الإسلامية في لندن سنة ٢٠٠٣، ل٤٠.

4 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

5 کاظم أحمد ناصر المشایخي: هەمان سەرچاوە، ل١٩٩.

6 چەردەیەك لە یادەوەرییەکانم، ڕۆژنامەی ڕاپەڕین، ژمارە (١٦) ساڵی یەکەم، ١٥/٦/١٩٩٨.

PDF 4 KURD

کەرکووك‌و هەولێرو سلێمانی‌و دهۆك‌و زاخۆو سنجار ئەنجامدا[١]، هەر لە وماوەدا لەچەند گەشتێکی دیکەدا چۆتە ڕەواندزو چۆمان‌و بامەڕنی[٢].

بە هەمان شێوە، سەواف ساڵی (١٩٥٤ز) بە هاوڕێیەتی زەهاوی دەچێتە هەڵەبجەو لەوێ لە مزگەوتی پاشا وتار دەدات‌و لەگەڵ (شێخ عوسمان عەبدولعەزیز[*]، مەلا ساڵح عەبدولکەریم « مەلا ساڵحی گەورە») پەیوەندی دروست دەکات[٣].

بەپێی ئەو زانیاریانەی لەبەردەستدان، جگە لەوانەی باسمان کرد، لەو ماوەدا چەندین کوردی دیکە بوونەتە ئەندامی ئیخوان، لەوانە لە هەولێر (موحەممەد سادق موختار[٤]، عەبدولوەهاب حاجی حەسەن، ئەحمەد عەباس، سەید موحەممەد جەباری[٥]، حاجی خەلیل[*]).

ئیخوانەکانی هەولێر هەوڵیانداوە چالاکی جەماوەری ئەنجام بدەن، لە ساڵی (١٩٤٧) دوا بە دوای دەرچوونی بڕیاری دابەشکردنی فەلەستین، لە هەولێر خۆنیشاندانێکیان ئەنجامداو چەندین دروشمی پشتگیریان بۆ فەلەستین بەرزکردەوە، لەو خۆنیشاندانانەدا (عەبدولوەهاب حاجی حەسەن، ئەکرەم شاکر، زێوەر خەتاب، موحەممەد سادق موختار، عەبدوڵڵا سەلیم) بەشداریان تێداکرد[٦]، ئەم چالاکیەش بەڵگەی زوو گەیشتنی بیری ئیخوانە بە هەولێر.

---

[1] د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٨١.

[2] مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، أربيل ٢٠٠٢، ل٤٦.

[*] شێخ عوسمان عەبدولعەزیز : عوسمان عەبدولعەزیز موحەممەد، ساڵی (١٩٢٢ز) لە گوندی پریس لە ناوچەی هەڵەبجە لەدایك بووە، لای باوکی‌و مەلا ساڵی گەورە خوێندویەتی‌و ئیجازەی زانستی وەرگرتووە، موفەسیرو زانایەکی لێهاتوو خاوەن هەڵوێست‌و ناسراوی کوردستان‌و جیهانی ئیسلامییە، چەند بەرهەمی نوسراوی هەیە بەناوبانگترینیان تەفسیری قورئانی پیرۆزە کە لەدوتوێی پانزە بەرگ‌و(٥٤٠٠) لاپەڕەدا چاپی کردوە، دەیان زانا لەسەردەستی ئەو ئیجازەی زانستیان وەرگرتووە، چەند جارێك لەسەر هەڵوێستی بوێرانەی لەلایەن حکومەتە یەك لەدوای یەکەکانی عێراقەوە دەست بەسەرکراوە، لە ساڵی (١٩٨٧)ەوە ڕابەری بزوتنەوەی ئیسلامیی بووە، لە (١٢/٥/١٩٩٩) لە شاری دیمەشق کۆچی دوایی کرد. بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ئەو کەسایەتییە بڕوانە: ابراهیم طاهر معروف: الشیخ عثمان عبد العزیز ودوره في الصحوة الإسلامیة في کردستان العراق، (توێژینەوەی بڵاونەکراوە).

[3] جۆری ئەم پەیوەندییە ئۆرگانی نەبووە، بەڵکو پەیوەندییەکی تایبەتی‌و ڕۆحی‌و فکری بووە، خودی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز دەربارەی پەیوەندی خۆی بەسەوافەوە دەڵێت:"ئەو وەختە لێرەبوو (عێراق ـ نوسەر) هەموو پەیوەندیەکی رۆحی‌و فکری‌و شەخصیم لەگەڵی هەبوو". بڕوانە: باوکی پێشەوا: چاوپێکەوتنێکی بڵاونەکراوە لەگەڵ زانای موجاهیدو پێشەوای کۆچکردوو مامۆستا مەلا عوسمان دا، ڕۆژنامەی بزووتنەوەی ئیسلامی، ژمارە (٤٠)، ٢٨/٥/١٩٩٩. بەهەمان شێوە سوبحی داودی‌و سدیق عەبدولعەزیز جەخت لەسەر ئەو ڕاستییە دەکەنەوە کە پەیوەندی شێخ عوسمان‌و سەواف ئۆرگانی نەبووە. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥.

[4] لە: مجموعة من الباحثین: رؤی في مسار العمل الإسلامي في کوردستان، ل٢٨٦؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

[5] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

[*] حاجی خەلیل: خەلیل عەبدوڵڵا عەزیز ساڵی (١٩٣٢) لە هەولێر لەدایك بووە، ساڵی (١٩٥٨) بڕوانامەی بەکالۆریۆسی لە شەریعەدا وەرگرتووەو لە نێوان ساڵانی (١٩٦١ ـ ١٩٨٢) لە هەولێر مامۆستا بووە، یەکێکە لە ئەندامە دێرینە چالاکەکانی ئیخوان لە هەولێر، لە (١٢/٥/١٩٩٩) کۆچی دوایی کردوە. بڕوانە: مامۆستا ئەحمەد: کورتەیەك لە ژیانی مامۆستا حاجی خەلیل، ڕۆژنامەی یەکگرتوو، ژمارە (٢٣٨)، ٢١/٥/١٩٩٩.

[6] مەهدی محەمەد قادر: پێشهاتە سیاسییەکانی کوردستانی عێراق ١٩٤٥ ـ ١٩٥٨، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کوردستان، سلێمانی ٢٠٠٥، ل٢١٨.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

لقی موسڵ چالاکترین لقی ئیخوان بوو لە عێراق، کاتێك لە (٤ تشرینی یەکەمی ١٩٥٢ز) ڕەزامەندی حکومەتیان بۆ کردنەوەی لقی کۆمەڵەی برایەتی ئیسلامیی لە موسڵ وەرگرت، دەستەی کارگێڕی هەڵبـژێردراو عەبدوڵڵا موحەممەد ئەربیلی بووە سەرۆکی لقی موسڵ[١]، ئەم لقە بەشێوەیەك چالاك بوو، توانی هۆبەیەك لە سنجار بکاتەوەو زانای ئایینی تەها حەسەن سنجاری بووە بەرپرسی و بارەگایان دانا، هاوکات ناوبراو کتێبخانەیەکی بە ناوی (الأخوة الإسلامية) لە سنجار کردەوە[٢].

ئیخوان چالاکی جۆراوجۆری لە بواری ڕۆشنبیریی و پەروەردەیی و وەرزشی ئەنجامدا، چەندین گەشتی هاوینەی بۆ ناوچە کوردییەکان سازدەدا، لە هاوینی (١٩٥٤ز) دوو خێوەتگەی پەروەردەیی و وەرزشی کردەوە، خێوەتگەی یەکەم لە سوارەتووکەو ئەوی دی لە نزیك بامەڕنی، ئەندازیار (عەبدولغەنی شەندالە) سەرپەرشتی دەکرد[٣].

هەر چەندە لە (١٩٥٤ز) بەدواوە کاری ئیخوان بە فەرمی قەدەغەکراو کۆمەڵەی برایەتی ئیسلامیی هەڵوەشایەوە، بەڵام ئیخوان بە نهێنی لەسەرکاری خۆی بەردەوام بوو، ساڵی (١٩٥٦ز) بەهەمان شێوەی ساڵانی پێشوو خێوەتگەیەکیان لە چۆمان کردەوەو ژمارەیەکی زۆر ئەندامی ئیخوان تێیدا بەشدار بوون[٤]. بەو شێوەیە ئیخوان لە دوا ساڵەکانی سەردەمی پاشایەتی بە شێوەیەکی نهێنی کارو چالاکییەکی سنووورداری هەبوو.

باسی سێیەم: ڕەوتی ئیسلامیی لە کوردستان لە سەردەمی کۆماریدا

دوای شۆڕشی (١٩٥٨ز) لە عێراق، قۆناغێکی نوێ لە کاری ئیسلامیی لە عێراق و کوردستان دەستی پێکرد، ئەم قۆناغە لە خودی خۆیدا، هەندێ جار بەرەو لوتکەو هەندێ جاریش بەرەو نشێوو هەڵدێر ملی ناوە، ئەمەش دەرەنجامی بارودۆخی سیاسی ئەو دەمەی عێراق و ناوچەکەیە.

لەسەروبەندی دوای شۆڕش، لە سلێمانی، کۆمەڵەیەکی ئایینی بەناوی کۆمەڵەی پیاوانی ئایینی ئازاد (جمعية رجال الدين الأحرار في السليمانية) دادەمەزرێت، دەربارەی ناوی دامەزرێنەران و کارو چالاکی ئەم کۆمەڵە، هیچ زانیاریەکمان چنگ نەکەوت، تاکە سەرچاوەیەك کە هەبێت ئەو بەیاننامەیەیە کە بە هەردوو زمانی کوردی و عەرەبی چاپکراوەو تێیدا ئامانجەکانی کۆمەڵە لە (٩) بەندا دەخاتەڕوو[٥].

کۆمەڵی پیاوانی ئایینی ئازاد، لە ژێر دروشمی ئایەتی (وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحاً وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ) خۆی دەناسێنێ و ئامانجەکانی دەخاتەڕوو، لە بەندی یەکەمدا ناوی تەواوی کۆمەڵە دێنێت، لە بەندی دووەمدا نووسیویەتی: "کۆمەڵەکەمان کۆمەڵێکی حیزبی و سیاسی نییە بەڵکوو کۆمەڵێکی دینیەو هیچی تر"، لە بەندی پێنجەمی بەیاننامەی ناوبراودا هاتووە کە: "کۆمەڵ تێ ئەکۆشێ لە ڕێگای پاراستنی جمهوریەتە دیموکراسیەکەمان و چنگ کەوتووەکانی شۆڕش وە هەوڵ ئەدات بۆ جێگیربونی ئاشتی جیهان". ئەم بەندە بەڵگەی ئەوەیە کۆمەڵی پیاوانی ئایینی ئازاد لەسەردەمی کۆماریدا دامەزراوە[٦].

تەواوی بەندەکانی (٣، ٤، ٦، ٧، ٨، ٩) بۆ ڕوونکردنەوەی ئامانجەکانی کۆمەڵە تەرخان کراوەو تێیدا

---

[1] د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٧٨.

[2] سەرچاوەی پێشوو، ٢٨١.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٨٢.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٨٣.

[5] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٤).

[6] سەرچاوەی پێشوو.

PDF 4 KURD

بەرزکردنەوەی ئالأی ئایینی پاك و بڵندکردنی وشەی ڕاست و دابینکردنی مافەکانی پیاوانی ئایینی و یەکخستن و یەکڕیزیی زانایان و زۆرکردنی ژمارەی پێشەوایانی ئایینی و پشگیریکردن و کۆمەکی جوڵانەوەی نیشتمانیی و تێکۆشان دژی ئیمپریالیزم، لە دوتوێی ئامانجەکانی کۆمەڵەدان [1].

دامەزراندنی کۆمەڵی پیاوانی ئایینی ئازاد، تاکە چالاکی ئەو دەمەی ڕەوتی ئیسلامیی نییە، بەڵکو لەپاڵ ئەمەدا، ئیخوان بە شێوەیەکی بەرفراوان لە هەندێ ناوچەی باشووری کوردستان چالاکی دەنوێنێ، دوای شۆڕشی (تەمموزی ١٩٥٨ز) شیوعییەکان بەتەواوی لە گۆڕەپانی سیاسیی عێراق و کوردستان دەرکەوتن، لە ساڵی (١٩٥٩) شیوعییەکان لەهەڵەبجە خۆنیشاندانێکیان سازدا [*]، وەکو پەرچەکردارێك لە هەمان ڕۆژدا ئیسلامییەکان خۆنیشاندانیان سازدا، شەڕو پێکدادان لە نێوان هەردولادا بەرپابوو، چەند بریندارێ لێکەوتەوە، (حاجی عەبدوڕڕەحمان موحەممەد) یەکێك بوو لە بریندارەکان [2].

تاوسەندنی شیوعییەت و توندڕەویی شیوعییەکان بەرامبەر ئیسلام، کارێکی وای کرد زانایان فەتوای کافربوونی شیوعییەکان و حەرامی مامەڵەکردن و ژنخوازی لەگەڵیاندا دەربکەن، لەو ڕووەوە ڕۆژنامەی (الوطن) لە ژمارە (١٥٩)ی (٢٣ تشرینی دووەمی ١٩٦٠) لە ژێر ناونیشانی (دور العلماء الأعلام) فەتوای زانایان (مەلا ساڵح عەبدولکەریم، شێخ جەمیل موفتی [*]، مەلا عومەر عەبدولعەزیز، شێخ عوسمان عەبدولعەزیز)ی بڵاوکردۆتەوە، ناوبراوان لە دەقی فەتواکەدا دەڵێن: "پرسیارمان لێکراوە دەربارەی شیوعی و شیوعییەت، سەرەتا دەبێت دەربارەی ئیستعمار پاشان شیوعییەت بدوێین، چونکە هەرکەس دژی شیوعییەت بدوێ بە هاوکارو نۆکەری ئیستعمار تۆمەتبار دەکرێت، بەو شێوەیە سێ پرسیار بەرەو ڕومان دەبێتەوە:

پرسیاری یەکەم، حوکمی ئەو کەسە چییە کە هاوکاری ئیستعمار دەکات؟، لە وەڵامدا دەڵێین: ئیستعمار دوژمنمان و دوژمنی یەکەمی ئیسلامە، لە ژێر سایەیدا تەواوی ڕێبازە هاوردەکان دروست بوون، هەرکەس هاوکاری ئیستعمار بکات لە موسڵمانان ئەژمار ناکرێت، بەڵکو دوژمنیانە، خوای گەورە فەرمویەتی (ومن يتولهم منكم فأن منهم).

پرسیاری دووەم، حوکمی ئەو کەسە چییە کە پەیوەندارێتی (ئینتیما)ی بۆ شیوعییەت هەیە؟، بێگومان شیوعییەت مادیەتێکی ڕووتە و بڕوای بە خواو بەڕۆژی دوایی و غەیب نییە، گومان نییە لە کافرێتی ئەو کەسەی پەیوەندارێتی بۆ ئەو حزبە هەیە و ئاگاداری ڕێبازە گلاوەکەیانە (إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْأِسْلامُ)، (وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْأِسْلامِ دِيناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ).

پرسیاری سێیەم، حوکمی ئەو کەسە چییە کە هاوکاری شیوعی و شیوعیەتە؟، جۆری هاوکاریەکە دەگۆڕێت، بەهەرحاڵ هاوکاریکردنیان خزمەتی کوفرە، موسڵمان نابێت هاوکاریان بکات، خوای گەورە فەرمویەتی (لا تَجِدُ

---

[1] سەرچاوەی پێشوو.

[*] شیوعییەکان لە خۆنیشاندانەکاندا زۆرجار دروشمی (مژدەبێ خوشك و برا دەرگای مزگەوت داخرا)یان بەرزدەکردەوە.

[2] ئەرسەلان تۆفیق محەمەد: هەولێك بۆ نووسینەوەی ڕیشەی ڕابوونی ئیسلامی کوردستان قۆناغی یەکەم ١٩٥٢ ـ ١٩٨١، گۆڤاری بوار، ژمارە (١) سالی یەکەم، بەهاری ٢٠٠٠، ل١٤.

[*] شێخ جەمیل موفتی: جەمیل کوڕی شێخ مستەفا موفتی کوڕی شێخ مەحمود ناسراو بە قازی کوڕی شێخ عەبدوڵڵا خەرپانی، ساڵی (١٩٠٦) لە هەڵەبجە لەدایك بووە، خوێندنی فەقێیەتی لە هەڵەبجەو دەوروبەری تەواو کردوەو ئیجازەی زانستی وەرگرتووە، کەسایەتییەکی ناسراوو خاوەن هەڵوێست بووە، لە بەرامبەر شیوعییەکان توند بووەو ئەمەش زۆرجار کێشەی بۆناوەتەوە، دوای دووساڵ نەخۆشی لە (١٤/٩/١٩٦٩) کۆچی دوایی کرد. بۆ زلنیاری زیاتر بڕوانە: دەروازەیەك لە ژیان و یادگاریەکان و کەسایەتی مامۆستا شێخ جەمیلی موفتی، ئا: محمد ئومێد نجم الدین شیخ جميل، گۆڤاری پێشەنگ، ژمارە (٢٣) ساڵی چوارەم، ٢٠٠١ز، ل٤٧ ـ ٦٣.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

قَوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ...) "[١].

دەرکردنی ئەو فتوایانە کاریگەری لەسەر گۆڕەپانەکە هەبوو، تەنانەت حکومەت لە تۆڵەی ئەوەدا بڕیاری دورخستنەوەی شێخ عوسمانو مەلا عومەر عەبدولعەزیزی بۆ ناسریە دەرکرد[٢]. پێدەچێت ئەو بڕیارەی حکومەت بە پلانو هاندانی شیوعییەکان بووبێت.

وێستگەیەکی دیکەی چالاکی ئیخوان، دەگەڕێتەوە بۆ بەشداری کۆمەڵێك زانای ئایینی کورد لە کۆنگرەی حزبی ئیسلامیی عێراقی لە (تەمووزی ١٩٦٠ز)، ئەو زانایانە لە هەڵەبجەوە چوبوون، بریتی بوون لە (مەلا سالّح عەبدولکەریم، مەلا عومەر عەبدولعەزیز، شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، شێخ جەمیل موفتی)[٣]. لەو کۆنگرەدا شێخ عوسمان عوبدولعەزیز بەناوی وەفدی لیوای سلێمانیو قەزای هەڵەبجە وتاری خوێندەوە، رۆژنامەی (الحیاد) زمانحاڵی حزبی ئیسلامیی دەقی وتەی ناوبراوی بلاّوکردەوە[٤].

شایانی باسە لە کاتی دامەزراندنی حزبی ئیسلامیی عێراقیو بەستنی کۆنگرەی یەکەمی حزب، نوعمان عەبدوڕڕەزاق سامەڕائی سەرۆکی حزبی ناوبراو (سوبحی داودی) ڕادەسپێرێ کە بچێتە هەڵەبجەو ڕێکخستنی ئیخوانی تیا دامەزرێنێ، لە (هاوینی ١٩٦٠) سوبحی داودی، بە هاوڕێیەتی (عابدین ڕەشید) لە کەرکووکەوە گەشتێك بۆ هەڵەبجە دەکەنو یەکەم شانەی ڕێکخستنی ئیخوانی تیا دادەمەزرێنن، ئەم شانە پێکهاتبوو لە (سدیق عەبدولعەزیز، جەلال مەلا سالّح)، ئەم شانەیە دەبێتە بەردی بناغەی کاری ڕێکخستن لە هەڵەبجەو شارەزوور[٥].

هەر چەندە پێشتر لە نێوان چەند زانایەکی هەڵەبجەو بانگخوازانی ئیخوان ئاشنایەتی دروستبوو، بەلاّم ئەم یەکترناسینە ڕێکخستنی فەرمی لێنەکەوتەوە، بەمەش هەردوو (سدیق عەبدولعەزیز، جەلال مەلا سالّح) بە یەکەم کادیری ڕێکخراوەیی ئیخوان لە دەڤەری ناوبراو ئەژمار دەکرێت.

دواتر ئەم شانەیە فراوان بوو، هەریەکە لە (عومەر ڕێشاوی*، عەبدولعەزیز پارەزانی**) تێیدا بوونە

---

[1] لە: ابراهیم طاهر معروف: هەمان سەرچاوە، ل١٦ ـ ١٧.

[2] ئەرسەلان تۆفیق محەمەد: هەمان سەرچاوە، ل١٥.

[3] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥.

[4] ابراهیم طاهر معروف: هەمان سەرچاوە، ل١٨. لە ژمارە (٤٢)ی گۆڤاری (جەماوەر) دەقی وتارەکەی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز کە لە رۆژنامەی (الحیاد) وەرگێڕاوە بۆ جارێکی تر بلاّوکراوەتەوە. بڕوانە: گۆڤاری جەماوەر، ژمارە (٤٢)، ٢٢ ئەیلولی ١٩٩٥ ز، ل٦١ ـ ٦٣.

[5] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥.

* عومەر ڕێشاوی: عومەر فەتاح یەعقوب ساڵی (١٩٣٣) لە گوندی (ڕێشاو) لە دایك بووە، خوێندنی زانستە شەرعییەکانی تەواو کردووەو لە شەستەکاندا لە قوتابخانەکانی هەڵەبجەو دەوروبەری مامۆستا بووە، یەکێکە لە ئەندامە دێرینەکانی ئیخوان، کەسێکی لێبڕاوو هەڵسوڕاوی ڕەوتی ئیسلامییە، یەکێکە لە دامەزرێنەرانی یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستان ساڵی (١٩٩٤)، لە (١٨/١٠/٢٠٠١) کۆچی دوایی کردووە. بڕوانە: ڕۆژنامەی یەکگرتوو، ژمارە (٣٦٠)، ١٩/١٠/٢٠٠١.

** عەبدولعەزیز پارەزانی: عەبدولعەزیز کوڕی شێخ ئەمین شێخ ئەحمەد، لە بنەماڵەی شێخ ئیلیاسە، ساڵی (١٩٢٨ز) لە گوندی پارەزانی شارباژێر لەدایك بووە، لە تەمەنی حەوت ساڵییەوە دەستی داوەتە خوێندنو لای مەلا سالّح ئیجازەی مەلایەتی وەرگرتووە، نووسەرێکی کارامەو بەسەلیقەبوو، گرنگترین بەرهەمەکانی بریتین لە (ژیانی پێغەمبەری مەزن، نمونەیەك لە ئیسلام، پێنج پایەکانی ئیسلام، لەدەروازەی ئیسلامەوە، پاشکۆی ژیان، خێزانی بەختیارو کۆمەڵی کامەران، کوڕێکی لاسارو باوکێکی هەژار، ئیسلامو بەرنامەی ژیان، ئیسلام کارە نەك تەمەڵی، دو خەربزە بەدەستێك هەڵناگیرێت)، ئەمە وێڕای ئەوەی چەندین وتاری لەگۆڤاری (التربیة الإسلامیة)دا بلاّوکردۆتەوە، شەوی (٢٢\٢٣ ـ ١٢ ـ

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ئەندام، لە سەرەتادا سدیق عەبدولعەزیز بەرپرسی ڕێکخستنەکانی هەڵەبجە بوو، ئەویش پەیوەندی هەبوو بە عابدین ڕەشید لە کەرکووک[١]. دواتر چالاکی ئیخوان لە ناوچەکەدا پەرەیگرت و عومەر ڕێشاوی بووە بەرپرسی ڕێکخستنی هەڵەبجە[٢].

لە سەرەتای شەستەکاندا چالاکی ئیخوان لە دەڤەری شارەزورو هەڵەبجە بەرفراوان بوو، بیری ئیخوان بەشێوەیەك بڵاوبویەوە مەلاکان بە ئاشکرا باسی ئەو بیرەیان دەکرد، تەنانەت لەهەندێ شوێن وێنەی حەسەن بەننا بەرزدەکرایەوە، (مەلا حسێن کوڕی مەلای گەورە) بە ئاشکرا لە مزگەوت باسی بیری ئیخوانی دەکرد[٣]. هەر لەو سەروبەندەدا چالاکی ئیخوان لە هەولێرو سلێمانی و کەرکووك لە برەودابوو[٤].

قۆناغی کاری ئاشکرای ئیخوان لە عێراق، زۆر درێژەی نەکێشا و حزبی ئیسلامیی قەدەغەکراو هەڵوەشێنرایەوە، ڕووداوێکی لەو شێوە کاری کردە سەر بەرتەسك بوونەوەی چالاکی ئیخوان لە کوردستان و بە درێژایی ساڵانی شەست تا (١٩٧١/٤/٤) بەفەرمی کاری ئیخوان لە عێراق ڕاگیرا[٥]، کاری ئەو ڕێکخراوە لە کوردستان بەشێوەیەکی نهێنی بەردەوام بوو، شێوازی کارکردنیش بریتی بوو لە:

١ـ شانەکان هەفتانە کۆبوونەوەیان دەکردو دوای لێپرسینەوە لە کاری هەفتەی ڕابردوو، کاری هەفتەی ئایندە دیاری دەکرا.

٢. دروستکردنی تیپی شەوانە (كتائب الليلية) بە تایبەت لە مانگی ڕەمەزاندا.

٣ـ ئاهەنگ گێڕان لە بۆنەکاندا بەتایبەتیش لە مزگەوتەکاندا، ئەو بۆنانەش وەکو یادی لەدایك بوونی پەیامبەر(ﷺ)، شەوانی قەدر، غەزای بەدر، ئوحود، ئیسراو میعراج و...هتد. لەو ئاهەنگانەدا وتارو پەخشان و هۆنراوە پێشکەش دەکران.

٤ـ شەونوێژی بە کۆمەڵ.

٥. گرنگیدان بە توێژی خوێندکارو مامۆستاو ڕۆشنبیران و گەیاندنی بانگەواز پێیان.

٦. هەفتانە چەند ئایەت و فەرمودە لەبەردەکراو لەلایەن ئەندامانەوە ڕاڤەو ڕونکردنەوەیان بۆ دەکرا.

٧. سەردانی مامۆستایانی ئایینی و کەسایەتییە ناسراوەکان بە مەبەستی گەیاندنی بانگەوازی برایان.

٨. سوود وەرگرتن لە خوێندنەوەی هەندێ بڵاوکراوەو کتێب و گۆڤارەکانی وەکو (المجتمع، التربية الإسلامية، المسلمون، الدعوة، لواء الإسلام،...) لەگەڵ بڵاوکراوە تایبەتییە نهێنیەکانی ئیخوان[٦].

٩ـ وانەی گشتی مزگەوت.

لەپاڵ ئەمانەشدا بەرهەمی نووسەرانی وەکو حەسەن بەننا، سەید قوتب، مستەفا سباعی، ئەبو حەسەنی نەدوی، ئەبو ئەعلای مەودودی، سەرچاوەی سەرەکی ئەدەبیاتی ئیخوان بوون، ئەندامان دەیانخوێندنەوەو لە

١٩٧٦) کۆچی دوایی کردووە. بڕوانە: حسن مەحمود حەمەکەریم: مامۆستا پارەزانی لە بیرەوەری قوتابییەکانیدا، ڕۆژنامەی یەکگرتوو، ژمارە (٢٢)، ١٩٩٤/١٢/٢٣.

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٩.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٢٠٠٥/١/٨.

[3] محمد نوری بازیانی: هەمان سەرچاوە، ل٥٢. بەهەمان شێوە لە ڕاپۆرتی دەزگا سیخوڕیەکانی بەعس لە ساڵی (١٩٨٦)جەخت لەسەر پاشخانی چالاکی ئیخوان لە ناوچەکە دەکاتەوە. بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٥).

[4] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (جەعفەر مستەفا)، هەڵەبجە، ٢٠٠٤/١٢/١٥.

[5] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٥.

[6] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (جەعفەر مستەفا)، هەڵەبجە، ٢٠٠٤/١٢/١٥.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

وتنەوەی وانەکاندا سوودیان لێوەردەگرتن [١].

دیدو هەڵوێستی ئیخوان لە ئاست ڕوداوو گۆڕانکارییەکانی ئەو دەمەدا گەلێك جاران گۆڕانی بەخۆوە دیوە، ئەمە سەرەڕای ئەوەی نەیتوانیوە لە ئاست هەندێ مەسەلەی چارەنوسسازادا هەڵوێستی یەکلاکەرەوەی هەبێت، بە تایبەتیش مەسەلەی کورد کە ئیخوان هەڵوێستی لە بەرامبەریدا سلبی بوو [٢]. بەڵام کەسایەتی و زاناکانی ناو ڕەوتی ئیسلامیی باشوری کوردستان لە زۆر مسەلەی چارەنوسسازدا هەڵوێستیان دەربڕیوەو پەتی بێدەنگیان پساندووە، لەمەشدا شێخ عوسمان عەبدولعەزیز بە ڕوونی جێدەستی دیارە، کاتێك حزبی ئیسلامیی هەڵوەشێنرایەوەو بارەگاکانی داخرا، شێخ عوسمان بەسەرۆکایەتی وەفدێك چووە سەردانی عەبدولکەریم قاسم، شێخ عوسمان نەیتوانی عەبدولکەریم قاسم ببینێ، بۆیە لە جیاتی دیدار بیرخەرەوەیەکی توندی لە (٢٥ شوباتی ١٩٦١) ئاڕاستەی ناوبراو کرد [٣].

دوای هەڵگیرساندنی شۆڕشی ئەیلول (١٩٦١ز) لە باشووری کوردستان و ئاڵۆزبوونی پەیوەندی حکومەتی عێراق و کورد، حکومەتی عێراق و خودی عەبدولکەریم قاسم، هەوڵی زۆریاندا بۆ ناشیرین کردنی کوردو جوڵانەوەکەی، کاتێك عەبدولکەریم قاسم لە وتارێکدا باس لەوە دەکات کورد لە عێراق میوانن و دەبێت بگەڕێنەوە وڵاتی خۆیان، شێخ عوسمان بەناوی زانایانی کوردستان و هەڵەبجەوە، بیرخەرەوەیەك ئاڕاستەی قاسم دەکات و گوتەکانی ناوبراو ڕەتدەکاتەوەو داوا دەکات لە چوارچێوەی عێراقی یەکگرتوودا دەستووری قورئان چارەسەری کێشەی کورد بکات [٤].

دوای هاتنە سەرکاری بەعسییەکان لە(١٩٦٨)، شێخ عوسمان عەبدولعەزیز سەردانی مەلا مستەفا بارزانی کردو پێشنیازی دامەزراندنی یەکێتی زانایانی ئایینی بۆ بارزانی کرد، بارزانی بەحوکمی پێگەی ئاینی بەو پێشنیازە خۆشحاڵ بوو، هاوکاری زانایانی کرد بۆ دامەزراندنی ئەو یەکێتییە [٥]. هۆکاری دامەزراندنی ئەو یەکێتییە بریتی بوو لە:

١. بەشداری کردن و بەدەمەوە چوونی شۆڕشی کوردو هەستکردن بە لێپرسراوێتی بەرامبەر ئایین و نەتەوە.

٢. شیوعییەکان هێندە توندڕەوبوون تەنگیان بە زانایان هەڵچنیبوو، بێڕێزیان بە پیرۆزییەکانی ئیسلام دەکرد، بەرەی حکومەتی بەعسیان گرتبوو [٦].

ئەم هەڵوێستانە زیاتر هەوڵو تێکۆشانی تاکەکەسی، یاخود چەند زاناو کەسایەتییەکە، هەر چەندە زۆربەی ئەو زانایانە هەڵگری بیری ئیخوان بوون، بەڵام هەڵوێستەکان ناچنە خانەی هەڵوێستی فەرمی ئیخوان. دەبێت ئەوەش لەبەرچاو بگرین کە خودی هەڵوێستەکان بویرانەن و بەشێکن لە مێژوی ڕەوتی ئیسلامیی باشوری کوردستان، چونکە خاوەن هەڵوێستەکە کەسێکی هەڵسوراوو دیاری ناو ئەو ڕەوتەیەو ناکرێت هەڵوێستەکان لە مێژووی ئەو ڕەوتە دابڕین.

هەر چەندە ئیخوان چالاکترین باڵی ڕەوتی ئیسلامیی بوو لە دەیەی چوارەم و پێنجەم و شەشەمی سەدەی بیست، بەدرێژایی ئەو مێژووە لە باشووری کوردستان کاری کرد، بەڵام سەرکەوتنی ئەوتۆی بەدەست نەهێناو

---

[1] سەرچاوەی پێشوو.

[2] لە باسی چوارەم بە درێژی باس لە هەڵوێستو تێڕوانینی ئیخوان لەو مەسەلانە دەکەین.

[3] الدكتور عثمان علي: مقابلة ولقاء هام بين مجلة ئالای ئیسلام والدكتور طه جابر العلواني، ل١٥.

[4] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٦).

[5] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ١٠/ ١٢/ ٢٠٠٤.

[6] ابراهیم طاهر معروف: هەمان سەرچاوە، ل٢٠ ـ ٢١؛ ئەرسەلان تۆفیق محەمەد: هەمان سەرچاوە، ل١٩.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ڕێکخستنێکی بەرتەسکی هەبوو، هۆکاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ:

١ـ شێوازی کارکردنی ئیخوان کە نەیانتوانیوە ڕێکخستنەکانیان بۆناو سەرجەم چینەکانی کۆمەڵگە شۆڕ بکەنەوە، کارەکەیان زیاتر لە توێژی زانای ئاییینی و خوێندەواری زانکۆ گیرداببوو[1]، توێژی یەکەم پێکهاتبوو لە کۆمەڵێك بنەماڵەی ناودارو خاوەن پێگەی ئاییینی و کۆمەڵایەتی، بە تایبەتی لە هەولێرو هەڵەبجە، توێژی دووەمیش پێکهاتبوو لە کۆمەڵێك لاوی تازە پێگەیشتوی خوێندەواری ناو زانکۆو پەیمانگاکان[2].

ئەمەش بەپلەی یەکەم دەگەڕێتەوە بۆ شێوازی کارکردنی خودی سەواف، ئەو لە هەنگاوی یەکەمی کارکردنیدا گرنگی زۆری بەو دوو توێژە دەدا، لەو کاتەشدا ئەو دوو توێژە کەمینەی کۆمەڵگە بوون، ئەمەش وای کرد کاری ئیخوان سنورداربێت.

٢. پشتگیری نەکردنی دۆزی کوردو گرنگی پێنەدانی[3]، جێگەی سەرنجە هەر چەندە ئیخوان بەرامبەر کێشەی کورد بێ هەڵوێست بوو، بەڵام ڕەوتی ئیسلامیی کوردستان، لە ئاست ڕوداوو گۆڕانکارییەکانی جیهانی ئیسلامیی زۆر جار بەدەنگ هاتووەو هەڵوێستی دەربڕیوە، کاتێك حکومەتی میسر بڕیاری لە سێدارەدانی سەید قوتب و هاوڕێکانی دەرکرد، مەلا ساڵح عەبدولکەریم و شێخ عوسمان عەبدولعەزیز نامەیەك بۆ جەمال عەبدولناسری سەرۆکی میسر دەنێرن و داوای هەڵوەشاندنەوەی حوکمی لە سێدارەدانەکە دەکەن[4]. هەروەها کاتێك ئیخوانەکانی عێراق بڕیاری لە سێدارەدانی سەید قوتب دەبیستن، لە کەرکوکەوە وەفدێك کە پێکهاتبوو لە (شێخ نازم ئەلعوبێدی، نیزامەدین عەبدولحەمید، سلێمان موحەممەد ئەمین قابلی، سەف سدقی)، دەنێرنە لای مەلا مستەفا بارزانی تا پشتیوانی خۆی بۆ هەڵوەشاندنەوەی حوکمی لە سێدارەدانی سەید قوتب دەربڕێت، مەلا مستەفا بارزانی کاغەزێکی سپیان بۆ واژۆ دەکات و پێیان دەڵێت: بڕۆن بە ناوی منەوە چی بە باش دەزانن بینووسن[5]!

باسی چوارەم: سەرنجێکی گشتی سێ دەیەی کاری ئیخوان لە عێراق و کوردستان

کاری ئیخوان لە عێراق، لە دەیەی چوارەم و پێنجەم و شەشەمی سەدەی بیست، گەلێك قۆناغی جۆراوجۆری بەخۆوە دیوە، لەوسێ دەیەدا ئیخوان بە گەلێك شێواز کاریکردووە، بە نهێنی و ئاشکراو لە چوارچێوەی کۆمەڵەو پارتی سیاسییدا، کاری جەماوەری و ڕێکخراوەیی، ڕووبەڕوو بوونەوەو هاوپەیمانێتی، تێکڕای ئەو شێوازانە لای ئەو ڕەوتە پەیڕەوی لێکراوە، ئەمە سەرەڕای ئەوەی لە چەندین کەناڵی جۆراوجۆرەوە بیری ئیخوان ئاراستەو پەخش دەکرا.

بێگومان، شەنوکەو کردنی کارو هەڵوێست و دیدو تێڕوانینی ئیخوان، لەماوەی سێ دەیەدا کارێکی سانا نییە، بەتایبەتیش کە ژێدەری پێویست بەردەست نەبێت تا توێژەر پشتی پێببەستێت، بەڵام گرنگی و هەستیاری بابەتەکە ئەوە دەخوازێت دەستبەرداری نەبین و بەدواداچونی زیاتری لەبارەوە بکەین.

دیارە هەر دیاردەیەکی مێژوویی بەدەرنییە لە خاڵی بەهێزو لاواز، دەستنیشانکردن و قسەکردن لەسەر ئەو دوولایەنە جەوهەری توێژینەوەی مێژوویی پێکدێنێت، هەر لەو ڕوانگەوە سێ دەیەی کاری ئیخوان لە عێراق و باشووری کوردستان، وەکو دیاردەیەکی سیاسیی و کۆمەڵایەتیی و ئاییینی گەلێك لایەنی بەهێزو لاوازی تێدایەو

---

[1] مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٢٨٦.

[2] ئەرسەلان تۆفیق محەمەد: هەمان سەرچاوە، ل١٣.

[3] لە باسی چوارەم بەدرێژی باسی هەڵوێستی ئیخوان لەمەڕ کێشەی کورد دەکەین.

[4] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٧).

[5] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

دەگونجێت وەکو ئەزموونێکی مێژوویی ناوزەدیان بکەین.

ئێمە لێرەدا گوزەرێکی خێرا دەکەین بەسێ دەیەی کاری ئیخوان، لە چەند وێستگە دەوەستین و خاڵە لاوازەکانی ئەو ڕەوتە دەستنیشان دەکەین، مەگەر بەدەگمەن، ئەگەرنا خۆ لەقەرەی خاڵە پۆزەتیڤەکان نادەین، ئەمەش مانای ئەوە نییە ئەو ڕەوتە هیچ خاڵی بەهێزی تیا نەبووە، بەڵکو ئەوەی ئێمە مەبەستمانە خوێندنەوەیەکی ڕەخنەگرانەیە، ئەمەش وامان لێدەکات کەمتر بەلای دیار کردنی خاڵە بەهێزەکاندا بچین.

کاری ئیخوان لە عێراق، لەچاو وڵاتانی دیکەدا تاڕادەیەك درەنگتر دەرکەوت، هۆکاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ پێکهاتەی تایفی و نەتەوایەتی عێراق کەلە کوردو عەرەب و سوننەو شیعە پێکدێت [1]، ئەمە وێڕای ئەوەی لەو دەمەدا، هەڵگرانی بیری چەپ، زۆرینەی چینی ڕۆشنبیرانی عێراقی دەگرتەوەو لەپاڵ ئەوەشدا هەڵگرانی بیری نەتەوایەتیی و عەرەبچێتیی لە برەودابوون [2].

لەلایەکی دیکەوە، سەرکردایەتی ئیخوان موسلمین لە میسر بەخودی حەسەن بەنناشەوە گەیشتبوونە ئەو بڕوایەی، عێراق دوا وڵاتە بانگەوازی ئیخوانی تێدا بڵاودەبێتەوە [3]، ئەم حاڵەتە کاریگەری لەسەر ڕێگوزەری کاری ئیخوان لە عێراق جێهێشت.

کاری ئیخوان لە عێراق لەسەردەستی سەواف پەرەی سەندو شێوازی فەرمی و ڕێکخراوەیی وەرگرت، سەواف کەسێکی تاکڕەو بوو، دەیویست هەموو کارەکان لەژێردەستی خۆیدابێت، خوازیاربوو جوڵانەوەی ئیخوان لە عێراق بەو ئاڕاستەدا بڕوات، کە خودی خۆی بڕوای پێیەتی، بواری ئەوەی نەدەدا کەسانی دیکە نەشونما بکەن و ئازادانە هەڵسوکەوت بکەن، تاکڕەویی سەواف کارێکی وای کرد هەرزوو ناکۆکی بکەوێتە ڕیزەکانی ئیخوان و ژمارەیەك ئەندامی چالاك ڕیزەکانی ئەو ڕێکخراوە جێبێڵن [4]، لەو ڕووەوە (موحەممەد ئالوسی) یەکەم کەس بوو ساڵی (١٩٥٠) ڕیزەکانی ئیخوانی جێهێشت.

ناکۆکی سەواف و ژمارەیەك ئەندامی کۆمەڵەی ئادابی ئیسلامیی، گەیشتە ڕادەیەك سەواف ناچاربوو واز لە کۆمەڵە بێنێت و بیر لە دروستکردنی کۆمەڵەیەکی دیکە بکاتەوە [5]، ئەم ناکۆکییە لەناو ڕیزەکانی کۆمەڵەی برایەتی ئیسلامیی درێژەی هەبوو، بێزاری ژمارەیەك ئەندام گەیشتە ڕادەیەك بەرپرسی لقەکانی کەرخ و ئەعزەمییەی کۆمەڵە، نامەیان نارد بۆ میسرو گازندەیان لەکارەکانی سەواف کردبوو، بە بازرگانی کردن بە بانگەوازەوە تۆمەتباریان کرد، لەبەرامبەر ئەوەدا، سەواف بەرپرسی لقەکانی لابردو کەسی دیکەی خستە شوێنیان [6].

بە گوتەی (هیشام تالب)، کە ئەو دەمە ئەندامی ئیخوان بووە، سەواف لەئاست گرفتەکاندا کەسێکی گوفتاری بوو نەك کرداری، هەمیشە ئەوەی دوپات دەکردەوە کەپێویستە پارێزگاری یەکریزیی بکرێت، بەمەش هیچ گرفتێك چارەسەر نەدەکراو گوتەکانی زیاتر ئاوات خواستن بووە نەك چارەسەر [7]، لەلایەکی دیکەوە، جۆری پەیوەندییەکانی سەواف مایەی ڕەزامەندی سەرکردەکانی ئیخوان نەبوو، بەتایبەتی گەنجەکان خوازیاری هەڵوێستی توندبوون

[1] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٢.

[2] الدكتور عثمان علي: مقابلة ولقاء هام بين مجلة ئالای ئیسلام والدكتور طه جابر العلواني، ل١٢.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل١٢.

[4] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٢.

[5] كاظم أحمد ناصر المشايخي: هەمان سەرچاوە، ل١٩٧.

[6] د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٨٤.

[7] لە: طارق الأعظمي: نشوء حركة الأحياء الإسلامي المعاصر في العراق، مجلة ئالای ئیسلام، العدد (١)، السنة (١٣)، آذار ١٩٩٩، ل٣٨.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

بەرامبەر کاربەدەستانی حکومەت[1]، حاڵەتێکی لەو شێوە ساڵی (١٩٥٩) سەرکردەکانی ئیخوانی هێنایە سەر ئەو بڕوایەی، کە باشتروایە سەواف دەستبەرداری سەرکردایەتیکردنی کاری ئیخوان بێتو دەرفەت بۆ کەسانی دی بڕەخسێنێ، تا ئەو کارە بگرنەدەست، سەرەنجامی ئەو ناڕەزاییانە ئەوەبوو ئەنجومەنی شووڕای ئیخوان لە عێراق ساڵی (١٩٥٩) نامەیەکیان ئاڕاستەی سەواف کردو لە سەرکردایەتی ئیخوان لایانبرد[2]، ناوبراو هەر لەو ساڵەدا ڕۆشتە دەرەوەی عێراق.

زۆر جار مەسەلەی کەسی یەکەم لای ئیخوان کێشەی لێکەوتۆتەوە، بە ڕۆیشتنی سەواف بۆ دەرەوەی عێراق، ناکۆکی لە نێوان سەرانی ئیخوان لەسەر ڕێبەرایەتی کردنی ئەو کارە دروستبوو، دانانی (عەبدولکەریم زەیدان) لەبەر زۆری تەمەن، هەر چەندە، ڕەزامەندی هەندێ سەرکردەی ئیخوانی لەسەرنەبوو، تاڕادەیەك ئەو بۆشاییەی پڕکردەوە کە بە ڕۆیشتنی سەواف دروستبوو، هاوکات دانانی ناوبراو جۆرێك بوو لە یەکلاکردنەوەی ململانێی نێوان لایەنە ناکۆکەکانی ئیخوان[3].

زەیدان، بەهەمان شێوازی سەواف، دەیویست کاری ئیخوان بەو ئاراستەدا گوزەر بکات، کەخۆی بڕوای پێیەتی، ئەمەش هەمان هەڵەی سەواف بوو زەیدان دوبارەی کردەوە، هەڵبەتە زەیدان حەزی بەکاری ئاشکراو ڕووبەڕوبونەوە نەدەکردو زیاتر خوازیاری کاری نهێنیو هاوکاریو پێکەوەژیان بوو[4].

لەکاتێدا ئیخوان لە عێراق درەنگ کەوتە چالاکی نواندنو کاری ڕێکخراوەیی، بەڵام سەرکردەکانی ئیخوان لە عێراق بەتایبەتی خودی سەواف دەیانویست بەخێرایی بگەن بەو ئامانجانەی ئیخوانی میسر بەدەستیان هێناوە، هەر بۆیە بەزوویی بەرلەوەی بنکەیەکی جەماوەری بەرفراوان دروست بکەن، تێکەڵ بە ڕوداوە سیاسییەکان بوون، لە ناڕەزاییو خۆنیشاندانەکانی ساڵی (١٩٤٨)، ئیخوان بەشدارییەکی بەرفراوانی کردو بەمەش خۆی بەجەماوەر ناساند[5]، بەو پێیەی ئیخوانی میسر ساڵی (١٩٤٨) دژی دروستبوونی دەوڵەتی ئیسرائیلو هاوکاری بەریتانیا خۆنیشاندانیان سازدا، سەواف هەمان چالاکی ئیخوانی لە عێراق دووبارە کردەوە، دیارە سەواف ڕەچاوی ئەوەی نەکردبوو، کە ئیخوانی میسر، دوای بیست ساڵ کارکردن گەیشتونەتە ئەو قۆناغەی خەبات، لە کاتێکدا کاری ڕێکخراوەیی فەرمی ئیخوان لە عێراق تەمەنی لە دوو ساڵ تێنەدەپەڕی، ئەنجامی ئەو کارەی ئیخوانی عێراق بەوە گەیشت، دوای ئەوەی حکومەت جارێکی تر بەهێزبۆوەو دەسەڵاتی چەسپا، سەوافو ژمارەیەکی زۆر ئەندامی ئیخوانی لە موسڵ دەستگیر کرد[6]، بەمەش چالاکی ئیخوان بەرتەسکبۆوە.

پەلەکردنی ئیخوانەکانی عێراق، لە تێکەڵ بوون بەکاری سیاسیی، بەبێ بوونی ئەزمونێکی پێشینە، ئەو ڕەوتەی بەرەو ئیزدواجییەتو هەڵدێر برد، هەر بۆیە بەردەوام ئیخوانەکانی عێراق لە ململانێکاندا سیاسییەکی دۆڕاوو پاشکۆی ڕووداوەکان بوون.

سەرانی ئیخوان تێگەیشتنێکی واقعییان لە ڕەوشی عێراق نەبوو، هۆشیاریی سیاسییان لاواز بوو، هەڵوێستەکانیان زۆرتر پەرچەکرداربوو، لەسەر بنەمای هەستو سۆزو هەڵچوونو کەفوکوڵی کاتی دەردەبڕان، نەك لەسەر بنەمایەکی واقیعیو بابەتی، لە خۆنیشاندانەکانی ساڵی (١٩٥٢)دا لە عێراق سەرکردایەتی ئیخوان بێدەنگی

ZAGROS WEBSITE

---

[1] د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٨٤.

[2] طارق الأعظمي: هەمان سەرچاوە، ل٣٨.

[3] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل ١٤.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل١٤.

[5] د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٧٤.

[6] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٧٥.

PDF 4 KURD

هەڵبژارد، بەڵام ئەندامە گەنجەکانی ئیخوان بەشداری خۆنیشاندانەکانیان کرد، بەهەمان شێوە، سەرکردایەتی ئیخوان بە شۆڕشی (١٩٥٨) خۆشحاڵ نەبوو، بەڵام گەنجەکانی ئیخوان بەشداری خۆنیشاندانەکانی پشگیری لە شۆڕشیان دەکرد[١].

دوای شۆڕشی (١٩٥٢)ی میسرو گرژبوونی پەیوەندی جەمال عەبدولناسرو ئیخوانەکانی میسر، ژمارەیەك لە ئیخوانەکانی میسر بەرەو عێراق هەڵاتن، (نوری سەعید) سەرەك وەزیرانی عێراق، دۆستی نزیکی ئینگلیزو دژی شۆڕشی میسر بوو، سودی لە پەنادانی ئیخوانە میسرییەکان بینی و هانیدان لە بڵاوکراوەکانیاندا هێرش بکەنە سەر شۆڕشی میسر، هاوکات، ئیخوانەکانی عێراق، لەستەم و کەموکورتی حکومەتی پاشایەتی عێراق بێدەنگ بوون، هەر چەند نەبوونە هاوپەیمانی حکومەتی عێراق، بەڵام هەڵبژاردنی بێدەنگی جۆرێك لە ڕازی بوون بەو واقیعەی تێدا دەخوێندرایەوە، ئەمەش دەنگی ناڕەزایی جەماوەری دژ بە ئیخوان زیادکردو سەرەنجام ژمارەیەك ئەندامی ئەو ڕێکخراوە دەستییان لەکار کێشایەوە، کاتێکیش ئیخوان بەشداری ئەو خۆنیشاندانەیان نەکرد، کە دژی هێرشی سێقۆڵی سەر میسر ڕێکخرا، هێندەی تر ئیخوان لای جەماوەر دزێو بوو، ئەمەش کاریگەری هەبوو لەسەر کزبوونی چالاکی ئیخوان، لەبەرامبەردا چالاکی بەعسیی و نەتەوەیی و شیوعییەکان پەرەیسەند[٢].

بوونی ئیزدواجیەت لە هەڵویستەکاندا، ئیخوانی بەرەو هەڵدێر برد، ناکۆکی ناوخۆو جێهێشتنی ڕیزەکانی لێدەکەوتەوە، ساڵی (١٩٥٧) ژمارەیەك هێزی نەیاری حکومەت بەرەی یەکێتیی نیشتمانییان دروستکرد، ئیخوان بە بەهانەی بوونی شیوعییەکان لە بەرەدا بەشداریکردنی ڕەتکردەوە، بەڵام لە ڕاستیدا ئیخوان نەیدەویست بەرەنگاری دەسەڵات بێتەوە، هەر بۆیە، کاتێك سەرجەم پارت و کۆمەڵەو هێزە نیشتمانییەکان بایکۆتی هەڵبژاردنەکانی (٥ مایسی ١٩٥٧)یان کرد، سەواف لە ناوچەی دووی موسڵ خۆی پاڵاوت، سەواف دوای ئەوەی سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا، وتی:" بە تەزویرکردن نەیانهێشت دەرچم"[٣].

سەیر لەوەدابوو، کاتێك سەواف خۆی بۆ هەڵبژاردنەکان پاڵاوتبوو، ڕۆژانە لە ڕادیۆی حکومییەوە بەرنامەی (لەسەرخوانی قورئان)[*]ی پێشکەش دەکرد، هەر چەندە وانەکانی سەواف سیاسیی نەبوون، بەڵام خەڵکی جۆرێك لە هاوکاری حکومەتی تیا دەخوێندەوە. ئەمەش سیاسەتی حکومەت بوو، توانیبووی کەڵك لە سەواف وەرگرێت بۆ دژایەتی نەتەوەیی و شیوعییەکان، لەبەرامبەریشدا نەتەوەیی و شیوعییەکان چالاکی خۆیان دژی ئیخوان چڕکردەوەو سەرەنجام بە زیان و کەنارگیربوونی ئیخوان تەواوبوو[٤].

بەدرێژایی سەردەمی پاشایەتی، ئیخوان لە عێراق خۆی لە ڕووبەڕووبونەوەی حکومەت پاراست، بەڵام دوای شۆڕشی (١٩٥٨)و دەرکەوتنی حزبی شیوعی وەکو هێزێکی چالاك لەسەر گۆڕەپانی سیاسیی عێراق، ئیخوان وەکو پەرچەکردارێك بەڕووی شیوعییەتدا دەرکەوتن، ئەمەش جۆرێك لە دوو هەڵوێستی و ئیزدواجییەتی بۆ دروستکردن، بەردەوام جەماوەر لێی دەپرسین: بۆچی لە سەردەمی نوری سەعید بێدەنگ بوون، وەکو نەیاری حکومەت دەرنەکەوتن و جوڵەیان نەبوو؟، بۆچی تا دەسەڵات ڕۆژئاواگەرا بوو، ئیخوان دژایەتی نەکرد؟، ئێستا کە دەسەڵات دژی ڕۆژئاوایە، ئیخوان دژایەتی حکومەت دەکات؟، شیوعییەکان ئەو پرسیارانەیان دەوروژاندو بەرەویان پێدەدا،

---

[1] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٨٥.

[2] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٤.

[3] د. عبدالفتاح علي البوتاني: هەمان سەرچاوە، ل٢٨٥.

[*] شیوعییەکان ئیخوانیان بەپیاوی ئینگلیزو ئەمریکا تۆمەتبار دەکردو بەرنامەی (لەسەرخوانی قورئان)یان ناونابوو (لەسەرخوانی ئەمریکا). چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

[4] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٣.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ئەمەش ئیخوانی ئیحراج کردبوو [١].

سەرکردەکانی ئیخوان سیاسییەکی کرچوکاڵ بوون، نەیانتوانیوە خوێندنەوەیەکی بابەتیی و واقیعییان بۆ ڕووداوو پێشهاتەکان هەبێت و پەیوەندییەکی تەندروست لەگەڵ هێزە سیاسییەکانی گۆڕەپانی عێراق دامەزرێنن [٢]، هەرچۆن سەواف لە گیانەڵای حکومەتی پاشایەتی خۆی بۆ هەڵبژاردنەکان پاڵاوت، کاتێك دەنگی ناڕەزایی دژی حکومەتی قاسم پەرەیسەند، هەموو ئەگەرەکان ئەوەیان تێدا دەخوێنرایەوە حکومەتی قاسم دەڕوخێت، کەچی ئیخوان بەهۆی (حاجی ئەمین حسەینی) دەیانویست جارێکی دیکە پەیوەندی لەگەڵ قاسم دامەزرێنن و لێی نزیك ببنەوە [٣].

هەر چەندە، دوای هەڵوەشاندنەوەی حزبی ئیسلامیی عێراقی، قاسم هەوڵیدا، قەناعەت بە سەرکردەکانی حزبی ناوبراو بکات، ناوی حزبەکەیان بگۆڕن بۆ کۆمەڵەیەکی خێرخوازیی، لەو ڕووەوە بەڵێنی هاوکاریی و کۆمەکی پێدان، سەرکردەکانی ئیخوان گۆڕینی ناوی حزبیان ڕەتکردەوەو سودیان لەو دەرفەتە وەرنەگرت [٤]، بەڵام لەگەڵ نزیکبوونەوەی مەرگی قاسم بە نیازن سەر کێشیەکی گەورە بکەن و گرەو لەسەر یارییەکی دۆڕاو بکەن.

هەر لەو کاتەوە زەیدان بووە بەرپرسی یەکەمی ئیخوان لە عێراق، نەیاریی کاری ئاشکرای دەکرد، بەڵام لەژێر فشاری هەندێ سەرکردەی ئیخواندا ملی بۆ دامەزراندنی حزبی سیاسیی ئاشکرا دا، بە هاوکاری چەند کەسایەتییەکی بێلایەن حزبی ئیسلامیی عێراقییان دامەزراند، هەر چەندە حزبی ناوبراو ڕوکاری ئیخوان بوو، بەڵام ئیخوان لەپشتەوە ڕێکخستنی هەبوو، کە دەکرێت ئەوە بە ڕێکخستنی ڕاستەقینەی ئیخوان دابنێین، نەك حزبی ئیسلامیی، ئەوەی زیاتر ئەم ڕاستییە دەسەلمێنێت ڕێگەنەدانی ئیخوانە بە سەرجەم ئەندامەکانی تا لە ڕیزی حزبی ناوبراودا کاربکەن، ئەمەش هەر لە سەرەتاوە گرفتی بۆ حزبەکە دروستکرد [٥].

حکومەتی عێراق ڕێگەی نەدا حزبی ئیسلامیی کۆبوونەوەی گشتی ئەنجامدا، حزب توشی گرفتی دارایی هاتبوو، کارەکانی لەبەر نەدەڕۆیشت، بە پلەی یەکەم پشتی بەستبوو بە ئابوونەی ئەندامان، ئەمەش حزبی ئیسلامیی خستبووە قەیرانەوە، سەرکردایەتی ئیخوان هەڵوەشاندنەوەی حزبی بەتاکە چارەسەر دەزانی، بۆ هێنانەدی ئەو مەبەستەش، دەبوو بە شێوازێك ئەو کارە بکەن، خۆیان لە بەرپرسیارێتی هەڵوەشاندنەوەی حزب قوتار بکەن، سەرەنجام ئیخوان دەرکردنی بەیاننامەیەکی دژی حکومەتی قاسم بە باشترین شێواز زانی، ڕۆژنامەی (الحیاد)ی زمانحاڵی حزب بەیاننامەیەکی دوورو درێژی بڵاوکردەوە، تێیدا ڕەخنەی توندی ئاڕاستەی سیاسەتی ئابوریی و پیشەسازیی حکومەت کردبوو، ئۆباڵی نەهامەتییەکانی خستبووە ملی حکومەت، لە بەرامبەردا حکومەت کەوتە گرتن و ڕاوەدونانی سەرکردەکانی حزب و داخستنی بارەگاو هەڵوەشاندنەوەی حزب [٦].

بەوردبوونەوە لەڕەوتی ڕووداوەکان، دەبینین سێ لایەن ڕۆڵیان بینی لە هەڵوەشاندنەوەی حزبی ئیسلامیی، سەرکردایەتی ئیخوان کە بڕیاری دابوو حزب هەڵوەشێنێتەوە، سەرکردەکانی حزبی ئیسلامیی کە وەڵامی داواکەی سەرانی ئیخوانیان دایەوەو بەیاننامەکەیان دەرکرد، حکومەتی عێراقی کە بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی حزبی دەرکرد،

---

[1] سەرچاوەی پێشوو، ل١٣.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

[3] الدکتور عثمان علی: الحلقة الثانیة من لقاء المجلة الهام بالاستاذ الدکتور طه جابر العلواني، ئالای ئیسلام، العدد(٢)، السنة الثامنة، أیلول ١٩٩٤، ل١١.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل١١.

[5] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٤؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

[6] سەرچاوەی پێشوو، ل١٤.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

بەلاّم ئەوەی پشکی شێری ئەو بەرپرسیارێتییەی بەردەکەوێت سەرکردەکانی ئیخوانن [١] ، ئەمەش ڕاستییەکی تالّی مێژووە زۆر لەسەرکردەکانی ئیخوان بەوتنی ئەو ڕاستییە تەنگاو دەبن.

هەر چەندە لە بنەڕەتدا سەرکردایەتی حزبی ئیسلامیی زۆرتر لەو کەسانە پێکهاتبوو کە پێشتر لەگەڵ سەرانی ئیخوان ناکۆك بوون و لەکار لابرابوون، بەلاّم ئیخوان بۆ ڕازیکردنی دڵی جەماوەرەکەی ڕایگەیاند: ڕێپێوان دژی بڕیاری داخستنی حزب ڕێکدەخات، ژمارەیەك خەڵك لە شوێنی دیاریکراو کۆبونەوە، پاش چاوەڕوانییەکی زۆر ئەو کەسەی بەرپرس بوو لە ڕێکخستنی ڕێپێوانەکە ئامادەنەبوو، سەرەنجام جەماوەر بلاّوەیان کردو ڕێپێوان نەکرا، بەهەمان شێوە، کاتی لەسێدارەدانی سەید قوتب خەڵك بۆ ڕێپێوان کۆبونەوە، بەلاّم بەهەمان شێواز بلاّوەی لێکرا [٢] .

کاتێك، حکومەت لەوە دڵنیابوو کە ئازادکردنی سەرکردەکانی حزبی ئیسلامیی هیچ مەترسیەکی نییە، ئازادیکردن، بە ئازادبونیشیان ئیخوان بە تەواوی هەموویانی لەکارخست، هۆکاری ئەمەش ئەو ناکۆکییە بوو کە پێشتر لەگەڵ سەرکردەکانی ئیخوان هەیانبوو، سەرکردەکانی ئیخوان لە دەرفەتێك دەگەڕان تا خۆیان لێ ڕزگاربکەن، ئەمەش باشترین دەرفەتی بەدیهێنانی ئەو ئامانجەی سەرکردەکانی ئیخوان بوو [٣] .

گرفتێکی ئیخوان نەبوونی تێگەیشتنی بابەتی بوو لە ڕەوشی سیاسیی عێراق، تاکڕەویی کەسی یەکەمیش وای کردبوو کە زۆربەی ئەندامان بیر لە ئایندەی کارەکەیان نەکەنەوە، ئەگەر جارجارەش پێشنیازی گونجاو بکرایە، هێندە بەس بوو کەبەدڵی سەرانی ئیخوان نەبێت تا ڕەتبکرێتەوە، ئەم حاڵەتە بەجۆرێك کاریگەری کردۆتە سەر کاری ئیخوان، چەندین دەرفەتی مێژوویان لەدەستداوە، دەکرا ئەو دەرفەتانە بەبارێکی گونجاودا ئاراستە بکرایە، ساڵی (١٩٦٧) بەبەشداری (٤٠) کەس لە سەرکردەو کادیرە پێشکەوتوەکان، ئیخوان کۆنگرەیەکی لە مزگەوتی (حسیبە) لە بەغداد بەست، تێیدا باس لە بارودۆخی سیاسیی عێراق کراو ڕەوتێك بە ڕێبەرایەتی(موحەممەد فەرەج سامەڕائی) پێشنیازی کودەتاو هەوڵدان بۆ ڕوخانی حکومەتی عێراق و دامەزراندنی حکومەتێکی ئیسلامیی بە ڕێبەرایەتی ئیخوان کرد، بەلاّم ئەم بۆچوونە لەلایەن زەیدانەوە ڕەتکرایەوە [٤] . سوبحی داودی باس لەوە دەکات کە لە (١٤ تەمموزی ١٩٦٧) لە یەکێك لە باخەکانی یوسفیە سەرکردەکانی ئیخوان کۆبوونەوەیەکیان کرد، نزیکەی (١٣ ـ ١٤) کەس بەشداربوون لەوانە: (سوبحی داودی، سەید ئەحمەد، شامل سەلاّح، موحەممەد ئەحمەد ڕاشد، عەبدولکەریم زەیدان، عادل ئەلهاشمی، سەلمان حسێن، ئەبو عومەر،...) لەو کۆبوونەوەدا بڕیاریاندا دەستبەرداری کاری سیاسیی بن و تەنها سەرقاڵی کاری پەروەردەو بانگەواز بن [٥] .

لە مانگی تەمووزی (١٩٦٨) حکومەتی عەبدوڕڕەحمان عارف تەواو لاواز بوو، بەرپرسی دیوانی سەرۆکایەتی هەواڵی زانیبوو کە بەعسییەکان نیازی کودەتایان هەیە، داوای لە سەرکردەکانی ئیخوان کرد، دەستپێشخەری بکەن و کودەتا بکەن و دەسەلاّت بگرنەدەست، سەرکردەکانی ئیخوان دەربارەی کودەتا ناکۆك بوون، وێڕای ڕازیبوونی هەندێکیان، سەرەنجام بۆچوونی ڕەتکردنەوەی کودەتا چەسپا، بەمەش ئەو دەرفەتەیان لە دەستداو

ZAGROS WEBSITE

---

[1] سەرچاوەی پێشوو، ل١٤.

[2] سەرچاوەی پێشوو، ل١٤.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل١٥.

[4] صلاح الخرسان: حزب الدعوة الإسلامية حقائق ووثائق، الطبعة الاولى، المؤسسة العربية للدراسات والبحوث الاستراتيجية، دمشق ١٩٩٩، ل٤٠.

[5] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٩.

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

بەعسییەکان کودەتایان کردو دەسەڵاتییان گرتەدەست [1].

لە ماوەی نێوان ساڵانی (١٩٥٨ ـ ١٩٦٨) چەند کودەتا لە عێراق ڕوویدا، زۆربەیان سەرکەوتنی بەدەستهێنا، لەو بارەشدا سەرکردەکانی ئیخوان، هێشتا ڕێگەیان بە ئەندامانیان نەدەدا بیر لە کارێکی وەها بکەنەوە، بەڵام هەندێ لە کادیرانی ئیخوان بە نهێنی سەرقاڵی ئامادەسازیی کودەتا بوون، بە گوتەی سدیق عەبدولعەزیز ڕەوتێك لەناو ئیخوان سەریهەڵدابوو، شۆڕشگێڕ (ثوري)یان پێدەوتن، ئەو ڕەوتە دوای دەسەڵات گرتنەدەستی بەعسییەکان بە نیازی کودەتابوون [2].

عەبدولغەنی شەنداله، یەکێك بوو لە سەرکردەکانی ئەو ڕەوتە، ناوبراو سەردانی هەڵەبجەی کردو داوای لە سدیق عەبدولعەزیز کردووە هاوکاری بکات، بەڵام سدیق عەبدولعەزیز هاوکاریکردنی شەندالەی ڕەتکردۆتەوە [3].

دکتۆر تەها جابر، ئەو ڕاستییە ئاشکرا دەکات، دوای کودەتای دووەمی بەعس لە (٣٠ تەمموزی ١٩٦٨) ئیخوان چووە قۆناغی سڕبوون، پەیامێکی ناوخۆیی دەرکرا بە ناونیشانی (پەروەردەو ڕێکخستن و دەستبەرداربوونی هەرچییەکی دیکە) [*]، ئەمەش بە شێوەیەکی بەرفراوان پەیڕەوی لێکرا، لەو ماوەدا ژمارەیەك لە ئەندامە لەکارخراوەکانی ئیخوان لە هەوڵی دروستکردنی ڕێکخستنێکی نوێدابوون، (موحەممەد فەرەج) یەکێ بوو لەو کەسانەو بە کردەوەش لە ناو سوپادا سەرپەرشتی ڕێکخستنێکی سەربازی دەکرد [4].

ساڵی (١٩٦٩) ژمارەیەك ئەندامی ئیخوان بە هاوکاری کەسانی دیکە، هەوڵیاندا کودەتای سەربازی دژی بەعسییەکان ئەنجامدەن، دیدارو کۆبوونەوەکان لە ئێران لە ژێر چاودێری (موحەممەد ڕەزا شا)دا بەڕێوەدەچوون، چەند پلانێك بۆ کودەتا داڕێژرا، بەڵام کتوپڕ لە (١٩/١٠/١٩٧٠) سەرنەگرتنی کودەتا لەلایەن حکومەتی بەعسەوە ڕاگەیەنرا [**].

کۆتایی ئەم باسە تەرخان دەکەین بۆ قسەکردن لەسەر هەڵوێستی ئیخوان موسلمینی عێراق دەربارەی کێشەی کورد، ئەمەش یەکێکە لەو مەسەلانەی دەبێت هەڵوێستەی لەسەر بکەین و بەوردی سەرنجی لێبدەین، هەر چەندە لە سەرەتای کاری ئیخوانەوە لە عێراق ئەم بیرە باشووری کوردستانی گرتەوە، بە درێژایی سەدەی بیست کورد لە عێراق بەرەو ڕووی چەوساندنەوەو ستەم بۆتەوە، بەڵام ئیخوان هەڵوێستێکی پۆزەتیڤی لە ئاستی ئەو کێشەدا نەبووە، لە ماوەی سەردەمی پاشایەتی ئیخوان چەندین چالاکی سیاسیی نواندووە، دەربارەی کێشەی فەلەستین و جەزائیرو...هتد، خۆنیشاندان و کۆڕو کۆبوونەوەی جەماوەری سازداوەو کۆمەك و یارمەتی کۆکردۆتەوە، بەڵام بەرامبەر کێشەی کورد، نەك کارێکی وای نەکردووە بەڵکو نەشبیستراوە تەنانەت لە بەیاننامەیەکیشدا داکۆکی لە

[1] هەڵسەنگاندنی هەڵوێستی ئیسلامی یەکان بەرامبەر ڕوداوەکانی ساڵی ١٩٦٨ لە عێراقدا، گۆڤاری هەڵوێست، ژمارە(٧)، ساڵی دووەم، ١٩٩٣ز، ل١٨.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥.

[3] سەرچاوەی پێشوو.

[*] دەقە عەرەبییەکەی بریتی بوو لە (تربیة وتنظیم وترك ماسوی ذالك)، ئەم پەیامە لەناو ئەندامانی ئیخوان بە پەیامی سێ تائەکە ناسراوە.

[4] د. طه جابر العلواني: هەمان سەرچاوە، ل١٥.

[**] کەسە ناسراوەکانی کودەتا بریتیبوون لە: (عەبدولغەنی ڕاوی ، سەعد ساڵح جەبر، عەبدوڕڕەحمان نایف، موحەممەد عەلی سەعید)، تا ئێستا زۆر لایەنی کودەتاو شێوازی ئاشکرابوونی نادیارە، پێدەچێت لە داهاتوودا زۆر نهێنی ئەو ڕووداوانە ئاشکرابن. لە ئەنجامی ئاشکرابوونی پلانی کودەتا، حزبی بەعس نزیکەی (١٥٠) کەسی لە سێدارە دا، ئەوانە زۆربەیان پلەداری ناو سوپا بوون، کە ژمارەیەکی زۆر ئەندامی ئیخوانیان تێدابوو، خودی سەددام حسێن سەرپەرشتی لە سێدارەدانەکانی دەکرد. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: أسرار المحاولة الإنقلابیة ضد البعثیین عام ١٩٧٠، مجلة النفیر، العدد (٩)، آذار ١٩٩٢، ل ٢٧ .

کێشەی کورد بکاتو داوای لابردنی ستەمی سەری بکات، ئەمەش کەلێنێکی گەورەیە لەکاری ئیخوان لە عێراق.

فەلەستینو جەزائیر هەزاران کیلۆمەتر لە عێراقەوە دوورن، ئیخوان ڕێکخراوی تایبەتی بۆ هاوکاریو کۆمەك کردنییان دامەزراندو کەسانی خۆبەخشی ڕەوانەی فەلەستین دەکرد، بەڵام لە عێراق بە بەرچاوی ئەوانەوە کورد لە ئازارو مەینەتیدابوو، نەك نکوڵییان نەکرد، بەڵکو ئیخوان ئەوەشیان بە کورد ڕەوا نەدیوە زەکاتی کۆکراوەی کوردستان بەسەر هەژارانی کورد دابەشبکرێت [1].

ئیخوان موسلمین لە میسر دامەزرا، بە بیری عەرەبچێتی بارگاوی بوو، ئەمەش دەرەنجامی واقیعی میسر بوو بۆ داکۆکیکردن لە عەرەبیەتی میسر بەرامبەر بانگەشەی فیرعەونییەتو ڕۆژئاواگەراکان کە لەگەڵ ئیخوان موسلمین لە کێبەرکێدابوون، لەگەڵ گواستنەوەی بیری ئیخوان بۆ عێراق هەمان خەسڵەتی عەرەبچێتی پێوەگواسترایەوە، ئەمەش کاریکردە سەر هەڵوێستی ئیخوان بەرامبەر کورد [2].

دوای شۆڕشی (١٩٥٨)، بە هەمان شێوەی سەردەمی پاشایەتی، ئیخوان لە بەرامبەر کێشەی کورد بێدەنگ بوو، کاتێك حزبی ئیسلامیی عێراقی بە فەرمی دامەزرا، پەیڕەوو پرۆگرامی حزب دانرا، ئەویش جگە لە بەرنامەیەکی تیۆریی و خستنەڕووی چەند دروشمی زەق چیتر نەبوو.

پەیڕەوو پرۆگرامی حزبی ئیسلامیی، هیچ چارەسەرێکی ریشەیی بۆ کێشەی ئابووریی و کۆمەڵایەتیی و سیاسییەکان پێنەبوو، لە بڕگەیەکی پەیڕەودا هاتووە: "حزب دژایەتی هەر هەوڵێکی جوداخوازیی لەسەر بنەمای تائیفی و ڕەگەزی دەکات" [3]، لە بڕگەیەکی دیکەدا هاتووە: "حزب بڕوای بە یەکێتیی عێراق هەیە لەسەر بنەمای عێراقی بوون، عێراق بەشێکە لە نەتەوەی عەرەب" [4].

وێڕای ئەوەی حزبی ئیسلامیی لە پەیڕەوو پرۆگرامەکەیدا بە هیچ شێوەیەك باسی کێشەی کورد ناکات، بە سەرنجدان لە دوو بڕگەی سەرەوەی پەیڕەوو پرۆگرامی حزبی ئیسلامیی، هەستی عەرەبچێتی بە ئاشکرا لە بیری حزبدا ڕەنگی داوەتەوە.

ئیخوان، هێندە دەربارەی کێشەی کورد خەمساردبوون، چەند ساڵ درێژە کێشانی شۆڕشی ئەیلول ڕاینەچڵەکاندن هەڵوێست لەمەڕ کێشەی کورد وەرگرن، دکتۆر تەها جابر، یەکێکە لە دامەزرێنەرانی حزبی ئیسلامیی عێراقی و دەربارەی ئەو خەمساردییەی ئیخوان دەڵێت: "ئیخوان بڕیاری دابوو خۆی لە کاری سیاسیی بەدوور بگرێت، جارجار لە ژێر فشاری ڕوداوەکاندا بەیانێکی سنورداری دەردەکرد، ئەمەش زیاتر لە بۆچوونێکی فیقهی دەچوو، هەر بۆیە زۆرجار گلەییان دەهاتەسەر، تەنانەت لەلایەن سەرکردەکانی کورد گلەیی ئەوە دەکرا، ئیسلامییەکان هیچ شتێکیان ڕانەگەیاندووە خواستی کوردی تێدابێت، یاخود سەرزەنشتی ئەو ستەمە بکات کە

---

[1] حاجی تەها حەسەن سنجاری باس لەوە دەکات ساڵی (١٩٥٠) ئیخوانەکانی سنجار زەکاتی جوتیارانی دێهاتەکانی سنجاریان کۆکردەوە، ئەو گەنمەی کۆیانکردەوە بردویانەتە موسڵو لەوێ فرۆشتویانە بایی (٥٠٠) دینار بووە، ئیخوانەکانی موسڵ هاتوونو داوای پارەکەیان لێکردوون، حاجی تەها داواکەی ڕەتکردونەتەوەو پێی وتون بەسەر هەژارانی ناوچەکەدا دابەشی دەکات. لەسەر ئەوە ناکۆکییان بۆ دروست بووە، حاجی تەها نامە بۆ شێخ ئەمجەد زەهاویو عەبدوڵڵا ئەربیلی بەرپرسی لقی موسڵی کۆمەڵەی برایەتی ئیسلامیی دەنێرێت، ئەوانیش حاجی تەها ئاگادار دەکەنەوە کە خاوەن حەقە، بەڵام ئیخوانە عەرەبەکان لەسەر داواکەیان سوور دەبن، ئەمەش والە حاجی تەها دەکات دەست لەکارکێشانەوەی خۆی پێشکەشی ئیخوان بکات. بڕوانە: چەردەیەك لە بیرەوەرییەکانم. ڕۆژنامەی ڕاپەڕین، ژمارە (١٦)، ساڵی یەکەم، ١٥/٦/١٩٩٨.

[2] الدکتور عثمان علي: مقابلة ولقاء هام بین مجلة ئالای ئیسلام والدکتور طه جابر العلواني، ل١٢ ـ١٣.

[3] لە: لیث عبدالحسن الزبیدي: ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق، منشورات مکتبة الیقظة العربیة، الطبعة الثانیة، بغداد ١٩٨١، ل٢٤٠.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٤٠.

PDF 4 KURD

لەسەر کوردە"[1].

بەشی دووەم

لە کاری تاکەکەسییەوە بۆ کاری ڕێکخراوەیی

باسی یەکەم: کاری ئیسلامیی لە حەفتاکان و نیوەی یەکەمی هەشتاکاندا

دوای ئەوەی کاری ئیخوان بە فەرمی لە (١٩٧١/٤/٤) وەستێنراو ڕێکخستن هەڵوەشایەوە، ئەم حاڵەتە کوردستانیشی گرتەوە[2]، هەر چەندە زۆرێك لە کادیرانی ئیخوان کاری ڕێکخستنیان بە حەرام دەزانی و لای ئەوان بڕیارەکەی سەرکردایەتی ئیخوان جۆرێك لە پیرۆزی هەبوو، بەڵام کۆمەڵێك کەسایەتیی، لە ساڵانی حەفتادا لە ناوچە جیاوازەکانی باشووری کوردستان جموجۆڵیان هەبوو، ئەو قۆناغەی کاری ڕەوتی ئیسلامیی، کە لە سەرەتای حەفتاکانەوە، دوای وەستانی کاری ئیخوان بە فەرمی، لە عێراق و کوردستان دەستپێدەکات، ناتوانرێت کۆتاییەکەی بە تەواوی دەستنیشان بکرێت، چونکە کۆتایی هاتنی ئەم قۆناغە شێوازێکی ڕیزبەندی وەرگرت و ماوەیەکی درێژی خایاند، دەتوانین نێوان ساڵانی (١٩٧٨ ـ ١٩٩١) بە کۆتایی ئەم قۆناغە دابنێین، بەواتایەکی دیکە، دروستبوونی بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامیی لە (١٩٧٨) لە لایەك و دەست بەکاربوونەوەی سدیق عەبدولعەزیز لە ساڵی (١٩٧٩) لە لایەکی ترەوە، بوونە گورزی کاریگەر بۆ شکاندنی تەوقی حەرامی ڕێکخستن، کە ئیخوانە دێرینەکان بڕەویان پێدەدا.

پاشانیش، لە سەرەتای هەشتاکانەوە کارو چالاکی کادیرانی ڕەوتی ئیسلامیی بەرفراوان بوو، هێڵی سەلاحەددین موحەممەد، هاتە مەیدان و دواتریش لە (١٩٨٥) مۆڵەتی ڕەسمی کارکردنی لە سەرکردایەتی ئیخوان وەرگرت[3]، هەر لەو ساڵەشدا ئیخوانەکانی کوردستان و ناوەڕاستی عێراق یەکیانگرتەوە[4]، لە لایەکی ترەوە، لە ساڵانی هەشتا بزووتنەوەی پەیوەندی، چووە قۆناغی ئاشکراو کاری چەکداری، ئەمەش ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی لێکەوتەوە.

ڕەوتی ڕوداوەکان بەو ئاڕاستەدا گوزەری کرد، تا ساڵی (١٩٩١) ڕاپەڕینی گەلی کورد دژی بەعس بەرپابوو، ئەمەش بە تەواوی کۆتایی هێنا بەو قۆناغەو ڕەوتی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان بەشێوازێکی بەرفراوانتر لە جاران هاتە مەیدان.

کاری ئیسلامیی لە سەرەتای ئەو قۆناغەدا، بە کاری تاکەکەسی دەستی پێکرد، دواتریش شێوازی فرە میحوەریی و ناوچەیی وەرگرت، بە ڕاوەستاندنی کاری ئیخوان و پچڕاندنی پەیوەندییە ئۆرگانییەکان، هەندێ لە

---

[1] الدكتور عثمان علي: الحلقة الثانية من لقاء المجلة الهام بالاستاذ الدكتور طه جابر العلواني، ل١١.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٢٠٠٥/١/٨.

[3] هیوا: هاڵەکۆك، ب.ش، ب.م، ل١٩؛ باوکی ئوسامە: بزووتنەوەی ئیسلامی واجبێکی شەرعیی و زەرورەتێکی واقعیە، بەشی پێنجەم، گۆڤاری جەماوەر، ژمارە (٤٤)، ٢٠ تشرینی یەکەمی ١٩٩٥ز، ل٧.

[4] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٢٠٠٥/١/٨.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

مامۆستاكان بەشێوەی سەربەخۆ وانەیان بە قوتابییەكانیان دەوت، هەندێ جار لە شارێكدا یان لە شارۆچكەیەكدا چەند مامۆستا هەبوون و هەریەكەیان بە سەربەخۆ لەوی دیكە كاری دەكرد، لە هەڵەبجە عەبدولعەزیز پارەزانی مامۆستای پەیمانگای ئیسلامیی هەڵەبجە بوو، لەناو خوێندكارانی پەیمانگا دەجولا، ژمارەیەك گەنجی لە شێوەی ڕێكخستنێكدا لە دەوری خۆی كۆكردبویەوە، ساڵانە لە مانگی ڕەمەزان و مەولود سەرپەرشتی سازدانی چەند بۆنەو ئاهەنگی لە ناوچەكەدا دەكرد[١].

هەر لە هەڵەبجە (ئیبراهیم ڕێشاوی[*]، عومەر ڕێشاوی، موحەمەد فەرەج، هادی عەلی، حەسەن شەمێرانی، موحەممەد عەبدوڕڕەحیم) چالاكیان هەبوو، هەروەها (سدیق عەبدولعەزیز، موحەممەد ڕەئوف، مەولود باوەموراد، مەلا ئەحمەد شافعی) بە شێوەیەكی سەربەخۆ لەوانی دیكە جموجۆڵیان هەبوو[٢].

لە شارۆچكەی سیروان (حەبیب موحەممەد سەعیدو ئەحمەد كاكە مەحمود) سەرقاڵی وانە وتنەوە بوون، ئەمە سەرەڕای ئەوەی لە هەشتاكاندا نووسینەكانیان لە ئاستێكی بەرفراواندا پێشوازیان لێدەكرا[٣].

لە سەیدسادق (محێدین گەلاڵی، حەمەسەعید، هیوا میرزا سابیر) ڕۆڵیان بینی[٤]، لەپاڵ ئەمانیشدا كۆمەڵێك وتاربێژ لەو دەڤەرە ڕۆڵیان بینی لەوانە (شێخ موحەممەد بەرزنجی) لە شانەدەری، (مەلا عەلی بیارە[*] ومەلا موحەممەد شارەزووری[**]) لە سەیدسادق[٥].

ڕەوتی ئیسلامیی لە دەڤەری بیتوێن و پشدەر، لە سەرەتای هەشتاكانەوە بە زەقی دەركەوت، كۆمەڵێك

---

[1] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[*] ئیبراهیم ڕێشاوی، یەكێكە لە ئەندامە دێرینەكانی ئیخوان لە دەڤەری هەڵەبجەو شارەزوور، ڕۆڵی بەرچاوی بینی لە پەروەردەكردنی كادیرانی ئیخوان لەو دەڤەرەدا، لە (٣١/١٢/١٩٩٢) كۆچی دوایی كردوە. بڕوانە: لە یادی دوو ساڵەی وەفاتی تێكۆشەری ئیسلام ابراهیم ڕێشاوی، ئا: حسن محمود حمە كریم، ڕۆژنامەی یەكگرتوو، ژمارە (٢٣)، ٣٠/١٢/١٩٩٤ز.

[2] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (هیوا میرزا سابیر)، هەولێر، ١٨/١٢/٢٠٠٤.

[3] نووسەرێكی نەزانراو: كاروانی ڕێ، ب. ش، ١٩٩٧، ل٣٠. بە گوتەی ئەحمەد كاكە مەحمود، ئەو بەرهەمانەی لە هەشتاكاندا بەچاپی دەگەیاندن، بە شێوەیەك پێشوازی لێدەكرا كە پاش ماوەیەكی كەم بەرهەمەكانی لە كتێبخانەكاندا نەدەما، ئەمەش وای كرد بەرهەمەكان چەند جار چاپ بكرێنەوە. چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، هەڵەبجە، ٨/١٢/٢٠٠٤.

[4] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (هیوا میرزا سابیر)، هەولێر، ١٨/١٢/٢٠٠٤.

[*] مەلا عەلی بیارە: عەلی حسێن میرزا ساڵی (١٩٤١) لە گوندی (بناوەسووتەی) پێنجوێن لەدایك بووە، هەرلە منداڵییەوە دەخرێتە بەر خوێندن و دوای وەرگرتنی ئیجازەی مەلایەتی، دەبێتە وتاربێژو مامۆستا لە خانەقای بیارە، پاشان لەبەغداد تاقیكردنەوە دەكات و لەوێش ئیجازەی زانستی وەردەگرێت، چەند ساڵێك وتاربێژی مزگەوتی سەیدسادق بوو، لەگەڵ ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی یەیوەندی ئیسلامیی لە (١٩٨٤) دەچێتە شاخ و پۆستی جێگری ڕابەری گشتی و بەرپرسی مەكتەبی عەسكەری وەردەگرێت، بەهەمان شێوە لە بزووتنەوەی ئیسلامیی دەبێتە ئەندامی مەكتەبی سیاسیی و بەرپرسی مەكتەبی عەسكەری، ڕۆژی (٩/٣/١٩٨٨) لە ئەنجامی بۆردومانی فڕۆكەی عێراق لەبەرەی جەنگی سیمان كوژرا.

[**] مەلا موحەممەد شارەزووری: موحەممەد ساڵح ساڵی (١٩٤٦) لە گوندی (كەچەڵی) ناوچەی شارەزوور لەدایك بووە، سەرەتا لای باوكی دەستی بە خوێندن كردوەو پاشان چۆتە هەڵەبجەو درێژەی بە خوێندن داوەو ساڵی (١٩٧١) لە تاقیكردنەوەكانی پەیمانگای ئیسلامی پلەی (زۆر باش)ی بەدەست هێناوە، لە چەندین گوندو شارۆچكە مەلایەتی كردووەو ڕۆڵی لە هۆشیاركردنەوەی گەنجاندا بینیوە، چەند جارێك لەلایەن ڕژێمی بەعسەوە دەستگیركراوەو ئازارو ئەشكەنجەدراوە، وتاربێژو نووسەرێكی بەتوانا بوو، چەند بەرهەمی چاپكراوی هەیە لەوانە (ڕێكەوت لە تەرازووی ژیریدا، سروشت لە تەرازووی ژیریدا، داروین لە تەرازووی ژیریدا، فرۆید لەتەرازووی ژیریدا،...) لە (٢٥/٧/١٩٨٧) كۆچی دوایی كردووە. چمكێك لە ژیاننامەی مامۆستا مەلا موحەممەد شارەزووری، ئا: ئارام عەلی سەعید، ڕۆژنامەی ڕێگای یەكبوون، ژمارە (٧٤)، ساڵی یەكەم، ٦/٨/٢٠٠٠ز.

[5] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (ئەحمەد كاكە مەحمود)، هەڵەبجە، ٨/١٢/٢٠٠٤.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

کەسایەتی ڕۆڵی بەرچاویان لەو بێداریەدا بینی، لەوانە (عەلی باپیر، عەبدولقادر هەلۆنەیی، مەغدید حسێن [*]، مەلا عومەر تیماری [**]) [١]. سەرەڕای ئەوانەی ناومان بردن، بورهان موحەممەد ئەمین باس لەوە دەکات ساڵی (١٩٨٤) گەشتێکی ئەو ناوچەی کردووەو پەیوەندی بە (عەلی میربەگی، مەزهەر، ڕەسوڵ، عەزیز) ناوێکەوە کردووە [٢].

لە سلێمانی (حەسەن پێنجوێنی، ئەبوبەکر موحەممەد عەزیز، بورهان موحەممەد ئەمین) ڕۆڵیان هەبوو [٣]، هەروەها (تەها حەمەساڵح و جەزا حەمەساڵح) سەربەخۆ لە خەڵکانی تر کاریان دەکرد، (فاتح کرێکار)یش لە هەولێرو سلێمانی تا ڕادەیەك کاریگەری هەبوو [٤].

ڕەوتی ئیسلامیی، جگە لە هەڵەبجە، لە هەولێر، لەچاو شارەکانی دیکە لە هەشتاکاندا چالاکی زیاتر بوو، بوونی زانکۆو گەورەیی شارەکە ڕێگەیان بۆ چالاکبوونی ڕەوتی ئیسلامیی خۆشکرد، بەڵام ئەو چالاکبوونە شپرزەو پەرتەوازە بوو، لە حەفتاکانەوە (موخلیس یونس، سەید عیزەدین، ئەبوڕائید، حاجی فوئاد، موحسین جوامێر) جوڵەو چالاکییان هەبوو، هەرلە هەولێر (دکتۆر عیسام ئەلڕاوی) بەناوی ئیخوانەوەو بە هێڵێکی سەربەخۆ کاری دەکرد، (بورهان شێروانی و زوهێر خۆشناو)و چەند کەسی دیکە سەر بەو هێڵە بوون [٥].

جگە لەوانەی پێشتر ناومان بردن، (مەلا ئەمین) کە لەسەرەتای حەفتاکانەوە وازی لە ئیخوان هێنابوو لەگەڵ (مەلا جەمیل، مەلا جەمال، مەلا یەحیا)، ڕوویانکردە قورئان و فەرموودە لەبەرکردن، مەلا ئەمین ڕەخنەی توندی لە ئیخوان دەگرت و بەرامبەریان توندوتیژ بوو [٦].

لە کەرکووك، جگە لە کاری ژمارەیەك ئەندامی ئیخوان، شێخ نازم [*] جموجۆڵێکی بەرفراوانی هەبوو. هەروەها لە

---

[*] مەغدید حسێن: ساڵی (١٩٥٣) لە گوندی ڕێزینەی ناوچەی ڕانیە لە دایك بووە، لە تەمەنی شەش ساڵی دەخرێتە بەرخوێندن و ئیجازەی مەلایەتی وەردەگرێت و لە مزگەوتی ناجیەخان لە ڕانیە دەبێتە وتاربێژ، لەسەرەتای هەشتاکاندا لە چوارچێوەی کاری ئیخوان لە ڕانیە چالاکانە هەڵدەسوڕاو جێدەستی لەو ناوچەدا دیارە، ساڵی (١٩٨٨) دەچێتە شاخ و پەیوەندی بە بزووتنەوەی ئیسلامییەوە دەکات و دەبێتە فەرماندەی هێزی ئازادی، لە کۆنگرەی پێنجەمی بزووتنەوەی ئیسلامیی بە ئەندامی سەرکردایەتی و لە کۆنگرەی شەشەم بە ئەندامی مەکتەبی سیاسیی هەڵدەبژێردرێت، لە (٢٦/١٢/١٩٩٣) لە شەڕی نێوان یەکێتیی نیشتمانیی و بزووتنەوەی ئیسلامیی کوژرا. ڕێبوار کوێستانی: چەردەیەك لە ژیانی پڕ سەروەری مامۆستای سەرکردە مامۆستا مەلا مەغدید، ڕۆژنامەی کۆمەڵ، ژمارە(٢٥)، ٢/٥/٢٠٠٢.

[**] مەلا عومەر تیماری: عومەر مستەفا پەلکۆیی ساڵی (١٩٥٢) لە گوندی (مەلا ئۆمەر) سەر بە ناحیەی چنارانی ئەو کاتە لە دایك بووە، سەرەتا لای باوکی خوێندویەتی، ساڵی (١٩٧٤) بڕوانامەی زانستی لە شەریعەتدا وەرگرتووە، لە دەشتی کۆیە سەرقاڵی وانە وتنەوە بووە، چەند کەس لەسەر دەستی ئەو ئیجازەی مەلایەتی وەرگرتووە، دواتر دەچێتە گوندی تیمارو قوتابخانەیەکی زانستی شەرعی دەکاتەوە، لە (٢١/٦/١٩٨٤) کوژرا. بڕوانە: گیانبازانی ڕێگەی خودا، ڕۆژنامەی کۆمەڵ، ژمارە (٣١)، ٤/٧/٢٠٠٢.

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن بابەکر) هەولێر، ٥/١/٢٠٠٥.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٦/٢/٢٠٠٥.

[3] سەرچاوەی پێشوو.

[4] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٣١.

[5] سەرچاوەی پێشوو، ل٣١.

[6] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٢.

[*] شێخ نازم، پیاوێکی ئایندارو شێخی عەشیرەتی عوبەیدی بوو لە حەویجە، پەیوەندییەکی توندوتۆڵی لەگەڵ مەلا مستەفا بارزانی هەبوو، هەر لە شەستەکانەوە جموجۆڵێکی بەرفراوانی جەماوەری هەبوو، دەسەڵاتە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق لە نفوزو دەسەڵاتی دەترسان، هەوڵیاندەدا بە

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

کەلار (مەلا موحەممەد هۆرێنی) ڕۆڵی هەبوو [١].

کارو چالاکی ڕەوتی ئیسلامیی لە دەڤەری بادینان لە کۆتایی حەفتاکانەوە دەستی پێکردبووەوە، حاجی تەها سنجاری ئەندامێکی دێرینی ئیخوان بوو، کۆمەڵێك لاوی کۆکردبویەوەو وانەی پێدەوتن لەوانە (ئەبو شڤان، وەلید یونس ئەحمەد، جەمال ئەحمەد، موحەممەد تاهیر، زوهێر حجی، زەکی نورەدین)، ئەمانە لەناو خۆیاندا شێوە ڕێکخستنێکییان هەبوو لەناو مزگەوتەکاندا وانەیان دەوتەوەو چالاکییان هەبوو [٢].

هەر لەو قۆناغەدا، هەندێ لەو کەسانەی پێشتر ئیخوان بوون، دەستیان دایە بڵاوکردنەوەی بانگەوازی نوور، بەو پێیەی بانگەوازی نوور زیاتر گرنگیدان بوو بە بابەتە ئیمانییەکانو بواری پەروەردە، ئەمەش جێداری کاری ئیخوان بوو [٣]، دیارە حکومەتی بەعس بانگەوازی نووری بە مەترسی نەدەزانی، چونکە خۆی لە مەسەلە سیاسییەکان دەبوارد، هەر ئەمەش وای کرد بەعس تاڕادەیەك چاوپۆشی لە بانگەوازی نوور بکات.

بانگەوازی نوور، لە سەر دەستی (ئیحسان قاسم ئەلسالحی) کە یەکێك بوو لە ئەندامە دێرینەکانی ئیخوانی نیشتەجێی کەرکووك هاتە ناوچەکە، ناوبراو ساڵی (١٩٦٩ ــ ١٩٧٠) ئەڵقەی پەیوەندی (حلقة وصل)ی نێوان کەرکووك و هەڵەبجەی ئیخوان بوو [٤]، بەو هۆیەوە لەگەڵ ئەندامانی ئیخوان لە ناوچەی هەڵەبجەو شارەزوور ناسیاوی پەیداکرد. ئەلسالحی پەیامەکانی سەعید نوورسی وەرگێڕایە سەر زمانی عەرەبی، لەگەڵ ئاشنابوونی ژمارەیەك لە ئەندامانی ئیخوان بە بیری نوورسی، پەیامەکانیان کردە سەرچاوەی پەروەردەیی و کارکردنیان، دواتریش لە ساڵانی هەشتادا، زۆرێك لە بەرهەمەکانی نوور بۆسەر زمانی کوردی وەرگێڕدران [*] و لەناو ئەندامانی ڕەوتی ئیسلامیی برەویان پەیداکرد.

باسی دووەم: خەسڵەت و تایبەتمەندیی ئەو قۆناغەی کاری ڕەوتی ئیسلامیی

وەستاندنی کاری ئیخوان بە فەرمی لە (١٩٧١/٤/٤)، کاریگەری ڕاستەوخۆی لە سەر ڕەوتی ئیسلامیی باشووری کوردستان هەبوو، هەر چەندە ئەم بڕیارە لەو قۆناغەدا توانی گیانی ئەندامانی ئیخوان لە مەرگ و مەترسی دەسەڵاتی بەعس بپارێزێت، بەڵام کاریگەری مەترسیداری کردە سەر ڕێگوزەری ڕەوتی ئیسلامیی، بڕیارێکی لەو شێوە پەرتبوونی ڕیزەکانی ئەو ڕەوتەی لێکەوتەوە.

بڕیاری ڕاگرتنی کار لای ژمارەیەکی زۆری ئەندامانی ئیخوان، جۆرێك لە پیرۆزی هەبوو، سەرپێچیکردنی ئەو

پێدانی پارەو پلەوپایە لە خۆیانی نزیك بکەنەوە، بەڵام ئەم هەوڵانە سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا، لە سەرەتای هەشتاکاندا لەناو زانکۆو سوپادا لایەنگری هەبوو، لایەنگرانی سوپا لە ڕێگەی مەلاڕامیو موقەددەم ئەحمەدو ئەندازیارێکەوە بوو، جوڵانەوە هەڵچوونێکی نارێکخراوی دروستکرد، (موحەممەد عوبەید ئەلبەیاتی) پێشنیازی کودەتای بۆ کرد، هەر چەندە سەرەتا بە کودەتا ڕازی نەبوو، بەڵام دواجار ڕەزامەندی نواند، موقەددەم ئەحمەد یەکێك بوو لە متمانە پێکراوەکانی شێخ نازم بیرۆکەی کودەتاکەی لای نەقیبی خانەنشین (زوهێر عەزاوی) باس کرد، ناوبراویش بەرزان تکریتی لەو بیرۆکەیە ئاگادار کردەوە، بەمەش پلانەکە بۆ حکومەتی بەعس ئاشکرابوو، حکومەتی بەعس نزیکەی (١٤٣) کەسی گرت و لەسێدارەی دان و کۆتایی بە جموجۆڵی شێخ نازم هات.

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[2] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٣٢ ـ ٣٣.

[3] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (موحەممەد ڕەئوف)، سلێمانی، ٦/١٢/٢٠٠٤.

[4] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

[*] زۆربەی پەیامەکانی نوور، لەلایەن (فاروق ڕەسول یەحیا)وە وەرگێڕدرانە سەر زمانی کوردی.

ZAGROS WEBSITE

بڕیارەیان بە گوناهی گەورە دەزانی، ئەو جۆرە بیرکردنەوە تا ڕاپەڕینی (ئازاری ١٩٩١) لە بیری هەندێ ئەندامی دێرینی ئیخوان شەپۆلی دەداو پیرۆزی خۆی لەدەست نەدا، لەپاڵ ئەمەشدا هەر وەکو لە باسەکانی پێشوو ئاماژەمان پێدا، چەند کەس توانیبویان کۆتو بەندی پیرۆزی بڕیاری سەرکردایەتی ئیخوان بپسێنن، بەشێوەیەکی سەربەخۆ کەوتنە کارکردن، ئەو کەسانەش هەریەکەیان بە دیدو تێڕوانینی خۆی جۆرێك لە کاری ئەنجامدەدا.

لێرەوە کاری تاکەکەس و پەرتەوازەیی، بووە خەسڵەتێکی بەرچاوی ئەو قۆناغەی کاری ئیسلامیی، هەر ماموستایەك ژمارەیەك قوتابی بە دەورەوە بوو وانەی پێدەوتن، بە بۆچونی خۆی ئالییەتی کارکردنی بۆ دەستنیشان دەکردن، زۆرێك لەوانەش خۆیان بە ئیخوان دەزانی و هەر بەو ناوەوە کاریان دەکرد، تەنانەت هەندێکیان پێیان وابوو جۆری کارو بیرکردنەوەی ئەوان کتومت کاری ئیخوانەو ئەوانی دیکە لە ڕێبازی ئیخوان لایانداوە، بۆ نموونە چەند کەسێك ڕویانکردبووە پەیامەکانی نوورو پێداگرییان لەسەر ئەوە دەکرد کە گرنگیدان بە بابەتە ئیمانییەکان و پاکردنەوەی دەروون، ناوەڕۆکی کاری ئیخوانەو برەویان بەو بیرە دەدا.

هەندێکی دیکە، ڕویانکردبووە خۆ ڕۆشنبیرکردن و پێیان وابوو ئەوە کاری ئیخوانە لەو قۆناغەدا، ئەوەی جێی تێڕامانە، هەندێ جار ئەو گروپانە یەکتریان بەلادان لە ڕێبازی ئیخوان تۆمەتبار دەکرد، دەرەنجامی ئەو کارەش کەوتنەوەی شپرزەیی و پەرتەوازەیی بوو لە ڕیزەکانی ڕەوتی ئیسلامیی.

لە سەرەتادا ماموستایەك چەند قوتابی هەبوو وانەی پێدەوتن و جۆرێك لە بیرکردنەوەی بۆ دروستدەکردن، ئەمانە پێکەوە بەشێوەی گروپێکی بچووك دەکەوتنە کارکردن، دەرەنجامی تێکەڵبوونیان بەیەکترو خۆ دوورگرتنیان لە گروپەکانی دیکە جۆرێك لە کارو بیرکردنەوە بەسەریاندا زاڵ دەبوو، بەمەش ئەو گروپە دەبووە میحوەرێك و سەربەخۆ کاری دەکرد، زۆر جاریش لە شارو شارۆچکەکاندا زیاتر لە میحوەرێك جموجۆڵ و چالاکی هەبوو، بۆ نموونە لە هەڵەبجە چەند میحوەرێك دروستبوو، هەریەکەیان بەشێوەی سەربەخۆ کاری دەکرد.

دوای گۆڕانی کاری ئەو گروپانە بۆ میحوەر، جۆری پەیوەندی میحوەرەکان بە یەکترەوە ناکۆکی بەخۆوە دەبینی، زۆر جار هۆکاری ناوچەیی و بنەماڵەیی و دەروونیی تێکەڵ بە ناکۆکییەکان دەبوون، لە هەولێر ململانێی نێوان ئەو میحوەرانە بەشێوەیەك توندبوو، چەند میحوەرێك لەگەڵ یەك دەستەو یەخەبوون، بەڵام لە کۆبوونەوەیەکی سەرانی ڕەوتی ئیسلامیی ئەو گرژیە خاوبوویەوە[1]. لەگەڵ ئەوەشدا زۆربەی ئەو میحوەرانە خۆیان بە ئیخوانی ڕاستەقینە دەزانی، تێکڕای میحوەرەکان دەکەوتنە بەردەم ڕەخنەی توندی ئەندامە دێرینەکانی ئیخوان.

فرە میحوەری دەرگای بۆ چەندین شێوازی بیرکردنەوەو هاتنە ناوەوەی بیری نوێ والا کرد، لەو قۆناغەدا بیری جیهادی و چەکداری لەناو ڕەوتی ئیسلامیی بەتەواوی چەکەرەی کرد، سەرهەڵدانی ئەو بیرە لە دوو ئاڕاستەوە بوو، یەکەمیان کۆمەڵێك کەسایەتیی و تاریبێژی ناو ڕەوتی ئیسلامیی لەناوچە جۆربەجۆرەکان باسیان لە پێویستی خەباتی چەکداریی دژی ڕژێمی بەعس دەکردو برەویان بەو بیرە دەدا، ئاراستەی دووەمیان گەیشتنی ئەدەبیات و بڵاوکراوەی کۆمەڵی جیهادیی میسری و گروپەکانی ترو وتارەکانی (عەبدولحەمید کوشك و عەبدوڵڵا عەززام)، ئەوانە بەڕێژەیەکی کەم و بەشێوەیەکی نهێنی دەگەیشتنە هەولێرو لەناو هەندێ گەنجی ئەو شارەدا بڵاودەبوونەوە*، ئەوەش کاریگەری هەبوو لەسەر پەرەگرتن و دروستبوونی سەرتوێژێك لە بیری بەرەنگاربوونەوەی

---

[1] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٣٥.

* لەو بڕوایەدام گەیشتنی ئەدەبیاتی کۆمەڵە ئیسلامییە جیهادییەکان، بە تایبەتیش کۆمەڵی جیهادیی میسری، کاریگەری هەبوو لەسەر دروستبوونی بیری پەرگیرو توندڕەو لەناو هەندێ گەنجی شاری هەولێرو شارەکانی تری باشووری کوردستان.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

بەعس و دەستدانە کاری جیهادیی و چەکداریی [1].

خەسڵەتێکی دیکەی ڕەوتی ئیسلامیی لەو قۆناغەدا، هاتنە مەیدانی کتێب و بڵاوکراوەی ئیسلامیی بوو بە زمانی کوردی، ئەوەش لە هەشتاکاندا لەچاو چەند دەیەی پێشوو، گروتینێکی زیاتری تێکەوت، هەر چەندە پێشتر چەند نووسەرێك بە زمانی کوردی بەرهەمیان بڵاوکردبوویەوە، بەڵام بڵاوکراوەی ئیسلامیی بەزمانی کوردی لە هەشتاکان بە ڕێژەیەکی بەرچاو پەرەیسەندو خوێنەری پەیدا کرد، هەڵبەتە لەو کاتەشدا زیاتر گرنگی بەبابەتی ڕۆحیی و ئیمانی دەدرا.

لەناو تەوژمی کتێب و بڵاوکراوەی ئیسلامیی، شێوازێکی نوێ لە نووسین سەریهەڵدا، بۆ یەکەمجار چەند نووسەرێك لە دەرگای بابەتە فکریەکانییان دا، دەربارەی بیری فرۆیدو مارکسییەت و داریونیزم بابەتیان دەنووسی، موحەممەد مەلا ساڵح شارەزووری لەم بوارەدا ڕچەشکێن بوو، دواتریش عەلی باپیر لەسەر هەمان بوار بابەتی دەنووسی و چەند نووسەرێکی دیکەش بابەتیان بڵاوکردەوە، لەو بڕوایەدام ئەوە سەرەتایەکی سادەیە بۆ بەزاندنی سنووری گوتاری ئامۆژگاری کە بەدرێژایی سەدەی بیست بۆتە ناسنامەی ڕەوتی ئیسلامیی باشووری کوردستان، دیارە هەر لەو سەرو بەندەدا ڕەوتی ئیخوان لەناو ئەندامەکانی خۆیدا توانیبوی ئەو بیرانە نابووت بکات، بەڵام ئەم کارە سنوری ڕێکخستنەکانی ئیخوانی نەبەزاندبوو.

خەسڵەتێکی ئەو قۆناغەی ڕەوتی ئیسلامیی شکاندنی ئەو بیرکردنەوە تەقلیدییە بوو، کە ئیخوان بە درێژایی کاری چەند ساڵەی لە ملی کاری ئیسلامیی ئاڵاندبوو، ئیخوان ئەو کارەی بە موڵکی خۆی دەزانی و کاری ئیسلامیی لە ژێر هەرناوێکی دیکەدا بە ناجۆرو سەرکێشی دەزانی.

لە کۆتایی حەفتاکان و سەرەتای هەشتاکان، چەند کەسایەتی لە ناوچە جۆربەجۆرەکان، لە دەرەوەی کاری ئیخوان جموجۆڵیان دەستپێکرد، ساڵی (١٩٧٨) بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامیی دامەزرا، هاوکات کۆمەڵێك وتارخوێن و نووسەری ئیسلامیی دەرکەوتن، ئەو وتارخوێنانە لە دوانگەی مزگەوتەکانەوە هۆشیارییەکی گشتییان دەدایە جەماوەرو بە وتاری هەست بزوێن کاریگەرییان کردە سەر گۆڕەپانەکە، هەر چەندە ئەو شێوازی کارکردنە مایەی ڕەزامەندی کادیرەکانی ئیخوان نەبوو، هەندێ جار بە بیانووی جۆراوجۆر ئاستەنگیان بۆ وتاربێژەکانیش دروستدەکردو تەنانەت تۆمەتی نابەجێیان دەدایە پاڵیان.

خەسڵەتێکی دیکەی کاری ئەو قۆناغە ئەوەبوو، کە ئەو کارە نوێیە لەناو چینی گەنج و خوێندکاراندا دەستی پێکرد، ئەوەش کاریگەری ڕاستەوخۆی کردە سەر ئایندەی ڕەوتی ئیسلامیی، لەو کاتەشدا کاری ئیسلامیی لە قۆناغی نهێنیدا بوو، ئەوەش وایکرد کارەکە لە سنورێکی بەرتەسکدا قەتیس بدرێت، ژمارەی قوتابیەکان کەم بوون، پەروەردەیەکی ئیمانی و فکری باش دەکران، وێڕای پێدانی ڕۆشنبیرییەکی گشتی، لەسەر خۆڕاگری و بەرخۆدان ڕادەهێنران، بەمەش توانرا نەوەیەك پێبگەیەنرێت، کە بتوانێت لە قۆناغەکانی دواتر سەرکردایەتی کارەکە بگرێتە دەست، بەکردەوەش ئەو نەوەیە لە نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو، ڕۆڵی بەرچاویان بینی لەو گەشەکردنە خێرایەی ڕەوتی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان بەخۆیەوە بینی، لەو پەروەردە تۆکمەدا کادیرانی ئیخوان پشکی شێریان بەرکەوت، بە واتایەکی تر ئیخوان لەو بوارەدا بە ئەزمون بوون و گرنگی تەواویان بەو بوارەدەدا.

هەر لەو قۆناغەدا، ئەندامانی ڕەوتی ئیسلامیی لەسەر دژایەتی بەعس و ملنەدان بۆ خواستەکانی ئەو ڕژێمە گۆشدەکران، ئەندامانی ئەو ڕەوتە ئامادە نەبوون سەربازی بۆ ڕژێم بکەن، یاخود بەشداری سوپای میللی بکەن،

[1] فاتح كريكار: الحركة الإسلامية في كردستان العراق واقع وأمل، الجزء الأول، الطبعة الاولى، من اصدارات مكتب الإعلام الخارجي، ب. ش، ١٩٩٥، ل٣٨.

PDF 4 KURD

بەڵکو کارێکی لەو شێوەیان بە نەشیاوو حەرام دەزانی، لە ئەنجامی ئەو هەڵوێستە ژمارەیەك لە ئەندامانی ڕەوتی ئیسلامیی، خوێندنیان تەواو نەکردو بەرەو دەرەوەی عێراق بە تایبەتیش ئێران هەڵاتن، لەوێ لە ئۆردوگاکان کەوتنە جموجوڵ و چالاکی نواندن.

باسی سێیەم: هۆکارەکانی سەرهەڵدانەوەی ڕەوتی ئیسلامیی

هەر دیاردەیەکی مێژوویی دەرەنجامی کۆمەڵێك هۆکارە، ئەو هۆکارانەش بریتین لە هۆکاری ئابووریی و ڕامیاریی و ئایینیی و کۆمەڵایەتیی و دەروونیی و... هتد. هەندێك لەو هۆکارانە، یاخود پێکەوە بزوێنەری ڕەوتی مێژوون. زۆر جار ئەو هۆکارانە گرنگتین دەدەنە ئەو ڕوداوە مێژووییەو دەبنە پاڵپشتی پەرەسەندن و گەورەبوونی دیاردەکە، ئەمەش لەکاتێکدا کە دیاردەکە سەریهەڵداوەو لە برەودایە، یاخود قۆناغێك، یان چەند قۆناغێکی بڕیوەو بەشێوەیەکی بەربڵاوتر خۆی دەنوێنێت.

ڕەوتی ئیسلامیی لە ماوەی چارەکی کۆتایی سەدەی بیستدا، بە شێوەیەکی بەرفراوان نەك بە تەنیا لە کوردستان، بەڵکو لە تەواوی جیهاندا چالاکی و ئامادەیی هەبوو، تاوسەندنی دیاردەکە لەو هەلومەرجەدا جێگەی تێڕامان و توێژینەوەیە، بێگومان سەرهەڵدان و فراوان بوونی کاری ئەو ڕەوتە دەرەنجامی کۆمەڵێك هۆکاری ناوخۆیی و دەرەکیی، یاخود خودیی و بابەتییە. هەریەك لەو هۆکارانە کاریگەرییەکی ڕێژەییان لەسەر ئەو دیاردەیە هەیە، ئەوەشمان لەبەرچاو بێت کەڕەوتی ئیسلامیی ڕەگێکی قوڵی هەیەو دەیان ساڵە سەریهەڵداوە، هەر چەندە ئەو دیاردەیە لە سەرەتای حەفتاکاندا متبوو، بەڵام لە کۆتایی حەفتاکان و سەرەتای هەشتاکاندا بە شێوەیەکی بەرفراوانتر لە سەردەمی پێشخۆی دەردەکەوێت، ئەمەش دەخوازێت پرسیاری ئەوە بکرێت: بۆچی لەو کاتەدا ئەو ڕەوتە بەشێوەیەکی بەهێزتر لە جاران هاتە مەیدان؟ هەلومەرج و هۆکاری سەرهەڵدانەوەی ئەو ڕەوتە لەو قۆناغەدا چیبوو؟، بێگومان ئەمەش دەرەنجامی هۆکارگەلێکەو لێرەدا دەخوازین لێی بدوێین، هەندێك لەو هۆکارانەش کە ئێمە لێی دەدوێین دەگونجێت لە بنەڕەتدا هۆکاری سەرهەڵدانەوەی ڕەوتی ئیسلامیی نەبێت، بەڵام بۆتە هۆکاری بەهێزبوون و بەرفراوان بوونی چالاکی ڕەوتی ئیسلامیی. لەمەوە ئێمە دەخوازین باس لە هۆکاری سەرهەڵدانەوەی ڕەوتی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان بکەین:

یەکەم: هۆکارە ناوخۆییەکان

١- دەقە شەرعییەکان، ڕەوتی ئیسلامیی بەر لە هەر شتێك شەرعییەتی خۆی لە دەقە شەرعییەکانی قورئان و سوننەتەوە وەردەگرێت، بوونی کۆمەڵێك دەق لە قورئان و سوننەتدا، کە باس لە دەسەڵاتی ئیسلامیی و چەسپاندنی شەریعەت و خیلافەتیی ئیسلامیی دەکات، لەسەر موسڵمانانی پێویست کردووە کار بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێك بکەن تێیدا یاساکانی شەریعەت پیادەبکەن، لەلایەکی دیکەوە بوونی چەند دەقی تر کە باس لە بەرەنگاربوونەوەی ستەم و چەسپاندنی دادپەروەری دەکات. تێکڕای ئەو دەقانە لە دەمێکدا کە ستەمی بەعس گەیشتوەتە لوتکەو بەرەنگاربوونەوەی بە واجب دەزانرا، دەبوو بخرێنە چوارچێوەی کارپێکردنەوە، ئەمەش واتای بەرەنگاربوونەوەی بەعس دەگەیەنێت، بێگومان ئەم کارەش، واتە: بەرپاکردنی دەوڵەتی ئیسلامیی و بەرەنگاربوونەوەی ستەمی بەعس، بە تاکە کەس ناکرێت و پێویستی بەکاری کۆمەڵی و دەستەجەمعی هەیە. ئەمەش دروستکردنی پارت و

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

ڕێکخراوی دەسەلماندو بووە هاندەرێکی سەرەکی کاری چەکداری دژی ڕژێمی بەعس.

٢. بوونی ڕیشەو پاشخانی بیری ئیخوان لە باشووری کوردستاندا، ئەمەش لە کۆتایی چلەکانو سەرەتای پەنجاکانی سەدەی ڕابردوو هاتە باشووری کوردستان، ئەم بیرە هەر لە سەرەتاوە، لەوەدا سەرکەوتو بوو، توانیبووی لەناو دوو توێژدا جێی خۆی بکاتەوە، توێژی یەکەمیان لەناو کۆمەڵێك بنەماڵەی ناودارو خاوەن پێگەی ئایینیو کۆمەڵایەتیی، بەتایبەتی لە هەولێرو هەڵەبجە، توێژی دووەمیان کۆمەڵێك لاوی تازە پێگەیشتوی خوێندەواری ناو پەیمانگاو زانکۆکان[1]، ئەم توێژەش بەزۆری لەناو کەرکووکدا بوو، دوای ئەمانیش ژمارەیەکی دیکە لە زۆربەی شارو شارۆچکەکان لە دەوری کاری ئیخوان کۆبوونەوە.

بە درێژایی ساڵانی پەنجاو شەستەکان، ئەو کەسانە لەسەر کاری پەروەردەییو ڕێکخراوەیی گۆشکرابوون، تا ساڵی (١٩٧١) کاری ئیخوان بە فەرمی وەستا، ئەوان لە بواری کاری ڕێکخراوەییدا خاوەن ئەزموون بوون، ئەمەش کاریگەرییەکی وای لەسەر ئەو کەسایەتییانە جێهێشتبوو، کە لە بارودۆخی گونجاودا بگەڕێنەوە سەر کاری ڕێکخراوەیی، هەر بۆیە لە سەرەتای هەشتاکاندا، ژمارەیەك لەو ئەندامە دێرینانەی ئیخوان بارودۆخەکە بە گونجاو دەزانن و دەکەونەوە کار.

لە ساڵی (١٩٨٥)و دواتریش، زۆربەی ئەو ئەندامانەی تا ئەو کاتە کاری ڕێکخراوەییان بە یاساغ دەزانی، کاتێك لەوە ئاگادار دەکرێن، کە سەرکردایەتی ئیخوان بڕیاری دەستپێکردنەوەی کاری داوە، پەیوەندی بە ڕێکخستنی نوێی ئیخوانەوە دەکەن.

٣ـ لە کۆتایی حەفتاکانو سەرەتای هەشتاکاندا، کۆمەڵێك وتارخوێنو نووسەری ئیسلامیی[*] لە سلێمانیو هەولێرو شارەزوورو ڕانیە، ڕۆڵییان لە برەودان بە ڕەوتی ئیسلامیی بینی، بە وتارو نووسراوی هەست بزوێن، کاریگەرییان لەسەر گۆڕەپانەکە هەبوو، لەو ڕێگەوە توانییان جەماوەر لە دەوری ڕەوتی ئیسلامیی گرد بکەنەوە[2].

٤ـ توندڕەوی پارتە عەلمانیو چەپەکانی کوردستان بەرامبەر پیرۆزییە ئایینیو کەسایەتییە ئیسلامییەکان[3]، هەر لە دەیەی چلەکانەوە، بیری چەپ کاریگەری لەسەر گۆڕەپانی سیاسیی کوردستان هەبوو، لە دەیەی حەوتەمو هەشتەمی سەدەی بیست ئەو کاریگەرییە بەشێوەیەك زیادیکرد، هەرکەس هەڵگری ئەو بیرە نەبوایە، بە کۆنەپەرست لەقەڵەم دەدرا، لەناو هەڵگرانی بیری چەپ، ڕەوتێکی توندڕەو هەبوو، بڕوای وابوو ئیسلام پشکی گەورەی لە نەهامەتییەکانی کورد بەردەکەوێت، هەر بۆیە داوایان دەکرد قورئانەکان بەرەو عەرەبستان بنێردرێنەوە،

---

[1] ئەرسەلان تۆفیق محەمەد: هەمان سەرچاوە ل١٣.

[*] گرنگترین ئەو وتارخوێنو نووسەرانە بریتی بوون لە: شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، مەلا موحەممەد شارەزوری، شێخ موحەممەد بەرزنجی، مەلا ئەحمەدی خانەقا، مەلا عەلی بیارە، ئەحمەد کاکە مەحمود، حەسەن پێنجوێنی، عەلی باپیر، موحسین جوامێر...هتد.

[2] مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٤٨.

[3] ساڵی (١٩٨٢) کۆمەڵێك پێشمەرگەی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، دەچنە یەکێك لە گوندەکانی شارباژێر، کاتی نیوەڕۆ دەبێتو دەچنە مزگەوتی گوندەکەو دەخەون، گوندنشینێك دێتە مزگەوتو سەلام دەکات، کەسێکی دیکە دێتو سەلام دەکات، کەسی سێهەم دێتو بەهەمان شێوە سەلام دەکات، زۆری سەلامکردن بەرپرسی پێشمەرگەکان تووڕە دەکات، بە تووڕەییەوەو بەدەم جوێندانەوە هەڵدەستێتو دەمانچەکەی دەردێنێتو دەڵێت: " هەر کەس بڵێت سەلامو عەلەیك دەیکوژم"، لەو کاتەدا کەسێك لە مزگەوتەکەدا نوێژ دەکاتو کاتێك بەلای ڕاستو چەپدا، سەلام دەداتەوە لە ترساندا لە جیاتی وتنی ئەسەلامو عەلەیکوم دەڵێت: " مەرحەبا، مەرحەبا". فاتح کریکار: هەمان سەرچاوە، ل٢٩.

PDF 4 KURD

دەبوو قورئانەکانیش بە حوشتر بگوێزرێنەوە نەبادا گوێدرێژی کورد ماندووبێت[1].

ساڵی (١٩٨٣) لە سلێمانی پێشمەرگەکانی یەکێتیی نیشتمانیی تەقەیان لە (مەلا ئەحمەدی خانەقا) کردو بریندارییان کرد، ناوبراو یەکێك بوو لە ڕووە دیارەکانی ئەو دەمەی ڕەوتی ئیسلامیی، ئەو کارەش لە تۆڵەی ئەو ڕەخنەدابوو، کە مەلا ئەحمەد لە وتاری هەینیدا لە یەکێتیی گرتبوو، هەڵبەتە ناوبراو زۆرجار لە وتارەکانیدا ڕەخنەی لە حزبی بەعس دەگرت. هەروەها لە (١٩٨٤/٦/٢٠) پێشمەرگەکانی یەکێتیی نیشتمانیی هەڵسان بە کوشتنی (مەلا عومەر مستەفا تیماری)، کوشتنی مەلا عومەر ناڕەزایی زۆری لای ئیسلامییەکان دروستکرد، بە بۆنەی ئەو ڕوداوەوە لە (١٩٨٤/٦/٢٣) لە مزگەوتی گەورەی چوارقورنە کۆڕێکی ماتەمینیی ڕێکخرا، بۆ ئەو کۆڕە دەیان زانا لە ناوچە جۆربەجۆرەکانی باشووری کوردستانەوە هاتبوون و وتاریان خوێندەوە، ژمارەیەك لە وتارخوێنەکان خوازیاری کاری جیهادیو چەکداری بوون، ئەم حاڵەتە کاریگەریی گەورەی هەبوو لەسەر خرۆشاندن و جوڵاندنی هەستی ئامادەبووان بەرەو ڕێکخراوبوون و کاری چەکداری[2].

٥. دوای هەرەسی شۆڕشی ئەیلول (١٩٧٥)، حکومەتی بەعس سیاسەتێکی دوژمنکاری توندوتیژی لە دژی کورد پەیڕەو کرد، گوندەکان ڕاگوێزران و کاولکران، دانیشتوانی شارو شارۆچکەکان سەرکوت دەکران، دوای هەڵگیرساندنی شەڕی عێراق ـ ئێران، ئەو سیاسەتە بەشێوەیەکی بەرفراوانتر پەیڕەو دەکرا، ئەو حاڵەتەش بیری بەرەنگاربوونەوەی جۆش دەداو پاڵنەرێکی گەورە بوو بۆ بەرپاکردنی شۆڕشی چەکداری دژی ئەو ڕژێمە[3].

درێژەکێشانی شەڕی عێراق ـ ئێران، وێڕای ئەوەی بۆشایی لە هەندێ ناوچەی کوردستاندا جێهێشت، ڕێگەشی بۆ سەرهەڵدانی چەندین پارت و گروپ خۆشکرد، ئەوانەی لە دەستی حکومەتی عێراق هەڵدەهاتن، لە تاراوگە خڕدەبوونەوەو بیریان لە دروستکردنی پارتی سیاسیی بۆ بەرەنگاربوونەوەی ڕژێم دەکردەوە، ئەوەش دەرەنجامی شەڕی تاقەت پڕوکێنی عێراق ـ ئێران بوو. ڕەوتی ئیسلامیش سوودی لەو دەرفەتە وەرگرت و چەند ڕێکخراوێکی سیاسیی چەکداری دروستکرد.

دووەم: هۆکارە دەرەکییەکان

١ـ سەرکەوتنی شۆڕشی ئیسلامیی ئێران لە (١٩٧٩)، کاریگەریی ڕاستەوخۆی لەسەر پەرەسەندنی ڕەوتی ئیسلامیی لە جیهاندا هەبوو، کوردستانیش سنورێکی درێژی لەگەڵ ئەو دەوڵەتەدا هەیە، ئەمەش وای کرد ئەو شۆڕشە کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەری هەبێت[4]، هەڵگرانی ئایدۆلۆژیای ئیسلامیی کەوتنە چالاکی نواندن، پێیان وابوو ئێران دەبێتە نموونەی دەوڵەتێکی ئیسلامیی، تێیدا دادی کۆمەڵایەتی بەرقەرار دەبێت، ئەمەش دەگونجێت چاوی لێبکرێت و هەوڵبدرێت هەمان ئەزموون لە وڵاتانی تری جیهانی ئیسلامیی دووبارە بکرێتەوە.

٢. سەرهەڵدانی جیهادی ئەفغانستان دژ بە هێزەکانی یەکێتیی سۆڤیەتی پێشوو، لە تەواوی جیهانی ئیسلامیی

---

[1] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل١١.

[2] فاتح کریکار: هەمان سەرچاوە، ل٣٠.

[3] موجز عن الحركة الإسلامية في كردستان العراق، إعداد: مكتب دمشق الحركة الإسلامية، ب. ش، ١٩٩٨، ل٢١.

[4] هادی علی: یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستان، ب. ش، ٢٠٠٤ز، ل٥؛ مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٤٩.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ببووە نموونەی بەرخۆدان و قوربانیدان لە پێناو ئایین و نیشتماندا بەرامبەر زلهێزێکی ئەوسای جیهان [1]. لە تەواوی جیهانی ئیسلامییەوە، کۆمەك و هاوکاری ئەفغانستان دەکرا، ئەوانەی لە نزیکەوە، یاخود لە ڕێگەی دەزگاکانی ڕاگەیاندنەوە ئاشنای جیهادی ئەو گەلە دەبوون، خوازیاری دووبارەکردنەوەو گرتنەبەری هەمان شێوازی چەکداری گەلی ئەفغانی بوون بەرامبەر دەوڵەتە ستەمکارەکان. ئیسلامییەکانی کوردستانیش لەم کاریگەرییە بێبەش نەبوون و خوازیاری پیادەکردنی هەمان شێوازی بەرەنگاربونەوە بوون.

٣. لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو، نووسینی ژمارەیەك بیرمەندی ئیسلامیی وەکو سەید قوتب و ئەبو ئەعلای مەودودی، بە زۆربەی جیهانی ئیسلامیدا بلاوبونەوە، ئەو بیرمەندانە بیری بەرەنگاربوونەوەی حکومەتە دیکتاتۆرەکانی جیهانی ئیسلامییان برەوپێدەدا [2]، ئەو نووسەرانە لە نووسینەکانیاندا، جیهادیان کردبووە سمبولی خەبات و کاری ڕەوتی ئیسلامیی، بەشێکی گەورەی ڕەوتی ئیسلامیی ئەو کاتە کەوتە ژێر کاریگەری ئەو بیرەو گرووپی چەکدارییان دروستکرد، ئەدەبیاتی ئەو نووسەرانەش دەگەیشتنە کوردستان و تاڕادەیەك کاریگەرییان لەسەر هەڵسوڕێنەرانی ڕەوتی ئیسلامیی و کۆمەڵێك گەنج هەبوو [3].

بەشی سێیەم

ڕەوتی ئیخوان موسلمین ١٩٧٩ ـ ١٩٩١

باسی یەکەم: هێڵی سدیق عەبدولعەزیز

یەکەم: دروستبوونی

سەرەتای دەستبەکاربوونی ئەم هێڵە بۆ ساڵی (١٩٧٩) دەگەڕێتەوە، بە یەکەم ڕێکخستنی ئیخوان لە باشووری کوردستان دادەنرێت، لە دوای هەڵوەشاندنەوەی ئیخوان لە ساڵی (١٩٧١)دا بە شێوەیەکی ڕێکخراو دەستی بەکار کردبێت، سدیق عەبدولعەزیز بناغەدانەری ئەم کارەیە [4]، ناوبراو یەکێکە لە ئەندامە دێرینەکانی ئیخوان، بە گوتەی خۆی و سوبحی داودی، ئەندامی یەکەم شانەی ڕێکخستنی ئیخوانە لە هەڵەبجەدا [5]، بە هۆی ئەوەی ناوبراو عەقڵیەتێکی ڕامیاریی و ڕێکخراوەیی هەبوو، لەگەڵ زۆرێك لە سەرکردەکانی ئیخوان ناکۆکی بۆ دروست ببوو [6].

---

[1] هادی علی: هەمان سەرچاوە، ل٥؛ مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٥٠.

[2] مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٤٨.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل٤٨.

[4] حەکیم مەلا ساڵح: هەڵەبجە لە ئامێزی مێژوودا، بەرگی یەکەم، چاپخانەی منارە، هەولێر ٢٠٠٤، ل٢٤٦؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥.

[5] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ١٩/١٢/٢٠٠٤.

[6] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (موحەممەد ڕەئوف)، سلێمانی، ٦/١٢/٢٠٠٤.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

دەستپێکردنی ئەم کارەش، دوای هەشت ساڵ لە وەستاندنی کاری ئیخوان لە عێراق، مایەی سەرنج و تێڕامانی ئەندامە دێرینەکانی ئیخوان بوو، ئەوان ئەو کارەیان بە یاساغ دەزانی، بۆیە هەر لەگەڵ هەستکردنیان بە جموجۆڵی سدیق عەبدولعەزیز، کەوتنە دژایەتی کردنی و ساردکردنەوەی خەڵك لێیی و دروستکردنی تەنگ و چەڵەمە بۆی [1].

سەرەتای کاری ئەم هێڵە لە هەڵەبجەوە دەستی پێکرد، پێدەچێت وێڕای ئەو هۆکارانەی لە بەشی پێشوودا، ئاماژەمان پێیاندا، دوورە دەستی هەڵەبجە لە سەنتەرەوە، ڕێگە خۆشکەر بووبێت بۆ جوڵەیەکی لەو شێوە، لە کاتێکدا، بۆ ماوەی هەشت ساڵ دەچوو، ڕێکخستنی ئیخوان وەستابوو، حکومەتی عێراق زیاتر چاودێری توندوتۆڵی خستبووە سەر شار گەورەکان، پێشبینی ئەوەی نەدەکرد لە شارۆچکەیەکی وەکو هەڵەبجەوە کاری ئیخوان سەرهەڵبداتەوە، بەڵام بوونی قوتابخانەو پەیمانگای ئیسلامیی و حوجرەکان لە هەڵەبجەو دەوروبەری، هاوکات بوونی ڕیشەیەکی قوڵی تەریقەتەکان و دەیان مەلاو فەقێ و مورید، لەگەڵ بوونی ڕیشەیەکی ئیخوانی، کارێکی لەو شێوەی ئاسان دەکرد. هەڵبەتە ئەمەش بەو مانایە نییە، کە حکومەتی بەعس هیچ چاودێرییەکی نەبووە، یاخود ئەگەر هەستی بە بوونی کاری ڕێکخراوەیی بکردایە بێدەنگ دەبوو *، بەڵکو بوونی هەر جوڵەیەکی ڕێکخراوەیی لە ژێر هەرناوێکدا لە سایەی ڕژێمی بەعسدا، هەڵسوڕێنەرانی ڕوو بە ڕووی سزای مەرگ، یان توند دەکردەوە.

یەکەم شانەی ئەم ڕێکخستنە بریتی بوو لە: (مەلا ئەحمەد شافعی، نازم عەبدوڵڵا، مەلا فەرەیدون)، دواتریش (موحەممەد ڕەئوف، ئومێد پارەزانی، مەولود باوەموراد) هاتنە پاڵ یەکەم شانەی ڕێکخستن و لەلایەن خودی سدیق عەبدولعەزیزەوە سەرپەرشتی دەکران [2].

ئەمانە کۆمەڵێ گەنج بوون، بوونە بەردی بناغەی ئەم باڵە، دیارە دژایەتی ئیخوانە دێرینەکان هێندە توند بووە، بۆیە کەسیان ئامادە نەبوون بێنە ناو ئەم ڕێکخستنەوە، ئەمەش وای لە سدیق عەبدولعەزیز کردووە، کە ئەم گەنجانە بکاتە جێداری ئەوان. ئەمەش هەر لە سەرەتاوە کۆمەڵێ گرفتی بۆ دروستکردوون، لەسەروی هەموویانەوە کەم ئەزموونی ئەم گەنجانەیە لە کاری ڕێکخراوەیدا، بەڵام دواتر ئەم گەنجانە بوونەتە بناغەیەکی پتەوی کارەکە.

لێرەوە، ئەم باڵە ڕوو بە ڕووی دوو گرفتی گەورە بۆوە، لەلایەکەوە، بە مەبەستی خۆپاراستن لە دەزگا سیخوڕییەکانی بەعس، پێویست بوو ئەوپەڕی نهێنی لە کارەکانیاندا پەیڕەو بکەن، لەلایەکی ترەوە، بەرەنگاربوونەوەی هەڵوێستی ڕەق و چاودێری توندی ئیخوانە دێرینەکان، کە کاری ڕێکخراوەییان بە مەترسیدار دەزانی و بەردەوام بە بیانوی نەبوونی ڕەسمییەت، ئاستەنگیان بۆ هەرکەسێك دروست دەکرد، بەو ناوەوە کاری بکردایە [3].

ئیخوانە دێرینەکان، لە سەرەتادا کاری ئەم باڵەیان بە کەفوکوڵ و هەڵچوونێکی دەروونیی کاتی دەزانی، بەڵام زیادبوونی جموجۆڵی ئەم باڵەو بەرفراوانبوونی کارەکەیان، پێویستی بەرەنگاربوونەوەی ئەم باڵەی لای ئیخوانە

---

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی ٨/١/٢٠٠٥.

* بە پێی دوو نوسراوی بەڕێوەبەریتی ئەمنی سلێمانی لە (٥/٤/١٩٧٩، ٦/٩/١٩٧٩) کە وێنەیەکی بۆ سەرجەم معاونیەتەکان نێردراوە داوا دەکات ڕاپۆرتی مانگانە دەربارەی چالاکی هەریەك لەو گروپانە ئامادەبکەن کە ناویان هاتووە، هەروەها داوا دەکات کە سانی سەر بە پارتە ئایینییەکان ماوە ماوە بگرن و ئازادیان بکەن تا وا گومان بەرن کە چاودێری چالاکییەکانیان دەکرێت. بڕوانە بەڵگەنامەکانی ژمارە (٤٠، ٤١).

[2] سەرچاوەی پێشوو. بەڵام بە گوتەی موحەممەد ڕەئوف، سەرەتا یەکەم شانە پێکهاتبوو لە (نازم عەبدوڵڵا، مەلا ئەحمەد شافعی، موحەممەد ڕەئوف) پاشانیش (مەولود باوەموراد) هاتە ناو شانەکەوە. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٦/١٢/٢٠٠٤.

[3] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل١٥.

PDF 4 KURD

دێرینەکان چەسپاند، کەوتنە ململانێ‌و دژایەتیکردن‌و ئاستەنگ دروستکردن بۆ کاری ئەم باڵەو سارکردنەوەی ئەندامانیان لە کارکردن، تەنانەت هەندێ جار لەوەش تێپەڕاندو دەکەوتنە تانەو تەشەردان لە خودی سدیق عەبدولعەزیزو بە شیاوی ئەو کارەیان نەدەزانی [1]. ئەم هەڵوێستەی ئیخوانە دێرینەکان چەند دەرەنجامێکی لێکەوتەوە:

١ـ ئەو ململانێیە تاڕادەیەك بووە ڕێگر لە گەورەبوون‌و پەلهاویشتن‌و بڵاوبوونەوەی کاری ئەو باڵە لەناوچە جۆراوجۆرەکاندا.

٢ـ چەند کەسێ لەو ململانێیەدا، نەیانتوانی خۆیان ڕاگرن‌و، وازیان لە کاری ئیسلامیی هێنا.

٣ـ متمانەی هەردولا بەیەکتر کزبوو، لێکترازان‌و پەرتبوونی زیاتر کەوتە نێوانیان.

٤. ئەم باڵە بۆ بەرگریکردن لە سەلماندنی بوونی مافی کارکردن‌و بەرپەرچدانەوەی تۆمەتەکانی بەرامبەر، وزەو توانایەکی زۆری بەفیڕۆدا [2].

دووەم: کارو چالاکی ڕێکخراوەیی‌و پەروەردەیی

ئەم کۆمەڵە هەر لەسەرەتای دەست بەکاربوونییەوە لە چەند گەرەکێکی هەڵەبجە کەوتنە چالاکی ڕێکخراوەیی، بەڵام چالاکییەکانیان، تا ماوەی دوو ساڵ لە سنورێکی بەرتەسکدا بەڕێوە دەچوو، لە سەرەتای هەشتاکاندا بە سێ ئاراستە سنوری کارو چالاکیان فراوان بوو، ئەمەش بە گۆڕانێکی گرنگ دادەنرێت لە مێژووی ئەو باڵەدا، ئاراستەی یەکەمیان بریتی بوو لە هەوڵدان بۆ دروستکردنی ڕێکخستن لە ناو شاری سلێمانی، بۆ ئەو مەبەستەش (نازم عەبدوڵڵا) دیاری دەکرێت، ناوبراو بە گەیشتنی بە سلێمانی لەساڵی (١٩٨١) چالاکانە دەکەوێتە کار، چەند ئەڵقەیەکی ڕێکخستن دروستدەکات [3]، یەکەم ئەڵقەی ڕێکخستن لە (فەرحان عومەر، ئیسماعیل فەتحوڵڵا، عەبدوللەتیف فەتحوڵڵا، عەبدوڕڕەحمان غەغوور) پێکهات، دواتریش ئەڵقەی دووەم لە پەیمانگای ئیسلامیی سلێمانی دانرا [4]. کاری ئەم باڵە لە سلێمانی، بەشێوەیەکی بەرفراوان گەشەی کرد، لە نێوان ساڵانی (١٩٨٣ ـ ١٩٨٥) توانییان وانەی گشتی لە زیاتر لە (٣٠) مزگەوت دابنێن [5].

ساڵی (١٩٨٢) هەریەکە لە (موحەممەد ڕەئوف) لە زانکۆی بەغدادو (مەولود باوەموراد) لە زانکۆی موسڵ بوونە خوێندکار، ئەم دوانەش لەو دوو شارە لەناو خوێندکاراندا دەکەونە کار، چەند شانەی ڕێکخستن بنیاد دەنێن [6].

لە زانکۆکاندا، خوێندکاری زۆربەی شارەکانی کوردستان بوونیان هەبوو، ئەمەش دەرفەتێکی باش بوو بۆ ئەوەی کاری ئیخوان لەسەر دەستی ئەوان بگاتە ئەو شارانە [7]، خوێندکاران توێژێکی ڕۆشنبیرو چالاك بوون، ئەمەش وای کرد بەزوویی کاری ئەم باڵە فراوان بێت‌و بگاتە زۆربەی شارەکان، ئەوانەش کە دەبوونە ئەندام بە زۆری لە چینی گەنج‌و خوێندکار بوون.

تا ساڵی (١٩٨٣) کار گەیشتبووە هەولێر، لە ساڵی (١٩٨٤) دا بە هۆی (خەلیل ئیبراهیم) کە خوێندکاری

ZAGROS WEBSITE

---

[1] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل١٤.

[2] سەرچاوەی پێشوو، ل١٤ ـ ١٥.

[3] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (موحەممەد ڕەئوف)، سلێمانی، ٦/١٢/٢٠٠٤.

[4] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل١٦.

[5] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٠.

[6] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (موحەممەد ڕەئوف)، سلێمانی، ٦/١٢/٢٠٠٤.

[7] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل١٦.

PDF 4 KURD

کۆلێجی شەریعە بوو لە بەغدادو بووە ئەندامی ئەم باڵـە، توانرا ڕێکخستن بگەیەنرێتـە دهـۆك، ناوبراو ئەنـدامێکی چالاکی ئەم باڵە بوو[١]، ئەوەی زیاتر ڕێگەی خۆشکرد بۆ بڵاوبوونەوەی کار لـەو دەڤـەرەدا، نـەبوونی ململانێـی نێوان باڵەکانی ئیخوان بوو، بە پێچەوانەی هەڵەبجە کە ئیخوانە دێرینەکان دژایەتی هەرکارێکی نوێیـان دەکـرد، لـە دهـۆك دا ململانێی لەو شێوە بوونی نەبوو.

شێوازی ڕێکخستن لـە سـەرەتاوە وێـڕای جەختکردنـەوەی زۆر لەسـەر نهێنی پـارێزی، شـانەکان لـە یـەك ئەنـدام پێکدەهاتو شێوازی پەیوەندی تاکی پەیڕەو دەکرا، واتە ئەندام تەنها دوو کەسی دەناسی، کەسێك لەسەرو خۆیو ئەوی دیکـە لـەخوار خـۆی، ئەمـەش زیـاتر لەبـەر خۆپاراسـتن بـوو لـە سـیخوڕەکانی بـەعس، بـەڵام دواتـر لەگـەڵ گەورەبوونی کارەکەدا، شانەی ڕێکـخستن لـە (٣ـ ٥) کـەس پێـکدەهات کـە بـە خێـزان (اسـرة) نـاودەبرا، پلـەکانی ڕێکخستنیش بریتی بوون لە (المصاحب، النصیر، العامل، النقیب، المجاهد، النائب) کاتێك ئەندام دەگەیشتە پلەی (العامل) پەیمانو وەعدی لێوەردەگیرا[٢].

واتە: ئەندامێك بۆ ئەوەی متمانـەی پێبکرێـت، دەبوو دوو پلـەی ڕێکخسـتن ببڕێـتو پاشـان پـەیمانی کـارکردنی لێوەربگیرێت، ئەمەش ئاماژەیە بۆ نهێنی پارێزی ڕێکخستن، تا پارێزگاری لە خۆیو کارەکانی بکات. ئەمەش هەمان شێوازە کە ئیخوان لە پەروەردەکردنی ئەندامەکانیدا پەیڕەوی لێدەکات. کاری ئیخوان لە قۆناغی یەکەمدا، کۆمەڵێك ئەندام پەروەردە دەکاتو پێیان دەگەیەنێتو بۆ قۆناغەکانی دواتری کار ئامادەیان دەکات.

ڕێکخستن لەم قۆناغەدا لەسەر بنەمای هەڵبـژاردن (انتقـاء) بـوو، کەسێك دیـاری دەکـراو چـاودێری ورد دەکـراو هەڵدەسەنگێنرا، پاشان پەیوەندی پێوە دەکراو لەسەر ئـەدەبیاتی ئیخـوان پـەروەردە دەکـرا[٣]، باشـترین جێگـەش بـۆ هەڵبـژاردنی ئـەو کەسـە، قوتابخانـەو حـوجرەو زانکـۆو پـەیمانگاکان بـوو. ئـەو کەسـە دەبـوو تـەواوی ئـەو قۆنـاغـە پەروەردەییانە ببڕێت، کە پێشتر ئاماژەیان پێدرا.

پـەروەردەکردنی تـاك، پێگەیـەکی گرنگـی لـە ئـەدەبیاتی ئـەم باڵـەو سـەرجەم کـاری ئیخوانـدا هـەبوو، دەبـوو پەروەردەیەکی توندوتۆڵ بکرایە، بۆ ئەو مەبەستەش، بە پلەی یەکەم سوود لـە وانـەی تایبـەتی وەردەگیـرا، لـە پـاڵ ئەمەشدا، بۆنە ئاینییەکانی وەکو ڕەمەزانو یادی لەدایك بوونی پێغەمبەر(د.خ)، دەقۆسترانەوەو وتـاری تیـادەدراو وانە گشتییەکانی مزگەوتیش ببوونە کەناڵێکی دیکەی کار[٤].

ساڵی (١٩٨٣) بـە ئومێـدی گەشـەپێدانی کـار، چـەندین لیژنـەی تایبـەتیو جۆراوجـۆر دامـەزرا، لەوانـە لیژنـەی قوتابیان، لەناو قوتابخانەو زانکۆکان، ئەم لیژنەیە لە بەغدادو موسڵو سلێمانیو هەڵەبجە چالاکی دەنوانـد، دوای ئەوەی کـاری لیژنـەی قوتابیـان سـەرکەوتنی بەدەستهێنا، لیژنـەی مامۆسـتایانیش لـە چـەند ناوچـەیەك پێکهێنـراو پاشان لیژنەی گەڕەکەکان دامەزرێنرا. هـەر چـەندە لیژنـەکان هـەڕەمێکی ڕێکخسـتنی تێـرو تەسـەلیان نـەبوو، بـەڵام ڕۆڵی بەرچاویان لە گەشەسەندنی کاری ئەم باڵەدا بینی[٥].

ساڵی (١٩٨٢) سـەرەتای چـالاکی ڕۆشـنبیری ئـەم باڵەیـە، لـەو سـاڵەدا یەکـەم ژمـارەی بڵاوکـراوەی (ڕۆشـنبیری

ZAGROS WEBSITE

---

[1] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل١٦.

[2] سەرچاوەی پێشوو، ل١٩ ـ ٢٠.

[3] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (موحەممەد ڕەئوف)، سلێمانی، ٦/١٢/٢٠٠٤.

[4] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل١٧.

[5] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٢١.

ئیسلامی)* یان بڵاوکردوە، دوای دەرکردنی پێنج ژمارە ناوەکەی گۆڕا بۆ (نیگا)[1]، ئەم گۆڤارە گرنگی دەدا بە بواری پەروەردەیی و ڕۆحی و پێگەیاندنی کادرو ئەندامانی نوێ لەسەر کاری بانگەوازو قوربانیدان، هەروەها لایەنی بیر لەو بوارانەبوو کە بڵاوکراوەکە گرنگی پێدەدا[2].

بڵاوکراوەکە چەند نوسخەیەکی لەبەردا دەنوسرایەوەو زۆر بەنهێنی بەناو ڕێکخستندا بڵاودەکرایەوە، هەر چەندە ئەم بڵاوکراوەیە سادەو ساکار بوو، بەڵام وەکو سەلماندنی بوونی ئەم باڵە گرنگییەکی تایبەتی هەبوو، دەکرێت بە جۆرێك لە ڕاگەیاندن و پەیامی پەروەردەیی ناوخۆی ئەو باڵە ناوزەد بکرێت[3].

ساڵی (١٩٨٣) لیژنەی ڕۆشنبیری دروستکرا، سەرەتا لیژنەکە پێکهاتبوو لە (ئیکرام کەریم، ئارام قادر، تۆفیق کەریم، عەبدوڕڕەزاق حامید، وەرزێر حەمەسەلیم)[4] دواتریش (کامیل عەبدوڵلا، حەمەعەلی ڕەحیم) بەشداربوون[5]. لیژنەی ڕۆشنبیری، کەوتنە چالاکی نواندن و چەند کتێب و نامیلکەیان نووسی و وەریانگێڕایە سەر زمانی کوردی، پاش ئەوەی چەند نوسخەیان لەبەر دەنووسرایەوە، بە نهێنی بەناو ڕێکخستندا بڵاودەکرانەوە[6].

لیژنەی ناوبراو، هەر سێ زنجیرەی (ناودارانی ئیسلام، هەڵکەوتوانی ئیسلام، دوژمنانی ئیسلام)ی بە نهێنی بڵاوکردەوە[7]. هەموو ئەمانە دەچوونە پاڵ سەرچاوە پەروەردەییەکانی تری ئەم باڵەو ئەندامەکانی خۆی لەسەر پەروەردە دەکرد.

سێیەم: دیدو تێڕوانین و سەرچاوەی پەروەردەیی

کاتێك بمانەوێت قسە لەسەر دیدو تێڕوانینی ئەم باڵەی ئیخوان بکەین، تووشی گرفت دەبین و بەڵگەی ئەوتۆمان بەردەست ناکەوێت، هۆکاری سەرەکی ئەم حاڵەتەش دەگەڕێتە بۆ شێوازی کاری نهێنی ئەم باڵە، چونکە ئێمە باس لە قۆناغێك دەکەین، کە ئەم باڵە وەکو گروپێکی نهێنی کاری کردووەو ئاشکرا نەبووە، ئەوکاتە، لە قۆناغێکدا بوون زیاتر سەرقاڵی پەروەردەکردن و دروستکردنی ڕێکخستنێکی تۆکمە بوون، نەك کاری سیاسیی، بۆیە بە درێژایی تەمەنی ئەم باڵە، تا ساڵی (١٩٨٥)، تەنها یەك بەیاننامەی دەرکردووە کە تارادەیەك مەدلولێکی سیاسیی تیادەخوێندرێتەوە، ئەم بەیاننامە، لە ساڵی (١٩٨٣) دا دەرچوەو تێیدا هاتووە: "ڕێکخستنی نوێ درێژەپێدانی

---

* بۆچونی ئەوەش هەیە ئەم بڵاوکراوەیە ناوی (ڕۆشنبیری) بوو بێت. بڕوانە: هەژار حاتەم: ڕۆژنامەنووسیی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق ١٩٨٢ ـ ١٩٩١، لەبڵاوکراوەکانی ڕۆژنامەی کۆمەڵ، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕوون، سلێمانی ٢٠٠٥، ل١٢٥.

1 نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٢١ ـ ٢٢.

2 هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل١٢٩.

3 سەبارەت بە گرنگی و ناوەڕۆکی بڵاوکراوەکە بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل ١٢٤ ــ ١٣٠.

4 سەرچاوەی پێشوو، ل١٣١.

5 نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٢٢.

6 سەرچاوەی پێشوو، ل٢٢.

7 ئەم زنجیرانە لە ماوەی نێوان ساڵانی (١٩٨٣ ـ ١٩٨٧) بڵاوکراونەتەوە، زنجیرەی ناودارانی ئیسلام، ژیان و بەسەرهاتی چەند کەسایەتیی لەخۆگرتوە، لەوانە (ئیمام شافعی، ئەحمەد کوڕی حەنبەل، سەعید نوورسی، موحەممەد عەبدە،... هتد)، هەروەها زنجیرەی هەڵکەوتوانی ئیسلام، تەرخانکرابوو بۆ خستنەڕووی ژیان و تێکۆشانی هەڵکەوتوانی ڕابوونی ئیسلامیی و کەسایەتییە ئیسلامییە هاوچەرخەکان لەوانە (ئەحمەد کوڕی عیرفان، ئەبوئەعلای مەودودی، حەسەن بەننا، سەید قوتب،... هتد)، هەروەها زنجیرەی دوژمنانی ئیسلام، تایبەت بووە بە باس و لێدوان دەربارەی هەر فیکرو ئایدیاو جوڵانەوەیەك، کە دژی ئیسلام و موسڵمانان بووبن و پلان و نەخشەیان بۆ داگیرکردنی جیهانی ئیسلامیی دارشتبێت، لەوانە (دەربارەی جولەکە، مـوژدەدەران، ڕۆژهەڵاتناسان،... هتد). هەندێ نامیلکەو کتێبیش وەرگێڕدرانە سەر زمانی کوردی، لەوانە (شەوانی تورکستان، بۆ گەنجەکان،... هتد) بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ئەو بڵاوکراوانە بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل ١٣٠ ـ ١٣٦.

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

برایانە، لەم بارودۆخە ئالۆزەدا دەیەوێت دەستی گەلی کوردی تینو بگرێت بۆ سەر کانی زولاڵی ئیسلام، تا دەست بەکاربوونەوەی ڕێکخستنی گشتی، لەوکاتەدا ڕێکخستنی نویٚ سەربازێکی گوێڕایەڵ دەبێت"[١]. ئەم بەیاننامە، جگە لە ئەندامانی ڕێکخستن، نیشانی ئەندامە دێرینەکانی ئیخوانیش درا[٢].

لەم بەیاننامەدا، ئەوە دەخوێندرێتەوە، کە ئەم باڵە وێڕای ئەوەی خۆیان وەکو درێژەپێدەری ئیخوان ناساندووە، خۆیان بە بەشێك لە ئیخوانی عێراق زانیوە، هەر بۆیە لە کاتی دەست بەکاربوونەوەی ئیخوان لە عێراق، ئەم گروپە دەبێتە سەربازێکی گوێڕایەڵی ئەو ڕەوتە. پێدەچێت مەسەلەی نەبوونی ڕەسمییەتی کارکردن لەو کاتەدا، کە هەمیشە لەلایەن ئیخوانە دێرینەکانەوە جەختی لەسەر دەکرایەوەو ببوە چەکێك بۆ دژایەتی کردنی ئەم باڵە، هێندە کاریگەر بووبێت کە ئەم باڵەیان ناچارکردبێت بەیانێکی لەوشێوە دەربکەن، هەر بۆ هێورکردنەوەشیان ناچاربوون بەیاننامەکەیان نیشان بدەن، چونکە ئیخوانە دێرینەکان پێیان وابوو دەبێت چاوەڕێ بن، تا لە بەغداوە بڕیاری کارکردن دەدرێت، خۆ ئەگەر بڕیارێکی ناوەند(مرکز)ی لەو شێوە نەبێت، ئەوە نەك کارکردن، بەڵکو هیچ کەس مافی ئەوەی نییە بیر لەو مەسەلانە بکاتەوە[٣].

سەبارەت بە سەرچاوەی پەروەردەیی ئەم باڵە، وەکو هەر ڕێکخستنێکی دیکەی ئیخوان، بەرهەمو نووسراوی بیریارانی ئیخوان پلەی یەکەم داگیر دەکات، نووسینەکانی (سەعید حەوا، فەتحی یەکن، سەید قوتب، مەودودی، حەسەن بەننا) برەوی باشیان هەبوو، کتێبی (ماذا يعني انتمائي للإسلام) لە نوسینی فەتحی یەکن، بە شێوەیەکی مەنهەجی نووسراوەو لە پێگەیاندنی عەقلیەتی مەنهەجی ڕۆڵی بەرچاوی دەبینیو لە وانەکاندا دەوترایەوە[٤]، لە سەرەتای کاردا گرنگی زۆر دەدرا بەو بابەتانەی، کە باس لە پاکردنەوەی دەروونو گەردنگیری بە ئیسلامەوە دەکەنو بە شێوەیەکی مەنهەجی نووسراون، لەو ڕووەوە بەرهەمەکانی گەیلانیو غەزالیو نوورسی دەخوێندران[٥].

جارجارەش چەند دانەیەك لە گۆڤارەکانی (الدعوة، المجتمع، النذير، المسلمون) بە نهێنی دەگەیشتنە دەست ئەندامانی ڕێکخستنو دەستاودەستیان پێدەکرا، لەگەڵ ئەوەشدا گۆڤاری (التربية الإسلامية) تاکە نوسراوی عێراقی بوو ئەندامانی ڕەوتی ئیسلامیی لە باسەکانی سوودمەند دەبوون[٦]. هەموو ئەمانە لە پاڵ ڕۆشنبیرییەکی گشتی، لە ماوەی چەند ساڵێکدا ئەندامان وەریان دەگرتو لەسەری پەروەردە دەبوون.

باسی دووەم: هێڵی سەلاحەددین موحەممەد بەهائەدین

یەکەم: دروستکردنی کۆمەڵی ئەنساری ئیسلامیی

یەکەم هەوڵی ئەم باڵە بۆ دەستپێکردنی کار، دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (١٩٨٠)، لەسەروبەندی دەستپێکردنی جەنگی عێراق ـ ئێران دا لە کۆبوونەوەیەکدا لە هەڵەبجە کە (سەلاحەددین موحەممەد، حەسەن شەمێرانی، ئیبراهیم ڕێشاوی، عەلی موحەممەد،...) تێیدا بەشدار بوون، بیرۆکەی دەستپێکردنەوەی کار گەڵاڵە کرا، بۆ ئەو مەبەستە، وەفدێك پێکهێنرا لە (سەلاحەددین موحەممەد، ئیبراهیم ڕێشاوی، عەلی موحەممەد، حەسەن شەمێرانی)و سەردانی

---

1 لە: هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٢١؛ نووسەرێکی نەزانراو، هەمان سەرچاوە، ل١٨.

2 نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل١٨.

3 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (موحەممەد ڕەئوف)، سلێمانی، ٦/١٢/٢٠٠٤.

4 سەرچاوەی پێشوو.

5 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (مەولود باوەموراد)، هەولێر، ١٨/١٢/٢٠٠٤.

6 نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٢٣.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

شارەکانی کەرکوك و موسڵ و هەولێرو سلێمانی کرد [١]، لەو سەردانانەدا، ژمارەیەك لە ئەندامە دێرینەکانی ئیخوان بەسەرکرانەوەو بیروڕایان ئاڵوگۆڕکرد، بەڵام هیچ ئاکامێکی ئەوتۆی لێنەکەوتەوە [٢]. بیرۆکەی ئەم کۆبوونەوەیەش لەلایەن خودی سەلاحەددین موحەممەدەوە پێشنیاز کرابوو [٣]. ناوبراو، یەکێکە لە ئەندامە دێرینەکانی ئیخوان و لە ساڵی (١٩٦٧) بۆتە ئەندامی ئیخوان [٤].

دەستپێکردنی جەنگی عێراق ـ ئێران، ژمارەیەکی زۆر گەنجی ڕاپێچی بەرەکانی شەڕ کرد، زۆرێکیش هەڵاتن(فیرار) بەرەو گوندەکان، یاخود ئێران، سەلاحەددین موحەممەد، یەکێك بوو لەوانەی بەرەو ئێران هەڵات، لە ماوەی دوو ساڵی یەکەمی شەڕدا، ژمارەیەك لە ئەندامانی ئیخوان ئاوارەی ئێران ببوون، ژمارەیەکیان لە شارەکان و هەندێکیان لە ئۆردوگاکاندا نیشتەجێ بوون، لەوێ بە مەبەستی دەستپێکردنی کاری ڕێکخراوەیی جۆرێك لە پەیوەندیکردنیان بەیەکەوە دروستکرد [٥].

سەرەنجامی ئەم پەیوەندییانە بەوە گەیشت، کە مانگی (مایسی ١٩٨٢) نزیکەی (١٥ ــ ٢٠) کەس لە ئوتێلی (ئەلوەندرود) لە تاران کۆبونەوەیەکیان ئەنجامدا، لەناویاندا (سەلاحەددین موحەممەد، شێخ عەبدوڕڕەحمان ئازادی ـ بەرزنجی، فاتح کرێکار، عەلی موحەممەد، حەسەن شەمێرانی، بورهان موحەممەد ئەمین، موحەممەد حەسەن، دلرا، ئەبو حەمید (عەرەب بوو)، ئەبو داود (عەرەب بوو)، راضی) [٦]. سەبارەت بە هەمان کۆبوونەوە حەسەن شەمێرانی بەم شێوەیە ناوی بەشداران دێنێت (سەلاحەددین موحەممەد، شێخ عەبدوڕڕەحمان ئازادی، عەلی موحەمەد، حەسەن شەمێرانی، بورهان موحەممەد ئەمین، فاتح کرێکار، ئەبو یاسر، موحەممەد حەسەن، ئەبو حەمید) [٧]. هەروەها فاتح کرێکار بەم شێوەیە ڕیزبەندی ناوی بەشداربوان دەکات: (سەلاحەددین موحەممەد، شێخ عەبدوڕڕەحمان بەرزنجی، بورهان موحەممەد ئەمین، حەسەن شەمێرانی، موحەممەد حەسەن، ئەبویاسر ئەلبەیاتی ـ تورکمان، أ. ج ئەلباوی ـ عەرەب، فاتح کرێکار). [٨] دوای وتووێژو ڕاگۆڕینەوە، لەسەر ئەوە پێکهاتن کە:

"١. پارتێك دروســت بکرێت، بەکۆی دەنگ ناوی کۆمەڵی ئەنساری ئیسلامیی (جماعة الأنصار الإسلامية) بۆ پارتەکە دیاری کرا.

٢. وەفدێك پێکبێت و سەردانی ئێرانییەکان بکات و پێیان ڕابگەیەنێت کە:

أ ـ ئێمە کاری ڕێکخراوەیی و پەروەردەیی دەکەین، دەبێت ئێران ڕێگەمان بدات پەیوەندی بەوکەسانەوە بکەین کەلەژێر دەستی بەعس هەڵدێن، یاخود لە ئۆردوگاکان دا نیشتەجێن.

ب ـ ڕێگەمان بدات دوو بارەگا لە پاوەو مەریوان بکەینەوە.

ج ـ ئێمە کۆمەڵێك ئەندامی ئیخوان موسلمینین و ئێستا بەو شێوە دژی بەعس کاردەکەین" [٩].

---

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[2] باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، ل٦.

[3] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[4] باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی پێنجەم، ل٥؛ لە یادی سێزدەهەمین ساڵڕۆژی وەفاتی خوالێخۆشبوو ماموستا علی محمد بهاالدين دا،، ڕۆژنامەی یەکگرتوو، ژمارە (٧٢)، ٢٢/١٢/١٩٩٥.

[5] باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی پێنجەم، ل٦.

[6] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (بورهان موحەممەد ئەمین) سلێمانی، ٦/٢/٢٠٠٥

[7] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ نابراو، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[8] الحركة الإسلامية في كردستان العراق واقع وأمل، ل٤٦.

[9] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

به گوتەی فاتح كرێكار، داواكارییەكانی كۆمەڵی ئەنسار لە حكومەتی ئێران بریتیبوون لە:

١ـ پێدانی چەكی پێویست.

٢ـ پشتیوانیكردنی سیاسیی و سەربازیی و ڕاگەیاندن.

٣ـ دیاریكردنی بۆدجەی پێویست بۆ بەڕێوەبردنی كاروباری دارایی تا لەسەر پێی خۆی بوەستێ.

٤ـ كردنەوەی بارەگا لە تاران و شارە سنوورییەكان.

٥ـ دروستكردنی سەربازگەی مەشقكردن و سەرپەرشتی كردنی لەلایەن لیژنەی سەربازی كۆمەڵی ئەنسار.

٦ـ ڕێگە بدرێت بە هێنانە دەرەوەی هەر پەنابەرێك لە ئۆردوگاكانی پەنابەران كاتێك پەیوەندی بكات بە ڕیزەكانی تیپە چەكدارییەكانەوە.[1]

هەر لەوێدا، شێخ عەبدوڕڕەحمان ئازادی بە كەسی یەكەم و سەلاحەددین موحەممەد بە جێگری دەستنیشان كران، بەڵام پاش ماوەیەك سەلاحەددین موحەممەد كرایە بەرپرسی یەكەم.[2] وەفدێكیش كە پێكهاتبوو لە: (سەلاحەددین موحەممەد، بورهان موحەممەد ئەمین، عەلی موحەممەد) سەردانی جێگری سەرەك وەزیرانی ئێرانی كردو بە ئامادەبوونی (جەواد خالسی) خواستەكانیان خستەڕوو، ئەویش بەڵێنی پێدان داواكاریەكەیان بگەیەنێتە حكومەتەكەی.[3]

ئەم كۆمەڵە پەیڕەوو پرۆگرامیان بۆ پارتەكەیان داناو لەناو ئاوارەكاندا كەوتنە كاركردن، ژمارەیەك گەنجیان لێكۆبۆوە[4]، هەر لەو ماوەشدا گۆڤاری (ئەنسار) وەكو زمانحاڵی پارت دەرچوو.[5]

هەر چەندە لە خواستەكانی ئەم پارتەدا ئەوە هاتووە كەسەر بە ئیخوان موسلمینن، بەڵام ئەو كارە ڕەزامەندی بەرپرسانی ئیخوانی لەسەر نەبوو، واتە كارێكی خود سەری بوو.[6] هەر چەندە حەسەن شەمێرانی، جەخت لەسەر ئەوە دەكاتەوە كە كۆمەڵی ئەنسار كاری ڕێكخراوەیی و پەروەردەیی دەكردو ئامادەیی چەك هەڵگرتنیان نەبوو[7]، بەڵام بە گوتەی فاتح كرێكار مەسەلەی چەكداری لە پێشینەی كاری كۆمەڵی ئەنسار بووە، هەر لەو ڕووەوە نووسەری (هاڵەكۆك) بۆچوونەكەی فاتح كرێكار پشت ڕاست دەكاتەوەو دەڵێت:"بنەماكانی (انصار) لە دوو خاڵی سەرەكیدا خۆی دەبینیەوە: بانگەشەی جیهاد، سەربەخۆیی لە برایان"[8]، هەروەها باس لەوە دەكات كە ئەم پارتە فاتح كرێكار دەست نیشان دەكات، تا لە ئۆردوگای خورەم ئاباد مەشقی سەربازی بە لاوەكان بكات.[9]

ئەم پارتە ماوەی ساڵێك بەردەوام بوو، بەڵام ئێران بە بوون و نەبوون وەڵامی نەدانەوە، ئەمەش دامەزرێنەرانی هێنایە سەر ئەو ڕایەی، كە ئێران خواستەكانیان بەدی ناهێنێ، بۆیە باشتر وایە دەستبەرداری ئەم پارتە بن، لەم ڕووە سەلاحەددین موحەممەد باس لە كارو چالاكی و چارەنووسی پارتەكە دەكات و دەڵێت: "...ئیتر ئەو هەوڵ و كۆششە لە كۆكردنەوەی گەنجەكان لەخۆمان و بۆ ڕەسمی كردنی كارەكە بەردەوام بوو. بەڵام خاڵی دووەم (واتە

---

[1] الحركة الإسلامية في كردستان العراق واقع وأمل، ل٤٦.

[2] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[3] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (بورهان موحەممەد ئەمین)، سلێمانی، ٦/٢/٢٠٠٥.

[4] باوكی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی پێنجەم، ل٦.

[5] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[6] وەڵامێك بۆ ئەمینداری گشتی یەكگرتووی ئیسلامی، گۆڤاری جەماوەر، ژمارە (٤٧)، ١ كانونی یەكەمی ١٩٩٥، ل٢٠.

[7] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[8] هیوا، ل١٨.

[9] سەرچاوەی پێشوو، ل١٩.

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

ڕەسمی کردنی کارەکە) سەری نەگرت چونکە پەیوەندی بە هاوکاری برا شیعەکانو حکومەتی ئێرانەوە بوو، خالَی یەکەم بەردەوام بوو، هەر بۆیەش ناوی (انصار) کالْ بوەوەو چووینەوە سەر ناوەڕۆکەکەی خۆمان (برایان)"[١]. ئەم دەقە ئەو ڕاستییەی پێشوومان بەتەوای بۆ دەچەسپێنێت کە ئەو پارتە لە بنەڕەتدا سەر بەئیخوان نەبووە.

دووەم: سەرلەنوێ دروستکردنەوەی ڕێکخستنی ئیخوان

بە هەڵوەشاندنەوەی ئەنسار زۆربەی دامەزرێنەرانی پەرتەوازە بوون، بەڵام ئەوانەی مابوونەوە لەناو ئاوارەکاندا درێژەیان بەکارداو کەوتنە چالاکیو توانییان ژمارەیەکی زۆر گەنج لە دەوری خۆیان کۆبکەنەوە[٢]، ئەمەش بووە سەرەتایەك بۆ فراوان بوونی چالاکی ئەو باڵە.

دوای دەرچوونی حەسەن شەمێرانیو عەلی موحەممەد لە ئۆردوگا، لە پاوە ژوورێك بەکرێ دەگرن، هەر لەو سەرو بەندەشدا سەلاحەددین موحەممەد لە پاوە دەبێتە پێشنوێژی مزگەوتی بیلال، پاشان بورهان موحەممەدو چەندین کەسی تر ڕوودەکەنە ئەوێ، ئەوان لە پاوە بە دوو ئاڕاستە کەوتنە کارکردن، ئاڕاستەی یەکەمیان، پەیوەندییان کرد بەو کەسانەی لە عێراقەوە دەهاتن، یاخود لە ئۆردوگاکاندا نیشتەجێ بوون، ئاڕاستەی دووەم، لەناو خەڵکی پاوە کەوتنە جموجۆڵو وانە بۆ کۆمەڵێك کەس دادەنێن، هەندێك لەوانە خوێندکاری ئامادەیی بوون[٣].

دوای ئەوەی، تاڕادەیەك، ڕێکخستنێکی تۆکمە دروست دەکەن، بیر لەوە دەکەنەوە پەیوەندی بە ئیخوانەکانی باشووری کوردستانەوە بکەن، بەو هیوایەی کاری ڕێکخستنی تێدا بنیاد بنێن، بۆ ئەو مەبەستە (حەسەن شەمێرانی، عەلی موحەممەد) دیاری دەکرێن، ئەم دوو کەسە لە ساڵی (١٩٨٣) گەڕانەوە باشووری کوردستان[٤].

کاتێك ئەم دوو کەسە گەڕانەوە، جگە لە باڵی سدیق عەبدولعەزیز، چەندین کەسایەتی لە ناوچەکانی هەڵەبجەو سەیدسادقو هەولێرو سلێمانی، بە شێوەی سەربەخۆ دەستیان بەکاری پەروەردەیی کردبوو، کاری ئەمانە زیاتر بە شێوەی گروپ گروپ بوو، هەر مامۆستایەك کۆمەڵێك قوتابی لەدەوری خۆی کۆکردبوویەوە وانەی پێدەوتن[٥]. ژمارەیەك لەو مامۆستایانە پێشتر ئەندامی ئیخوان بوون، سەرچاوەی پەروەردەییان هەمان ئەدەبیاتی ئیخوان بوو. لەپاڵ ئەمانەشدا کۆمەڵێك کەسایەتی هەبوون، ئیخوان نەبوون، بەڵام ڕۆڵی بەرچاویان بینی لە بەرەو پێشبردنی ڕەوتی ئیسلامیی، تەنانەت هەندێك لەو کەسایەتییانەش بە توندی دژی ئیخوان دەوەستانەوە[٦].

کاتێك (حەسەن شەمێرانیو عەلی موحەممەد) گەڕانەوە، پەیوەندییان کرد بە هەندێك لە مامۆستایانەوەو توانیان ژمارەیەکییان لە چوارچێوەی ڕێکخستنەکەی خۆیاندا کۆبکەنەوە، لەوانە (حەسەن پێنجوێنی) لە سلێمانی، (حەمەڕەشید ماوەتیو محەیدین گەلاڵی) لە سەید سادق، (ئیبراهیم ڕێشاوی) لە هەڵەبجە، (موحەممەد ئەحمەدو هیوا میرزا سابیر) لە زانکۆی موسڵ[٧]. ئەو هەنگاوە گوڕێکی باشی بەو باڵە داو تاڕادەیەك بەرەو پێشچونێکی کارەکانیان بوو. دواتر لە ساڵی (١٩٨٤) بورهان موحەممەد ئەمین دەگەڕێتەوەو ئەویش لەپاڵ ئەواندا دەکەوێتە

---

1 لە: باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی پێنجەم، ل٦.

2 سەرچاوەی پێشوو، ل٧.

3 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

4 سەرچاوەی پێشوو.

5 هیوا: هەمان سەرچاوە، ل١٧ ـ ١٨؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (مەولود باوە موراد)، هەولێر، ١٨/١٢/٢٠٠٤.

6 هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٢٠. لە بەشی دووەم بە درێژی باس لە کاری ئەو قۆناغە کراوە.

7 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

چالاکی نواندن [1].

به گوتەی بورهان موحەممەد ئەمین، لەو ماوەیەدا سەلاحەددین موحەممەد، توانیبووی چەند ئەڵقەیەك بۆ پەیوەندی كردن لە نێوان باشوورو ڕۆهەڵاتی كوردستان دروست بكات، بەمەش ئاگاداری كاری ڕێكخستنی باشووری كوردستان دەبوون [2]. تەنانەت خودی سەلاحەددین موحەممەد، لەو ماوەدا چەند جارێك بە نهێنی سەردانی باشووری كوردستان دەكات و لە نزیكەوە چاودێری بەرەو پێشچوونی كارەكان دەكات [3].

هەر چەندە ئەم باڵە توانییان شانەی ڕێكخستن لە باشووری كوردستان دروست بكەن، بەڵام بە كردەوە (فعلی) ئێران ببوە مەیدانی كاركردنیان، بە تایبەتیش لەناو ئاوارەكاندا كارو چالاكیان هەبوو، لە نێوان ساڵانی (١٩٨٣ ـ ١٩٨٤) چەند ئامێرێكی چاپ پەیدا دەكەن و كتێبی (ماذا يعني انتمائي للإسلام)یان وەرگێڕایە سەر زمانی كوردی و دواتریش فارسی و چاپیان كرد [4].

هەروەها لە ساڵی (١٩٨٤)، گۆڤارێكی وەرزییان بەناوی (نداء الغريب) بە هەرسێ زمانی كوردی و عەرەبی و فارسی دەركرد، ئەم گۆڤارە زیاتر گرنگی بە بابەتی ئایدۆلۆژیا و تەفسیرو پەروەردە دەدا [5]، دەكرێت ئەم گۆڤارە بە زمانحاڵی ئەو باڵە دابنێین.

بە هەمان شێوەی باڵی سدیق عەبدولعەزیز، مەسەلەی نەبوونی ڕەسمییەتی كاركردن، لەو كاتەدا ببوە گرفتی سەرەكی ئەو باڵە، بۆ نەهێشتنی ئەو ئاستەنگە، سەلاحەددین موحەممەد لە بیری پەیوەندی كردن بە سەركردایەتی ئیخوان دا بوو، بۆ ئەو مەبەستە، ساڵی (١٩٨٥) دەچێتە وڵاتی ئیماراتی عەرەبی و لەوێ چاوی بە ئیخوانە عێراقییە دێرینەكان دەكەوێت، ئەوان مۆڵەتی ڕەسمی كاركردنی پێدەدەن و دەیكەنە بەرپرسی یەكەمی ئیخوان لە ئێران [6]، دەربارەی چۆنێتی دروستكردنی ئەم پەیوەندییە، سەلاحەددین موحەممەد دەڵێت:"ساڵی ١٩٨٥ كە بەڕەسمی لە ئێران پەیوەندیمان كرد بە تنظيمی جیهانی برایانەوە لەڕێگەی برا عێراقیەكانی دەرەوەی عێراقەوە" [7].

ئەم هەنگاوە بە وەرچەرخانێكی گرنگ دادەنرێت لە مێژووی ئەو باڵەدا، بەهۆی ڕەسمییەتی كاركردن، توانی تێكڕای كاری ئیخوان لە ئێران بخاتە ژێر ركێفی خۆیەوە [*]، لە هەمان كاتدا بوە پاڵپشتێكی گەورە بۆ كاری ئەم باڵە

---

[1] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (بورهان موحەممەد ئەمین)، سلێمانی، ٦/٢/٢٠٠٥.

[2] سەرچاوەی پێشوو.

[3] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[4] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (بورهان موحەممەد ئەمین)، سلێمانی، ٦/٢/٢٠٠٥.

[5] عمر عبدالعزيز: گۆڤاری (نداء الغريب) نۆبەرەی كاری ڕۆژنامەگەری ئیسلامیی لە كوردستان، ڕۆژنامەی یەكگرتوو، ژمارە (١٨٤)، ٢٤/٤/١٩٩٨؛ بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ناوەڕۆك و ڕۆڵ و كاریگەری گۆڤارەكە بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل٤٩ ـ ٥٢.

[6] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل١٩؛ نووسەرێكی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٣٠.

[7] باوكی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی پێنجەم، ل٧.

[*] سەبارەت بە كاری ڕەوتی ئیسلامیی لە ڕۆژهەڵاتی كوردستان، لە هەشتاكانی سەدەی ڕابردوو خۆی لەچەند باڵێكدا دەبینییەوە، لە حەفتاكانەوە زانای ناسراوی كورد، ئەحمەدی موفتی زادە لەژێر ناوی (مەكتەب قورئان) دەستبەكار ببوو، هەروەها ڕەوتی ئیخوان موسلمین كارو چالاكی هەبوو، ناسری سوبحانی دیارترین كەسایەتی ڕەوتی ئیخوان بوو، بەڵام دەبێت سەرنج لەوە بدەین لە كاتێكدا ئیخوان لە ڕۆژهەڵاتی كوردستان كارو چالاكی هەبووە، جۆری پەیوەندییان بە باڵی سەلاحەددین موحەممەدەوە چۆن بووە؟، چونكە ناوبراو لە سنووری جوگرافی ئەواندا كاری دەكرد. هەڵبەتە بەپێی مادەی (٤٧) لە پەیڕەو پرۆگرامی گشتی ئیخوان موسلمین پەسەندكراو لەلایەن شورای گشتی لە (٢٩/٧/١٩٨٤)، هەر ئەندامێكی ئیخوان لە تاراوگە، ملكەچی سەركردایەتی ئیخوانی ئەو وڵاتە دەبێت كە بۆی چووە، بەم پێیە دەبێت سەلاحەددین موحەممەد بچوایەتە ژێر فەرمان و سەكردایەتی ئیخوانەكانی ڕۆژهەڵاتی كوردستان، نەك بە باڵێكی سەربەخۆ كار بكات. بەڵام تا ئێستا هیچ زانیاریەكمان لەبەردەستدا نییە وردەكاری ئەو مەسەلە ڕون بكاتەوە. بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی پەیڕەوو پرۆگرامی گشتی ئیخوان موسلمین بڕوانە: مجموعة من

PDF 4 KURD

لەناو ئەندامە دێرینەکانی ئیخوان لە باشووری کوردستان، تا چیتر بەناوی نەبوونی ڕەسمییەتی کارکردن دژایەتی نەکەن.

لە لایەکی ترەوە، بەم هەنگاوە، کاری ئەو گروپە بە کردەوە بووە بەشێك لە کاری ئیخوانیی، ئەمەش پاڵپشتێکی مادی گەورەی بۆ دروستکردن، چونکە لەو کاتەدا، ئیخوان پرۆژەیەکی بەناوی (فەتحی ئێران) دەستپێکردو بۆ ئەو مەبەستە بنکەیەکی لە ئەردەن کردەوەو بڕێکی زۆر پارەی بۆ تەرخان کرد، بەشێکی ئەو پارەیەش بەر ئەم باڵەی ئیخوان کەوت و بۆ ئەنجامدانی چالاکییەکانیان لێی سوودمەند بوون*.

باسی سێیەم: کاری هەردوو باڵ لە نێوان ساڵانی ١٩٨٥ ـ ١٩٩١

یەکەم: کاری هەردوو باڵ لە نێوان ساڵانی ١٩٨٥ ـ ١٩٨٧

١ـ یەکگرتن لەگەڵ ئیخوانەکانی عێراق

هەر لەسەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردووەوە، بیرۆکەی ڕێکخستن لە زۆربەی شارەکانی عێراق و کوردستان سەریهەڵدا، زۆربەی هەڵگرانی ئەم بیرۆکەیە پێشتر ئەندامی ئیخوان موسلمین بوون، ئەو بیرانەش لە چوارچێوەی عێراقیبوون دەرنەدەچوون، بەردەوام لە هەوڵی وەرگرتنی مۆڵەتی کارکردن و شەرعییەت پێدانی سەرکردایەتی کاری عێراقی لە ناوەوەو دەرەوەدا بوون[1].

الباحثين: الحركة الإسلامية رؤية مستقبلية أوراق في النقد الذاتي، تحرير وتقديم: د. عبدالله النفيسي، الطبعة الأولى، مكتبة مدبولي، القاهرة ١٩٨٩، ل٤٠١ ـ ٤١٦.

* لە سەرەتای هەڵایسانی شۆڕشی ئیسلامیی لە ئێران، ڕازگری ڕێکخستنی دەوڵی ئیخوان موسلمین، پەیوەندی بە بەرپرسە ئێرانییەکانەوە کردو دەربارەی چۆنێتی هاوکاریکردنی یەکتر وتوێژیان کرد، ئێرانیش لەلای خۆیەوە (کەمال خەرازی) بە نوێنەری خۆی دەستنیشان کرد، تا پەیوەندی بە ئیخوانەوە بکات، لە (١٤/٥/١٩٧٩) ڕازگری ڕێکخستنی دەوڵی ئیخوان، لە شاری لۆگانۆی سویسرا کۆبوونەوەیەکی ئەنجامداو چەند بڕیارێکی بەپەلەی سەبارەت بە ئێران دەرکرد لەوانە:

١. وەفدێکی پێکهێنا لە (عەبدوڕڕەحمان خەلیفە ـ ئەردەنی، جابر رزق ـ میسری، سەعید حەوا ـ سووری، غالب هیممەت ـ سووری، عەبدوڵڵا سلێمان عوقەیل ـ سعودی). ئەم وەفدە لە (حوزەیرانی ١٩٧٩) سەردانی ئێرانی کرد، بە بۆنەی سەرکەوتنی شۆڕشی ئیسلامییەوە پیرۆزبایی ئیخوانیان بە سەرانی شۆڕشی ئیسلامیی ئێران گەیاند.

٢. دەرکردنی چەند کتێبێك دەربارەی شۆڕشی ئێران و برەودان بە باسکردنی لایەنی ئیجابی شۆڕش و سەرکردەکانی.

٣. دروستکردنی پەیوەندی توندوتۆڵ لەگەڵ بزاڤی خوێندکارانی موسڵمان لە ئێران لە ڕێگەی یەکێتی جیهانی قوتابیانی موسڵمان و چالاك کردنی بزووتنەوەی وەرگێڕان بۆ فارسی بە تایبەتی وەرگێڕانی کتێب و ئەدەبیاتی ئیخوان.

٤. کۆمەکیکردنی ئێران لەڕووی ڕاگەیاندنەوە تا ببێتە پاڵپشتی دەزگاکانی ڕاگەیاندنی شۆڕشی ئیسلامیی ئێران.

هەر چەندە ئیخوان هەنگاوی پەلەی نا لە چوونە پێشەوە لە ئێران، بەڵام سەرکردەکانی ئێران هێندە گەرموگوڕ نەبوون، هەر بۆیە هەردوولا لە نێوان ساڵانی (١٩٨٤ ـ ١٩٨٥) زانیان نێوانیان ئاسمان و ڕێسمانە، لێرەوە ئیخوان هەڵوێستی گۆڕی و لیژنەیەکی پێکهێناو پرۆژەی (فەتحی ئێران)ی کردە ئامانج و لە عەممانی پایتەختی ئەردەن بارەگایەکی بۆ کردەوەو بودجەی تایبەتی بۆ پرۆژەکە تەرخان کرد، ئامانجی سەرەکی ئەو پرۆژەیە، گۆڕینی شیعەکانی ئێران بوو بۆ سوننە. ئەمەش بەڵگەی کەمی هۆشیاری سیاسییە لای سەرانی ئیخوان. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: مجموعة من الباحثين: الحركة الإسلامية رؤية مستقبلية أوراق في النقد الذاتي، ل٢٤٨ ـ ٢٤٩. خرۆشاو گەرمیانی دەربارەی خەرجکردنی پارەی ئەو پرۆژەیە نووسیویەتی:" ئەو پارەیەی کۆکرابووەوە بۆ فتحی ئێران بەکاردەهێنرا بۆ دژایەتی کردنی خەتەکانی تری ئیخوان لەناو ئێرانداو سەرکوتکردنی جەماعەتی شیخ مفتی زادەو ساردکردنەوەی خەڵکی لە بزوتنەوەی ئیسلامیی و جیهادکردن". سەبارەت بەو بۆچوونەی خرۆشاو گەرمیانی زانیاری ئەوتۆمان لەبەردەستدا نییەو نازانین ئاخۆ لە واقیعدا وابووە یان نا؟. ئیخوان لە تەرازووی شرع و واقعدا، بەشی یەکەم، ب. ش، ب. م، ل٢٦.

[1] هادی علی: هەمان سەرچاوە، ل٦.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

بەهێزترین ڕێکخستن لە باشووری کوردستان، لە باڵی سدیق عەبدولعەزیزدا خۆی دەبینیەوە، بەڵام گەورەترین گرفتی ئەم باڵە نەبوونی ڕەسمییەت و ڕەزامەندی سەرکردایەتی ئیخوان بوو، لەلایەکی دیکەوە، ئەم ڕێکخستنە لە سەرەتاوە جۆرێك لە خۆجێیەتی بۆ دروست بوو، ئەم حاڵەتە دۆخێکی وای خوڵقاندبوو کە سەرکردەکانی بەدوای چارەسەرو بەدیهێنانی مۆڵەتی کارکردندا بگەڕێن[١]، ئەمەش بەپلەی یەکەم دەرەنجامی دژایەتی ئەندامە دێرینەکانی ئیخوان بوو.

کاتێك، لە سەرەتای هەشتاکاندا، چەند ئەندامێکی ئەم باڵە دەچنە شارەکانی بەغدادو موسڵ، لە ڕێگەی (سەید ئەحمەد عەبدولوەهاب) بەگروپێکی تری ئیخوان ئاشنا دەبن، ئەو گروپە لە سەرەتای هەشتاکانەوە، لە ژێر ناوی (جماعة الراية) دەستیان بە کار کردبوو، لە شارەکانی ناوەڕاستی عێراق ڕێکخستنیان هەبوو[٢]. گرنگترین کەسایەتییەکانی ئەو ڕێکخستنە بریتیی بوون لە (دکتۆر عەبدولمەجید(ئەبو زەر)، دکتۆر عیسام ئەلڕاوی، موحەممەد فازیل سامەڕائی، موحەممەد ئیبراهیم، عەلی ئەبولحەسەن)[٣].

ئەو گروپە زیاتر لە ناو زانکۆکاندا دەجوڵان و کارو چالاکییان هەبوو، ژمارەیەك پزیشك و ئەندازیارو ئەفسەرو خاوەن بڕوانامەیان لێکۆبوویەوە، دواجاریش توانییان ڕێکخستنی دەولی ئیخوان موسلمین ڕازی بکەن، کە ڕەسمییەتی کارکردنیان بداتێ، ئەوەش چەکێکی بەهێزی ئەو گروپەبوو بۆ بێدەنگ کردنی ئیخوانە دێرینەکانی ناوخۆ، هەروەها ژمارەیەك لەو ئیخوانانەی بەشێوەیەکی پەرتەوازە جموجۆڵیان هەبوو گەردنگیری ئەو گروپە بوون[٤].

سەرجەمی ئەو باڵانەی بە ناوی ئیخوانەوە لە باشووری کوردستان کاریان دەکرد، پێویستی مادی و مرۆیی تەواویان نەبوو، ئەمەش یەکگرتن و لێك نزیکبوونەوەی ئەو باڵانەی پێویست دەکرد. دوای یەکترناسین و دروستبوونی متمانەو ئاگاداربوون لەکاری یەکتر، (دکتۆر عیسام ئەلڕاوی) چەند جارێك دێتە هەڵەبجەو کۆبونەوە لەگەڵ سدیق عەبدولعەزیز[٥] و سەلاحەددین موحەممەد دەکات، کە لە ساڵی (١٩٨٤) بە نهێنی هاتبۆوە ناوچەکە[٦]. ئەنجامی ئەم سەردان و چاوپێکەوتنانە، ڕێکەوتنی نێوان باڵی سدیق عەبدولعەزیزو ئیخوانەکانی ناوەڕاستی عێراقی لێکەوتەوە لە ساڵی (١٩٨٥) دا[٧].

دوای ئەم ڕێکەوتنە، باڵی سەلاحەددین موحەممەد، پەیوەندی بە ناوبراوەوە دەکەن، تا هەڵوێستی خۆی دەربارەی بەشداری کردن لەو یەکگرتنە دەربڕێت. ئەویش ئاگاداریان دەکات، کە باشتروایە کارەکان بکەن بە یەك[٨]. ئەم یەکگرتنە، جگە لە چەند کەسێکی کەمی ئیخوان کە پێی ناڕازی بوون و بەشداریان لەو پرۆسەدا نەکرد، سەرجەم باڵەکانی ئیخوانی کردەوە بەیەك[٩]، لە لایەکی ترەوە کاری ئیخوان لە کوردستان بەشێوەیەکی ئۆرگانی بە

---

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (مەولود باوەموراد)، هەولێر، ١٨/١٢/٢٠٠٤.

[2] سەرچاوەی پێشوو.

[3] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (هیوا میرزا سابیر)، هەولێر، ١٨/١٢/٢٠٠٤.

[4] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل ٣٧.

[5] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥.

[6] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[7] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥.

[8] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (بورهان موحەممەد ئەمین)، سلێمانی، ٦/٢/٢٠٠٥.

[9] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٢٢.

PDF 4 KURD

ئیخوانی عێراقەوە بەسترایەوە، چونکە تا کاتی ئەو یەکگرتنە ئیخوانەکانی کوردستان تەنها بە فکر ئیخوان بوون، نەك بەشێوەی ئۆرگانی.

بەپێی ئەم ڕێکەوتنە دەبوو کاری کوردستان بدرێتە دەست کوردەکان و سەرجەم ڕێکخستنەکانی ناوەڕاستیش بدرێتە دەست ئیخوانە عەرەبەکان، لە کوردستان شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، کرایە بەرپرسی یەکەمی ئیخوان، دانانی ناوبراو وەکو چارەسەرێکی ناوەندی بوو بۆ نەهێشتنی ئەو حاڵەتە دەروونیەی لە ئەنجامی ململانێی باڵەکاندا لە کوردستان دروست ببوو، شێخ عوسمان عەبدولعەزیز مایەی ڕەزامەندی سەرجەم باڵەکان و جێگەی متمانەی هەموان بوو، بەڵام بەشێوەیەکی کردەیی سدیق عەبدولعەزیز هەڵسوڕێنەری کارەکان بوو [١].

ئەگەر بمانەوێت دەربارەی هۆکاری ئەم یەکگرتنە بدوێین، ئەوا لێکدانەوەی جیاواز لەخۆ دەگرێت، (موحەممەد ڕەئوف) کە ئەوکاتە ئەندامێکی چالاکی باڵی سدیق عەبدولعەزیز بووە، دەربارەی ئەم یەکگرتنە دەڵێت:"ڕێکخستنەکانی ناوەڕاست، بەر لە ئێمە پەیوەندییان بە باڵەکەی ترەوە (سەلاحەددین موحەممەد ـ توێژەر) کردبوو، بەڵام نەگەیشتبوونە ئەنجام و لێکترازابوون، بۆیە بەدوای جێدارا دەگەڕان کە بۆشایی کوردستانیان بۆ پڕ بکاتەوە و هاوکات فشارێکیش بێت لەسەر باڵەکەی تر، ئێمەش بچووك بووین و پێویستیمان بەوە بوو لەگەڵ کەسانێکدا تێکەڵ بین، کە پێداویستی مادی و مرۆییمان بۆ دابین بکات" [٢]. بەڵام (حەسەن شەمێرانی) هۆکاری سەرەکی دەگێڕێتەوە بۆ ویستی سدیق عەبدولعەزیز بۆ یەکگرتن، چونکە ئەو حەزی بەوە دەکرد زوو دەست بداتە کاری سیاسیی [٣].

نووسەری (کاروانی ڕێ) دەربارەی هۆکاری ئەم یەکگرتنە نووسیویەتی:

أ ـ ڕێکخستن خۆی بە ئیخوان دەزانی، لەو تاقە بەیانەشدا کە دەریکردبوو، بەڵێنی دابوو هەر کاتێك ئیخوان دەستبەکار بوو، ئەو پێیانەوە پابەند دەبێت، ئەو ڕێکخستنەش مۆڵەتی ڕەسمییان وەرگرتبوو، دەبوو ڕێکخستن پێوەی پابەند بێت.

ب ـ ئەو یەکگرتنە گرفتی نەبوونی ڕەسمییەتی کارکردنی چارەسەر دەکرد، کە ببوە چەکی دەستی ئیخوانە دێرینەکان بۆ دژایەتی کردنی ئەم ڕێکخستنە نوێیە.

ج ـ ئەم یەکگرتنە دەبووە هۆی پێکەوە بەستنی سەدان کادرو ئەندام، ئەمەش سنوری کارەکەی فراوان دەکردو ڕێکخستن دەبووە هێزێکی گەورە.

د ـ ئیخوانەکانی دیکەش مەبەستیان بوو ئەم یەکگرتنە بکەن، چونکە کارەکەیان بەرفراوان و گەورە دەبوو، هاوکات دەبووە کارتێکی بەهێز بۆ زیاتر وەلامدانەوە و هاتن بەدەم خواستەکانیانەوە لەلایەن ئیخوانی دەرەوە [٤].

٢ ـ ئاشکرابوونی ڕێکخستن و ئاوارەبوونی ئێران

دوای یەکگرتن، ڕێکخستن تێکەڵ کراو بەرنامەی فراوان کردنی کار داڕێژرا، بەڵام مانگی هەنگوینی ئەم یەکگرتنە درێژەی نەکێشا، دوای ساڵێك و لە کۆتایی (١٩٨٦) دا، بەهۆی گیرانی دوو عەرەبەوە سەرەداوی ڕێکخستن ئاشکرابوو [٥]، بەهۆی ئەوانەوە دکتۆر عیسام ئەلڕاوی دەستگیر کرا. ناوبراو لە ژێر ئاشکەنجەدا ناوی

ZAGROS WEBSITE

---

[1] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٢؛ نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٣٩.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو, سلێمانی، ٦/١٢/٢٠٠٤.

[3] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٢٦/١/٢٠٠٥.

[4] نووسەرێکی نەزانراو، ل٣٨.

[5] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٢٣.

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

زۆربەی هەڵسوڕێنەرانی کاری ئیخوانی ئاشکرا کرد [1]، حکومەتی عێراق، لە سەرەتای ساڵی (١٩٨٧)وە هەڵمەتی دەستگیرکردنی کادیرەکانی ئیخوانی لە سەرتاسەری عێراقدا دەستپێکرد، سەرەنجام نزیکەی (٧٥) کەس گیرا، لەناویاندا ژمارەیەك كوردی تێدابوو، لەوانە (حەسەن شەمێرانی، حەسەن پێنجوێنی، دکتۆر فاتح، عومەر ئیسماعیل،...[2]). ژمارەیەکیش لەو سەرکردانەی لە هەڵمەتی بەعس ڕزگاریان بوو، بەرەو ئێران هەلاتن، کە لە ناویاندا سدیق عەبدولعەزیز بوو [3].

ماوەیەکی زۆر بەسەر هەڵمەتی دەستگیر کردنی کادیرانی ئیخوان تێنەپەڕیبوو، لە (١٩٨٧/٥/١٣) هەڵەبجە خۆنیشاندانێکی جەماوەری بەخۆوە بینی، ئەم ڕاپەڕینە دژ بە سیاسەتیی ڕاگواستنی هاولاتیانی کورد لەلایەن بەعسییەکانەوە سازدرابوو، حکومەت بەتوندی کەوتە سەرکوتکردنی خۆنیشاندانەکە، دەرەنجامی بەرەنگاربوونەوەی بەعس کۆچکردنی ژمارەیەکی زۆری دانیشتوانی شارەکەی بۆ ئێران لێکەوتەوە. شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، کە ساڵی (١٩٨٥) کرابووە بەرپرسی ئیخوانەکانی کوردستان، سەرقافڵەی کۆچکردوان بوو [4].

بەهۆی هەڵمەتی بەعس و خۆنیشاندانی هەڵەبجەوە، زۆربەی سەرکردە کوردەکانی ئیخوان ئاوارەی ئێران بوون، بەلام دەبێت سەرنج لەوە بدەین، کاتێك ئەوان چوونە ئێران، لەوێ ڕێکخستنێکی تری ئیخوان هەبوو، کە سەلاحەددین موحەممەد سەرپەرشتی دەکرد، ئەم باڵە لە ڕێکەوتنی ساڵی (١٩٨٥)دا تەنها ئەو کادیرانەیان هاتنە ناو ڕێکەوتنەکەوە، کە لە باشووری کوردستان بوون. خودی سەلاحەددین موحەممەدو ئەو کادیرانەی لە ئێران دەژیان نەهاتبوونە ناو ئەو یەککگرتنەوە، بەو پێیەی کاری سەرەکی ئەم باڵە لەناو ئاوارەکانی کورد لە ئێراندا بوو، لە هەڵمەتی دەستگیرکردنی بەعس ژمارەیەکی کەم ئەندامیان گیرا، ئەمەش وای کرد لەچاو باڵی سدیق عەبدولعەزیزدا، ڕێکخستنەکەیان هێندە مەترسی لەسەر نەبێت و دوای هەڵمەتی بەعس بۆسەر ڕێکخستنەکانی ئیخوان ئەوەندە شپرزە نەبێت.

لەلایەکی ترەوە، ئەم باڵە لە ساڵی (١٩٨٥)وە، مۆڵەتی ڕەسمی کارکردنی لە سەرکردایەتی ئیخوان وەرگرتبوو، ئەمەش گرنتینێکی باشی بە کارەکەیان دابوو.

دووەم: کاری هەردوو باڵ لە نێوان ساڵانی ١٩٨٧- ١٩٩١

١- هەڵوەشاندنەوەو لێکترازانی باڵەکانی ئیخوان

بە گەیشتنی سەرکردەکانی ئیخوان بۆ ئێران، لە (١٩٨٧/٥/٢٤) بەناوی کۆمەڵەی زانایانی کۆچەری (جماعة العلماء المهاجرین)ەوە بەیاننامەیەکیان بلاوکردەوە، زانایان لەو بەیاننامەدا ئۆباڵی نەهامەتی و ئەو کارەساتانەی بەسەر گەلانی عێراقدا هاتووە، دەخەنە ملی حکومەتی بەعس و دەڵێن: "ئەی نەوەکانی گەلی موسڵمان، ڕژێمی بەعسی عەفلەقی هەر لەکاتی دەسەلات گرتنە دەستەوە سەدان تاوانی وەحشیگەرانەی ئەنجامداوە، دیارترین و کاریگەرترینیان ڕاگواستنی گەلی کوردی موسڵمانە لە شارو گوندەکانەوە بۆ ئۆردوگا زۆرەملێکان، کە لە ڕاستیدا زیندانێکی ترسناکە بۆ ئایین و بیرو گیان و لاشە...." [5].

لە بەشێکی تری بەیاننامەکەدا، ئاماژە بەوە دەکات کە ڕژێمی بەعس لە ڕۆژی دەستبەکاربوونییەوە جەنگی دژی ئیسلام و زانایان و بانگخوازان ڕاگەیاندووە، بە چەند شێوازێکی جۆراوجۆرو بەرنامە بۆ داڕێژراو کەوتۆتە دژایەتی

---

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (هیوا میرزا سابیر)، هەولێر، ١٨/١٢/٢٠٠٤.

[3] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٢٣

[4] حەکیم مەلا ساڵح: هەمان سەرچاوە، بەرگی یەکەم، ل ٢٤٦؛ موجز عن الحركة الإسلامية في كردستان العراق، ل٢٤.

[5] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٨).

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

کردنی ڕەوشتبەرزیو بڵاوکردنەوەی فەساد بێڕەوشتیو کوشتنو بڕینو سەرکوتکردنی ئازادییەکان[١]. لە کۆتایی بەیاننامەکەشدا کۆمەڵەی زانایانی کۆچەریی، داوا لە گەلانی عێراق دەکات، بەرەنگاری بەعس ببنەوەو ڕیزەکانیان یەکخەنو لەپێناو بەگژاچوونەوەی ستەمو زۆرداریو پلانەکانی کوفری جیهانی جیهاد لە پێناوی خوادا بەرپا بکەن، بۆ ئەو مەبەستەش داوایان لێدەکات شوێن زانایانی کۆچەری بکەون، کە لە پێناو ستەملێکراوان شۆڕشی جیهادییان ڕاگەیاندووە[٢].

ئەم بەیاننامە لەلایەن (سەید ئەحمەد عەبدولوەهاب) لەسەر ڕەزامەندی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز نووسرا، بە دوو مەفرەزەی چەکداردا بەیاننامەکە نێردرایەوە کوردستان، لێپرسراوی دوو مەفرەزەکە (موحەممەد عومەر) بوو، (غازی موحەممەد ئەمین)یشی لەگەڵدابوو[٣].

لەو ماوەداو دوای چەند کۆبوونەوەیەك، بە بەشداری زۆرێك لە کادیرە ئاوارەکانی ئیخوان (بزووتنەوەی ئیسلامیی لە کوردستان/ عێراق) بە ڕابەرایەتی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، وەکو بزووتنەوەیەکی چەکداری ڕاگەیەنرا[*]، بەو پێیەی ڕابەری بزووتنەوە پێشتر بەرپرسی ئیخوانەکانی کوردستان بوو، چاوەڕێی ئەوە دەکرا، سەرجەم ئیخوانەکان لە دەوری بزووتنەوە کۆببنەوەو بەشداری کارا لە تۆکمەکردنو ڕاگیرکردنی ئەو پارتەدا بکەن، بەڵام ئەم خەونە نەهاتەدیو هەر لەگەڵ ڕاگەیاندنی بزووتنەوەدا، سەلاحەددین موحەممەد بەرپرسی ئیخوان لە ئێران، خۆی گەیاندە ئیماراتی عەرەبیو پەیوەندی کرد بە سەرانی ئیخوانەوەو نامەیەکی دکتۆر نوعمان عەبدوڕڕەزاق سامەڕائی بۆ ئیخوانەکان هێنا[٤].

لەو نامەدا دکتۆر نوعمان داوای لە شێخ عوسمان کردبوو، کە دەستبەرداری کاری جیهادی بێتو لە کاری چەکداری بکشێتەوەو کارەکە تەسلیم بە عەلی عەبدولعەزیزی برای بکات، چونکە مەسەلەی هەڵگرتنی چەك، نابێت بەبێ ڕەزامەندی سەرکردایەتی ئیخوان بکرێت[٥].

بە بڕوای ئێمە ئەم نامە گەورەترین کاریگەری سلبی کردە سەر ڕەوتی ئیسلامیی باشووری کوردستان، لەو ڕووەوە سدیق عەبدولعەزیز دەڵێت:"ئەگەر ئەو نامە نەبوایە ئەو هەموو گەنجەی لە ئێراندا بوون دەستبەرداری بزووتنەوە نەدەبوونو واقعێکی تر دروست دەبوو، بزووتنەوە ڕەوتی ئاسایی خۆی وەردەگرت"[٦]، ئەم نامە سەرەتای پەرتەوازە بوونێکی گەورەی ئەو ڕەوتەبوو، بە گەیشتنی نامەکە، ڕەوتی ئیخوان بوونە سێ پارچە:

أ ـ شێخ عوسمانو کۆمەڵێك کەسایەتی تر، بەرپەرچی بڕیارەکەیاندایەوەو لەناو بزووتنەوەی ئیسلامیی درێژەیان بەکاردا[*].

ب ـ باڵی سەلاحەددین موحەممەد، تێکڕا پابەندی بڕیارەکەبوونو وێڕای هاوکاری نەکردنی بزووتنەوە کەوتنە

---

[1] سەرچاوەی پێشوو.

[2] سەرچاوەی پێشوو.

[3] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٤٨.

[*] لە بەشی(پێنجەم)ی ئەم توێژینەوەدا بە درێژی باس لە دامەزراندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی دەکەین.

[4] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٣٠؛ صالح حکیم: هوشیارکردنەوەی هوشیاری، ب.ش، ب.م، ل١٥.

[5] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٤٩.

[6] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٨/١/٢٠٠٥.

[*] نامەکەی دکتۆر نوعمان بێزارییەکی زۆری لای شێخ عوسمان عەبدولعەزیز دروستکرد، کاتێك نامەکەیان پێدا، ناوبراو وتی: "(بسم الله)ی بڕیارەکە لابەرن با ئەویتری بخەمە ژێر پێمەوە". هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٣٠ ـ ٣١.

PDF 4 KURD

دژایەتی کردنیشی.

ج ـ باڵی سدیق عەبدولعەزیز، لە نێوان بزووتنەوەو هێڵی سەلاحەددین موحەممەدا، هەڵوێستێکی لەرزۆکیان هەبوو. لە بزووتنەوە کشانەوە، بەڵام تێکەڵ بە باڵی سەلاحەددین موحەممەدیش نەبوون و بەناوی ئیخوانەوە سەربەخۆ کەوتنە کارکردن.[1]

ئەگەری ئەوە هەیە دوای ئاوارەبوونی شێخ عوسمان و سەرکردەکانی تری ئیخوان، سەلاحەددین موحەممەد داوای لێکردبن گوێڕایەڵی ئەو بن و بچنە ژێر سەرکردایەتی ئەوەوە، بەڵام ئەوان ناڕازی بوون بەو کارە، بۆیە ناوبراو هانای بۆ کاغەزی سەرانی ئیخوان بردووە، ئەوەی ئەم بۆچوونەش پشتڕاست دەکاتەوە گوتەی سەلاحەددین موحەممەدە، ناوبراو سەبارەت بە ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی دەڵێت:" شایانی باسە کە بڕیاری کار لە ئیخوان دا وایە هەر کەس لە برایان لە عێراقەوە کە دەچووە هەر شوێنێك دەبێ ئیلتیزام بکا بە کاری برایانی ئەو شوێنەوە. هەربۆیە داوا کرا لە هەموو ئەو بەڕێزانەی لە عێراق دا لە ڕیزی برایانی موسڵمان دا کاریان کردبوو پەیوەندی بکەن بە کاری برایانەوە لە ئێران، ئەوەبوو گشت برا عەرەب و تورکمان و کوردەکان ئیلتیزامیان کرد بەو بڕیارەوە جگە لە هەندێکیان کە دوایی بە هاوکاری برایانی ڕابتەی زانایانی کورستان کە تا ئەو کاتە عەلەمداری ئاشکرای ئەو مەیدانە بوو. بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانیان پێکهێنا..."[2].

٢ـ یەکگرتنەوەی هەردوو باڵی ئیخوان لە ئێران

هەر وەکو پێشتر باسمان لێوەکرد، دوای هەڵوێستی سلبی سەرکردایەتی ئیخوان لە دامەزراندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی و کاری چەکداری، ئیخوان بوونە سێ پارچە. باڵی سەلاحەددین موحەممەد تۆکمەترین باڵ بوو، چونکە ئەوان بەدرێژایی چەند ساڵی ڕابردوو لەناو ئاوارەکاندا کاریان دەکردو هاوکات ڕەسمیەتی کارکردنیان لە سەرکردایەتی ئیخوان وەرگرتبوو، لەپاڵ ئەوەشدا، لە هەڵمەتی دەستگیرکردنی سەرکردەکانی ئیخوان لەلایەن حکومەتی بەعسەوە، لە چاو باڵەکەی تر، زیانی کەمتریان بەرکەوتبوو. هەموو ئەم هۆکارانە وای کردبوو، کە ئەو باڵە بێ گیروگرفت لەسەر هەمان ڕەوتی پێشووی بەشێوەیەکی چالاك لەکاردا بێت.

بەڵام باڵی سدیق عەبدولعەزیز، لە دوای دامەزراندنی بزووتنەوەو هەڵوێستی سلبی سەرکردایەتی ئیخوان لەو هەنگاوە، کەوتنە نێوان بەرداشی بزووتنەوەو هەڵوێستی ئیخوان، ئەم باڵە لەو دەمەدا پەیڕەوی لە سیاسەتیی (خورمژ دەخۆم)ی دەکرد، وایان ڕاگەیاند کە ئیخوانن، لە سەرێکی ترەوە پشتگیری بزووتنەوەیان دەکردو ژمارەیەك کادیریان لەناو بزووتنەوەی ئیسلامیی کاریان دەکردو چالاکییان دەنواند[3]. هاوکات لە بیری ئەوەدابوون پەیوەندی لەگەڵ سەرچاوەی ئیخواندا بکەن و پەیوەندییەکەیان ڕێك بخەنەوە[4]. بەڵام ئەمە کارێکی ئاسان نەبوو، پێویستی بەهەوڵ و ماندوبوونی زۆر هەبوو، حاڵەتێکی لەو شێوەش سەرکردەکانی ئەو باڵەی توشی دڵەڕاوکێ کردبوو[5].

---

[1] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٣٠؛ نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٤٩ ـ ٥٠.

[2] لە: باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی پێنجەم، ل٧. مادەی (٤٧) لە پەیڕەوو پڕۆگرامی گشتی ئیخوان موسلمین، پەسەندکراو لەلایەن شورای گشتی لە (١٩٨٤/٧/٢٩)، بۆتە پاڵپشتێکی یاسایی سەلاحەددین موحەممەد، تا داوا لەو ئەندامانەی ئیخوان بکات کە لە عێراقەوە هاتوون ملکەچی فەرمانی ئەو بن و بچنە ژێر سەرکردایەتییەوە. بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی پەیڕەوو پڕۆگرامی گشتی ئیخوان موسلمین بڕوانە: مجموعة من الباحثين: الحركة الإسلامية رؤية مستقبلية، ل٤٠١ ـ ٤١٦.

[3] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٥٠ ـ ٥١.

[4] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (مەولود باوەموراد)، هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٨.

[5] سەرچاوەی پێشوو.

ZAGROS WEBSITE

سەرەنجام ئەم باڵە، دوای وتووێژو دڵەڕاوکێیەکی زۆر لە ناوخۆدا، بڕیاریاندا نوێنەر بنێرن بۆلای ئیخوانی دەرەوە، تا کێشەکەیان بۆ یەکلاکاتەوە، بۆ ئەو مەبەستە ڕاپۆرتێکیان نووسی و بە (مەلا موحەممەد عومەر)دا، لە وەرزی حەجی ئەو ساڵەدا ناردیانە دەرەوە، ناوبراو لەو سەفەرەدا چاوی بەسەرانی ئیخوان کەوت، ئەوانیش پێیان ڕاگەیاندبوو کە مەسەلەی چەکداری هەڵەیەو نزیکی نەکەونەوە، ئەمەش جەختکردنەوەبوو لەسەر هەمان هەڵوێستی پێشوو، کە لە نامەکەی دکتۆر نوعماندا دەریان بڕیبوو[١].

باڵی سدیق عەبدولعەزیز، دوای گەڕانەوەی موحەممەد عومەرو دڵنیابوون لە هەڵوێستی سەرکردایەتی ئیخوان، خۆیان یەکلاکردەوەو کەوتنە ڕێکخستنەوەی ڕیزەکانیان لە ئێران و دەستیان کردەوە بەکارکردن و بەتەواوی لە بزووتنەوەی ئیسلامیی کشانەوە، لە ماوەی (تشرینی یەکەمی ١٩٨٧) تا (تشرینی یەکەمی ١٩٨٨) ئەم هەنگاوانەیان نا:

١ـ ڕێکخستن خرایەوەگەڕ، ئۆردوگاو ناوچەکان کە کوردی عێراقی تیابوو بەسەر کادیرانی ڕێکخستن دابەشکران، دوای کیمیایی بارانەکەی هەڵەبجە توانرا ئەندامانی خۆیان بەسەر بکەنەوەو ڕیزەکانیان ڕێکبخەنەوە.

٢. لەناو کوردەکانی ئێران دا کەوتنە جموجوڵ و چالاکی، لای (کەندەسوورە)ی نزیك بانە، مەلا ئەحمەد شافعی قوتابخانەیەکی زانستی شەرعی کردەوە، ئارام قادر لە (جۆانڕۆ) شانەیەکی لە کوردەکانی ئێران پێکهێناو ئەو ئەندامە نوێیانەش کەوتنە کارکردن.

٣ـ هەوڵیاندا پەیوەندی لەگەڵ (مەکتەب قورئان)ی ئەحمەدی موفتی زادە دروست بکەن، ئەمەش تا تێکەڵبوونەوەی هەردوو باڵەکەی ئیخوان لە ئێران بەردەوام بوو.

٤. گرنگیدان بە بواری ڕاگەیاندن و دەرکردنی ژمارە (١)ی گۆڤاری (پێشەوا) و چەند کتێبی وەکو (دراسات اسلامیة)ی سەید قوتب و (وجود الله، حقیقة التوحید)ی قەرزاوی بە چاپ گەیەنرا.

٥ـ دروستکردن و دامەزراندنی شوورا[٢].

دوای خۆڕێکخستنەوە، لە (ئەیلولی ١٩٨٨) لە ئۆردوگای کامیران لە ئێران، کۆبونەوەیەکی سەرکردایەتیان کرد، لەو کۆبونەوەدا بڕیاریاندا، جگە لە (سدیق عەبدولعەزیز، موحەممەد ڕەئوف، مەولود باوەموراد) سەرجەم ئەندامانیان بگەڕێنەوە عێراق و جارێکی تر دەستبکەنەوە بەڕێکخستنەوەی ڕیزەکانیان[٣].

ئەم کۆبوونەوەیە زیاتر لە هەفتەیەکی خایاند، بۆ یەکەمجار پەیڕەوو پرۆگرامی ناوخۆ دانراو بەرنامەی پەروەردەیی ڕێکخرا، لەم کۆبوونەوەدا جگە لە سدیق عەبدولعەزیز، ئەمانەش بەشداربوون (موحەممەد ڕەئوف، موحەممەد عومەر، عەلی عەبدوڵلا، مەلا ئەحمەد شافعی، مەولود باوەموراد، ئارام قادر، ئیکرام کەریم، غازی حەمەئەمین، ئومێد پارەزانی، ئەبو خوبەیب، تۆفیق کەریم)، بە تێکڕای دەنگ (نازم عەبدوڵلا، دانا غەفوور)، کە لە کوردستانی عێراق مابوونەوەو سەرپەرشتی کارەکانییان دەکرد، بە ئەندامی شوورا دانران[٤]. ئەم بڕیارە جێبەجێ کراو لە (٦ تشرینی یەکەمی ١٩٨٨) دا، دوا کاروانی ئەم باڵە گەڕانەوە عێراق[٥].

---

[1] نووسەرێکی نەزانراو، هەمان سەرچاوە، ل٥١.

[2] سەرچاوەی پێشوو، ل٥٣.

[3] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٣٦.

[4] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٥٣ ـ ٥٤.

[5] هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٣٦. لە (کاروانی ڕێ)دا نووسراوە: ئەم بڕیارە نەتوانرا بەتەواوی جێبەجێ بکرێت و زۆرێك لە ئەندامانی ڕێکخستن لە گەڕانەوە دواکەوتن، جێبەجێ کردنی بڕیارەکەش لە دوایدا شوێنەواری سلبی جێهێشت، هۆکاری سەرنەگرتنی بڕیارەکەش پەیوەست بوو بە هاتنی

PDF 4 KURD

باڵی سدیق عەبدولعەزیز، تا کاتی بڕیاری گەڕانەوەی ئەندامەکانی، نەیانتوانیبوو پەیوەندی بە سەرکردایەتی ئیخوانەوە گرێبدەنەوە، لە کۆتایی مانگی (تشرینی یەکەمی ١٩٨٨)، دکتۆر عەبدولمەجید (ئەبوزەڕ) کە لێپرسراوی ئیخوان بوو لەناوخۆی عێراق و دوای هەڵمەتەکەی بەعس بەرەو دەرەوەی عێراق هەڵاتبوو بەنوێنەرایەتی ئیخوان هاتە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و چاوی بەهەریەکە لە سدیق عەبدولعەزیزو سەلاحەددین موحەممەد کەوت [1].

دوای چەند کۆبونەوەیەك لە (١٩٨٨/١١/٩) دا، ڕێکەوتنێك لە نێوان هەردوو باڵەکەدا واژۆ کرا، ڕێکەوتنەکە لە نێوان (دکتۆر عەبدولمەجید) بە نوێنەرایەتی باڵی سدیق عەبدولعەزیزو (عومەر ڕێشاوی) بەنوێنەرایەتی باڵی سەلاحەددین موحەممەد کرا، ناوەڕۆکی ڕێکەوتنەکە بەم شێوەیە بوو:

ZAGROS WEBSITE

بسم الله الرحمن الرحیم

٣٠ ڕەبیعی یەکەمی ١٤٠٩ك

١٩٨٨/١١/٩

الحمد لله وحدة، والصلاة والسلام علی من لا نبی بعده، وعلی اله وصحبه وجنده. خوای گەورە لە قورئاندا فەرمویەتی (وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ).

بڕیار

لەبەر سوربوونی برایانی کارکەری ئیخوان موسلمین، لە ناوخۆو دەرەوەی عێراق، لەسەر یەکڕیزی موسڵمانان و نەهێشتنی هۆکارەکانی ناکۆکی و پەرتەوازەیی و بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خوای گەورە، بە سەرخستنی ئایینەکەی بە یەکڕیزی و ئولفەتگرتن، نوێنەرانی برایانی کارکەر، لە ناوخۆو دەرەوەی عێراق کۆبونەوەو پێکهاتن لەسەر:

یەکەم: پێویستە سەرجەم برایانی کارکەر لەناوخۆی عێراق پابەندی سەرکردایەتی گشتی کاری ئیخوانی ڕێکخراوی ناو عێراق بن.

دووەم: پێویستە سەرجەم برایانی کارکەر لە دەرەوەی عێراق پابەندی سەرکردایەتی کاری ئیخوان بن لە دەرەوەی عێراق لە ماوەی مانەوەیاندا لەو وڵاتەی تێیدا نیشتەجێن.

سێیەم:

أ ـ پەیوەندی ڕێکخستن لەگەڵ هەر ئەندامێک دەپچڕێت ئەگەر گەردنگیری ئەم بڕیارە نەبێت.

ب ـ ئەم بڕیارە لە ماوەی سێ مانگ لە مێژووی دەرچوونییەوە جێبەجێدەکرێت، لەو ماوەدا دانیشتن و چاوپێکەوتنی برایانە بۆ ڕێکخستنی لەوەودوا دەکرێت.

چوارەم: ئامۆژگاری سەرجەم برایانی گەردنگیر دەکەین بە لەخواترسان و پابەندبوون بە فەرمانەکانی کۆمەڵ، کە ڕێکخستنەکانی ناوخۆو دەرەوەی عێراق لەسەری کۆکن، لەپێناو ڕەزامەندی خوای گەورەو گوێڕایەڵی وتەی خوا (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلا).

دکتۆر عەبدولەجید (ئەبوزەر) بۆ ئێران بە مەبەستی یەکگرتنەوەی هەردوو باڵی سەلاحەددین موحەممەدو سدیق عەبدولعەزیز. بڕوانە: نوسەرێکی نەزانراو، ل٥٤.

[1] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٨؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٢٠٠٥/١/٨.

PDF 4 KURD

داوا لەخوای گەورە دەکەین هەموان دامەزراو بکات لەسەر گوێڕایەڵی و لەخواترسان، بمانگێڕێت بە دڵسۆز لە نیەتماندا، کردەوەکانمان چاک بکات، بمانگێڕێت بە سەربازێکی کارکەر بۆ بەرزکردنەوەی قورئانەکەی، دروودو سڵاو لە گەورەمان موحەممەد و کەس و کارو هاوەڵانی.

والله أكبر ولله الحمد [١]

دوای واژۆکردنی ڕێکەوتنەکە، عومەر ڕێشاوی بووە بەرپرس و کەسی یەکەم، بەڵام لە واقیعدا ناوبراو تەنیا ڕووکارێك بوو، سەلاحەددین موحەممەد بەکردەوە بڕیاردەرو بەرپرسی یەکەمی کارەکەبوو [٢]. بە مەبەستی تێکەڵاوکردنی کارو یەکخستنەوەی ڕێکخستنەکان، هەڵبژاردنێك بۆ دەستنیشانکردنی شوورای نوێ کرا، لەو هەڵبژاردنەدا لە هێڵی سدیق عەبدولعەزیز تەنیا (سدیق عەبدولعەزیزو موحەممەد ڕەئوف) بۆ شوورا هەڵبژێردران [٣]. ئەندامانی هێڵەکەی تریش کە بوونە ئەندامی شوورا بریتی بوون لە: (عومەر ڕێشاوی، سەلاحەددین موحەممەد، ئەمین زەردۆیی، موحەممەد فەرەج، هادی عەلی، ئیبراهیم ڕێشاوی، سەید ئەحمەد، زوهێر خۆشناو).

هەندێك لەو بڕوایەدان، خودی ڕێکەوتنەکەو دەرنەچوونی ئەندامانی هێڵی سدیق عەبدولعەزیز لە هەلبژاردنی شوورای نوێدا، جۆرێکە لە پلان و کاری نەخشە بۆکێشراوی هێڵی سەلاحەددین موحەممەد، لەو ڕووەوە نووسەری (هوشیارکردنەوەی هوشیاری) نووسیویەتی:" ئامانج لەم ڕێکەوتنە قۆستنەوەو لەباربردنی باڵی سدیق عەبدولعەزیز بوو، ئەو هەڵبژاردنەش کە ئەنجام درا تەنها ڕووکەش بوو" [٤]. هەر دەربارەی هەڵبژاردنی شورای نوێ نووسەری (هاڵەکۆك) نووسیویەتی:" دواتر بڕیاردرا هەڵبژاردنێکی عادیلانە بکرێ، بەڵام وادەرنەچوو (ملابسات)و ژێر بەژێریەکانی ئەو هەڵبژاردنە بۆ خەڵکانی ئەو (کارەساتە) بەجێ دەهێڵم. جا ئەگەر توانیمان تەپوتۆزی سەر ئەو (فیتنە)یە نەتەکێنین چاکترە، شوێنەوارە سەلبییەکانی ئەو ڕێکەوتنە دواتر دەرکەوت" [٥].

لە دوای ئەم ڕێکەوتنە، تا ڕاپەڕینی (ئازاری ١٩٩١) ئیخوان لەناو ئاوارەکان بە گەرمی کەوتە کارکردن، چالاکی ڕۆشنبیری و پەروەردەیی و خزمەتگوزارییان هەبوو. لەلایەن ژمارەیەك کادیری ئیخوان موسلمینەوە، کە پێشتر هێڵی سدیق عەبدولعەزیز بوون، لە ئۆردوگای جوانڕۆ (کۆمەڵەی ئەدەب دۆستانی ئۆردوگای جوانڕۆ)یان پێکهێناو گۆڤارێکیان بەناوی (گزنگ) دەرکرد، ئەم گۆڤارە بە چەند قۆناغێك تا ڕاپەڕینی (١٩٩١) بەردەوام بوو [٦].

لە بواری خزمەتگوزاریشدا، لەساڵی (١٩٨٨)ەوە (یەکگرتوی ئیسلامیی کورد) وەکو ڕێکخراوێکی خێرخوازی دروستکرا [٧]. ئەمەش گرۆتینێکی باشیدا بەکاری ئیخوان، چونکە ئەو ڕێکخراوە لەلایەن سەرکردایەتی ئیخوانەوە پشگیری و کۆمەکی دەکراو هەڵسوڕێنەرەکانیشی کادیرەکانی ئیخوان بوون.

ئەو ئەندامانەی ئیخوان، کە لە دوای هەڵمەتی دەستگیرکردنی بەعس و خۆنیشاندانی هەڵەبجە، لە باشووری کوردستان مابوونەوەو بەرەو ئێران نەڕۆیشتبوون، زانیارییەکی ئەوتۆیان دەربارەی یەکگرتنەوەی هەردووباڵی ئیخوان لە ئێران نەبوو، بەشێوەیەکی نهێنی لەسەر کاری خۆیان بەردەوام بوون، هێڵی سدیق عەبدولعەزیز، لەو

---

[1] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٩).

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (مەولود باوەموراد)، هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٨؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٢٠٠٥/١/٨.

[3] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (موحەممەد ڕەئوف)، سلێمانی، ٢٠٠٤/١٢/٦.

[4] صالح حکیم، ل١٠.

[5] هیوا، ل٣٨.

[6] بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی کۆمەڵەی ئەدەب دۆستانی ئۆردوگای جوانڕۆ بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل١٠٨ ـ ١١٤.

[7] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (موحەممەد ڕەئوف)، سلێمانی، ٢٠٠٤/١٢/٦.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

قۆناغەدا لەلایەن (نازم عەبدوڵڵاو دانا غەفوور) سەرپەرشتی دەکرا [1].

هێڵی سدیق عەبدولعەزیز، لە کۆبوونەوەی شوورا لە (ئەیلولی ١٩٨٨)، بڕیاریاندابوو، جگە لە چەند کەسێکی کەم، تەواوی ئەندامانیان بگەڕێنەوە عێراق، لەو ماوەدا (غازی حەمەئەمین، تۆفیق کەریم، ئارام قادر) گەڕانەوە عێراق و لەپاڵ (نازم عەبدوڵڵاو دانا غەفوور) کەوتنە جموجوڵ و چالاکی [2].

دوای یەکگرتنەکەش، ژمارەیەك ئەندامی هێڵی سەلاحەددین موحەممەد، گەڕابوونەوە باشووری کوردستان، بەڵام بە گوتەی نووسەری (هاڵەکۆك)، کە ئەودەمە لە هێڵی سدیق عەبدولعەزیز کاری کردووە، ئەو ئەندامانەی هێڵی سەلاحەددین موحەممەد، کە گەڕابوونەوە عێراق سیمای کاری ڕێکخراوەییان پێوەدیار نەبووە، تەنانەت حەزیشیان نەدەکرد باس و خواسێکی لەو جۆرە بە گوێیاندا بدرێ [3]. ناوبراو درێژە بە باسەکەی دەدات و دەنووسێت: "چەند برایەکیشیان ڕاپانگەیاندبوو دەبێت ئێمە لە پەرەپێدانی کاری ئیسلامیی دووربین، جا نازانم ئەو قسەیە بەعەمەلی وابوو یان مەبەستی چەواشەکردنی برایانی ئێمەبوو وەك تەکتیك" [4].

نووسەری (هاڵەکۆك) لە برگەیەکی تردا، بەڵگە بۆ گومانەکەی دێنێتەوەو باس لەوە دەکات لە کاتی لێبوردنەکەی بەعس لە (تەمموزی ١٩٩٠) دا، عومەر ڕێشاوی و ئیبراهیم ڕێشاوی گەڕانەوە عێراق، هەر چەند عومەر ڕێشاوی وەکو دەمڕاستی ئیخوان ئەژمار دەکرا، بەڵام هیچ ئاماژەیەکی بە یەکگرتنەکەی ئێران نەدا، تەنانەت هەوڵدرا بەرنامەیەکی دوولایەن دابنرێت، بەڵام ئەوان ئامادەییان نەبوو [5].

سەبارەت بە چالاکی هێڵی سەلاحەددین موحەممەد، لەو ماوەداو لە باشووری کوردستان، هیچ زانیاریەکامان لەبەردەستدا نییە، بەڵام هێڵی سدیق عەبدولعەزیز هەر لە کارو چالاکی بەردەوام بوون، هەر چەندە چالاکییان سنووردارو کزو لاوازبوو، لیژنەی قوتابیان و ڕۆشنبیری و داراییان پێکهێنا. لیژنەی قوتابیان چەند لیژنەی بچوکتری لەناو ئامادەییەکاندا دروستکرد [6]، لیژنەی ڕۆشنبیری بڵاوکراوەی (پەیام)یان دەرکرد [7].

لەو ماوەشدا، چەند ئەندامی ئەم باڵە لەلایەن دەزگاکانی بەعسەوە دەستگیرکران و تووشی ئازارو ئەشکەنجەبوون، لەوانە (سەید ئیبراهیم) لە ڕانیە، (عەبدولواحید) لە باریکە، (ئوسامە، نەوزاد، عوسمان، حسێن، ئیبراهیم، مەحمود) لە سلێمانی [8].

ZAGROS WEBSITE

---

[1] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٥٩.

[2] سەرچاوەی پێشوو، ل٦٠.

[3] هیوا، ل٣٩.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٩.

[5] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٩.

[6] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٦١.

[7] بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ستافو ناوەڕۆکی گۆڤارەکە بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل١٤٣ ـ ١٤٧.

[8] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٦٢.

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

بەشی چوارەم

چەند پارت و ڕێکخراوێکی ئیسلامیی

باسی یەکەم: بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامیی کوردستانی عێراق

یەکەم: دروستبوونی

سەبارەت بە سەرەتای دروستبوون و دامەزرێنەرانی ئەم پارتە بۆچوونی جیاواز هەیە، دەربارەی سەرەتای دامەزراندنی، جگە لە (ئەحمەد عەبدوڵڵا دەلاك ـ حاجی مەهدی) کە یەکێکە لە دامەزرێنەرانی ئەم پارتەو سەرەتای بیرۆکەی دامەزراندنی ئەم پارتە بۆ ساڵی (١٩٧٥ ـ ١٩٧٦ز) دەگێڕێتەوە[1]، سەرجەم سەرچاوەکان ساڵی (١٩٧٨ز) بەسەرەتای دامەزراندنی ئەم پارتە دادەنێن[2]، ئەگەری ئەوە هەیە (ئەحمەد عەبدوڵڵا دەلاك) ویستی چەند کەسێك بۆ دروستکردنی ڕێکخستنێکی ئیسلامیی بە سەرەتای دامەزراندن بزانێت، بەڵام ئەم ویستە هەرگیز بەسەرەتای دامەزاندن دانانرێت و لەم ڕووەوە بۆچوونی دووەم بە بەهێزتر دەزانین و بەمەش ساڵی (١٩٧٨ز) دەبێتە سەرەتای دامەزراندنی ڕێکخستنی ئەم پارتە.

سەبارەت بە ناوی دامەزرێنەرانی ئەم پارتە، بەڵگەکان زانیاری ورد بەدەستەوە نادەن، ئەوانەی لەو پارتەدا کاریان کردووە لەپاڵ خۆیاندا ناوی کۆمەڵێك کەس دێنن، کە ڕۆڵیان لە دامەزراندن و قۆناغی کاری نهێنی ئەم پارتەدا بینیوە، لەم ڕووەوە (شێخ موحەممەد بەرزنجی) ناوی (مەلا موحەممەد خورماڵی، مەلا ئەحمەدی قازی*، عەبدوڕڕەحمان نەورەسی، مەلا لەتیف پێنجوێنی**، مەلا عەلی بیارە، مەلا موحەممەد کونەفلوسی) ڕیزبەند

---

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٢٧/٢/٢٠٠٥.

[2] بزووتنەوەی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق، گۆڤاری بانگەوازی ئیسلامی، ژمارە(١) ساڵی یەکەم، کانوونی دووەمی ١٩٩٠ز، ل٢٧؛ موجز عن الحركة الإسلامية في كردستان، ل٢٣.

* مەلا ئەحمەدی قازی: ئەحمەد ڕەسوڵ حەمەد ساڵی (١٩٣٠) لە گوندی (سەکتان)ی ناوچەی خۆشناوەتی لە دایك بووە، زانستی شەرعی خوێندوەو دووجار مۆڵەتی زانستی وەرگرتووە، لە شۆڕشی ئەیلولدا دەبێتە قازی سەنگەسەر، لەسەر هەڵوێستی بوێرانەی چەند جارێك لەلایەن دەسەڵاتدارانی بەعسەوە هەڕەشەی لێکراوە، سەرەنجام لە (١٩٨٦) لە وتارییژی لایدەدەن، لە (١٢/١٠/٢٠٠١) کۆچی دوایی کردووە. بڕوانە: شەریف وەرزێر: مامۆستا ئەحمەدی قازی لە ئامێزی خزمەتکردنی ئیسلام و موسڵماناندا خەبات دژی عەلمانییەتی بەعس و نوچدانەدان لە بەرزڕاگرتنی شەرعی خوادا، کۆمەڵ، ژمارە (١١)، ٢٥/١٠/٢٠٠١.

** مەلا لەتیف پێنجوێنی: لەتیف مەحمود ساڵی (١٩٤٨) لە پێنجوێن لە دایك بووە، ساڵی (١٩٧٣) پەیمانگای ئیسلامیی تەواو کردووەو ئیجازەی مەلایەتی وەرگرتووە، لە پێنجوێن دەبێتە مەلاو لە مزگەوتی (حاجی ڕەشید) قوتابخانەی (ئیمام غەزالی) بۆ زانستی شەرعی دەکاتەوە، دەیان قوتابی هەبووەو وانەی پێوتوون، لە (١٣/٧/١٩٨٥) دەچێتە شاخ، پاش ماوەیەك دەبێتە بەرپرسی ئەنجومەنی زانایان، لە (١٨/٨/١٩٨٧) لە گوندی (بۆسکان) بریندار دەکرێت، لەبەر سەختی برینەکەی ڕۆژی (٢٩/٨/١٩٨٧) کۆچی دوایی کرد، چەند دەستنووسی لە پاش جێماوەو بە چاپ نەگەیشتوون، لەوانە (هیدایەت، بنەماڵەی پێغەمبەر، قورئان لە ئاوێنەی تەجویددا،...). لەگەڵ شەهیداندا، گۆڤاری دەنگی باوەڕ، ژمارە (٢، ٣)، تەمووز ـ ئاب ١٩٨٨، ل٤٣ ـ ٤٤.

دەکات [1]، بەڵام (ئەحمەد عەبدوڵڵا دەلاك) باسی ڕۆڵی (مەلا عوسمان مەردۆخی، عەبدوڕڕەحمان نەورەسی، جەلال ئەحمەد ڕەشید، مەلا ئەحمەدی قازی) دەکات [2].

لەلایەکی ترەوە (عەلی باپیر) باس لەوە دەکات وێڕای خۆی (عەبدوڕڕەحمان نەورەسی، مەلا موحەممەد خورماڵی، حەسەن حەمەخالید)و چەند کەسی تر تێیدا بەشدار بوون [3]، ناوبراو باس لەوەش دەکات کۆبوونەوەکان لە هەڵەبجە لەلایەن مەلا موحەممەد خورماڵی بەڕێوەدەبرا [4].

بۆچونێکی دیکە ئەوەیە، کە سەرەتای جموجۆڵی ئەم پارتە دەگەڕێتەوە بۆ کۆتایی حەفتاکانو سەرەتای هەشتاکان، بزوێنەری ئەم جوڵانەوەیش عەبدوڕڕەحمان نەورەسی بوو، ناوبراو سکرتێری بەڕێوەبەری ئەوقافی سلێمانی بوو، پەیوەندییەکی توندوتۆڵی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر مەلاو کەسایەتیی ئیسلامییدا هەبوو، لەو ڕێگەیەوە توانیبوی کاریگەرییان لەسەر دروست بکاتو ژمارەیەك لەوانە لەشێوەی کارێکی ڕێکخراوەیی زۆر سادەدا کۆبکاتەوە، لەسەرەتای کارەکەدا ئەندامە کاراکانیان بریتی بوون لە (عەبدوڕڕەحمان نەورەسی، ئەحمەد عەبدوڵڵا دەلاك، حەسەن حەمەخالید، ئەسفەندیار ـ حەمەرەئوف، کەمال دۆڵپەمویی، شێخ عەبدوڕڕەحمان سەرگەڵویی، کامیل حاجی عەلی، عەبدولقادر برایەتی، مەلا سەلمان، موحەممەد هەولێری).

ئەگەر سەرنج لەو ناوانە بدەین زۆربەی کادیرانی ئەم پارتە لە زانایانی ئاینیین، ئەمەش تاڕادایەکی زۆر کاریگەری لەسەر ڕەوتی بزووتنەوەکە کردوەو وەکو بزوتنەوەیەکی زانایانی ئایینی دەرکەوتوە، لەلایەکی ترەوە، ئەم ڕێکخستنە زۆر سەرەتایی بووەو ڕێکخستنێکی ناوەندی نەبووە بەشێوەیەك، کە هەموو ئەندامان لەسەر یەك شێوە بیرکردنەو دیدو تێڕوانینو کاری ڕێکخراوەیی کۆبکاتەوە، بەڵام ئەوەی هەموانی کۆکردبوویەوە پاشخانی هۆشیاری ئایینیو ستەمی بەعس بوو [5].

ئەم پارتە دوای دامەزراندنی لە(١٩٧٨ز) بە نهێنی مایەوە، تا ژمارەیەك ئەندامیان چوونە شاخو لە (١٩٨٤/٩/١٤ز) بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامیی کوردستانی عێراق، بە فەرمی ڕاگەیەنراو شێخ موحەممەد بەرزنجی وەکو ڕابەر دەستنیشان کرا [6]. ئەمە بە سەرەتای قۆناغی کاری ئاشکرا لە مێژووی ئەو پارتەدا دادەنرێتو تا دامەزراندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی لە (١٩٨٧) بەردەوام بوو.

دووەم: ڕەوشی ناوخۆو چالاکی ڕۆشنبیریو سەربازی بزووتنەوەی پەیوەندی

١ـ ڕەوشی ناوخۆ

هەر وەکو پێشتر ئاماژەمان پێدا، زۆربەی سەرکردەکانی ئەم پارتە زانایانی ئایینی بوون، ئەمەش لە قۆناغی ئاشکرادا گرفتی کارگێڕییو ڕامیاریی بۆ دروستکردو ئەو پارتەی بەرەو ڕووی ئاستەنگ کردەوەو لەو ڕووەوە کەموکورتی هەبوو [7]، هۆکاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ کەم ئەزمونی سەرکردەکانی ئەو پارتە لە بواری ڕامیارییو

---

1 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٢٣/١٢/٢٠٠٤.

2 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٢٧/٢/٢٠٠٥.

3 لە: حوسێن محەمەد عەزیز: سنووره قەدەغەکان مەشکێنن، چاپی یەکەم، چاپخانەی سیما، سلێمانی ٢٠٠٣، ل٤٦.

4 سەرچاوەی پێشوو، ل٥٠.

5 حوسێن محەمەد عەزیز: هەمان سەرچاوە، ل٤٧.

6 موجز عن الحركة الإسلامية في كردستان العراق، ل٢٣؛ ئەرشیفی ڕۆژانی بەرگری، ڕۆژنامەی کۆمەڵ، ژمارە (٤٠)، ٧/٩/٢٠٠٢.

7 مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٥٠.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

کارگێڕیدا، چونکە لەو بوارەدا پێشنەیان نەبوو.

لە سەرەتای ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی پەیوەندی شوورا پێکهات لە (عەبدوڕڕەحمان نەورەسی، حاجی عەباس، مەلا لوقمان نەزیری * ، عەقید، عەبدولجەبار، شێخ تاهیر عەبدولکەریم ** ، ئازاد عەزیز ***)، شوورا ئەم کارانەی ئەنجامدا:

أ - کردنەوەی قوتابخانەیەکی زانستە شەرعییەکان بە سەرپەرشتی عەبدوڕڕەحمان نەورەسی.

ب - خۆناساندن بە حزبە کوردییەکان.

ت - خۆناساندن بە حزبی دەعوەو ڕێکخراوی کاری ئیسلامیی و ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامیی لە عێراق و دامەزراوە جۆراوجۆرەکانی حکومەتی ئێران.

ث - خۆناساندن بە جەماوەر.

ئەم پارتە تا ساڵی (١٩٨٧) سێ کۆنگرەی بەست، کۆنگرەی یەکەمی لە (١١ ئابی ١٩٨٥ز) بەست و تێیدا شێخ موحەممەد بەرزنجی بە ڕابەری گشتی هەڵبژێردرایەوە [١]، ناوبراو تا ساڵی (١٩٨٦) لەو پۆستەدا مایەوە، لەو ساڵەدا شێخ عەبدوللەتیف واژەیی (بەرزنجی) * چووە ئێران و لە کۆنگرەی دووەمدا لە (٢ ئەیلولی ١٩٨٦ز) بە ڕابەری گشتی هەڵبژێردرا [٢]، لەو کۆنگرەدا (مەلا مەحمود ئازادی، ئەبوبەکر سدیقی) بە ئەندامی شووراو (مەلا عەلی بیارە) بە ئەندامی مەکتەبی سیاسیی هەڵبژێردران [٣]، هەرلەو کۆنگرەدا شێخ موحەممەد بەرزنجی و چەند کەسێکی تر بە ئەندامی مەکتەبی سیاسیی هەڵبژێردران [٤].

شوورای نوێ لە (١٢) کەس پێکهاتبوو، کە (٩) کەس لەو ئەندامانە مەلا بوون، هەر لەو کۆنگرەدا بڕیاردرا ئەم نووسینگانە دابنرێت:

أ - نووسینگەی کاروباری کۆمەڵایەتی

---

* مەلا لوقمان نەزیری دواتر وازی لە بزووتنەوەی پەیوەندی هێنا، پارتێکی نوێی دروست کرد بەناوی (جوندوڵڵا)، بەڵام جوندوڵڵا هەر زوو پوکایەوە.

** شێخ تاهیرعەبدولکەریم ساڵی (١٩٨٥) لە بۆردومانی شاری مەریوان لەلایەن فڕۆکەکانی حکومەتی عێراقەوە کوژرا.

*** ئازاد عەزیز بەرزنجی، ساڵی (١٩٥٣) لە سلێمانی لەدایك بووە، خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی تەواوکردووە، کادرێکی هەڵسووڕاوو بە توانا بوو، لە سەرەتای هەشتاکاندا چووە شاخ، لە بزووتنەوەی پەیوەندیدا بووە بەرپرسی نووسینگەی ڕاگەیاندن، لە ئەنجامی بۆردومانی شاری مەریوان لەلایەن فڕۆکەکانی عێراقەوە ڕۆژی (٩/٣/١٩٨٥) کوژرا. لەگەڵ شەهیداندا، گۆڤاری دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، کانوونی دووەمی ١٩٨٨، ل٤٥ ـ ٤٦.

[1] ئاوات کوێستانی: ئەرشیفی بیروەرییەکانی ڕۆژانی بەرگری، ڕۆژنامەی کۆمەڵ، ژمارە(٦)، ١٦/٨/٢٠٠١.

* شێخ عەبدوللەتیف واژەیی: شێخ عەبدوللەتیف کوڕی شێخ عەبدوڵڵا بەرزنجی، ساڵی (١٩٤٢) لە گوندی (کورەداوێ)ی شارباژێر لەدایك بووە، ساڵی (١٩٦٤) ئیجازەی مەلایەتی وەرگرتووە لەسەر خوێندن بەردەوام بووە، تا ساڵی (١٩٧٤) بڕوانامەی ماستەری لە (اصول الفقه) دا وەرگرتوە، نووسەرێکی بەتوانابووە، لەسەرەتای هەشتاکانەوە پەیوەندی بە بزووتنەوەی پەیوەندییەوە هەبووە، ساڵی (١٩٨٦) چوە شاخ و بووە ڕابەری بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامیی و تا ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی لەو پۆستەدا مایەوە، لە کۆنگرەی چوارەم و پێنجەم و شەشەمی بزووتنەوە بە ئەندامی مەکتەبی سیاسیی هەڵبژێردراوەتەوە، لە (٢١/٦/١٩٩٣) لە ڕێگەی نێوان مهاباد و بۆکان بە کارەساتی ئۆتومبێل گیانی سپارد. بڕوانە: پەیڤێك لە ژیان و خەباتی مامۆستا شێخ عبداللطیف بەرزنجی، ئا: ڕێگای یەکبوون، ڕۆژنامەی ڕێگای یەکبوون، ژمارە (٦٩)، ساڵی یەکەم، ٣/٧/٢٠٠٠.

[2] ئەبوبەکری سدیقی: ڕۆژژمێری (١٩٨٦).

[3] ئاوات کوێستانی: ئەرشیفی بیروەرییەکانی ڕۆژانی بەرگری، ڕۆژنامەی کۆمەڵ، ژمارە (٤)، ١٩/٧/٢٠٠١.

[4] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (شێخ موحەممەد بەرزنجی)، سلێمانی، ٢٣/١٢/٢٠٠٤.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ب - نووسینگەی ڕێکخستن

ت - نووسینگەی پەیوەندییەکان

ث - نووسینگەی ئیدارەو مالیە

ج - نووسینگەی ڕاگەیاندن

هەر لە کۆنگرەدا وەفدێك پێکهێنرا لە (مەلا عەلی بیارە، عەبدوڕڕەحمان نەورەسی، مەلا لوقمان نەزیری، عەقید، بەختیار، نافع، عەبدولکەریم خاکی)و بە مەبەستی وتوێژکردن لەگەڵ بەرپرسە ئێرانییەکان نێردران بۆ نەغەدە، وەفدی ناوبراو لەلایەن نوێنەری (مرکز بزرگ اسلامی)و مەکتەبی مونتەزیریو بەرپرسی قەرارگاو ئەحمەد کەریم بەرپرسی میحوەری مەریوان پێشوازییان لێکراو بیروڕایان گۆڕییەوە.

کۆنگرەی سێیەمی بزووتنەوەی پەیوەندی لە (کانوونی دووەمی ١٩٨٧) بەستراو تێیدا وێڕای پەسەندکردنی پەیڕەوو پڕۆگرامی ناوخۆ، ئەنجومەنی باڵای شوورا هەڵبژێردراو پێکهاتبوو لە:

.. شێخ عەبدوللەتیف واژەیی (ڕابەری گشتی)

.. مەلا عەلی بیارە (جێگری ڕابەری گشتی)

.. مەلا مەحمود ئازادی (ئەندام)

.. موحەممەد ڕازی (ئەندام)

.. شێخ ئەنوەر تۆفیق بادینانی(ئەندام)[١]

٢ـ چالاکی ڕۆشنبیریو سەربازی

بزووتنەوەی پەیوەندی، هەر لە سەرەتای ڕاگەیاندنیەوە کەوتە نواندنی چالاکی ڕۆشنبیری، نووسینگەی ڕاگەیاندن دامەزرێنراو گۆڤاری (ئاسۆی ئیسلام)ی دەرکرد[٢]، ئەم گۆڤارە وێڕای ڕاڤەی قورئانو فەرمودە گرنگی بەبابەتی ڕامیاری داوەو لەو بارەوە چەند وتارێکی نووسیوە، هاوکات بابەتی ئەدەبیو مێژوویيو کۆمەڵایەتیو تایبەت بە ئافرەتانی لەخۆگرتووە چالاکییە جۆراوجۆرەکانی پارتەکەی بڵاوکردۆتەوە[٣].

ئەم پارتە لە شارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کۆڕو سیمیناری تایبەتی ڕامیاریو جەماوەری سازداوەو لەبۆنە جیاوازەکاندا ئاهەنگی تایبەتی گێڕاوە[٤].

لە ڕووی سەربازییەوە بە گوتەی (عەلی باپیر) ئەم پارتە هەر لە سەرەتای کاری ڕێکخراوەیدا بڕوای بە چەك هەبووە، پێیان وابووە هەر ڕێکخراوێکی ئیسلامیی لە دژی بەعس کار بکات پێویستی بەهێز هەیە[٥]، بەڵام بە شێوەیەکی کردەیی لە (١٤/٩/١٩٨٥ز) باڵی سەربازی ئەم پارتە پێکهێنرا، کە بە (لەشکری قورئان) ناوزەد دەکرێتو مەلا عەلی بیارە بەرپرسی ئەم باڵە سەربازییە بوو[٦]، لەشکری قورئان بەسەر چوار هێزدا بەم شێوەیە دابەش کرا:

... هێزی خالید بۆ ناوچەی پێنجوێنو شارباژێڕو سلێمانی.

---

[1] أخبار كردستان، مجلة ئالای ئیسلام، العدد (٥)، السنة (١) شباط ـ ازار ١٩٨٧، ل٢٥.

[2] هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل٤٤.

[3] بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ناوەڕۆكو گرنگی گۆڤاری (ئاسۆی ئیسلام) بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل٤٤ ـ ٤٩.

[4] ژمارە (٢)ی گۆڤاری (ئاسۆی ئیسلام) زمانحاڵی بزووتنەوەی پەیوەندی نووسیویەتی:"لە ڕۆژی ٧ی ڕەمەزانی ١٤٠٥ ڕێکەوتی ١٩٨٥/٥/٢٨ کۆڕێکی موسوڵمانانە بەبۆنەی بیرەوەری شەهیدبوونی مامۆستای شەهید سەید قطب سازکرا کەلەم کۆڕەدا مامۆستای تێکۆشەر شێخ محمد بەرزنجی ووتارێکی گرنگی تیا پێشکەشکرد". بڕوانە: کاسێتی هەواڵەکان، ژمارە (٢) ساڵی دووەم، ١٤٠٥ ك / ١٩٨٥ز، ل٩.

[5] حوسێن محەمەد عەزیز: هەمان سەرچاوە، ل٤٦.

[6] ئەرشیفی ڕۆژانی بەرگری، ڕۆژنامەی کۆمەڵ، ژمارە (٤٠)، ٢٠٠٢/٩/٧.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

. هێزی سەلاحەددین بۆ ناوچەی هەورامان و هەڵەبجەو شارەزورو گەرمیان.

ـ هێزی شافعی بۆ ناوچەی هەولێر.

ـ هێزی فارووق بۆ قەرەداغ و کەرکووک [١].

ئەم پارتە دوای پێکهێنانی لەشکری قورئان چەند بارەگایەکی کردەوە، بارەگای سەرەکی لە گوندی (بۆسکان)ی شارباژێر بوو، هاوکات بارەگا لە (مەلەکان، براله) دانرا [٢]، هەروەها بارەگایەکیان لە گوندی (بێتوش) نزیك ناوچەی سەردەشت دانا، ئەم بارەگایە لە (١٢ ئەیلولی ١٩٨٦) لابرا [٣]. لەو ناوچانەوە کەوتنە ئەنجامدانی چالاکی سەربازی دژی حکومەتی عێراق. بۆ نمونە لەمانگی ئایاری (١٩٨٧) پێشمەرگەکانی بزووتنەوەی پەیوەندی لەناوچەی هەولێر چەند چالاکییەکی سەربازییان ئەنجامداو گورزی کاریگەریان لە بەعس وەشاند [٤].

لەگەڵ بەهێزبوونی بزووتنەوەی پەیوەندی ناردنی مەفرەزەی پێشمەرگە بۆ ناوچە جۆربەجۆرەکان زیادیکرد، ئەو مەفرەزانە وێڕای کاری سەربازی، ئەرکێکی دیکەیان بەجێدەهێنا، کە کاری جەماوەری و ناساندنی بزووتنەوەی پەیوەندی بوو بە جەماوەرو هۆشیارکردنەوەی خەڵکی لە ستەمکاری بەعس و هاندانیان بۆ بەشداریکردن و پشتگیریکردنی خەباتی چەکداری ئیسلامیی، لەو بارەوە ئەبوبەکری سدیقی نووسیویەتی:"لە (١٥ حوزەیرانی ١٩٨٧) ژمارەیەك پێشمەرگەی لەشکری قورئان گەشتێکیان بۆ ناوچەی کۆیە دەستپێکرد، ئەم گەشتە نزیکەی مانگێکی خایاندو لە (١٥ تەمموزی ١٩٨٧) گەیشتنەوە (مەلەکان)، لە گەشتەکەدا گوندەکانی (سوسێ، گۆمەشین، هەواری شاخەپیسکە، هەواری بایزاغا، سماقە، ئۆمەرگومەت، کانی ڕەش، ئەسکەندەر بەگی، مامەڵیسی) بەسەرکرایەوەو گوندنشینەکان کۆدەکرانەوەو قسەیان بۆ دەکرا" [٥].

سێیەم: پەیوەندییەکانی بزووتنەوەی پەیوەندی

لەسەر ئاستی ناوخۆی کوردستان، بە گوتەی شێخ موحەمەد بەرزنجی لە ساڵی (١٩٨٦)ەوە پەیوەندی دۆستانەیان لەگەڵ یەکێتیی نیشتمانیی هەبوو [٦]، لەو بارەوە (ئەبوبەکری سدیقی) نووسیویەتی:"ڕۆژی (٩ ئاب ١٩٨٦) چونەتە گوندی ئەشکان بۆ سەردانی یەکێتیی". هەروەها نووسیویەتی:" لە (٢١ تشرینی یەکەمی ١٩٨٦) جەلال تاڵەبانی هاتۆتە سنەو لەگەڵ شێخ موحەممەد بەرزنجی و مەلا عەلی بیارە کۆبونەتەوەو لە نێوانیاندا ڕێکەوتن بەسترا". هەروەها ڕۆژی (٢٨ شوباتی ١٩٨٧) سەکرداییەتی یەکێتیی نیشتمانیی نامەیەکی ناردوە بۆ بزووتنەوەی پەیوەندی، کە تێیدا یەکێتیی نیشتمانیی بە فەرمی دانینا بە بزووتنەوەی پەیوەندیدا [٧]. دیارە بەر لەو مێژووە ناکۆکی کەوتبووە نێوان یەکێتیی و بزووتنەوەی پەیوەندی، چونکە لە ساڵی (١٩٨٦) کاتێك مەفرەزەیەکی پەیوەندی کەوتە بەردەم هێرشی یەکێتیی و (٣) کوژراو و چەند بریندارێکیان هەبوو [٨].

سەبارەت بە پەیوەندی لەگەڵ پارتە کوردستانییەکانی تر، تەنها زانیاری ئەوە لەبەردەستدایە کە ڕۆژی (٢

---

[1] باوکی ئوسامە: بزووتنەوەی ئیسلامیی واجیبێکی شەرعیی و زەرورەتێکی واقعیە، بەشی سێیەم، گۆڤاری جەماوەر، ژمارە (٣٩)، ٢٥ ئاب ١٩٩٥، ل١٤.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (شێخ موحەممەد بەرزنجی)، سلێمانی، ٢٣/١٢/٢٠٠٤.

[3] ئەبوبەکری سدیقی: ڕۆژژمێری (١٩٨٦).

[4] مجلة ئالای ئیسلام، العدد (٦)، السنة الأولی، آيار ١٩٨٧، ل٥.

[5] ڕۆژژمێری (١٩٨٧).

[6] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ٢٣/١٢/٢٠٠٤.

[7] ڕۆژژمێری (١٩٨٦).

[8] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ١٧/٨/٢٠٠٥.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ئەیلولی ١٩٨٦) لەگەڵ (دکتۆر عەلی کویێت) نوێنەری حزبی سۆسیالست وتوێژکراوە دەربارەی پەیوەندییان لەگەڵ بزووتنەوەی پەیوەندی[١]. جگە لە یەکێتیو سۆسیالیست زانیاری ئەوتۆ لەبەردەستدا نییە، کە بزووتنەوەی پەیوەندی لەگەڵ پارتەکانی دیکەی کوردستان پەیوەندی هەبووبێت.

لەسەر ئاستی دەرەوە، ئەم پارتە پەیوەندی توندوتۆڵی لەگەڵ ئێران هەبوو، لەلایەن ئەو وڵاتەوە کۆمەکی دەکرا[٢]، لە ساڵی (١٩٨٢)ەوە ئێران پرۆژەی کۆکردنەوەی ئۆپۆزسیۆنی ئیسلامیی عێراقی بنیادنا، بۆ ئەو مەبەستە (ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامیی لە عێراق) پێکهێنا، سەرجەم ڕەوتە ئیسلامییە عێراقییەکان تێیدا بوونە ئەندام[٣]، کاتێك بزووتنەوەی پەیوەندی ڕاگەیەنرا لەم ئەنجومەنەدا بوە ئەندامو بە پێنج نوێنەر بەشداری کرد[٤]، ئەمەش ئاماژەیەکە بۆ توندوتۆڵی پەیوەندی ئێرانو ئەو پارتە لەلایەكو لەلایەکی ترەوە پەیوەندی توندوتۆڵی بە پارتە ئیسلامییە ئۆپۆزسیۆنەکانەوە.

باسی دووەم: لەشکری ئیسلامیی کورد

یەکەم: دروستبوونو دیدو تێڕوانینی

لەشکری ئیسلامیی کورد، یەکەم پارتی ئیسلامیی ئاشکرای چەکدارە لە باشووری کوردستان، دەربارەی ساڵی دامەزراندنی ئەم پارتە دوو بۆچوون هەیە، هەندێ لە توێژەران ساڵی (١٩٨٠ز) بە ساڵی دامەزراندنی ئەم پارتە دادەنێن[٥]، بەڵام بۆچوونی دووەم سەرەتای (شوباتی ١٩٨١) بە کاتی دامەزراندن دادەنێت[٦]، بەو پێیەی هەڵگری بۆچوونی دووەم لەو کاتەدا لە کوردستان ژیاوەو هاوکات خۆی لە ڕووداوەکاندا بەشداربووەو لە نزیکەوە ئاگادارە، بۆیە بۆچوونەکەی ئەو بەوردتر دەزانینو دەربارەی کاتی دامەزراندنی لەشکری ئیسلامیی کورد لەگەڵیدا هاوڕاین.

بە گوتەی (نەوشیروان مستەفا ئەمین) ئەم ڕێکخراوە بە کۆمەکیو بەرنامەی ئێران لە تاران ڕاگەیەنراو دامەزرێنەرانی بریتی بوون لە (عەباس شەبەك، شێخ قادر سۆتکەیی، مەلا حسێن مارۆنسی)، کەسی یەکەمی ئەم پارتە (عەباس شەبەك) بوو، ناوبراو ماوەیەك ئەندامی ئیخوان موسلمین بووە، پاشان بۆتە پێشمەرگەو دواتریش لە سەردانی لیبیاو سوریاو سعودیەدا دۆستایەتی لەگەڵ سەرانی شۆڕشی ئیسلامیی ئێران پەیدا کرد[٧].

بەڵام بە بڕوای (مەسعود عەبدولخالق)، لەشکری ئیسلامیی، بە پلەی یەکەم لە ژێر کاریگەری لیبیادا بوو، چونکە (موعەمەر قەزافی) لەو کاتەدا بە شۆڕشی ئێران سەراسیمە بوو، لەلایەکی ترەوە ناوبراو هەر لە زووەوە سۆزێکی بەرامبەر کورد هەبوو، زۆرجار کۆمەکی بۆ پارتە کوردستانییەکان دەنارد، دەرەنجامی ئەوە قەزافی دەیویست بزووتنەوەیەك لە کوردستان دروست بکات[٨].

---

[1] سەرچاوەی پێشوو.

[2] مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٥٠.

[3] محمد نوری بازیانی: هەمان سەرچاوە، ل٦٦.

[4] باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی پێنجەم، ل٦.

[5] جەمال نەبەز: بێدەسەڵاتە کوردەکانو برا موسڵمانەکانیان، وەرگێڕانی: تایەر حەمەمین، چاپی یەکەم، سلێمانی ١٩٩٨، ل١٣٢؛ مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٤٩.

[6] پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن، چاپی سێیەم، سلێمانی ١٩٩٨، ل٢٠١.

[7] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٠١.

[8] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، هەولێر، ١٧/١٢/٢٠٠٤.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

به بڕوای ئێمە کۆمەکی لیبیا و ڕێنمایی ئێران ڕۆڵی ڕاستەوخۆی لە دروستکردنی لەشکری ئیسلامیی کورد بینیی و لەلایەن هەردولاوە کۆمەکی و پشتگیری دەکرا، لیبیا چەک و تەقەمەنی پێدا، ئێرانیش وێڕای کۆمەکی ماددی لەڕووی سیاسییەوە کارئاسانی زۆری بۆکرد.

ئەم پارتە پێکهاتەیەکی ناجۆرو پێکەوە نەگونجاوی هەبوو، لەسەرەتادا لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی و بە هاندانی ئێران دامەزرا، هیچ بنەمایەکی ئایدۆلۆژیی و ڕێکخراوەیی لە پشت دامەزراندنی ئەم پارتەوە نەبوو، بەمەش ببوە نموونەی پارتی بێ دسپلین [١].

ئەم پارتە لە ماوەیەکی کەمدا توانی ژمارەیەکی زۆر چەکدار لە دەوری خۆی کۆبکاتەوەو چەندین بارەگا بکاتەوە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو جیاوگ (امتیاز)انەی دەدرایە هەر چەکدارێك کە بریتی بوو لە:

ـ پارەی مانگانەی ئەدرایە.

ـ چەکی نوێی ئەدرایە.

ـ ئەیتوانی ماڵ و خێزانەکەی ببات بۆ ئێران و خۆیشی بە ئازادی لەسەرانسەری ئێراندا بسوڕێتەوە.

ـ شەڕی حکومەتی عێراق نەکات [٢].

دەبێت ئەوەش لەبەرچاو بگرین، کە بەشێکی لەشکری ئیسلامیی پێکهاتبوو لە خەڵکی پارتە کوردستانییەکانی تر کە ناردبویاننە ناو لەشکری ئیسلامیی، تا لەوێ بژین و لە کاتی پێویست سودیان لێوەرگرن [٣]. ئەمەش لەپاڵ ئەو جیاوگانەی پێشمەرگەی لەشکری ئیسلامیی هەیبوو بووە هۆکارێکی گەشەکردنی خێرای پارتی ناوبراو لە ڕووی چەندێتییەوە بێ چۆنییەتی.

سەبارەت بە دیدو تێڕوانینی لەشکری ئیسلامیی کورد لە (سبیل المؤمنین)ی بڵاوکراوەی تایبەتی پارتی ناوبراودا هاتووە: "لە ئامانجەکانی لەشکری ئیسلامیی کورد یەکێتی کوردانە لەنێو یەکێتی موسوڵمانا ئەویش بە سەلماندنی ئەو مافانەی کە ئیسلام بۆ کوردو ئەوانی تریشی مسۆگەر کرووە. ئەو مافەی کە برا مسوڵمانە عەرەب و تورك و فارسەکان پێی شادن" [٤]، لە بڕگەیەکی تردا هاتووە: " هەروەك چۆن ئەو برایانە فەرمان ڕەوان لە نیشتمانی خۆیاندا پێویستە کوردیش سەروەری نیشتمانەکەی خۆی بێت" [٥].

گومانی تیا نییە ئەم ئامانجانە گەلێك دروست و پیرۆزن، بەڵام ئاخۆ پارتێك کەهەر لەسەرەتاوە لەلایەن وڵاتێکی نەیار بەم خواستانەوە کۆمەکی و هاوکاری دامەزراندنی کرابێت، دەتوانێت لە بەرژەوەندی ئەو وڵاتە دەربچێت؟! لەشکری ئیسلامیی کەوتۆتە نێوان ئەو بەرداشەوە، سەرەنجامیش ئەو خواستانەی نەهێنایەدی و هەڵوەشایەوە.

دووەم: پەیوەندییەکانی لەشکری ئیسلامیی کورد

١ ـ پەیوەندییەکانی لە ئاستی کوردستاندا

لەشکری ئیسلامیی لە تاران دامەزرا، پاشان لە سێ ناوچە (بەری مەرگە، سەرگەڵو، حاجی مامەندە) بارەگایان

ZAGROS WEBSITE

---

1 مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٤٩؛ فاتح کریکار: هەمان سەرچاوە، ل٤٤.

2 نەوشیروان مستەفا ئەمین: هەمان سەرچاوە، ل٢٠٢.

3 سەرچاوەی پێشوو، ل٢٠٢؛چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (مەسعود عەبدولخالق)، هەولێر، ١٧/١٢/٢٠٠٤.

4 لە: جەمال نەبەز: هەمان سەرچاوە، ل١٣٣.

5 سەرچاوەی پێشوو، ل١٣٣ ـ ١٣٤.

PDF 4 KURD

داnabوو[1]، هەر لەسەرەتای کارکردنیانەوە زۆربەی پارتە کوردستانییەکان خەڵکی خۆیان ناردبووە ناو لەشکری ئیسلامییەوە، هەر لەو سەرو بەندەدا ئێران داوای لە یەکێتیی نیشتمانیی کرد، کە کار ئاسانی بۆ لەشکری ئیسلامیی بکات، لە بەرامبەریشدا ئێران کار ئاسانی بۆ یەکێتیی دەکات، بەگوتەی (نەوشیروان مستەفا ئەمین) لەشکری ئیسلامیی بەڵێنیان بە یەکێتیی دابوو کاتێك هاتنە ناوچەکە:

... دەست نەخەنە ناو کاروباری خەڵك.

. دوژمنانی یەکێتیی و کەسانی گومانلێکراو لە ڕیزەکانی خۆیاندا وەرنەگرن.

... یارمەتی یەکێتیی بدەن بۆ گوێزانەوەی چەك[2].

عەباس شەبەك پەیوەندییەکی دۆستانەی لەگەڵ جەلال تاڵەبانی سکرتێری گشتی یەکێتیی نیشتمایی کوردستان هەبوو، لەسەر ئەمانەتی ئەو هاتنە کوردستان. (مەسعود عەبدولخالق) کە لەو کاتەدا کارگێڕی لقی (١)ی یەکێتیی بووە، بە ناوی جەلال تاڵەبانییەوە چۆتە لای لەشکری ئیسلامیی و لە دیدارێکدا عەباس شەبەك پێی وتووە: "ئێمە لەشکری ئیسلامیمان لەسەر ئەمانەتی مام جەلال ناردە کوردستان، ئێوەش ئاگاتان لێیان بێت"[3].

ئەم پەیوەندیانە تاسەر بەو شێوە نەمایەوە، ناکۆکی کەوتە نێوان یەکێتیی و لەشکری ئیسلامیی، کۆتاییەکەشی بەشەڕهاتنی هەردولاو نەمانی لەشکری ئیسلامیی لەسەر شانۆی ڕامیاریی لێکەوتەوە[*].

سەبارەت بە پەیوەندی نێوان لەشکری ئیسلامیی و حزبی سۆسیالیست، هەڵکشان و داکشانی بەخۆوە دیوە، بەواتایەکی تر هەندێ جار پەیوەندییەکە دۆستانە بوەو هەندێ جاریش دوژمنکارانە. دەکرێت ئەو نامەیەی ڕۆژی (١٩٨١/٨/٢١) لەلایەن لەشکری ئیسلامییەوە ئاراستەی حزبی سۆسیالیست کراوەو تێیدا داوای لێبورن لە سۆسیالیست دەکەن، چونکە نەیانتوانیوە پسوڵە بۆ چەند پێشمەرگەیەکیان بکەن تا پێی بچنە ئێران، بە نموونەی پەیوەندی دۆستانە دابنێین، چونکە ناگونجێت ئەگەر پەیوەندی دۆستانەیان نەبووبێت ئەو داوایەیان لێبکردنایە[4]. بە هەمان شێوە لە دوونامەی تری لەشکری ئیسلامیی بۆ حزبی سۆسیالیست، ناکۆکی و ئاڵۆزی نێوان هەردو پارتی ناوبراودا بە شێوەیەك دەردەکەوێت کار گەیشتۆتە ڕادەی چەك کردن و هەڵکوتانە سەر بارەگای لەشکری ئیسلامیی[5].

٢ ـ پەیوەندییەکان لە ئاستی دەرەوەدا

هەر وەکو پێشتر ئاماژەمان پێدا، لەشکری ئیسلامیی لە ژێر ڕێنمایی و بە کۆمەك و هاوکاری ئێران دامەزرا، لە تەواوی هەڵوێست و چالاکیدا کەوتبوە ژێر هەژمونی ئێران، بەدرێژایی تەمەنی ئەو پارتە نەیتوانی خۆی لە

---

1 نەوشیروان مستەفا ئەمین: هەمان سەرچاوە، ل٢٦٣.

2 سەرچاوەی پێشوو، ل٢٠٢.

3 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٧.

* لە کۆتای ئەم باسەدا بەدرێژی باس لە شەڕی نێوانیان و پرۆسەی هەڵوەشاندنەوەی لەشکری ئیسلامیی دەکەین.

4 محمد حاجی محمود: ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەك، بەرگی دووەم، ب. ش، ب.م، ل٤٦٨.

5 نامەی یەکەمیان ڕۆژی (١٩٨٢/٦/٢٣) لەلایەن مەکتەبی عەسکەری لەشکری ئیسلامی نێردراوە بۆ حزبی سۆسیالیست و تێیدا وێڕای گلەیی دەربارەی چەك کردن و تەقەکردن لە چەکدارەکانی لەشکر، ئامادەیی لەشکر بۆ گفتوگۆو وتووێژ نیشان دەدات. بڕوانە: محمد حاجی محمود: هەمان سەرچاوە، بەرگی دووەم، ل٥١٦. نامەی دووەمیان ڕۆژی (١٩٨٢/١١/١٥) لەلایەن شێخ قادر نێرراوە بۆ موحەممەد حاجی مەحمودو گلەیی ئەوەی لێدەکات لە کاتێکدا ئەوان هیچ دوژمنایەتیەکیان لە نێواندا نەبووە، بەڵام بارەگای لەشکری ئیسلامی لە پەرخ لەلایەن سۆسیالیستەوە ڕوتکراوەتەوە، هەروەها باس لەوە دەکات کە نێردراوی خۆی ناردوە تا لەو بارەوە گفتوگۆی لەگەڵدا بکات. بڕوانە: محمد حاجی محمود: هەمان سەرچاوە، بەرگیدووەم، ل٥٥٩.

ZAGROS WEBSITE

پاشكۆیەتی ئێران ڕزگار بكات، بە بڕوای هەندێ نووسەر ڕۆڵی ئێران هێندە كاریگەر بووە، كە دواتر لە ژێر فشاری ئێراندا ئەم پارتە هەڵوەشایەوە[1].

لەلایەكی ترەوە، ئەم پارتە پەیوەندی پتەوی لەگەڵ لیبیا هەبوو، لەلایەن ئەو ولاتەوە كۆمەكی دارایی و چەك و تەقەمەنی دەكرا، موعەممەر قەزافی سەرۆكی لیبیا، لە وكاتەدا بە شۆڕشی ئیسلامیی ئێران كاریگەر بوو، پەیوەندییەكی توندوتۆڵی لەگەڵدا دامەزراندبوو، لەشكری ئیسلامیی سوودی لەم پەیوەندییە بینی و لەلایەن لیبیاوە ژمارەیەكی بەرچاو چەك و تەقەمەنی درایە[2].

سێیەم: هەڵوەشاندنەوەی لەشكری ئیسلامیی

دوای ئەوەی لەشكری ئیسلامیی لە چەند ناوچەیەك بارەگایان دانا، كەوتنە جموجۆڵ و چالاكی، ئەو ناوچانەش كە ئەوان بارەگایان لێدانا پێگەی جموجۆڵی یەكێتیی بوو، بە گوتەی (نەوشیروان مستەفا ئەمین) دوای ئەوەی لەشكری ئیسلامیی جێ پێی خۆیان لە ناوچەكەدا كردەوە، وەكو حوكمڕان مامەڵەیان دەكرد، ئەم كارەیان بە دنەدانی ئێران بوو[3]، ئەم حاڵەتە وای لە یەكێتیی كرد بڕیاری چەك كردنیان بدات، ئەم بڕیارە لە (تەمموزی ١٩٨٢) جێبەجێ كرا، هێرشكرایە سەر بارەگاكانی لەشكری ئیسلامیی، دوای ئەوەی بەرگرییەكی كەمیان كرد، دەست بەسەر تەواوی بارەگاكانیاندا گیرا[4].

ئەم تێكشكانەی لەشكری ئیسلامیی هێندە كاریگەر بوو، كە جارێكی دی نەیتوانی هەڵسێتەوە و چیتر ئەو پارتە لەسەر شانۆی ڕامیاری كوردستان چالاكی نەما و هەڵوەشایەوە[5].

وێڕای ئەوەی باسكرا، بۆچوونی ئەوە هەیە، كە تێكچونی پەیوەندی نێوان لەشكری ئیسلامیی و ئێران هۆكاری بنەڕەتی هەڵوەشاندنەوەی بێت، هۆكاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ داننەنانی ئێران بە كوردا، وەكو گەلێكی خاوەن زمان و مێژوو خاك، هاوكات لەشكری ئیسلامیی ئامادەنەبوو شان بەشانی سوپای ئێران شەڕی حكومەتی عێراق بكات، ئەمە سەرباری ئەوەی دوای دروستكردنی (ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامیی لە عێراق) لە لایەن ئێرانەوە، لەشكری ئیسلامیی ئەوەی ڕەت كردەوە كە داكۆكی لەو ئەنجومەنە بكات[6].

بە بڕوای ئێمە تێكچوونی پەیوەندی لەگەڵ ئێران، وەكو هۆكارێكی ڕامیاریی و تێكشكانی سەربازی لە بەرامبەر یەكێتیی، پێكەوە و شان بە شانی یەك بوونە هۆكاری هەڵوەشاندنەوە و پووكانەوەی لەشكری ئیسلامیی.

سەرهەڵدان و تێكشكانی لەشكری ئیسلامیی كورد، كاریگەری خۆی لە گۆڕەپانی كوردستاندا جێهێشت كە بریتی بوو لە:

١. سەرهەڵدانی لەشكری ئیسلامیی، ئەو بۆچوونەی لای بەشێكی ڕەوتی ئیسلامیی دروستكرد، كە دەگونجێت

---

[1] جەمال نەبەز: هەمان سەرچاوە، ل١٣٢.

[2] مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، ل٥٠.

[3] پەنجەكان یەكتری ئەشكێنن، ل٢٦٢.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٦٣؛ مە حمود سەنگاوی: بیرەوەرییەكانی سەنگاوی، چاپخانەی تیشك، سلێمانی ٢٠٠٤، ل١٥٢. لەشكری ئیسلامی لەو شەڕانەدا زیانی گەورەی لێكەوت، مەحمود سەنگاوی باس لە قۆڵێكی شەڕەكە دەكات كە خۆی تێیدا بەشدار بووە یەكێتی (٢٣) مزەلی و (٨٠) كلاشینكۆفی یەك لاق و (١٠) ژێرسەی دەسكەوت هەبوو. بیرەوەرییەكانی سەنگاوی، ل١٥٣.

[5] نەوشیروان مستەفا ئەمین: هەمان سەرچاوە، ل٢٦٣. هەر چەندە لەشكری ئیسلامیی بەشێوەیەكی فەرمی تا ساڵی (١٩٨٩) لەكاركردن بەردەوام بوو، بەڵام دەتوانین ساڵی (١٩٨٢) و تێكشكانی لەبەرامبەر یەكێتی بە كۆتایی كردەیی ئەو پارتە دابنێین. فاتح كریكار: هەمان سەرچاوە، ل٤٥.

[6] جەمال نەبەز: هەمان سەرچاوە، ل ١٣٢ ـ ١٣٣.

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

لەگەڵ بوونی چەند پارتی عەلمانی کوردی، پارتی ئیسلامیی چەکداریش هەبێت[١]. هاوکات کۆمەڵێکی تر پێچەوانەی ئەم بۆچوونەیان لە مێشکدا چەسپا.

٢. سەرهەڵدانی لەشکری ئیسلامیی، مەفهومێکی وای لەناو خەڵکیدا چەسپاند، کە ئەوەی بەناوی ئیسلامەوە کار دەکات پیاوی دەرەوەیەو کرێگرتەیە، ئەمەش کاریگەری گەورەی هەبوو لەسەر ئەو بزووتنەوە ئیسلامییە چەکدارییانەی دواتر دروست بوون، پێویستییان بە کاری زۆربوو تا ئەو گومانو تۆمەتانە بڕەوێننەوە[٢]. لەو ڕووەوە پارتە عەلمانییەکان ڕۆڵی کارایان بینیو برەویان بەو بۆچونە دەدا.

باسی سێیەم: کۆمەڵی جیهادی ئیسلامییو کۆمەڵەی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق

یەکەم: کۆمەڵی جیهادی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق

سەرەتای دامەزراندنی کۆمەڵی جیهادی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق دەگەڕێتەوە بۆ ڕێکخستنێکی نهێنی کەلەسەرەتای هەشتاکانەوە دەستبەکاربوون[٣]، مەلا ئەمین پیرداود خۆشناو دامەزرێنەرو بەرپرسی یەکەمی ئەم کۆمەڵەیە، ناوبراو، یەکێکە لە ئەندامە دێرینەکانی ئیخوانو لەسەرەتای حەفتاکانەوە وازی لە ئیخوان هێنابوو، هەڵوێستی بەرامبەر ئیخوان توندبوو، نەهامەتیو لاوازیی بێداری ئیسلامیی دەخستە ئەستۆی ئیخوانو بڕوای وابوو بەرنامەی ئیخوان هەڵەو لادانی زۆری تێدایە[٤].

مەلا ئەمین بەهاوکاری (مەلا جەمیل، مەلا جەمال، مەلا یەحیا) دەستیان بەکارکرد[٥]، جگە لەوانەی پێشوو چەند کەسایەتی تری وەکو (حاجی عومەر، ئیبراهیم تاهیر- د.ئیبراهیم)، ڕەشید - شەهید کیفی)، مەلا عومەر موڕادی، ئازاد حوجرانی) لە ئەندامە هەڵسوڕاوەکان ئەژمار دەکرێن.

ئەمانە لە هەولێر کەوتنە جموجۆڵو کارکردنو دواتر بوونە بەهێزترین باڵی ڕەوتی ئیسلامیی هەولێر لە هەشتاکاندا[٦]، تاڕادەیەکیش لە موسڵو سلێمانی چالاکییان هەبوو.

کۆمەڵی جیهاد، ئەندامەکانی لەسەر ڕۆحیەتێکی جیهادی پەروەردە دەکرد، بۆ پەروەردەکردنی ئەندامان زیاتر جەخت دەکرا لەسەر لەبەرکردنی قورئانو فەرمودەو گرنگیدان بەمێژوو[٧].

کۆمەڵی جیهاد، بە شێوەی ڕێکخستنێکی نهێنی توندوتۆڵ بەدرێژایی هەشتاکان چالاکی دەنواند، ئەندامانی کۆمەڵی جیهاد، پەروەردەیەکی جیهادی توندوتۆڵ دەکران. هەر لەسەرەتای ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی پەیوەندیو بزووتنەوەی ئیسلامیی، بەمەبەستی ڕاگەیاندنی کاری جیهادیو پەیوەندی کردن بەو دوو بزووتنەوەیەوە، مەلا ئەمین چەند جارێك سەردانی ئێران دەکاتو چاوی بە سەرکردەکانی هەردوو بزووتنەوەی ناوبراو دەکەوێت، دوای وتوێژو ڕاگۆڕینەوە، مەلا ئەمین بە نیگەرانییەوە دەگەڕێتەوەو سەرکردەکانیان بە شایستەی سەرکردایەتیکردنی

ZAGROS WEBSITE

---

[1] فاتح کریکار: هەمان سەرچاوە، ل٤٥.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (مەسعود عەبدولخالق) هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٧.

[3] امین پیرداود خوشناو: القواعد الأساسیة في الإسلام، من مطبوعات جماعة الجهاد الإسلامي في کردستان العراق، مرکز زاده للصحافة والنشر، اربیل ١٩٩٥، ل٦.

[4] نووسەرێکی نەزانراو: هەمان سەرچاوە، ل٣٢.

[5] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٢.

[6] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٢.

[7] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەبدولستار مەجید)، ڕانیە، ٢٠٠٤/١٢/١١.

کاریگی جیهادی نازانێت، بۆیە ڕازی نابێت پەیوەندی بەو بزووتنەوانەوە بکات [١].

دوای چەند ساڵ لە خەباتی نهێنیو پەروەردەکردنی چەند کادیرو ئەندام، سەرکردەکانی کۆمەڵی جیهاد، لە ڕاپەڕینی ئازاری (١٩٩١) لە میحوەری هەولێرەوە پەیوەندییان کرد بە بزووتنەوەی ئیسلامییەوە، ئەم پەیوەندیکردنە کاریگی بێبەرنامەو لە ژێر فشاری ئەندامو کادیرانیاندا بوو، کە بەرۆحیەتێکی جیهادی پەروەردە کرابوون، هەر بۆیە دوای ماوەیەکی کەمو لە مانگی (حوزەیرانی ١٩٩١) کۆمەڵێك ناکۆکی لاوەکیان لەگەڵ بزووتنەوە بۆ دروستبوو، سەرەنجام لە بزووتنەوە جیابوونەوەو هەرسێ بارەگای (چۆمان، خەلیفان، حوجران) لەژێر دەستیاندا مایەوە، ئەمەش ڕیزەکانی پەرتکردنو ژمارەیەك ئەندامی چالاکیان دەستبەرداری کۆمەڵی جیهاد بوونو لەناو ڕێزەکانی بزووتنەوە درێژەیان بەچالاکی خۆیان دا.

دواتر مەلا ئەمین هەوڵیدا لەگەڵ کۆمەڵەی ئیسلامیی کە فاتح کرێکار ڕایگەیاندبوو یەکبگرێت، دوای چەند دانیشتن لە نێوان هەردوولادا، بۆچوونەکانیان هێندە لە یەکتر دووربوون نەیانتوانی یەکبگرن، دوای ئەوە مەلا ئەمین دوو بارەگای تری لەدەستداو تەنها بارەگای خەلیفانی بەدەستەوە مایەوە [٢].

دووەم: کۆمەڵەی ئیسلامیی کوردستانی عێراق*

ناکۆکیو ناجۆری ناوخۆی بزووتنەوەی ئیسلامیی، ڕێگەی خۆشکرد ژمارەیەك لە ئەندامانی ئەو پارتە جیاببنەوەو ڕێکخراوێکی نوێ دامەزرێنن، هەر لە سەرەتای ڕاگەیاندنی بزووتنەوەوە ئەو ناکۆکییە سەریهەڵدا، هەندێ جار دەگەیشتە لوتکەو هەندێ جاریش ئەو بارگرژیە خاودەبویەوە، لە ڕوونکردنەوەیەکدا کە ڕابەری گشتی بزووتنەوەی ئیسلامیی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز دەریکردووە، دەرکردنی گۆڤاری (بانگەوازی ئیسلامی)، کە لەلایەن ژمارەیەك کادیرو ئەندامی بزووتنەوە لە شاری پیشاوەری پاکستان دەرچووە، بە کارێکی تاکەکەسی ناوزەد دەکاتو ڕایدەگەیەنێت بزووتنەوە بە دەرکردنی ئەو گۆڤارە ڕازی نییەو بە ناشەرعی دەزانێت [٣].

پێدەچێت ئەم گۆڤارە لەلایەن فاتح کرێکارەوە دەرچووبێت، ناوبراو دواتر لە بزووتنەوەی ئیسلامیی جیابویەوەو پارتێکی دامەزراند بە ناوی (کۆمەڵەی ئیسلامیی کوردستانی عێراق). سەبارەت بە دامەزراندنی ئەم پارتە موحەممەد نوری بازیانی ساڵی (١٩٩١) بە مێژووی دامەزراندنی ئەم پارتە دادەنێت [٤]، بەڵام بەپێی بڵاوکراوەکانی خودی کۆمەڵەی ئیسلامیی، ئەم پارتە لە (١٦/٤/١٤١١ك - ٥/١١/١٩٩٠ز) دامەزراوە. بێگومان بۆچوونی دووەم وردترو ڕاسترە [٥]، چونکە بڵاوکراوەی فەرمی پارتەکەیەو سەرچاوەی متمانەپێکراوە.

---

[1] سەرچاوەی پێشوو.

[2] لەم توێژینەوەدا نەمانویست باس لە قۆناغی دوای ڕاپەڕین بکەین، ئەم چەند دێڕەش کە باس لە مێژووی کۆمەڵی جیهاد دەکات لە دوای ڕاپەڕینی (١٩٩١) بەو مەبەستەیە کە خوێنەر ئاگاداری زنجیرەی ڕووداوەکان بێت، ئەگەرنا ئەوە قۆناغێکی نهێنییە لە مێژووی کۆمەڵەی جیهاد کە بە شێوەیەکی فەرمیو ئاشکرا کەوتنە کارکردنو بنەما فکرییەکانیان لە کتێبی (القواعد الأساسية في الإسلام) دا لە نووسینی مەلا ئەمین ئەمیری کۆمەڵی جیهاد خستەڕوو، هەوڵدەدەین لە داهاتوودا توێژینەوەیەکی سەربەخۆ لەو بارەوە ئەنجام بدەین.

* ناوی تەواوی پارتەکە بە عەرەبی (الجماعة الإسلامية في كردستان العراق) کوردیەکەی دەبێتە (کۆمەڵەی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق) نەك (کۆمەڵەی ئیسلامیی کوردستانی عێراق)، بەڵام ئێمە لەم توێژینەوەدا لەبەر ئەمانەتی زانستی (کۆمەڵەی ئیسلامیی) بەکاردەهێنین، چونکە لە ئەدەبیاتی خودی پارتەکەدا ناوەکە بەو شێوازە هاتووە.

[3] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (١٢)

[4] مستقبل الحركة الإسلامية، في كوردستان العراق ل٥٧.

[5] بڕوانە بەڵگەنامەکانی ژمارە (١٣، ١٤).

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

دەربارەی ناوی سەرکردەکانی ئەم پارتە، جگە لە ناوی فاتح کرێکار، کە کەسی یەکەم بووە، هیچ زانیاریەکمان لەبەردەستدا نییە، سەبارەت بە دیدو تێڕوانینی پارتەکەش ئەوا لە میساقێکدا پوختەیەکی بڵاوکراوەتەوە [1].

ئەم پارتە تا ڕاپەڕینی ئازاری (١٩٩١) جگە لە دەرکردنی چەند بەیاننامەیەكو ژمارە (٨)ی گۆڤاری (بانگەوان) هیچ چالاکییەکی ئەوتۆی نەبووە، لە ئازاری (١٩٩١)یشدا گۆڤاری (الشهداء) دەردەکەن [2]، هەر لەو سەروبەندەدا بە بۆنەی ڕاپەڕینی ئازاری (١٩٩١) بەیاننامەیەکیان بڵاوکردەوە [3]، دواتریش لە ناوچەی خەلیفانو حاجی ئۆمەران بارەگایان دانا، دواتر بە هەوڵی (وریا موحەممەد کەرکووکیو مەلا ئیبراهیم نولچکەو یاسر کەرکووکی ـ پشکۆ) ڕێکخراوەکە هەڵوەشایەوەو ئەندامەکانی چوونەوە ناو بزووتنەوەی ئیسلامیی [4].

باسی چوارەم: پەیوەندی قوتابیانی موسڵمان لە کوردستان

یەکەم: دامەزراندنی

سەرەتای دامەزراندنی ئەم ڕێکخراوە دەگەڕێتەوە بۆ هەوڵو کۆششی کۆمەڵێك هەڵسوڕاوی ڕەوتی ئیسلامیی لە هاندەران، ئەم ڕێکخراوە لە (٢٠حوزەیرانی ١٩٨٦) لەژێر ناوی (پەیوەندی قوتابیانی موسڵمانی کورد لە دەرەوە) لە شاری تۆرینتۆی کەنەدا ڕاگەیەنرا [5].

دەربارەی دامەزرێنەرانی ئەم ڕێکخراوە گۆڤاری (ئالای ئیسلام) زمانحاڵی ڕێکخراوەکە نووسیویەتی:" لەلایەن ژمارەیەك گەنجی موسڵمانی کوردی کوردستانی (عێراقو تورکیاو ئێرانو سوریا)وە دامەزراوە" [6]. بەپێی ئەو زانیاریانەی لەبەردەستدان (ئازاد گەرمیانی « د.. عوسمان عەلی ـ تویژەر»، دلێر هەمەوەندی، حاجی ئاسۆ، عائیشە کیسنجەر) لە دەستەی دامەزرێنەری ڕێکخراوەکەن [7]. بەڵام هیچ زانیاریەك دەربارەی ناوی کەسانی دیکە کە ڕۆڵیان لە دامەزراندنی ئەم ڕێکخراوەدا بینیبێت لەبەردەستدا نییە.

ڕێکخراوی پەیوەندی قوتابیان ماوەی دوو ساڵ لەژێر ئەو ناوەدا کارو چالاکی ئەنجامداو لە کۆبونەوەی لیژنەی گشتی ڕێکخراوەکە لە (تەمموزی ١٩٨٨) ناوی ڕێکخراوەکە لە (پەیوەندی قوتابیانی موسڵمانی کورد لە دەرەوە) گۆڕا بۆ (پەیوەندی قوتابیانی موسڵمان لە کوردستان) [8].

گۆڕینی ئەم ناوە زیاتر بەو مەبەستەبووە کە ڕێکخراوەکە لە چوارچێوەی تەسکی کوردی بگۆڕێت بۆ چوارچێوەیەکی بەرفراوانتر کە کوردستانە، چونکە لە کوردستان جگە لە کورد کەمایەتی تری عەرەبو تورکو فارس دەژینو بەمەش سڵەمینەوەیان لە ئاست ڕێکخراوەکە کەم دەبێتەوەو ئامادەن لە چوارچێوەی ڕێکخراوەکەدا کار بکەن یاخود هاوکاری بکەن [9].

ZAGROS WEBSITE

---

1 دەربارەی دیدو تێڕوانینی کۆمەڵەی ئیسلامیی بڕوانە بەڵگەنامەکانی ژمارە (١٣، ١٤).

2 بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی گۆڤارەکە بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل١١٨ ـ ١٢١.

3 بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (١٥) .

4 محمد نوری بازیانی: هەمان سەرچاوە، ل٥٧.

5 في ذكرى ولادة الرابطة، ئالای ئیسلام، العدد (٦)، السنة الأولى، شعبان ـ رمضان ١٤٠٧/ آيار ١٩٨٧.

6 سەرچاوەی پێشوو.

7 کامەران بابان زادە: پەیوەندی قوتابیانی موسڵمان لە کوردستان، (دەستنووس).

8 الى قراءنا، ئالای ئیسلام، العدد (٥، ٦)، السنة الثانية ١٩٨٨، ل١٤

9 الافتتاحية، ئالای ئیسلام، العد (١)، السنة الثالثة، آذار ١٩٨٩، ل٢.

پەیوەندی قوتابییانی موسڵمان لە کوردستان لەژێر ئەم ناوەدا درێژەی بە خەبات و چالاکی خۆیدا، تا لە (٢٤ حوزەیرانی ١٩٩٢) لەگەڵ (یەکێتی ئیسلامی قوتابیان و لاوانی کوردستان)* یەکیان گرت و ڕێکخراوێکی پیشەیی نوێیان بەناوی (پەیوەندی ئیسلامی خوێندکاران و لاوانی کوردستان) ڕاگەیاند[١].

سەبارەت بە ناسنامەو دیدو تێڕوانین و ئامانجەکانی پەیوەندی قوتابییانی موسڵمان لە کوردستان کامەران بابان زادە نووسیویەتی:" پەیوەندی ڕێکخراوێکی ئیسلامی خوێندکاری و پیشەییە بڕوای وایە ئیسلام بەرنامەی کارو بیروباوەڕە، قورئان و سوننەتی پێغەمبەر پەیڕەوو دەستوری کارکردنە"[٢]. دەربارەی ئامانجەکانی پەیوەندی گۆڤاری (ئاڵای ئیسلام) نووسیویەتی :" مەبەست لە دروستکردنی پەیوەندی قوتابیان ئەوەیە ببێتە دوانگەیەك بۆ ڕێنمایی کردن و گەشەپێدانی توانا زانستی و فکریەکانی لاوان بەمەبەستی خزمەتکردنی کێشەی ئیسلامیی بە شێوەیەکی گشتی و کێشەی گەلی ستەملێکراوی کوردستان بە تایبەتی"[٣]. دەتوانین پەختەی ئامانجەکانی پەیوەندی لەم چەند خاڵەدا بخەینەڕوو:

١. کۆکردنەوەی خوێندکارو لاوانی موسڵمان لە دەوری ڕێکخراوەکەو ڕێکخستنیان بەرەو بەدیهێنانی ئامانجە ئیسلامییەکان و بنیادنانەوەی کۆمەڵگەیەکی ئیسلامیی لە کوردستان.

٢. دروستکردنی دوانگەیەکی ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن تا لە ڕێگەیەوە کێشەی کوردو موسڵمانییەتی و ناسنامەی بخرێتەڕوو.

٣ـ بڵاوکردنەوەی هۆشیاری ئیسلامیی و ناساندنی ناوەڕۆکی ئایدۆلۆژیاکانی ئەودەمەی گۆڕەپانی کوردستان و خستنەڕووی جێدار (بدیل)ی ئیسلامیی.

٤. هاوکاری و پاڵپشتی بزووتنەوەی جیهادی لە کوردستان و کۆمەکی لێقەوماوان.

٥ـ هەوڵدان بۆ یارمەتیدانی بزاڤی خوێندکارانی ئیسلامیی لە جیهان.

٦. هاوکاریکردنی خوێندکارە موسڵمانەکانی کوردستان بە مەبەستی تەواوکردنی خوێندن[٤].

لە (نیسانی ١٩٨٨) لە ژێر دروشمی (پشتگیری گەلی موسڵمان لە کوردستان) بە ئامادەبوونی نوێنەری چەند ڕێکخراوو پارتی ئیسلامیی، پەیوەندی قوتابییانی موسڵمان کۆنگرەی یەکەمی بەست، لەو کۆنگرەدا چەند بڕیارێك درا کە دەگونجێت وەکو ئامانجی ڕێکخراوەکە لەو دەمەدا ناوزەد بکرێت، بڕیارەکانیش بریتیبوون لە:

١. هاندانی موسڵمانانی تێکڕای جیهان بۆ هاوبەشیکردن لە ڕاگرتنی کۆمەڵکوژی گەلی کورد لەلایەن ڕژێمی عێراق و سەرەزەنشت کردنی مەرگەساتی هەڵەبجە کە (٥) هەزار کوژراوو (٨) هەزار بریندراری لێکەوتۆتەوە.

٢. پشتگیریکردن و گرنگیپێدانی بزاڤی ئیسلامیی لە جیهان وەکو ئەفغانستان و فەلەستین.

٣. بانگەوازکردن بۆ دروستکردنی سندوقی کۆمەکی بۆ لێقەوماوانی کورد.

٤. بەرپاکردنی هەڵمەتێکی جیهانی گشتگیر بۆ ناساندنی کێشەی کورد بە ڕای گشتی و جیهان و ڕیسواکردنی

---

* یەکێتی ئیسلامی قوتابیان و لاوانی کوردستان: ڕێکخراوێکی پیشەیی بوو کۆمەڵێك خوێندکاری کورد کەلە هەشتاکانەوە لەناو زانکۆکانی سەلاحەددین و موسڵ و بەغداد بەشێوەیەکی نهێنی جموجۆڵ و چالاکیان هەبوو، دوای ڕاپەڕینی (ئازاری ١٩٩١) ئەم ڕێکخراوەیان ڕاگەیاند.

[1] باوکی پەیوەند: لەیادی دامەزراندنی پەیوەندی ئیسلامی خوێندکارانی کوردستان دا، ڕۆژنامەی بزووتنەوەی ئیسلامی، ژمارە (٤٢)، ١٩٩٩/٦/٢٤.

[2] هەمان سەرچاوە.

[3] في ذكرى ولادة الرابطة.

[4] کامەران بابان زادە: هەمان سەرچاوە.

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

ئەو مومارەسە نامرۆڤانەیەی دەوڵەتان پێی هەڵدەستن بۆ زاڵبوون بەسەر گەلی کورد [1].

دووەم: کارو چالاکی پەیوەندی

پەیوەندی قوتابیانی موسڵمان هەر لە سەرەتای دامەزراندنیەوە لێبڕاوانە تێکۆشاوەو بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی تەقەلای داوە، ئەم کارو چالاکیانەش بواری جۆراوجۆری لەخۆ گرتووەو لێرەدا لە سێ تەوەرەدا دەیخەینەڕوو:

تەوەرەی یەکەم: بەستنی کۆڕو سمینارو کۆنگرەو سازدانی چالاکی جۆراوجۆر بە مەبەستی ناساندنو داکۆکیکردن لە کێشەی کورد، ساڵی (١٩٨٩) لە شاری (کۆلن)ی ئەڵمانیا یەکەم کۆنگرەی ئیسلامیی جیهانی سازدا، لەو کۆنگرەدا دەیان کەسایەتیی و پسپۆڕ بەشداری تێداکرد بە مەبەستی خستنەڕووی کێشەی کوردو جێداری ئیسلامیی بۆ چارەسەری کێشەکە [2].

لە ڕۆژانی (٢٣ ـ ٢٧ کانونی یەکەمی ١٩٨٨) موحسین جوامێر بە نوێنەرایەتی پەیوەندی بەشداری کرد لە کۆنگرەی (١١)ی (پەیوەندی لاوانی موسڵمانی عەرەب) لە شاری (ئۆکلاهۆما) ، نوێنەری پەیوەندی لەو کۆنگرەدا (٢) وتاری دەربارەی کێشەی کورد پێشکەش کرد، لە پەراوێزی کۆنگرەکەشدا وەفدی پەیوەندی چەند دیدارو کۆبوونەوەی لەگەڵ بەشداربووانی کۆنگرە سازدا [3]. هەروەها وەفدی پەیوەندی بەشداری کرد لە کۆنگرەی یەکەمی (لیژنەی فەلەستینی ئیسلامیی لە ئەمریکای باکوور) کە لە شاری (سانت لویس) لە (٢٣ ... ٢٦ کانونی یەکەمی ١٩٨٨) ڕێکخرا وەفدی پەیوەندی چەند دیدارو کۆبوونەوەی لە گەڵ بەشداربووانی کۆنگرە ئەنجامدا [4].

دیارە پێشتریش کۆمەڵێك کارو چالاکیان بۆ ناساندنو داکۆکیکردن لە کێشەی کورد ئەنجامدا لەوانە سازدانی ڕێپێوانێك لە شاری (تۆرینتۆ)ی کەنەدا بۆ خستەڕووی کارەساتی هەڵەبجە، ژمارەیەکی زۆری دەزگاکانی ڕاگەیاندنی کەنەدا لە تەلەفزیۆنو ڕۆژنامەکاندا ئەم ڕێپێوانەیان بڵاوکردەوە. هەر لەو ماوەدا وەفدێکی پەیوەندی سەردانی وەزارەتی دەرەوەی کەنەداو پەرلەمانی کەنەداو ڕێکخراوی مافی مرۆڤو چەند ڕێکخراوێکی ئیسلامیی و ڕزگاریخوازیی کرد، مەبەست لەم سەردانانە ناساندنی کێشەی کوردو کارەساتی هەڵەبجە بوو، ئێزگەی نیشتمانیی کەنەدی چاوپێکەوتنێکی (٣٨) خولەکی لەگەڵ وەفدی پەیوەندی ئەنجامداو وەفدەکە تیشکی خستەسەر تاوانەکانی سەددام حسێن دژی گەلی موسڵمانی کورد [5].

هەروەها پەیوەندی چەندین زنجیرە کۆڕی سازداوە، لە شاری (سان دیاکۆ ـ کالیفۆرنیا) لە ژێر ناونیشانی(کێشەی کورد! جێدار؟) لە (٧ کانونی دووەمی ١٩٨٩) ئەم زنجیرە کۆڕەی سازدا:

١. دکتۆر موزەفەر بەرتۆمە: چارەسەری نێو دەوڵەتی بۆ چارەی کێشە نێو دەوڵەتییەکان.

٢. موحسین جوامێر: ئایا ئایینی ئیسلام مەبەستەکانی خۆی لە کوردستان جێبەجێ دەکات؟

٣. ئازاد گەرمیانی: ستراتیژیەتی ئیسلامیی بزووتنەوەی ئیسلامیی کورد بۆچی؟ [6]

هەروەها لە (٤ کانونی دوومی ١٩٨٩) لە شاری (ناشفل ـ سنستانی) زنجیرە کۆڕێکی سازدا بەم شێوەیە:

١. دکتۆر شێخانی: نێو نەتەوەیی ئیسلامیی و بیری نەتەوەیی.

---

[1] قرارات المؤتمر الأول، ئالای ئیسلام، العدد (٤)، السنة الثانیة، ذوالقعدة ـ ذوالحجة ١٤٠٨/ حزیران ـ تموز ١٩٨٨، ل٣.

[2] لقاء مع الأستاذ شاخوان عبدالقادر سکرتیر الرابطة الإسلامیة لطلبة وشباب کردستان، أجری اللقاء: سلمان عبد الرحمن، ئالای ئیسلام، العدد (٤)، السنة الحادیة عشرة، شوال ١٤١٨/ شباط ١٩٩٨م، ل٣٦.

[3] نشاطات فروع الرابطة، ئالای ئیسلام، العدد (١)، السنة الثالثة، آذار ١٩٨٩.، ل١١.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل١٢.

[5] نشاط الرابطة، ئالای ئیسلام، العدد (٤)، السنة الثانیة ذوالقعدة ـ ذوالحجة ١٤٠٨/ حزیران ـ تموز ١٩٨٨، ل٤.

[6] نشاطات فروع الرابطة، ئالای ئیسلام، العدد (١)، السنة الثالثة، ل١٢.

PDF 4 KURD

٢. موحسین جوامێر: خستنەڕووی مێژووی کێشە کورد.
٣. ئازاد گەرمیانی: ڕەهەندی ئیسلامیی کێشەی کورد[١].

هەروەها لقی بەریتانیای پەیوەندی لە (١٦ کانونی یەکەمی ١٩٨٨) لە (زانکۆی مانشستەر) کۆڕێکی بە ناونیشانی (مەرگەساتی موسڵمانانی کوردو چارەسەری ئیسلامیی) سازدا[٢]. ئەمە وێڕای ئەوەی چەند پێشانگایەکی وێنەیی سەبارەت بە قوربانیانی چەکی کیمیایی لە کوردستان، لە مزگەوت و ناوەندە ئیسلامییەکانی بەریتانیادا کردەوە[٣].

هەروەها لقی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە (١٨ نیسان ١٩٨٨) ئێوارە کۆڕێکی سەبارەت بە کارەساتی هەڵەبجە سازدا، لە کۆتایشدا فیلمێکی ڤیدیۆیی بەڵگەنامەیی نمایش کرا[٤].

تەوەرەی دووەم: کۆکردنەوەی کۆمەک و یارمەتی و باربۆ بۆ خەڵکی لێقەوماوو ئاوارەی کورد، ئەمەش دوای ئەو کارەساتانە دێت کە لەسەر دەستی حکومەتی بەعس بەسەر کورد هات. پەیوەندی لە کۆنگرەی یەکەمدا بریاری دروستکردنی سندوقی کۆمەکی بۆ گەلی ورد دا، هەر لەو ڕووەوە گۆڤاری (ئاڵای ئیسلام) لە ژمارە (٥، ٦)ی ساڵی (١٩٨٨)دا داوا لە خوێنەران دەکات کۆمەک و یارمەتییەکان بگەیەننە ئەو سندوقەی ناونیشانی لە گۆڤارەکەدا بڵاوکراوەتەو بۆ کۆمەکی ئاوارەکان تەرخان کراوە[٥]. ئەو کۆمەک و یارمەتیانەش لە ڕێگەی وەفدی پەیوەندی کە ڕاستەوخۆ دەهاتنە ناوچەکە بەسەر ئاوارەکاندا دابەشدەکرا[٦]. بۆ نموونە لە کۆتایی ساڵی (١٩٨٨) بە دوو قۆناغ بڕی (٣٠) هەزار دۆلاری کەنەدی بەسەر لێقەوماوانی هەڵەبجەو ئاوارەکاندا دابەشکرا[٧]. هەروەها لە کۆتایی ساڵی(١٩٨٩) وەفدێکی پەیوەندی کە پێکهاتبوو لە (ئازاد گەرمیانی، موحەممەد دەشتی، خەلیل) سەردانی کوردستانی ئێرانیان کردو بڕی (٥) ملیۆن تمەنیان بەسەر ئاوارەکاندا دابەشکرد[٨]. هەروەها لقی (کەنەدا)ی پەیوەندی بڕی (١٠) تەن دەرمان و جل و بەرگی بۆ ئاوارەکان کۆکردەوە[٩].

تەوەرەی سێیەم: دەرکردنی گۆڤاری ئاڵای ئیسلام بە هەرسێ زمانی کوردی و عەرەبی و ئینگلیزی، ئەم گۆڤارە وەکو زمانحاڵی ڕێکخراوەکە بووە دەزگایەکی مەعریفی و دەیان وتارو بابەتی بەپێزی مێژوویی و کۆمەڵایەتی و فکری و سیاسیی بڵاوکردەوەو لەو ڕووەوە جێدەستی لە مێژووی ڕەوتی ئیسلامیدا دیارە[١٠].

---

[1] سەرچاوەی پێشوو، ل١٣.
[2] سەرچاوەی پێشوو، ل١٣.
[3] سەرچاوەی پێشوو، ل١٣.
[4] بقية نشاط الرابطة، العدد (٤)، ل٧.
[5] الى قراءنا، ل١٤.
[6] کامەران بابان زادە: هەمان سەرچاوە.
[7] لقاء مع الاستاذ آزاد كرمياني، ئالای ئیسلام، العدد (١)، السنة الثالثة، آذار ١٩٨٩ ل٩.
[8] زيارة، النفير، العدد (٥) شباط ١٩٩٠، ل٤٣.
[9] نشاطات فروع الرابطة، ئالای ئیسلام، العدد (١)، السنة الثالثة، ل١٣.
[10] بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ڕۆڵ و کاریگەری گۆڤاری ئاڵای ئیسلام لە خزمەتکردن بە ئایین و زمان و مێژوو کلتوری کورد بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل٥٣ ـ ٥٩.

ZAGROS WEBSITE

یەکەم ژمارەی گۆڤاری ئاڵای ئیسلام لە (تەمموزی ١٩٨٦) دەرچووە [*]، دەربارەی ئامانجی گۆڤارەکەش لە وتارێکی گۆڤارەکەدا هاتووە کە (٣) ئامانج لە پشت دەرکردنی گۆڤاری ئاڵای ئیسلامەوەیە کە بریتین لە:

١. بڵاوکردنەوەی بیری ئیسلامیی ڕەسەن و پەرەپێدانی ڕێنمایی ئیسلام لە ناو لاوانی کورد تا بتوانن چارەی ئیسلامییانەی کێشەی سیاسیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتیی گەلی کورد بکەن.

٢. زۆربەی بڵاوکراوە ئیسلامییەکانی کە لە ئەوروپا و ئەمریکا دەردەچن، ڕۆڵی کورد لە خزمەتکردن بە ئیسلام پشتگوێ دەخەن و گرنگی نادەن بە کێشەی کورد، لەو ڕوانگەوە گۆڤاری ئاڵای ئیسلام دەخوازێت چەوساوەیی گەلی کورد دەرخات و سەرنجی ڕێکخراوو کەسایەتییە ئیسلامییەکان بۆ لای کێشەکەی ڕاکێشێت.

٣. زۆربەی بڵاوکراوە کوردییەکان کە لە ڕۆژئاوا دەردەچن، کولتوورو مێژووی ئیسلامیی کوردیان پشتگوێ خستووەو بە شێوەیەکی نابابەتی کێشەی کوردیان خستۆتەڕوو، ئەو بڵاوکراوانە بیرۆکەی نەتەوایەتی و لیبراڵی و مارکسی بە چارەی کێشەی کورد دەزانن، ئاڵای ئیسلام ئەو ئاڕاستە بە هەڵە دەزانێت و مەبەستێتی ڕاستی بکاتەوە [١].

بەشی پێنجەم

بزووتنەوەی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق

باسی یەکەم: ڕاگەیاندن و ڕەوشی ناوخۆی بزووتنەوەی ئیسلامیی

یەکەم: ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی

دوای خۆنیشاندانی هەڵەبجە لە (١٣ مایسی ١٩٨٧) ژمارەیەکی زۆر لە زانایان و کەسایەتی و جەماوەری هەڵەبجەو دەوروبەری بەرەو ئێران کۆچیان کرد، کە هەندێ لە سەرکردەکانی ئیخوانیان لەگەڵدا بوو، بە گەیشتنیان بە ئێران لە (١٩٨٧/٥/٢٤) لە ژێر ناوی (کۆمەڵەی زانایانی کۆچەری) بەیاننامەیەکیان دەرکردو شۆڕشی چەکدارییان ڕاگەیاند [٢].

ئەم بەیاننامە سەرەتایەك بوو بۆ ڕاگەیاندنی پارتێکی نوێ، لەو کاتەدا بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامیی تاکە پارتی ئیسلامیی چەکداری گۆڕەپانەکە بوو، لەلایەن شێخ عەبدوللەتیف واژەیی ڕێبەرایەتی دەکرا، سەرکردەکانی ئەم پارتە پێشوازیان لە کۆمەڵەی زانایانی کۆچەری کردو لەسەر کاری چەکداری هانیان دەدان.

لە (حوزەیرانی ١٩٨٧) لە شاری (سنە) کۆبوونەوەیەك کراو تێیدا بڕیاری ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی بە ڕێبەرایەتی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز درا، بۆ ئەو مەبەستەش پرۆژەیەکی (١٠) خاڵی ئامادەکرا، لە (١٩٨٧/٦/٢٥) لە چوارچێوەی سەردانێکدا بۆلای (هاشمی ڕەفسنجانی) و (عەلی خامنەئی) پێشکەشی دەوڵەتی

---

[*] دەربارەی مێژووی دەرچوونی یەکەم ژمارەی گۆڤارەکە (دکتۆر ئازاد گەرمیانی) زانیاری هەڵەی داوە بە(هەژار حاتەم)و دەڵێت: "یەکەم ژمارەی گۆڤاری ئاڵای ئیسلام لە ساڵی (١٩٨٧) دەرچووە". بەرگو چەند پەڕەیەکی ژمارە (١)ی گۆڤارەکەم دەستکەوت لە بەرگەکەی ئەو مێژووەی لەسەر نووسراوە کە لە سەرەوە ئاماژەم پێداوە. بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٣٩).

[1] ئازاد كرمياني و كولالة ئاسنكر: لماذا ئالاي ئيسلام، ئالای ئيسلام، العدد (١)، السنة الاولى، تموز ١٩٨٦، ل١.

[2] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٨)؛ لە بەشی (سێیەم) باسی (سێیەم) بە درێژی باسی ئەو بەیاننامەیە کراوە.

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

ئێران کرا، خاڵەکانی پڕۆژەکە بریتی بوون لە:

١. بەوپێیەی گەلی کورد دەردەسەریو ناڕەحەتیو ناهەمواری زۆری دیوە لە عێراقی زامدار بە دەستی حوکمی عەفلەقی کافرەوە، بەو سیفەتەی میللەتێکی زۆرلێکراوە ئەویش مافی ژیانی خۆی دەوێت، دەبێت وەکو هەموو گەلانی جیهان بە ئازادی بژی.

٢. سەرکردایەتی بزووتنەوەی ئیسلامیی لە هەموو کاروبارێکی سیاسییو جیهادی سەربەخۆیەو بەهیچ سەرکردایەتییەکی ترەوە پەیوەست نییە، مەگەر لە ڕووی هاوکاریو هەڵسوڕانی کارەوە.

٣. بودجەیەکی ساڵانە بدرێت بە سەرکردایەتی بزووتنەوە، دەبێت ئەو بودجەیە بەشێوەیەك بێت لەگەڵ ئاستو قەوارەی بزووتنەوەدا بگونجێت.

٤. دەبێت بزووتنەوە سەربەستییەکی تەوای هەبێت لە پەیوەندیکردن بە جیهانی ئیسلامییو بزووتنەوە ئیسلامییەکانەوە، تا پشتگیری بزووتنەوە لە ڕووی سیاسییو ئابورییەوە بەهێزبێت.

٥. پێداویستی جەنگی بە سەرکردایەتی بزووتنەوە بدرێتو بەشێوەیەکیش بێت کە لەگەڵ ئاستی جەنگاوەریدا بگونجێت.

٦. ژیانی خێزانی موجاهیدو پەنابەرەکان مسۆگەر بکرێت، دەبێت بەر لە هاتنی وەرزی زستان هەموویان لە جێی ئاسایشو هێمندا نیشتەجێ بکرێن.

٧. سەرپەرشتی خێزانی شەهیدەکان بکرێتو بە جۆرێکی وا بایەخیان پێبدرێت کە لەگەڵ پلەو پایەی جیهادەکەیاندا بگونجێت.

٨. کردنەوەی ئێزگەیەکی تایبەت بۆ بزووتنەوە، هەروەها لە بوارەکانی تری ڕاگەیاندندا کارئاسانی بۆ بکرێت.

٩. بوار بکرێتەوە بۆ هەموو موجاهیدێکی موسڵمان لە جیهانی ئیسلامیدا کە بیەوێ بێتە ڕیزی بزووتنەوەوە.

١٠. ڕێگە بدرێت کە بزووتنەوە بارەگا دابنێ لە ناوچە سنورییەکاندا لەو ناوچانەی خۆی دەیهەوێت[1].

هەر لە سەروبەندی ڕاگەیاندنی بزووتنەوە لە (تەمموزی ١٩٨٧) کۆمەڵێك گەنجو کەسایەتی ناوچەی بیتوێنو پشدەر چوونە ئێرانو پەیوەندیان بە بزووتنەوەی ئیسلامییەوە کرد[2]، ئەمەش بوە پاڵپشتێکی جەماوەریو ڕێکخراوەیی باش بۆ بزووتنەوەو کارەکانی ئەو پارتەی بەگوڕتر کرد.

سەبارەت بە ڕاگەیاندنی بزووتنەوە شێخ موحەممەد بەرزنجی باس لەوە دەکات لە دوای کۆچی زانایانو جەماوەری هەڵەبجەو گەیشتنی هەڵسوڕاوانی ڕەوتی ئیسلامیی لە دەڤەری بیتوێنو پشدەر لە (١٢ی ڕەبیعی یەکەمی) ئەو ساڵەدا کۆنفراسێك بەستراو چەند کارێکی بنەڕەتی ئەنجامدرا:

١. ناوی بزووتنەوەی پەیوەندی بە لابردنی وشەی (پەیوەندی) گۆڕا بۆ (بزووتنەوەی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق).

٢. هەڵبژاردنی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز بە ڕابەری گشتی.

٣. دامەزراندنی مەکتەبی سیاسیی نوێ.

٤. لە ڕووی سەربازیەوە چوار هێزی تر بە ناوی هێزەکانی (نەسر، حەمزە، ئازادی، حەسەن بەننا) بۆ بزووتنەوە زیادکرا[3].

---

[1] بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق، گۆڤاری بانگەوازی ئیسلامی، ژمارە (١)، ساڵی یەکەم، کانونی دووەمی ١٩٩٠ز، ل٣٠.

[2] باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی سێیەم، ل١٥.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل١٥.

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

زانیاریەکانی شێخ موحەممەد بەرزنجی لە ڕووی مێژووییەوە ورد نین، سەرەتا ئەوەی ئەو بە کۆنفراسی دادەنێت، تەنها کۆبوونەوەیەکی بەرفراوان بوەو تێیدا سەرکردایەتی بزووتنەوە هەڵبژێردرا، ئەمەش جیاوازە لەو کۆبوونەوەی لە مانگی (حوزەیرانی ١٩٨٧ن) لە شاری (سنە) لە ماڵی شێخ موحەممەد بەرزنجی ئەنجامدراو بزووتنەوەی تیا ڕاگەیەنراو شێخ عوسمان عەبدولعەزیز بووە ڕابەر [1].

کۆبوونەوە بەرفراوانەکە کە شێخ موحەممەد بە کۆنفراس ناوزەدی دەکات لە (٢٥ سەفەر ١٤٠٨ك/ ١٨ تشرینی یەکەمی ١٩٨٧ن) لە (سنە) ئەنجامدراو لەناو (٣٠) پاڵێوراودا جگە لە ڕابەری گشتی کە لە پۆستەکەی خۆیدا مایەوە سەرکردایەتی بزووتنەوە هەڵبژێردرا کە بریتی بوو لە: (شێخ عەبدوللەتیف واژەیی، مەلا عەلی عەبدولعەزیز، مەلا عومەر عەبدولعەزیز، ئەحمەد کاکە مەحمود، مەلا مەحمود ئازادی، ئەبوبەکر سدیقی، ئەبوعەلی موسڵی، عەلی باپیر، مەلا عەبدولقادر کۆکۆیی، مەلا موحەممەد ڕازی، عەبدولقادر برایەتی، مەلا سەلمان، مەلا عەلی بیارە) [2]. ئەمە یەکەم دەستەی سەرکردایەتی بزووتنەوەی ئیسلامییە.

دانانی (١٢ی ڕەبیعی یەکەم)یش بە ڕۆژی کۆنفراسەکە هەڵەیەکی مێژووییە، تەنانەت هەندێ سەرچاوەی دیکە (١٢ی ڕەبیعی یەکەمی ١٤٠٨ك) بە مێژووی ڕاگەیاندنی بزووتنەوە دادەنێن. ئەمەش هەڵەیەکی مێژوویی گەورەیە، چونکە (١٢ی ڕەبیعی یەکەمی ١٤٠٨ك) بەرامبەرە لەگەڵ (٣ تشرینی دووەمی ١٩٨٧) ئەمەش کاتێکە کە چەند مانگێك بەسەر ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامییدا تێپەڕیوەو لەگەڵ سەرچاوە مێژوویەکاندا دژ دەوەستێتەوەو هیچ بەڵگەیەکی مێژوویی لەبەردەستدا نییە ئەوە بسەلمێنێت کە بزووتنەوە لەو مێژووەدا ڕاگەیەنرا یاخود کۆنگرەی بەستووە.

ئەوەی گرنگە لێرەدا سەرنجی لێبدرێت گۆڕانی ناوی بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامیی بوو بۆ بزووتنەوەی ئیسلامیی، ئەمەش بەو مانایەیە کە بزووتنەوەی ئیسلامیی درێژەپێدەری بزووتنەوەی پەیوەندییە بە هەندێ گۆڕانکارییەوە، لەلایەکی ترەوە بزووتنەوەی پەیوەندی ناوی لەسەر شانۆی ڕامیاری دەسڕێتەوەو پارتێکی نوێی ئیسلامیی دێتە مەیدان کە لە بزووتنەوەی پەیوەندی بەهێزترەو چالاکی زیاتر دەنوێنێ و ڕۆڵی زیاتر دەگێڕێت.

دووەم: ڕەوشی ناوخۆی بزووتنەوەی ئیسلامیی

بزووتنەوەی ئیسلامیی لە سەرەتای ڕاگەیاندنیەوە لەسەر بنەماو پرەنسیپە حزبییەکان دانەمەزرا، هەلومەرجی ئەو کاتەی کوردستان و ناوچەکە بە تایبەتیش لەو کاتەدا ستەم و چەوساندنەوەی کورد لەلایەن حکومەتی عێراقەوە گەیشتبووە لوتکە، کاریگەری ڕاستەوخۆی هەبوو لەسەر پەلەکردن لە پێکهێنانی بزووتنەوەی ئیسلامیی، ئەم حاڵەتەش شوێنەواری لەسەر ڕێکوزەری ئەو پارتە جێهێشت. لەو بارەوە عەلی باپیر نووسیویەتی: "مسوڵمانان لە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵ، بە هاندەری خواڕازی کردن و بووژاندنەوەی ئیسلام و ڕزگارکردنی خەڵکی چەوساوەو بێشوان و، لە ژێر تەئسیری کوفرو ستەم و چەوساندنەوەو خراپەکاری ڕژێمی بەعسی کافرداو، لەکاردانەوە (رد فعل)ی شەپۆلی دژی ئایینی و دژی ئەخلاقی خۆبەدەمڕاست زان و خۆبەشۆڕشگێڕو خەمخۆرانی نێو کوردستان دا، کۆبوونەوەو وەخۆکەوتن بۆ دروست کردنی کۆمەڵ و بزووتنەوەیەکی ئیسلامی، کە لە سەرەتاوە ناوی (بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامی) بوو، بەڵام دواتر کە بە هۆی دەربەدەربوون و کۆچکردنی ژمارەیەکی زۆر لە مسوڵمانانەوەو بەشداری کردنیان لەو پرۆژە (مشروع)ە جیهادیەدا، قەبارەکەی گەورەتربوو جوغزی فراوانتربوو، پاش چەند دانیشتن و کۆبوونەوەیەکی بەپەلەو سەرپێیی (إرتجالی) هەندێك گۆڕانکاری ڕواڵەتی و سادە بەسەر

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ١٧/٨/٢٠٠٥.

[2] ئەبوبەکر سدیقی: ڕۆژژمێری (١٩٨٧).

پرۆژەی ناوبراودا هاتن و سەرەنجام ناوەکەشی گۆڕا بۆ بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق دا"[1]. بە سەرنجدان لەو دەقە بۆمان دەردەکەوێت ستەمی بەعس و شەپۆلی دژی ئایینی کاریگەری هەبوو لەسەر پەلەکردن لە ڕاگەیاندنی بزووتنەوە.

بزووتنەوەی ئیسلامیی لە ڕووی پێکهاتەی ناوخۆوە تا ڕادەیەك ناجۆر بوو، ئەوەش بە پلەی یەکە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی لە سەرەتاوە دامەزرێنەرانی ئەم پارتە لە یەك قوتابخانەی فکرییەوە نەهاتبوون، بنەمایەکی پەروەردەیی و ڕێکخراوەیی پێشوەختیان نەبوو، ئەوەی ئەو پێکهاتە ناجۆرەی کۆکردبوویەوە ئایدۆلۆژیای ئیسلام و پێویستی بەرەنگاری بەعس و تاوسەندنی چەوساندنەوەی گەلی کورد بوو.

سەرکردەکانی بزووتنەوە زۆربەیان زانای ئایینی بوون، پێشتر سەرقاڵی پەروەردەو زانستە ئایینیەکان بوون، تێکەڵ بە ژیانی سیاسیی نەبوون و لەو بوارەدا کەم ئەزموون بوون[2]، هەر بۆیە لەگەڵ دامەزراندنی حزبی سیاسیی و سەرکردایەتی کردنی ئەو کارە، ڕوو بە ڕووی گرفتی سیاسیی و فکری و ستراتیژی و دبلۆماسیی بوونەوە. تەنانەت هەڵبژاردنی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز بە ڕابەری گشتی بزووتنەوە بە لەبەرچاو گرتنی نەریتی ئایینی و کۆمەڵایەتیی بوو نەك پرەنسیپ و پێوەری حزبی[3].

ئەم پێکهاتە ناجۆرە وای لەو پارتە کرد، بە مەبەستی دەرباز بوون لە قەیران خێرا خێرا کۆنگرە ببەستێت، تەنانەت لای زۆرێك لە کادیرانی بزووتنەوە ئەو بۆچوونە چەسپا کە کۆنگرە تەنها هەڵبژاردنی سەرکردایەتییە[4]، چونکە گرفتەکانی بزووتنەوە لە ئەستۆی سەرکردایەتیدایەو هەڵبژاردنەوەی سەرکردایەتی ئەو گرفتە چارە دەکات.

بزووتنەوە لە نێوان سالانی (١٩٨٧ ـ ١٩٩٠) دوو کۆنگرەی بەست، کۆنگرەی یەکەمیان کە بە کۆنگرەی چوارەم[*] ناوزەد دەکرێت و لە ژێر دروشمی (سەرخستنی کارو چالاکی جیهادی) لە گوندی (برالە)ی پێنجوێن لە ڕۆژانی (٢٢ ـ ٢٤ شوال ١٤٠٨ك/ ٦ ـ ٨ حوزەیرانی ١٩٨٨ز) بەستراو تێیدا بارودۆخی ناوخۆی بزووتنەوە هەڵسەنگێنراو پەیڕەوو پرۆگرامی ناوخۆ پەسەند کراو بەیعەت درا بە شێخ عوسمان عەبدولعەزیز بۆ ڕابەری گشتی و ئەنجومەنی شوورا هەڵبژێردرا[5].

بە هەمان شێوە لە ڕۆژانی (١٣ ـ ١٦ حوزەیرانی ١٩٩٠) لە ئۆردوگای (دزڵی) لە ژێر دروشمی (وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ)، کۆنگرەی پێنجەم بەستراو تێیدا وێڕای پەسەند کردنی پەیڕەوو پرۆگرامی ناوخۆ باس لە کارو چالاکی بزووتنەوە کراو پاشان ئەنجومەنی شوورا هەڵبژێردرا[6].

هەر لەو ماوەدا بەرنامەو پەیڕەوو پرۆگرامی ناوخۆ دانراو مەکتەبەکان پێکهێنران و پەیکەری ڕێکخستن

---

[1] دەردو دەرمانی بزووتنەوەی ئیسلامی، لە بلاوکراوەکانی بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق، چاپخانەی شەهیدانی گردی ڕەمکان ١٩٩٠ز، ل٧.

[2] مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي، ل٢٥٣.

[3] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ٢٠٠٥/٨/١٧.

[4] سەرچاوەی پێشوو؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەبدولستار مەجید)، ڕانیە، ٢٠٠٤/١٢/١١.

[*] بزووتنەوەی ئیسلامیی خۆی بە درێژەپێدەری بزووتنەوەی پەیوەندی دەزانی، بزووتنەوەی پەیوەندی تا کاتی ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی (٣) کۆنگرەی بەستبوو، بۆیە ئەم کۆنگرەیە بە چوارەم دانرا.

[5] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (١٦، ١٧).

[6] هەواڵەکانی ناوخۆ، گۆڤاری دەنگی باوەڕ، ژمارە (١، ٢)، ساڵی سێیەم، ئاب ـ ئەیلول ١٩٩٠، ل ١١.

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

دەستنیشان کراو ئەرك‌و دەسەڵات‌و مافی ئۆرگانەکان دیاری کرا[1]، هەر چەندە لەو ماوەدا زۆربەی ئەو ئۆرگان‌و مەکتەبانە پێکهێنران کە لە پەیڕەوو پرۆگرامدا هاتووە، بەڵام لە ڕووی دەسەڵات‌و ئەرك‌و مافەوە بە شێوەیەکی تیۆری مایەوە.

هەر لە سەرەتای ڕاگەیاندنی بزووتنەوەوە چەند باڵێك لەناو ئەو پارتەدا دروست بوو، ئەو باڵانە لەناو خۆیاندا لە ململانێدابوون، ئەم ململانێیەش ڕێگەی خۆشکرد بۆ کەسانی بەرژەوەندخواز لەسەر حسابی ناکۆکی ناوخۆ بەرژەوەندییەکانی خۆیان بەرەو پێبدەن، هەڵبەتە هەر ململانێی ناوخۆ دەرگای لە بەردەم ئێران‌و نەیارانی بزووتنەوەدا ئاوەڵا کرد تا دەستخەنە ناو کاروباری حزبەکەوە.

شێخ عوسمان عەبدولعەزیز لە سەرەتای ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامییەوە بە ڕابەری گشتی هەڵبژێردرا، هەر چەندە ناوبراو زانایەکی لە خواترس‌و شارەزای زانستە شەرعییەکان‌و جێگەی ڕەزامەندی هەمووان بوو، بەڵام لە بواری سیاسیی‌و کاری ڕێکخراوەیدا کەم ئەزموون بوو، ئەمەش ڕێگەی خۆشکرد بۆ کەسانێك لە دەوروبەری شێخ عوسمان‌و هەندێ ئەندامی باڵای بزووتنەوە کە سوودی خراپ (سوء الاستفادة) لە پلەو پایەی ڕابەری گشتی‌و دارایی‌و پەیوەندییەکانی بزووتنەوە وەربگرن[2]، لێرەوە تەکەتول دروستبوو، یاخود باڵی دژ بە دەستێوەردان لە کاروبارەکانی بزووتنەوە دروست بوو، ڕۆژ لە دوای ڕۆژ ئەو ناکۆکییە زەقتر دەبوویەوە سەرەنجام دوو باڵ لە ناو بزووتنەوە دەرکەوت، باڵی یەکەم خۆی لە کەسانی دەوروبەری ڕابەری گشتیدا دەبینییەوە کە باڵی خاوەن بڕیاری ناو بزووتنەوە بوون، باڵی دووەم ئۆپۆزسیۆن یاخود ڕیفۆرمخواز بوون.

عەلی باپیر ڕێبەرێکی ڕیفۆرمخواز بوو، ناوبراو لە وتارو نووسینەکانیدا بۆچوونی خۆی دەربارەی کێشەو گرفتەکانی بزووتنەوەو شێوازی چارەکردنی خستۆتەڕوو، کتێبی (دەردو دەرمانی بزووتنەوەی ئیسلامیی) دیارترین بەرهەمی عەلی باپیرە کە تێیدا لە (١٨) خاڵدا کێشەو گرفتەکانی بزووتنەوە دیاری دەکات‌و دواتریش چارەسەر پێشنیاز دەکات، ناوبراو پێی وایە دەبێت ئەو پێشنیازانە بکرێنە بنەمای کارکردنی بزووتنەوەی ئیسلامیی، چونکە نەبوونی ئەو بنەمایانە قەیران‌و گرفتی بۆ بزووتنەوە دروست کردووە، کارکردن بەو بنەمایانە بزووتنەوە لە قۆناغی خڕبوونەوە (تجمع) دەباتە قۆناغی بزووتنەوەیەکی واقیعیەوە. ئەو پێشنیازانەش کە دەبێت بکرێنە بنەمای کارکردن بریتین لە:

١. پێکهێنانی کۆڕی ڕاوێژی ڕاستەقینە.
٢. پەیدابوونی مەرکەزییەتێکی شەرعی ڕاست‌و لێهاتوو.
٣. دانای بەرنامەو پەیڕەوێك لەبەر تیشکی قورئان‌و سوونەتدا.
٤. تێگەیاندن‌و پێگەیاندنی کۆمەڵێکی هەڵبژاردەی پێشڕەوو.
٥. ئازادی ڕا دەربڕینی بیروڕاو وەرگرتنی ڕەخنەو پێشنیازی بەجێ.
٦. مافی فەرمان بە چاکەو ڕێگرتن لە خراپە بە هەموو کەس بدرێت.
٧. یەك دڵی‌و یەك ڕیزی‌و یەك هەڵوێستی.
٨. تەقواو لێهاتوویی بکرێتە سەنگی مەحەکی کار پێ سپێران.
٩. پەروەردەو بارهێنانێکی هاوسەنگ.
١٠. چاوکردنەوەو فێرکردن‌و هۆشیارکردنەوەی جەماوەر.
١١. چەسپاندنی دادگەری لە هەموو بوارێکدا.

---

[1] سەرچاوەی پێشوو، ل ١١.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ١٧/٨/٢٠٠٥.

ZAGROS WEBSITE

١٢. بەتەنگ خەڵكەوە بوونو چارەسەركردنی گیروگرفتیان.
١٣. كاركردنی بەردەوامو لێبڕانو گۆڕینی واقیع.
١٤. چاودێریو لێپرسینەوەی خەڵكی بە گشتیو كاربەدەستان بە تایبەتی.
١٥. پشت بە خوا بەستنو لەسەر لاقی خۆ وەستان.
١٦. پاراستنی عیززەتو ئابڕووی ئیسلام.
١٧. نەبەزینو پشوو درێژیو كۆڵنەدان.
١٨. خەڵك چاككردنو بەرەو خوا چوون[1].

باڵی ئۆپۆزسیۆن لە ناوخۆیاندا یەكگرتوو نەبوون، دەربارەی میكانیزمی ڕیفۆرم بۆچوونی جودایان هەبوو. دەبێت ئەوەش لەبەرچاو بگرین كە خەڵكانێك هەبوون خوازیاری ئەوەبوون بە ناوی ڕیفۆرمەوە بەرژەوەندی تایبەتییان دەستكەوێت[2]. لەگەڵ ئەوەدا كە ئۆپۆزسیۆن یەكڕیزو یەكگرتوو نەبوون، هاوكات پرۆژەیەكی گشتگیرو ستراتیژیشیان نەبوو، خۆشیان كۆمەڵێك گرفتو كەمو كورتیان هەبوو، هەندێ جاریش ڕیفۆرمو بەرژەوەندی تایبەتییان تێكەڵ دەكرد[3]، تێكڕای ئەم هۆكارانە وای كرد لەو قۆناغەدا ڕیفۆرم ئامانجەكانی خۆی نەپێكێ.

لەلایەكی ترەوە ئەگەر سەرنج لە پەیڕەوو پرۆگرامی ناوخۆی بزووتنەوە ئیسلامیی بدەین، دەبینین هەر لە بنەڕەتەوە پەیڕەو پرۆگرام نەك چارەسەری دەسەڵاتی ئۆرگانەكانی نەكردووە، بەڵكو بۆتە هۆكارێكی سەرەكی دروستبوونی كێشەی ناوخۆی بزووتنەوە، بەشێكی كەمو كورتییەكە لەوەدایە كە ڕابەری گشتی هاوكات ڕابەری ڕۆحیو بەرپرسی مەكتەبی سیاسییو ئەنجومەنی شوورایە[4].

دەبوو ئەم هەموو دەسەڵاتە تێكەڵ نەكرایەو ڕابەری گشتی پیرۆزی خۆی هەبوایەو ڕێبەری ڕۆحیو دەسەڵاتی یەكلاكردنەوەی ناكۆكی نێوان شووراو مەكتەبی سیاسیی هەبوایە، نەك بەرپرسی مەكتەبی سیاسییو شوورا بێت، هاوكات دەبوو مەكتەبی سیاسیی دەسەڵاتی جێبەجێكردن بێتو شووراش بەرنامەداڕێژی حزب. ئەگەر سەرنج لە واقیعی بزووتنەوە بدەین ڕاستیو دروستی ئەو بۆچوونەی پێشوومان بۆ دەسەلمێت، لە كاتێكدا تەواوی ئەندامانی بزووتنەوە لە ڕووی ئاینییەوە متمانەیان بە لێهاتوویی شێخ عوسمان هەبوو كە ببێتە ڕابەری گشتی، بەڵام زۆرێك پێیان وابوو ناوبراو لە ڕووی سیاسییو كارگێڕییەوە كەم ئەزموونەو ناتوانێت كاروبارەكانی بزووتنەوە باش هەڵسوڕێنێ.

---

[1] بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی وردەكاری ئەم خاڵانەو میكانیزمی ڕیفۆرم لە دیدی عەلی باپیردا بڕوانە: عەلی باپیر: هەمان سەرچاوە، ل٦٢ ـ ١٢٩.

[2] چاوپێكەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ١٧/٨/٢٠٠٥.

[3] مجموعة من الباحثين: رؤى في مسار العمل الإسلامي، ل٢٥٢.

[4] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٤٩). بەپێی نووسراوی نووسینگەی ڕابەری گشتی بزووتنەوە، ژمارە (١٨٧) ڕۆژی (٢٤ موحەڕەم ١٤١٠ك/ ٢٤ ئاب ١٩٨٩ز) ڕابەری گشتی بزووتنەوە جگە لەو پۆستانەی لە پەیڕەوی ناوخۆ پێی دراوە بۆتە بەرپرسی نووسینگەی سەربازیش، بێگومان ئەمەش جگە لە بەردەوام بوون لەسەر هەڵەی تێكەڵ كردنی دەسەڵاتەكان هیچی تر نییە. بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٤٣).

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

باسی دووەم: پێگەی بزووتنەوەی ئیسلامیی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی نیشتمانیی کوردستاندا

یەکەم: بواری سیاسیی

هەر چەندە بزووتنەوەی ئیسلامیی لە سەرەتای ڕاگەیاندنییەوە گیرۆدەی کۆمەڵێك گرفتی ناوخۆیی بوو، بەڵام لە گەلێك بواردا چالاکانە هەڵدەسوڕا، لە ڕووی سیاسییەوە لە گۆڕەپانی کوردستاندا ڕۆڵ و کاریگەری هەبوو، هەوڵیدا لە دیدێکی ئیسلامییەوە کێشەی کوردو ڕێگە چارەی بخاتەڕوو.

بزووتنەوە لە بواری سیاسییدا چالاکی جۆراو جۆری دەنواند، لە (حوزەیرانی ١٩٨٧) لە شاری تاران خۆنیشاندانێکیان سازدا بۆ بەردەم باڵیۆزخانەی سعودیەو بەریتانیاو فەرەنساو ئەردەن و بارەگای خاچی سووری نێو دەوڵەتی، سەبارەت بە ستەمی بەعس نارەزاییناماەیان ئاراستەی باڵیۆزخانەکان کرد [1].

هەروەها لەساڵڕۆژی کارەساتی هەڵەبجەدا لە ئۆردوگاو شارەکانی ئێران، لە (١٩٨٩/٣/١٦) چەندین خۆنیشاندان سازدرا [2]. هەر لەو یادەدا ڕۆژی (١٩٨٩/٣/١٨) لە ژێر دروشمی (أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ)، بزووتنەوەی ئیسلامیی، کۆنگرەیەکی لە شاری سنە ڕێکخست، نوێنەرانی پارتە کوردستانییەکان و ڕێکخراوە ئیسلامییەکان و کۆماری ئیسلامیی ئێران بەشداریان تێداکرد، لەو کۆنگرەدا چەند وتار دەربارەی کارەساتەکە خوێندرایەوە، لە کۆتاییشدا بەلاغێك ڕاگەیەنرا [3].

بوارێکی دیکەی چالاکی بزووتنەوە، بەشداریکردن بوو لە کۆڕو کۆبوونەو کۆنگرە جیهانییەکاندا، لەو کۆنگرانەدا نوێنەرانی بزووتنەوە وتاریان پێشکەش کردوەو دیدارو کۆبوونەوەیان لەگەڵ بەشداربووانی کۆنگرە ئەنجام داوەو هەوڵیانداوە چەوساوەیی گەلی کوردو کێشەی کورد بە جیهانی ئیسلامیی بناسێنن و پێویستی پشتگیریکردنی دۆزە ڕەواکەی بەدیاربخەن. لە ڕۆژانی (١٢ ـ ١٧ ڕەبیعی یەکەمی ١٤٠٨ك/ ٣ ـ ٨ تشرینی دووەمی ١٩٨٧) لە تاران (کۆنفراسی جیهانی یەکێتیی ئیسلامیی) بەسترا، چەند کەسایەتیی و پارتی ئیسلامیی بەشداریان تێدا کرد، شێخ عوسمان عەبدولعەزیز بە سەرۆکایەتی وەفدی بزووتنەوە بەشداری کرد، ناوبراو وتارێکی خوێندەوە، لە پەراوێزی کۆنگرەکەشدا وەفدی بزووتنەوە چەندین دیداری ئەنجامدا [4].

هەروەها وەفدی بزووتنەوە بە سەرۆکایەتی شێخ عوسمان، بە شداریکرد لە (کۆنفراسی جیهانی ئاسایشی حەج) کە لە (١ ـ ٥ ڕەبیعی دووەمی ١٤٠٨ك/ ٢٢ ـ ٢٦ تشرینی دووەمی ١٩٨٧) لە تاران بەسترا، شێخ عوسمان وتاری پێشکەش کردو لە پەراوێزی کۆنگرەکەشدا وەفدی بزووتنەوە چەندین دیداری ئەنجامدا [5]. هەر لەو ماوەدا شێخ موحەممەد بەرزنجی بەشداری لە (کۆنگرەی زانایانی موجاهیدی عێراق)ی لە شاری (قوم) کرد، ناوبراو وتارێکی خوێندەوە [6].

هەروەها لە ڕۆژانی (٣ ـ ١٩٨٩/١٠/٤) وەفدێکی بزووتنەوەی ئیسلامیی کە پێکهاتبوو لە (شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، مەلا عەلی عەبدولعەزیز، مەلا مەحمود ئازادی) بەشداریان کرد لە (کۆنگرەی جیهانیی ئەفغانستان) لە تاران، لەو کۆنگرەدا چەند کەسایەتیی ئیسلامیی و نوێنەری پارت و ڕێکخراوە ئیسلامییەکان بەشداری تێدا کرد،

---

[1] هەواڵەکان، گۆڤاری دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، کانونی دووەمی ١٩٨٨، ل ٤٨ ـ ٤٩.

[2] هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٨)، نیسان ـ مایس ١٩٨٩، ل ٢٦.

[3] لەیادی یەکەمین ساڵی کارەساتی هەڵەبجەدا، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٨)، ل ١٤ ـ ١٦.

[4] هەواڵەکان، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، ل ٥٠.

[5] سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٠ ـ ٥١.

[6] سەرچاوەی پێشوو، ل ٥١ ـ ٥٣.

ویڕای خوێندنەوەی وتارێك لەلایەن مەلا عەلی عەبدولعەزیزەوە، لە پەراوێزی کۆنگرەکەدا، وەفدی بزووتنەوە چەندین دیدارو گفتوگۆی لەگەڵ نوێنەری پارت و دەزگاکانی ڕاگەیاندن ئەنجامدا [1].

هەروەها لە (٤ کانونی یەکەمی ١٩٩٠) لە تاران (کۆنگرەی ئیسلامیی فەلەستین) بەڕێوەچوو، شێخ عوسمان عەبدولعەزیزو شێخ موحەممەد بەرزنجی بە نوێنەرایەتی بزووتنەوە بەشداریان تێدا کرد، لە پەراوێزی کۆنگرەکەدا دیدارو چاوپێکەوتنیان لەگەڵ چەندین کەسایەتیی و ڕێکخراوی ئیسلامیی ئەنجامدا، لەو دیدارانەدا باس لە کێشەی کوردو پێویستی هاوکاریکردنی موسڵمانانی کوردستان کرا [2]. هەروەها وەفدی بزووتنەوە بەشداری کرد لە (کۆنگرەی خوێندکارانی ئیسلامیی جیهانی پشتگیری لە کوەیت) کە لە (٢٥ ـ ٢٨ تشرینی دووەمی ١٩٩٠) لە (شارقە) بەسترا، لە کۆتاییدا کۆنگرە پەیامێکی ئاراستەی گەلی کورد کرد [3].

بزووتنەوەی ئیسلامیی هەر لە سەرەتای ڕاگەیاندنییەوە، لە ژمارەیەك وڵاتی ناوچەکەو ئەورووپا نووسینگەی پەیوەندییەکانی کردەوەو پەیوەندی دامەزراند، ئەمەش لە ڕووی سیاسییەوە بۆ ناساندنی کێشەی کوردو بزووتنەوەی ئیسلامیی سوودی لێدەبینی، تا پەیوەندی بە جیهانی دەرەوەو ڕێکخراوە نێو دەوڵەتییەکانەوە بکات [4].

سەرکردایەتی بزووتنەوە لە ڕێگەی نووسینگەی پەیوەندییەکانەوە، چەندین نامەو نووسراوی جۆراو جۆری ئاراستەی وڵاتانی جیهان و ڕێکخراوە نێو دەوڵەتییەکان کرد، ڕۆژی (٢٧ زیلقعدەی ١٤٠٧ك/ ٢٣ تەمموزی ١٩٨٧ز) ڕابەری گشتی بزووتنەوە چەندین نامەی ئاراستەی وڵاتە ئیسلامییەکان و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤو کەسایەتییە ئیسلامییەکان کرد، شێخ عوسمان لەو نامانەدا باسی لە دڕندەیی ڕژێمی بەعس و ستەمی ئەو ڕژێمەی دەرحەق بە خەڵکی عێراق و کورد کرد، هەروەها داوای لێکردن چیتر هاوکاری و کۆمەکی حکومەتی عێراق نەکەن [5].

بە بۆنەی کارەساتی کیمیایی بارانی گوندو شارۆچکەکانی کوردستان لە (١٩٨٨/٣/٢٣) ڕابەری گشتی بزووتنەوە نامەیەکی ئاراستەی چەند ڕێکخراوێکی نێو دەوڵەتی کرد، ناوبراو لەو نامانەدا ڕایدەگەیەنێت کە بێدەنگی ڕێکخراوە نێو دەوڵەتییەکان ڕێگە خۆشکەر بووە بۆ تاوانەکانی ڕژێمی بەعس، لەو ڕووەوە نووسیویەتی:"بۆ جاری دووەم ئاگادارتان دەکەینەوە لە بێدەنگی و چاوداخستنتان بەرامبەر ئەو هەموو تاوانە دڕندانەی ڕژێمی بەعسی عێراقی کە ڕەشترین لاپەڕەی مێژووی بۆ خۆی نووسیوەو ئەو هەموو کوشتارو قەڵاچۆکردنەی گەلی عێراقی هەژارو گەلی کوردی چەوساوە بە تایبەتی شێوە کارەسات و بنبڕ کردنێکی نەوەی مرۆڤە" [6]. هەر لەو نامەدا شێخ عوسمان ئامادەیی خۆی دەردەبڕێت بۆ هاوکاریی و ڕێنمایی نوێنەری ڕێکخراوەکان تا ئاکامی ئەو کارەساتە گەورە ببینن، لە کۆتایشدا ئەوەیان یاد دەخاتەوە کە ڕاستی ڕێکخراوەکە لە کردەوەدا دەردەکەوێت نەك ناونیشانی بێ ناوەڕۆك [7].

بە هەمان شێوەی پێشوو لە (٢٥ تەمموزی ١٩٨٨) شێخ عوسمان نامەیەکی دیکە دەنێرێت بۆ سکرتێری گشتی

---

1 هەواڵو چالاکیەکان، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١٠، ١١)، تەمموز ـ تشرینی یەکەمی ١٩٨٩، ل ٢٥.

2 هەواڵو چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٥، ٦)، سالّی سێیەم، کانونی (١ ـ ٢) ١٩٩٠ ـ ١٩٩١، ل ١٢.

3 بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢٢).

4 محمد نوري بازياني: هەمان سەرچاوە، ل٦٦.

5 هەواڵەکان، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، ل ٤٩.

6 بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (١٨).

7 سەرچاوەی پێشوو.

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

نەتەوە یەکگرتووەکان، ناوبراو لەو نامەدا جارێکی دیکە ئاماژە بە ستەمی بەعس دەکاتو داوا لە نەتەوە یەکگرتووەکان دەکات بە ئەرکی ڕاستەقینەی خۆی هەستێت کە گرنگیدانە بە کێشەی کوردو ڕزگارکردنیەتی لەو کۆمەڵکوژییەی ماوەی (٢٠) ساڵە حکومەتی عێراق پەیرەوی لێدەکات [١]. جارێکی دیکەش لە (بەهاری ١٩٨٩) شێخ عوسمان نامەی ناردووە بۆ سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکانو داوای لێکردووە نوێنەری خۆی بنێرێتە کوردستان تا ڕاستییەکانی بۆ دەرکەوێتو چەوساوەیی گەلی کورد ببینێ [٢].

هەر لە سەر ئاستی نێو دەوڵەتی لە (١٩٨٩/١٠/٢) بزووتنەوەی ئیسلامیی یادخەرەوەیەکی دەربارەی تاوانو وێرانکارییەکانی حزبی بەعس لە کوردستان دایە ئەنجومەنەکانی پەرلەمانی (١٧) دەوڵەتی ئەورووپیو ئەمریکیو ئاسیاییو عەرەبی [٣].

لەو چالاکییە جۆراو جۆرانەدا بزووتنەوەی ئیسلامیی توانیبووی خۆی وەکو نوێنەری کورد بناسێنێو مەزڵومیەتو ڕەوایەتی کێشەی کوردو ستەمی بەعس دەربخات، هەر بۆیە لە کارەساتو بۆنە جۆراو جۆرەکاندا نامەو نووسراو ئاراستەی ڕابەری گشتیو سەرکردایەتی بزووتنەوە کراوە، لە نامەی (فەزل ڕەحمان خەلیل) ئەمیری بزووتنەوەی موجاهیدین بۆ شێخ عوسمان بە بۆنەی کارەساتی هەڵەبجەوە کە سەرەخۆشی لێدەکات [٤]، هەروەها نامەی (حیکمەت یار) ئەمیری حزبی ئیسلامیی ئەفغانستان بۆ شێخ عوسمان بە بۆنەی کارەساتی هەڵەبجەوە [٥]، ئەو ڕاستییە دەردەکەوێت.

دووەم: بواری سەربازی

بەر لە ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی، بزووتنەوەی پەیوەندی باڵێکی سەربازی هەبوو بەناوی لەشکری قورئان، لەگەڵ ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامیی، لەشکری قورئان بەهێزکراو گرنگی زیاتری پێدراو چەند هێزێکی بۆ زیادکرا [٦].

هەر لە سەرەتای ڕاگەیاندنی بزووتنەوەدا، چەند بەیاننامەیەکیان دەرکرد، لەو بەیاننامانەدا، بزووتنەوەی ئیسلامیی داوای لە هێزە سەربازییەکانی عێراق کردوە کە بەگژ ئەو ڕژێمەدا بچنەوەو بێنە ڕیزی بزووتنەوەی ئیسلامییەوە، لەو ڕووەوە بزووتنەوە لە پەیامێکدا ڕۆژی (١٩٨٧/١٢/٣) داوا لە چەکدارانی ڕژێمی بەعس دەکات، پەشیمان ببنەوەو دەستبەرداری ئەو کارە بن، لەجیاتی ئەوە چەکی جیهاد هەڵگرنو کاربکەن بۆ سەرخستنی ستەملێکراوان [٧]. هەر لەو بەیاننامەدا، بزووتنەوە دوا لە سەرجەم چینو توێژەکان دەکات بۆ کۆتاپهێنان بە ستەمی بەعس پشتیوانیو کۆمەکی پێشمەرگە بکەن [٨]. لە بەیاننامەیەکی تردا لە (٤ ڕەجەب ١٤١١ك/ ١٩ کانونی دووەمی ١٩٩١ز) داوا دەکات هێزە سەربازییەکان ئەرکی خۆیان بەجێ بێننو هەستن بە ڕووخاندنی سەددامو داروودەستەکەی بەو ئومێدەی عێراق لە نەهامەتی بپارێزن [٩].

---

[1] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (١٩).

[2] نامەیەك بۆ سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٨)، ل٢٢.

[3] هەواڵو چالاکیەکان، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١٠، ١١)، ل ٣١.

[4] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢٠).

[5] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢١).

[6] باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی سێیەم، ل١٥.

[7] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢٣).

[8] سەرچاوەی پێشوو.

[9] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢٤).

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

ئەگەری ئەوە هەیە دەربارەی کوشتنی ئەو جاش و سەربازو بەرگری میللی (جیش الشعبي)یانەی کەوا ڕژێمی بەعس هەندێکیانی بە زۆرلێکردن چەکدار کردووەو ناردونی بۆ بەرەکانی شەڕ، پرسیاری زۆر ئاڕاستەی سەرکردایەتی بزووتنەوە کرابێت، هەر بۆیە بزووتنەوە فتوایەکی بڵاوکردۆتەوەو تێیدا کوشتنی ئەوانە بە ئەرکێکی پیرۆز ناوزەد دەکات و لە برگەیەکی فتواکەدا هاتووە:"کوشتاری داروودەستەو هێزە جۆر بە جۆرەکانی ڕژێمی بەعسی تێکدەری تالانکەر، بە سەدان بەڵگەی ئایەت و حەدیس و فتوای زانایان پیرۆزترین کارو گەورەترین ئەرکی سەرشانی هەموو موسڵمانێکە"[1] . هەروەها لە برگەیەکی تردا هاتووە:" کوشتاری هێزەکانی بەعس بە ئەمن و جاش و سەربازو جەیشی شەعبیەوە ئەرکی سەرشانی هەموو موسڵمانێکی ڕاستەقینەیەو بەشداری تیانەکردنی تاوانێکی گەورەیە بەرامبەر خواو ئیسلام و موسڵمانان"[2] .

هەر لەو ماوەشدا کە حکومەتی عێراق چەند جارێك لێبووردنی گشتی دەرکردووە، بزووتنەوەی ئیسلامیی، لەو بارەوە لە چەند بەیاننامەیەکدا هەڵوێستی خۆی دەربڕیوەو داوا لە جەماوەر دەکات بەدەم ئەو بانگەوازەی ڕژێمی بەعسەوە نەچن[3] . لە بەیاننامەکەدا هاتووە :"بزوتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق بە جیهادی چەکدارانە داوا لە هەمووان دەکات بۆ یەکێتی و پتەوکردنی باوەڕو ڕیزەکان و هەرکەس توانای کاروانی سەختی جیهادی هەیە لووتکەی کێوەکانی کوردستان چاوەڕوانی دەکات جا سەرکەوتن و ئاسوودەیی دونیایی یان شەهیدی و ئاسوودەیی یەکجاری کە هەردووکیان سەرکەوتنن"[4] .

هەروەها لە برگەیەکی ئەو بەیاننامەدا کە لە ژێر ناونیشانی (کێ شایانە عەفوو بکرێ؟!) بڵاوکراوەتەوە هاتووە:" یەکیەتی ڕیزەکانتان بپارێزن و با هەموو ئەندامێکی لەشتان و گیان و دڵ و دەرونتان و وێردی سەر زوبانتان تۆڵەسەندنەوە بێت و هەرگیز تاوانەکانی بەعسی خوێن خۆرتان لە بیر نەچێت"[5] .

لە تێکڕای بەڵگەنامەکاندا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت، بزووتنەوە هەوڵیداوە لە ڕەهەندی ئایینی و سیاسیی و مرۆییەوە، ستەمکاری بەعس دەرخات و پێویستی بەرەنگاربوونەوەی بسەلمێنێت، دەرکردنی فتوای پیرۆزی کوشتاری کاربەدەستانی بەعس و داروودەستەکەی، چەند بەیاننامە دەربارەی لێبووردنی حکومەتی عێراق، کە لەو بەیاننامانەدا بزووتنەوە داوا دەکات لە جیاتی گەڕانەوە ژێر دەستی بەعس، لە تۆڵە سەندنەوەو خەبات بەردەوام بن، بە گشتی دەچنە ئەو چوارچێوەوە.

بزووتنەوەی ئیسلامیی، لە سەرەتای ڕاگەیاندنییەوە لە هەوڵی ئەوەدا بوو پەرە بە چالاکی سەربازی بدات، لەو بارەوە بەڕێوەبەرێتی ئەمنی پارێزگای هەولێر بە نووسراوی ژمارە (ش. س ٣١٢/٥) لە (١٩٨٨/١/٧) چەند زانیارییەك لەسەر بزووتنەوە دەنێرێت بۆ بەڕێوەبەرێتی ئەمنی ناوچەی ئۆتۆنۆمی، لەو نووسراوەدا هاتووە: بزووتنەوەی ئیسلامیی مەکتەبی سەربازی هەیەو خاوەن چوار هێزەو لە کۆبوونەوەیەکی بەرفراواندا هەوڵیانداوە بەرنامەڕێژی بکەن بۆ چالاکی نواندن[6] .

هێزەکانی بزووتنەوەی ئیسلامیی لە چالاکی نواندن بەرامبەر ڕژێمی بەعس شێوازی جۆراوجۆریان دەگرتەبەر،

---

[1] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢٥).

[2] سەرچاوەی پێشوو.

[3] بڕوانە بەڵگەنامەکانی ژمارە (٢٦، ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٤٢).

[4] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢٦).

[5] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢٨).

[6] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٣٠).

PDF 4 KURD

یەکێك لەو شێوازانە نانەوەی بۆسەو دانانی کەمین و بۆمب بوو لەسەر ڕێگەی هێزە سەربازییەکانی حکومەتی عێراق، لە چەند نووسراوی بەڕێوەبەرێتی ئەمنی پارێزگای هەولێر باس لە کارو چالاکی مەفرەزەکانی بزووتنەوە کراوە کە لە سەر ڕێگە گشتییەکان بۆسەیان ناوەتەوەو بڵاوکراوەیان بەسەر هاوڵاتیاندا دابەشکردووەو ئاگاداریان کردونەتەوە کە هاوکاری دەسەڵات نەکەن [1]، لێرەدا هەنێك لەو چالاکیانەی بزووتنەوە دەخەینەڕوو:

ئێوارەی (١٩٨٧/١٢/١٦) پێشمەرگەکانی لقی (١)ی هێزی سەلاحەددین لە (بابەناوز) کەمینێکیان دانا، هاوکات سەربازانی ڕژێم ویستیان لەو ناوچەدا کەمین دانێن، پێشمەرگەکان دەستپێشخەریان کردو هێرشیان کردە سەر سەربازەکان و ژمارەیەکیان لێ کوژراو بریندار بوو [2]. هەروەها مەفرەزەی شەهیدان سەر بە هێزی سەلاحەددین، شەوی (١٩٨٨/١/٧) چەند مینێکیان لەسەر ڕێگەی خورماڵ ـ ئەحمەداوا دانا، لە هەمان شەودا مینەکان تەقینەوەو بووە هۆی سووتانی زیلێکی سەربازی و کوژرانی (٣) سەربازو بریندار بوونی (٢) سەربازی تر [3].

ڕۆژی (١٩٨٩/٦/٧) مەفرەزەیەکی هێزی سەلاحەددین، لەسەر ڕێگای خورماڵ ـ شیرەمەڕ مینێکیان دانا، مینەکە تەقیەوەو بووە هۆی تێکشکانی ئیڤایەك و کوژرانی (٨) سەرباز [4]. هەروەها ڕۆژی (١٩٨٩/٦/١٦) مەفرەزەیەکی هێزی سەلاحەددین مینێکیان لەسەر ڕێگەی خورماڵ ـ ئەحمەداوا دانا، مینەکە بە لاندکرۆزەرێکی سەربازیدا تەقیەوە کە چەند لێپرسراوێکی بەعسی تێدابوو هەموویان کوژران [5]. هەروەها شەوی (١١ موحەڕەم ١٤١٠ك/ ١٢ ئاب ١٩٨٩) مەفرەزەیەکی هێزی سەلاحەددین مینێکیان لەسەر ڕێگەی خورماڵ ـ شیرەمەڕ دانا، مینەکە بە ئیڤایەکی سەربازیدا تەقیەوەو ئیڤاکە سووتاو سەرجەم سەرنشینەکانی کوژران [6].

مەفرەزەیەکی هێزی سەلاحەددین لە (١٨ ئەیلولی ١٩٨٩) مینێکیان لەسەر ڕێگەی شیرەمەڕ ـ یالانپێ دانا، مینەکە بە ئیڤایەکدا تەقیەوەو بووە هۆی کوژرانی (١١) سەربازو بریندار بوونی (٣) سەربازی تر [7]. هەروەها مەفرەزەیەکی هێزی سەلاحەددین شەوی (١٩٨٩/١٠/١٧) مینێکیان لەسەر ڕێگەی ئەحمەداوا دانا، مینەکە تەقیەوەو وێڕای سووتانی ئیڤایەك (١٩) سەرباز کوژران کە سەرنشینی ئیڤاکە بوون [8].

لە مانگی (مارسی ١٩٨٨) پێشمەرگەکانی هێزی شافعی بۆسەیەکیان لەسە ڕێگەی هەولێر ـ کۆیە نایەوە، سەرەنجام (١٠) جاش کوژران و (٥)ی تریش بەدیل گیران بەم ناوانە (قاسم کلو قاسم، کشتار عەلی جلو، نەوزاد تاهیر عومەر، ئەحمەد جەوهەر، تەها عەبدوڵلا) [9].

مەفرەزەیەکی هێزی شافعی لە (٢٢ کانونی دووەمی ١٩٨٨) لەسەر ڕێگای هەولێر ـ کۆیە بۆسەیەکی نایەوە، لە ئەنجامدا (٣) جاش بە دیل گیران لەگەڵ ئۆتۆمبیلێکی پیکاب. چەند ڕۆژێك دواتر لەسەر ڕێگەی کۆیە بۆسەیەکی دیکەیان نایەوە، سەرەنجام (٣) جاش بە دیل گیران لەگەڵ ئۆتۆمبیلێکی برازیلی. هەروەها لە (مارسی ١٩٨٨) لە

ZAGROS WEBSITE

---

[1] بڕوانە بەڵگەنامەکانی ژمارە (٣١، ٣٢).

[2] چالاکیەکانی پێشمەرگە، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، ل٥٥.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل٥٦.

[4] هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٩)، حوزەیران ـ تەمموز ١٩٨٩، ل٣٤.

[5] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٨.

[6] چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١٠، ١١)، ل٣٨.

[7] سەرچاوەی پێشوو، ل٤٢؛ أخبار النفير، مجلة النفير، العدد (٥)، شباط ١٩٩٠، ل٤٢.

[8] چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١٠، ١١)، ل٣٨.

[9] هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٢، ٣)، تەمموز ـ ئاب ١٩٨٨، ل٣٨.

گوندی (گۆمەتاڵ) کەمینێکیان دانا و سەرەنجام (٢) جاش کوژران و چەندانی دیکە بریندار بوون [١].

ڕۆژی (١٩٨٩/٥/١٢) مەفرەزەیەکی تیپی (١)ی هێزی خالیدی کوڕی وەلید لە نزیك چوارتا بۆسەیەکیان نایەوە، لە ئەنجامدا (٣) سەرباز بە دیل گیران بەناوی (یوسف حەمید ئەحمەد، موحەممەد عەبدوللەتیف ئەحمەد، مونعیم زەعلان عامر)، هەرسێکیان سەر بە فەیلەقی (١) وەحدەی (٢٠٧١) فەوجی (١) سریەی (٢) فەسیلی (٤) بوون، ئەمە سەرەڕای دەستکەوتنی (١) ئار بی جی، (١) کلاشینکۆف، ژمارەیەکی زۆر فیشەك و گوللە ئار بی جی [٢]. هەروەها مەفرەزەیەکی هێزی خالید ڕۆژی (١٩٨٩/٥/٢١) لە ناوچەی پێنجوێن بۆسەیەکیان دانا و (٢) سەربازیان بە دیل گرت بەناوی (عەلی عەواد سلێمان، عزەدین عەبدولواحید عەلی) [٣].

ڕۆژی (٢٧ ئاب ١٩٨٨) پێشمەرگەکانی هەر سێ هێزی (حەمزە و سەرکەوتن و خالید) لە (قرناقە) بۆسەیەکیان نایەوە، ئۆتۆمبیلێکی سەربازی ڕژێم کەوتە بۆسەکەوە و سووتا و سەرنشینەکانی کوژران. هەروەها (٧) جاش کەوتنە بۆسەکەوە و کوژران. هەر لەو ڕۆژانەدا پێشمەرگەکانی هێزی حەمزە بۆسەیەکیان نایەوە و ئۆتۆمبیلێکی سەربازی ڕژێمیان سووتاند و سەرنشینەکانی کوژران [٤].

شێوازێکی تری چالاکی پێشمەرگەکانی بزووتنەوە، هەڵکوتانە سەر مۆڵگە و بارەگاکانی حکومەتی بەعس بوو، بۆ ئەم شێوازی چالاکییەش چەند نموونەیەك دێنینەوە:

ڕۆژی (١٩٨٧/١١/٢) مەفرەزەیەکی هێزی شافعی هێرشیان بردە سەر سەنگەرەکانی جاش لە ناوچەی (بەستۆرە) و تێکڕای جاشەکانی بارەگاکە کوژران و دەستکەوتی پێشمەرگەکانیش (٥) کلاشینکۆف و (١) ئار بی جی بوو [٥].

پێشمەرگەکانی پەلی (١، ٢) لقی (٣)ی هێزی سەلاحەددین ڕۆژانی (٢٢ ـ ١٩٨٧/١١/٢٥) چەند جارێك هێرشیان کردە سەر مۆڵگەکانی حکومەتی عێراق لە (سەرگەت) و تەواوی ڕەبییەکان تێکدران، ئەوەی زانراوە زیانی حکومەت کوژرانی (٣) سەرباز و بریندار بوونی چەند سەربازی تر بوو [٦].

هەروەها ئێوارەی (١٩٨٧/١١/٢٧) جارێکی تر پێشمەرگەکانی هێزی سەلاحەددین هەڵیانکوتایە سەر ڕەبییەکانی (سەرگەت) و جگە لە تێکدانی ڕەبییەکان (٣) سەرباز کوژرا [٧].

ڕۆژی (١٩٨٩/٦/٢٣) مەفرەزەیەکی هێزی سەلاحەددین هێرشیان کردە سەر بارەگایەکی حکومەتی بەعس لە ئەحمەداوا، وێڕای زیانی ماددی چەند سەرباز کوژراو بریندار بوون [٨]. هەروەها مەفرەزەیەکی هێزی سەلاحەددین ڕۆژی (١٩٨٩/٨/١٣) هەڵیانکوتایە سەر بارەگایەکی حکومەت لە (خورماڵ)، پێشمەرگەکان دەستیان گرت بەسەر بارەگاکەدا و (٢) سەربازیان بە دیل گرت و دەستکەوتە ماددییەکانیش بریتیی بوون لە: (١) هاوەنی (٨٢) ملم، (٤) کلاشینکۆف [٩].

---

[1] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٩.

[2] هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٩)، ل٣٨.

[3] أخبار النفير، النفير، العدد (٤)، ذو الحجة ١٤٠٩/ تموز ١٩٨٩، ل٢١.

[4] ئەرشیفی بیرەوەرییەکانی ڕۆژانی بەرگری، ئا: ئاوات کوێستانی، کۆمەڵ، ژمارە (٦)، ٢٠٠١/٨/١٦.

[5] چالاکییەکانی پێشمەرگە، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، ل٥٤.

[6] سەرچاوەی پێشوو، ل٥٥.

[7] سەرچاوەی پێشوو، ل٥٥.

[8] هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٩)، ل٣٨.

[9] أخبار النفير، النفير، العدد (٥)، ل٤١.

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

شەوی (١٩٨٩/١٠/٧) مەفرەزەیەکی هاوبەشی هێزی سەلاحەددینو خالید هەڵیانکوتایە سەر مۆڵگەیەکی حکومەتی بەعس لە (بانی بنۆك)، وێڕای سووتانی بنکەکە (٥) سەرباز کوژراو (٢) سەربازی تر بریندار بوون[١].

مەفرەزەیەکی هێزی شەهیدان شەوی (١٩٨٨/١/٩) چوونە سەر مۆڵگەی جاشەکانی فەوجی (١١٦) لە (زەمەقی)و بۆ ماوەی چەند کاتژنێرێك بە چەند جۆرە چەکێك لێیاندانو زیانیان پێگەیاندن[٢].

دەستەیەك پێشمەرگەی هێزی سەرکەوتن بۆ کاروباری بزووتنەوە چوونە ناو شاری هەڵەبجە، شەوی (١٩٨٧/١١/١٨) لە کاتی گەڕانەوەیاندا پەلاماری مۆڵگەی سیخوڕی حزبی بەعسیان لە هەڵەبجە دا، زیانی ماڵیو گیانیان بە هێزەکانی بەعس گەیاند[٣].

رۆژی (١٩٨٩/٥/١٣) پێشمەرگەکانی تیپی (١)ی هێزی خالید چوونە ناوچەی شارباژێڕ بە مەبەستی گورزوەشاندن لە حکومەت، دوای چەند شەڕێك ئەم دەستکەوتانەیان هەبوو: (٥٠٠) گوللە ئار بی جی، (١٨٠) گولله هاوەنی (٦٠) ملم، (٤٠٠٠) فیشەکی کلاشینکۆفو بی کەی سی، (٤٠) ڕومانەی دەستی[٤].

شێوازێکی تری چالاکی سەربازی بەرپەرچدانەوەی هێرشی هێزەکانی حکومەت بوو کە دەیکردە سەر ناوچە ئازادکراوەکانو هێزەکانی بزووتنەوە، لێرەدا چەند نموونەیەك بۆ ئەو شێوازەش دێنینەوە:

ڕۆژی (١٩٨٧/١٠/١) حکومەتی بەعس هێرشێکی گەورەی بە پاڵپشتی (٢٣) فەوجی جاشو (٨) فڕۆکە کردە سەر بنکەکانی پێشمەرگە لە ناوچەی (زیارەتو بنەباویٚو گردەچاڵ)، پێشمەرگەکانی بزووتنەوە بەرپەرچیان دانەوەو هێرشەکەیان تێکشکاند، لەو شەڕەدا ژمارەیەکی زۆر سەربازو جاش کوژرانو (٣) پێشمەرگەش بریندار بوون[٥].

ڕۆژی (١٩٨٧/١١/١٠) حکومەتی بەعس هێرشێکی بەرفراوانی کردە سەر ناوچە ئازادکراوەکانی قەرەداغ، پێشمەرگەکانی هێزی کەرکووکی بزووتنەوە بە هاوکاری پێشمەرگەکانی یەکێتییو سۆسیالیست، دوای (٩) کاتژمێر شەڕ هێرشەکەیان تێکشکاندو پاشەکشەیان بە هێزی حکومەت کرد، لەو شەڕەدا بەعس چەند کوژراوی لە گۆڕەپانی شەڕدا جێهێشت[٦].

ڕۆژی (٢٦ مایس ١٩٨٨) حکومەت هێرشێکی گەورەی کردە سەر بارەگاکانی بزووتنەوە لە (قەڵاتووکان)، پیشمەرگەکانی بزووتنەوە بەرەنگاریان بوونەوەو سەرەنجام هێرشەکەی حکومەت شکاو زیانی مادییو مرۆیی زۆریان لێکەوت، ئەوەی زانراوە لەو شەڕەدا ڕائیدێكو ئامر سریەیەکی جاشو (١٧) سەرباز کوژرانو چەندینی بریش بریندار بوون، دەستکەوتەکانی پیشمەرگە بریتی بوون لە: (١) هاوەن، (١) ئار بی جی، (١) بی کەی سی، چەند کلاشینکۆفو هەزاران فیشەك[٧].

هەروەها لە (٢١ حوزەیرانی ١٩٨٨)، حکومەتی بەعس، دوای (٣) ڕۆژ بۆردومانی بەردەوام، هێرشێکی بەرفراوانی کردە سەر (قەڵاتووکان)، پێشمەرگەکانی بزووتنەوە بەرپەرچیان دانەوەو هێزەکەی حکومەت شکا،

---

[1] چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١٠، ١١)، ل٣٩.

[2] چالاکیەکانی پێشمەرگە، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، ل٥٦.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل٥٦.

[4] هەواڵو چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٨)، ل٢٧.

[5] چالاکیەکانی پێشمەرگە، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، ل٥٤.

[6] سەرچاوەی پێشوو، ل٥٦ ـ ٥٧.

[7] هەواڵو چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٢، ٣)، ل٣٧.

PDF 4 KURD

پێشمەرگەکانی بزووتنەوە چوار شەهیدیان هەبوو کە بریتی بوون لە: عەبدوڕڕەحمان لۆتەری*، ئەحمەد سەکتانی**، عومەر بۆسکێنی***، تاهیر مەمەنداوایی****[1].

ڕۆژی (١٩٨٨/٨/٢٠) حکومەتی بەعس هێرشێکی بەرفراوانی کردە سەر ناوچەکانی (سوورە دێ و کونە کۆترو قڕناقەو پشت ئاشان) پێشمەرگەکانی هێزی (حەمزە، ئازادی، حەسەن بەننا، فاروق، خالید) بەرەنگاری هێرشەکە بوونەوەو شکاندیان[2].

مەفرەزەیەکی هێزی حەسەن بەننا بەرەو سلێمانی بەڕێکەوتن، لە (١٩٩٠/٦/١٣) لە ناوچەی (دۆڵەڕووت) لەگەڵ هێزێکی گەورەی حکومەت بەرەنگار بوون، دوای (٣) کاتژمێر شەڕ کە بووە هۆی کوژرانی (١٦) سەربازو ئەفسەرێك و (٢) جاش هێزی حکومەت شکا، دواتر فڕۆکە پێشمەرگەکانی بۆردومان کردو تێزابی ڕشت بە سەریانداو (٥) پێشمەرگە شەهید بوون[3].

دەبێت سەرنج لەوەش بدەین کە هەندێ جار مەفرەزەکانی بزووتنەوە چونەتە ناو شارو شارۆچکەکان و چالاکی جۆراو جۆریان ئەنجامداوە، لەوانە کوشتنی پیاوانی ڕژێم[4]، ئەمە سەرەڕای بڵاوکردنەوەی پۆستەرو بەیان و نامیلکە[5]. هەموو ئەوەش کە باسکرا نموونەیەك بوو لە چالاکی بزووتنەوە لەو قۆناغەدا.

سێیەم: بواری ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن

هەر لە سەرەتای ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامییەوە، بە مەبەستی چالاکی نواندن لە بواری ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندندا، بیر لە دامەزراندنی چاپخانە کرایەوە، بەرهەمی ئەو هەوڵانە دامەزراندنی چاپخانەی (شەهیدان، بێتوشی، کۆچەران) بوو. لە (تشرینی دووەمی ١٩٨٧) چاپخانەی (شەهید حەسن بەننا) لە (قەڵاتووکان)ی بناری قەندیل لە لایەن هێزی حەمزە دامەزرێنرا. چاپخانەکە زۆر سادەبوو، پێکهاتبوو لە ڕۆنیۆیەك، ئامێرێکی چاپی

---

* عەبدوڕڕەحمان لۆتەری: عەبدوڕڕەحمان مەحمود ساڵی (١٩٦٥) لە گوندی (لۆتەر)ی سەر بە شاری ڕانیە، لە دایك بووە، خانەی مامۆستایانی تەواو کردووە، لە (تەممووزی ١٩٨٧) بۆتە پێشمەرگەی بزووتنەوەی ئیسلامیی، ڕۆژی (١٩٨٨/٧/٢٢) لە قەڵاتووکان شەهید بوو. بڕوانە: لەگەڵ شەهیداندا، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٧)، کانونی دووەمی ١٩٨٩، ل٤٢.

** ئەحمەد سەکتانی: ئەحمەد حەمەئەمین عەبدوڵڵا ساڵی (١٩٦٤) لە گوندی (سەکتان)ی سەر بە شەقڵاوە لە دایك بووە، پەیمانگای پزیشکی تەواوکردووە، لە (تەممووزی ١٩٨٧) بۆتە پێشمەرگەی بزووتنەوەی ئیسلامیی، ڕۆژی (١٩٨٨/٧/٢٢) لە گردی ڕەمکان لە قەڵاتووکان شەهید بوو. بڕوانە: سەرچاوەی پێشوو، ل٤٢ ـ ٤٣.

*** عومەر بۆسکێنی: عومەر ئەحمەد خدر ساڵی (١٩٦٦) لە گوندی (بۆسکێن)ی سەر بە ڕانیە لە دایك بووە، لە نیسانی (١٩٨٨) بۆتە پێشمەرگەی بزووتنەوەی ئیسلامیی، ڕۆژی (١٩٨٨/٧/٢٢) لە قەڵاتووکان شەهید بوو. بڕوانە: سەرچاوەی پێشوو، ل٤٣.

**** تاهیر مەمەنداوایی: تاهیر عەبدوڵڵا قادر ساڵی (١٩٧٠) لە گوندی (مەمەنداوا)ی سەر بە ڕانیە لە دایك بووە، تا سێی ناوەندی خوێندووە، لە (مایسی ١٩٨٨) بۆتە پێشمەرگەی بزووتنەوەی ئیسلامیی، ڕۆژی (١٩٨٨/٧/٢٢) لە قەڵاتووکان شەهید بوو. بڕوانە: سەرچاوەی پێشوو، ل٤٣ ـ ٤٤.

[1] هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٢، ٣)، ل٣٧.

[2] ئەرشیفی بیرەوەرییەکانی ڕۆژانی بەرگری، کۆمەڵ، ژمارە (٦).

[3] پێشمەرگەکان بریتی بوون لە: (هیدایەت کەریم سەعید، سەلمان مەحمود حسێن، باوەڕ عوسمان ساڵح، ئازاد حەمە تاهیر، نەسرەدین سەعید مەعروف). بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٣٣).

[4] بۆ نموونە کوشتنی (٣) ئەندامی حزبی بەعس لە هەولێر لە گەڕەکی (سێتاقان) لە بەردەم ئوتێل فەرید. بڕوانە: دەنگی باوەڕ، ژمارە (٩)، ل٣٤؛ أخبار النفير، النفير، العدد (٤)، ل٢١.

[5] لە (١٩٨٩/٥/١٩) مەفرەزەیەکی هێزی سەلاحەددین چوونە ناو شارۆچکەی (عەربەت) و چەند پۆستەرو وێنەو بڵاوکراوەی بزووتنەوەیان بڵاوکردەوە. بڕوانە: هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٩)، ل٣٦.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

دەستی، لەلایەن (عومەری حەمە تاڵ و عەبدوڵڵا عەبدولکەریم هەولێری و عەلی دێرەیی) کاری لەسەر دەکرا [١].

دوای داستانی قەڵاتووکان، چاپخانەکە ناوی گۆڕا بۆ چاپخانەی (شەهیدانی گردی ڕەمکان)، ئەمەش وەکو وەفایەك بۆ چوار شەهیدی داستانەکە. دواتریش ناوەکەی کورتکرایەوەو تەنها بە چاپخانەی (شەهیدان) ناوزەد کرا [٢].

لە چاپخانەی ناوبراو تا ساڵی (١٩٩٠) گەلێك بەرهەم و نووسراوی جۆراو جۆر بە چاپ گەیەنرا لەوانە:

- ڕێبازی پێغەمبەر (د.خ) کامەیە؟ نووسینی: عەلی باپیر
- سۆزی نەتەوایەتی نووسینی: عەلی باپیر
- زنجیرەی (با چاکتر ئیسلام بناسین) نووسینی: عەلی باپیر
- حوکمی گەڕانەوە ژێر نیری تاغوت نووسینی: عەلی باپیر
- مەسەلەی کورد چیەو چۆن و بە چی چارەسەر دەکرێ؟ و پێناسەی حزبی بەعس نووسینی: عەلی باپیر
- کوردستان بۆ وێران بوو، چۆن ئاوەدان دەبێتەوە؟ نووسینی: عەلی باپیر
- چەند شەڕێکی پارتیزانی نووسینی: موحەممەد زەرزی
- مەشخەڵی بەرەنگاری (شیعر) نووسینی: شەریف وەرزێر [٣]
- دەردو دەرمانی بزووتنەوەی ئیسلامیی نووسینی: عەلی باپیر
- پەیڕەوو پڕۆگرامی ناوخۆی بزووتنەوەی ئیسلامیی
- چەند ژمارەیەکی گۆڤاری دەنگی باوەڕ
- چەند ژمارەیەکی بڵاوکراوەی لەگەڵ موجاهیداندا

هەروەها لەلایەن مەکتەبی ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامییەوە، چاپخانەی (بێتوشی) لە گوندی (بێتوش) لە ناوچەی ئالانی سەردەشت دامەزرێنرا، چاپخانەکە پێکهاتبوو لە دوو تابیعەی میکانیکی، ڕۆنیۆیەك، فۆتۆ ستێنسڵێك و ئامێرێکی کۆپی [٤].

بەو پێیەی چاپخانەی بێتوشی بەشێك بووە لە نووسینگەی ڕاگەیاندن، زۆربەی ئیش و کارەکانی بزووتنەوە بەو چاپخانەیە ئەنجام دەدران [٥]. لەو گۆڤارو بڵاوکراوانەی لە چاپخانەی بێتوشی بە چاپ گەیەنران:

- زۆربەی ژمارەکانی گۆڤاری دەنگی باوەڕ
- زنجیرەی بەندەکانی خوا
- زۆربەی ژمارەکانی بڵاوکراوەی لەگەڵ موجاهیداندا

لە نێوان ساڵانی (١٩٨٧ ـ ١٩٩١) بزووتنەوەی ئیسلامیی ڕۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەی تایبەتی و گشتی دەرکرد، لەوانە ڕۆژنامەی (النفیر) بە زمانی عەرەبی کە دوای (٣) ژمارە گۆڕا بۆ گۆڤار [٦]، گۆڤاری (ڕاپەڕین) [١]،

---

[1] هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل٢٦ ـ ٢٨.

[2] سەرچاوەی پێشو، ل٢٦ ـ ٢٧.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٧.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٨ ـ ٢٩.

[5] سەرچاوەی پێشوو، ل٣١.

[6] یەکەم ژمارەی گۆڤاری (النفیر) لە سەرەتای ساڵی (١٩٨٩) دەرچووە، شایانی باسە لەگەڵ ژمارە (٤)ی ئەم گۆڤارەدا پاشکۆی (فاجعە حلبجە) بڵاوکراوەتەوە کە پاشکۆیەکی بەڵگەنامەیی تایبەتە بە کیمیایی بارانی هەڵەبجە، ئەو پاشکۆیە لە ڕووی مێژووییەوە گرنگییەکی گەورەی هەیە. بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی گۆڤاری (النفیر) بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل٦٧ ـ ٧٨.

ZAGROS WEBSITE

گـۆڤـاری (دەنـگـی بـاوەڕ)[2] ، گـۆڤـاری (بـانـگـەواز)[3] ، گۆڤاری (الصف)[4]، گۆڤاری (لواء صلاح الـدين)[5] بڵاوکراوەکانی (شاعیرانی ناو سەنگەر، لەگەڵ موجاهیداندا، دەنگی شەهیدان، بەندەکانی خوا)[6] .

بە سەرنجدان لە ناوەڕۆکی ئەو گۆڤارو بڵاوکراوانە، بە تایبەتیش گۆڤارو بڵاوکراوە عەرەبییەکان، دەبینین بەشێکی گەورەی بۆ ناساندنی کێشەی کوردو مەرگەساتەکانی تەرخانکراوە، تێکڕای ئەوەش تێکۆشانو چالاکی ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامییە لەو قۆناغەدا، لە پێناو پەرەگرتنی بزاڤی ڕزگاریخوازی نیشتمانیی کوردستان.

بێگومان دەرکردنی گۆڤارو بڵاوکراوەکان تاکە چالاکی بواری ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندنی ئەو قۆناغەی خەباتی بزووتنەوەی ئیسلامیی نییە، بەڵکو لە پاڵ ئەوەشدا چالاکی دیکەی نواندووە، زۆر جار ڕابەری گشتیو نووسینگەی ڕاگەیاندنی بزوتنەوە کۆنگرەی ڕۆژنامەنووسیان سازداوە، دەزگاکانی ڕاگەیاندنی جیهانیان لە کێشەو مەینەتییەکانی کورد بە ئاگا هێناوەتەوە، لەو چوارچێوەدا ڕۆژی (١٩٨٨/٣/٢٠) ڕابەری گشتی بزووتنەوە کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەنووسی دەربارەی کارەساتی هەڵەبجە سازدا، لەو کۆنگرەدا پەیامنێری زیاتر لە (١٢) دەزگای ڕاگەیاندن ئامادەبوون، لەوانە: تەلەفزیۆنی (هۆڵەندا، دانیمارك، فەرەنسا)، پەیامنێری ڕۆژنامەی (سانداي تیلیگراف، گاردیان، تایمز لەندەن)[7] .

هەر لەو قۆناغەدا بزووتنەوەی ئیسلامیی گرنگیدا بە بواری هونەری، ڕۆژی (١٩٨٨/١٢/٢٦) بەشی ڕاگەیاندنی هێزی شافعی، پێشانگایەکی وێنەو پۆستەری لە ژێر ناوی (پێشانگای شەهیدان)دا لە شاری (پیرانشەهر) کردەوە[8] . هەروەها بە بۆنەی یەکەمین ساڵڕۆژی کارەساتی هەڵەبجە، نووسینگەی ڕاگەیاندنی بزووتنەوە ڕۆژی

---

[1] ڕاپەڕین پاشکۆی گۆڤاری (النفير) بووە بە زمانی کوردی، یەکەم ژمارەی لە (ئابی ١٩٩٠) دەرچووە. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل٨٦ ـ ٩٦.

[2] یەکەم ژمارەی گۆڤاری دەنگی باوەڕ لە (جەمادی یەکەمی ١٤٠٨ك/ کانونی دووەمی ١٩٨٧) دەرچووە. بەڵام هێدی گەیلانی دەڵێت: یەکەم ژمارە لە (٨ ئەیلولی ١٩٨٧) دەرچووە. (هەژار حاتەم)یش لە توێژینەوەکەیدا هەمان زانیاری گواستۆتەوە. پێدەچێت ئەو دوو نووسەرە ژمارە (١)ی گۆڤارەکەیان نەبینیبێت. من ژمارە (١)ی گۆڤارەکەم دەستکەوتو ئەو مێژووەی لەسەرە کە لەسەرەوە ئاماژەم پێدا. دەربارەی ئەو بۆچوونە بڕوانە: هێدی گەیلانی: لە یادی ١٠٥ ساڵەی دەرچوونی ڕۆژنامەی (کوردستان) دا ئاوڕێك لەو گۆڤارانەی پێش ڕاپەڕین لە لایەن کاروانی جیهادی ئیسلامییەوە دەرچون، کۆمەڵ، ژمارە (٦٩)، ٢٠٠٣/٤/٢٦. بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ناوەڕۆك‌و گرنگی گۆڤاری دەنگی باوەڕ بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل٥٩ ـ ٦٧.

[3] یەکەم ژمارەی بەناوی (بانگەوازی ئیسلامی)یەوە دەرچووە، تا ژمارە (٧) لێی نووسراوە لەلان بزووتنەوەی ئیسلامییەوە دەردەچێت، بەڵام ژمارە (٨) لێی نووسراوە لەلایەن کۆمەڵەی ئیسلامیی کوردستانی عێراقەوە دەردەچێت. بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ناوەڕۆکی گۆڤاری بانگەواز بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل٨٣ ـ ٨٦.

[4] گۆڤاری (الصف) بە زمانی عەرەبی لەلایەن هێزی (حەسەن بەننا)ی سەر بە بزووتنەوەی ئیسلامییەوە بڵاوکراوەتەوە، یەکەم ژمارەی لە (مایسی ١٩٩٠) دەرچووە. بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل١٠٤ ـ ١٠٧.

[5] گۆڤارە (لواء صلاح الدين) بە زمانی عەرەبیو ئینگلیزی لەلایەن (مەکتەبی ئەمریکای باکوور)ی بزووتنەوەی ئیسلامییەوە بڵاوکراوەتەوە. بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل١٥٥ ـ ١٥٩.

[6] بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ئەو بڵاوکراوانە بڕوانە: هەژار حاتەم: هەمان سەرچاوە، ل١٣٧ ـ ١٤٣.

[7] هەواڵو چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٢، ٣)، ل٣٤.

[8] پێشانگای شەهیدان پێکهاتبوو لە: (٦٢) تابلۆ، (٢٠) پۆستەرو وێنەی جۆراو جۆر کە بەشێك بوو لە تاوانەکانی حزبی بەعس بەرامبەر بە کورد، لە کیمیایی بارانو وێرانکردنو سووتانی گوندەکان. بڕوانە: هەواڵو چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٧)، ل٣٢ ـ ٣٣.

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

(١٩٨٩/٣/١٦) لە شاری (سنە)، (پێشانگای هەڵەبجە)ی کردەوە. هەمان پێشانگا ڕۆژی (١٩٨٩/٤/١) گوازرایەوە بۆ شاری (مەریوان)، لەوێش ماوەی (٦) ڕۆژ بەردەوام بوو، هەروەها پێشانگاکە ڕۆژی (١٩٨٩/٤/٩) گوازرایەوە بۆ شاری (پاوە)، لەوێش (٤) ڕۆژ بەردەوام بوو [١].

چوارەم: بواری کۆمەڵایەتی و خزمەتگوزاری

بە درێژایی ئەو قۆناغەی خەباتی بزووتنەوەی ئیسلامیی هەوڵیدا لە بواری کۆمەڵایەتی و خزمەتگوزاریدا ڕۆڵی خۆی بگێڕێت، بۆئەو مەبەستە پەیوەندی کرد بە دەزگا بەرپرسەکانی ئێران و ڕێکخراوە خێرخوازییەکانەوە تا هاوکاری و کۆمەکی ئاوارەو لێقەوماوانی کورد بکەن، هاوکات سندوقی تایبەتی بۆ کۆکردنەوەی کۆمەکی لە ئێران و پاکستان دانا [٢]. بەمەش بزووتنەوە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان لە ڕێگەی ڕێکخراوە خێرخوازیەکانەوە کۆمەکی ئاوارەکانی کرد [٣].

ڕۆژی (١٩٨٨/١٠/٢٢) ڕابەری گشتی بزووتنەوە سەردانی وەزیری تەندروستی ئێرانی کردو داوای لێکرد خزمەتگوزاری تەندروستی زیاتر پێشکەشی ئاوارەی کورد بکرێت لە ئۆردوگاکاندا [٤]. هەروەها لە سەردانێکی دیکەدا بۆ تاران لە ڕۆژانی (١٦ ـ ١٨/ ٨/ ١٩٩٠) ڕابەری گشتی بزووتنەوە بە مەبەستی بەدەستهێنانی کۆمەکی و باشترکردنی گوزەرانی ئاوارەکان چەند دیدارو کۆبوونەوەی لەگەڵ بەرپرسە ئێرانییەکان ئەنجامدا [٥].

هەر لە چوارچێوەی هاوکاری ئاوارەکاندا، لە مانگی (تشرینی یەکەمی ١٩٨٨) وەفدێکی بزووتنەوە سەردانی ئۆردوگای ئاوارەکانی کرد لە ناوچەی دیاربەکر لە کوردستانی تورکیا، دەربارەی باری گوزەرانی ئاوارەکان ڕاپۆرتێکیان ئامادە کرد [٦]، دواتریش بڕێکی زۆر کۆمەکیان پێگەیاندن [٧]. هەر لەو ماوەدا بڕی (٦٧٢٠٠٠٠) تمەن دابەش کرا بەسەر ئاوارەو لێقەوتاوانی کورد لە ئۆردوگاکانی ئێران [٨].

---

[1] پێشانگاکە پێکهاتبوو لە: (٧١) وێنەی فۆتۆگرافی دەربارەی هەڵەبجەو وێرانکردن و ڕوخاندن و سووتاندنی گوندەکانی کوردستان، (٦) تابلۆی ڕۆنی، (٦) تابلۆ سەبارەت بە ستەمی بەعس، (٢٧) تابلۆی ئەرشیفی سەبارەت بە بەکارهێنانی چەکی کیمیایی لە کوردستان و هەواڵەکانی بەکارهێنانی ئەو چەکە لە ڕۆژنامە بێگانەکاندا، (٢) تابلۆ دەربارەی ژیانی ئاوارەکان لە ئۆردوگاکانی تورکیا، (٤) تابلۆ سەبارەت بە ئازاردانی زیندانییەکان لە زیندانەکانی بەعسدا، پێشکەش کردنی فیلمێکی ڤیدیۆیی دەربارەی کارەساتی هەڵەبجە. بڕوانە: لە یادی یەکەمین ساڵی کارەساتی هەڵەبجەدا، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٨)، ل ١٧ ـ ١٩.

[2] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٣٤).

[3] محمد نوري بازياني: هەمان سەرچاوە، ل٧١.

[4] هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٥، ٦)، تشرینی دووەم ـ کانونی یەکەم ١٩٨٨، ل٤٣.

[5] هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٣)، ساڵی سێیەم، تشرینی یەکەم ١٩٩٠ز، ل٢٩.

[6] هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٥، ٦)، تشرینی دووەم ـ کانونی یەکەم ١٩٨٨، ل٤٩.

[7] ئەو کۆمەکانە بریتی بوو لە: (٦٢٥٠) بەتانی، (٤٠٠٠) حەسیر، (٤٠٠٠) فەرش، (١٠٠٠٠) پارچە جل و بەرگ، (٥٠٠٠) مەتر قوماش، (٥) تەن برنج، (٦) تەن شەکر، (٦) تەن ڕۆن، (١) تەن چا، (٨) تەن شیری وشك بۆ منداڵان، (٦٨٥٠) جوت پێڵاو، (١٥) تەن میوە، (٧٠٠٠٠) دۆلار. بڕوانە: هەواڵ و چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٧)، ل٣٣.

[8] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٣.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD
ZAGROS WEBSITE

باسی سێیەم: پەیوەندییەکانی بزووتنەوەی ئیسلامیی

یەکەم: لە ئاستی کوردستاندا

١ـ ئیخوان موسلمین

لە سەرەتای ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامیدا، سەلاحەددین موحەممەد بەرپرسی ئیخوانەکانی کوردستان لە ئێران، چووە ئیماراتی عەرەبی و نامەیەکی دکتۆر نوعمان عەبدوڕڕەزاق سامەڕائی هێنا بۆ ڕابەری گشتی بزووتنەوە، ناوبراو لەو نامەدا داوای لە شێخ عوسمان عەبدولعەزیز کردبوو دەستبەرداری کاری چەکداری بێت [1]، ئەمە سەرەتای پەیوەندییەکی ئاڵۆزی لە نێوان بزووتنەوەو ئیخوان ڕەنگرێژ کرد، بە درێژایی ساڵانی دواتر ئەو پەیوەندیانە ئاسایی نەبوونەوە.

ئیخوان بزووتنەوەیان بە ڕکابەری خۆیان دەزانی و بە بوونی دردۆنگ بوون، پێیان وابوو جموجۆڵی ئیسلامیی تەنها موڵکی خۆیانە، چونکە ئەوان پێشتر لە گۆڕەپانەکەدا بوون [2]. ئیخوان لە ئۆردوگاکاندا خەڵکیان لە کاری چەکداری و سارد دەکردەوە [3]، ئەمەش سەرکردەکانی بزووتنەوەی نیگەران کردبوو، لە بەرامبەردا سەرکردەکانی بزووتنەوە بە ئۆردوگاکاندا دەگەڕان و تاری ئاگرینیان دەدا [*]، ئەمەش وەکو بەرپەرچدانەوە و بەرگرتن لە هەڵمەتی ئیخوان لە دژی بزووتنەوە [4].

(هادی عەلی) یەکێکە لە سەرکردەکانی ئیخوان، دەربارەی بەشداری نەکردنیان لە بزووتنەوەدا دەڵێت:"ئێمە وەك زۆرینەی برایان لە کوردستان بەشداریمان نەکرد لەو بزووتنەوەیەدا لەبەر چەندین هۆکاری گرنگ کە پەیوەست بوو بە مەنهەجیەتی کاری ئیسلامی و ستراتیژیەتی سیاسیی بزووتنەوەکە" [5]. بەڵام هادی عەلی هیچ دەربارەی ئەو هۆکارانە باس ناکات کە وای لە ئیخوان کرد بەشداری لە ڕاگەیاندنی بزووتنەوەدا نەکەن، بە بڕوای ئێمە هۆکاری ڕاستەقینە بریتی بوو لە:

١. سەلاحەددین موحەممەدو سەرکردەکانی ئیخوان پێشتر کۆمەڵی ئەنساریان دامەزراند، ئێران هیچ هاوکاریی و کۆمەکی نەکردن، هەر بۆیە گەیشتبوونە ئەو بڕوایەی کاری چەکداری لە سایەی ئێراندا ئاکامێکی ئەوتۆی نابێت و ناتوانێت ئامانجەکانی بێنێتەدی.

٢. ئیخوان لە دیدو تێڕوانینیاندا بڕوایان بە کاری چەکداری و جیهادی نییەو ئەو شێوازەی خەبات ڕەتدەکەنەوە.

٣. سەرانی ئیخوان پێیان وابوو شێخ عوسمان عەبدولعەزیزو سەرکردەکانی بزووتنەوە، شیاوی ئەوە نین ڕێبەرایەتی ئەو کارە بگرنە دەست.

---

[1] لە بەشی (سێیەم) باسی (سێیەم) بە درێژی باس لە هۆکاری هێنانو دەرەنجامەکانی ئەو نامە کراوە.

[2] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ١٧/٨/٢٠٠٥.

[3] سەرچاوەی پێشوو.

[*] مەلا عەلی عەبدولعەزیز یەکێك بوو لە وتاربێژەکانی بزووتنەوە، ڕۆژێك لە (سەریاس) وتاریداو وتی:" ئەوەی چەکمان لەگەڵ هەڵنەگرێت ڕەوانەی کێوی ئەبو قوبەیسی دەکەم!"، یەکێك لە ئامادەبووان پرسیبووی: مامۆستا کێوی ئەبو قوبەیس لە کوێیە؟، مامۆستا وتبووی:" ئەو شوێنەیە شەیتانی لێدەخەوێ". بڕوانە: هیوا: هەمان سەرچاوە، ل٣٣.

[4] سەرچاوەی پێشوو، ل٣٣؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ١٧/٨/٢٠٠٥.

[5] یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستان، ل٧.

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

٤. سەلاحەددین موحەممەد لە ساڵی (١٩٨٥) بە فەرمی مۆڵەتی کارکردنی لە سەرکردایەتی ئیخوان وەرگرتبوو، خۆیان بە شایستەی سەرکردایەتی کاری ئیسلامیی دەزانی، هەر بۆیە ئامادەنەبوون جارێکی تر بچنە ژێر سەرکردایەتی کەسێکی ترەوە.

٥. لەو کاتەدا ئیخوانی دەولی پەیوەندی لەگەڵ عێراق باش بوو، بەڵام لەگەڵ ئێران پەیوەندییان ئاڵۆز بوو، هەر بۆیە دژی هەر چالاکییەکی چەکداری بوون کە دژ بە حکومەتی عێراق بکرێت.

هەڵوێستی توندی ئیخوان بە تەواوی بزووتنەوەی ناڕەحەت کردبوو، شێخ عوسمان باس لەو دۆخە دەکات کە لە سەرەتای ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامییدا دروست بوو، ژمارەیەکی زۆر لە کادیرانی ئیخوان دەستبەرداری بزووتنەوە بوون، ناوبراو لەو بارەوە دەڵێت:" لە سەر فەرمانی ـ وشاورهم في الأمر- ڕاوێژم کرد بە زۆربەی ئەو برایانەی کە هاوفیکرو هاوکارو هاوسەنگەر بووین و دوای نیشاندانی کۆمەڵە بەڵگەیەکی شەرعی و واقیعی، بەڵام بە داخەوە ئەوانیش بە کۆمەڵە تەئویلاتێکی دەستکردو خۆدزینەوە لە حەق، دوای نەفس و داوی کۆمەڵە شتێکی داتاشراوی تر کەوتن" [1].

شێخ موحەممەد بەرزنجی یەکێ بوو لە سەرکردەکانی بزووتنەوەی ئیسلامیی لەو کاتەدا، پێدەچێت ئازاری زۆری بەدەست ئیخوانەوە چەشتبێت، بۆیە لە باسی ئەو حاڵەتەدا دەڵێت:" لە هەمووی ناخۆشتر هەندێك تەیاری ئیسلامیش بە هەر هۆیەك بوو زۆر ئازاریان دەداین، تەنانەت موجاهیدەکانیان کە لوتکەی عیزەتی ئیسلامی پیرۆزە سارد دەکردەوە" [2]. لەو دوو دەقەی پێشوودا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت هەڵوێستی ئیخوان، سەرکردەکانی بزووتنەوەی تەواو نیگەران کردووە.

٢- پارتە کوردستانییەکان

هەر لە سەرەتای ڕاگەیاندنییەوە، بزووتنەوەی ئیسلامیی، پەیوەندییەکانی لەگەڵ یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، پارتی دیموکراتی کوردستان، حزبی سۆسیالیستی کوردستان توندو تۆڵ و لە ئاستێکی باشدا بووە.

سەبارەت بە پەیوەندییەکانی نێوان بزووتنەوەو یەکێتیی، لە نێوان هەردوولادا ئەم ڕێکەوتننامە واژۆ کرا:

بسم الله الرحمن الرحيم

لە ڕۆژانی ١١ ـ ١٢ی زی الحجەی ساڵی ١٤٠٧ك دا ڕێکەوتی ٦ ـ ٧ی ئابی ١٩٨٧ وەفدێکی بزوتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراقدا سەردانی بارەگای مەکتەبی سیاسی یەکێتی نیشتمانی کوردستانی کرد.

بە هاتنیان زنجیرە کۆبونەوەیەک ئەنجام درا باسی باری کوردستان و عێراق و ناوچەکە و جیهان کرا. بۆچونی هەردوولا سەبارەت بە زۆربەی مەسەلەکان لێک نزیک بوو. هەردوولا پێخۆشحاڵی خۆیان دەربڕی بەرامبەر بە سیاسەتی ئاشت بوونەوەی گشتی و پێک هێنانی بەرەی کوردستانی کە سەرکردایەتی خەباتی گەلی کوردستان بکات و ببێتە لایەنێکی گرنگ لە هاوپەیمانیەکی فراوانی عێراقیدا کە هێزە ئیسلامیەکان بەشێک بن تیایدا بۆ ڕووخاندنی ڕژێمی عەفلەقی بەغداو هێنانەکایەی ڕژێمێکی دڵسۆز بۆ وڵات و گونجاو لەگەڵ ویست و خواستی گەلی عێراقداو بتوانێت بە ئەرکەکانی هەستێت لە ڕاگرتنی جەنگی عێراق و ئێران و صولحێکی عادلانە بەرقەرار بکات و ماف و یەکێتی خاکی هەردوولا بپارێزێ بناغەی دۆستایەتی گەلانی هەردوولا دابڕێژێ و مافی چارەنوسی گەلی کوردی مسڵمان مسۆگەر بکات و دژایەتی ڕاستەوخۆی ویست و دەسەڵاتی ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و کۆنەپەرستی ناوچەکە بکات.

---

[1] لە: باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی یەکەم، جەماوەر، ژمارە (٣٦)، ٤ ئاب ١٩٩٥، ل١٣.

[2] لە: باوکی ئوسامە: هەمان سەرچاوە، بەشی سێیەم، ل١٦.

PDF 4 KURD

هەردوولا بەرێزەوە تەماشای هاوکاری و یارمەتی و کۆمەکی جمهوری ئیسلامی ئێرانیان کرد بەرامبەر بە گەلی کورد و عێراق کە دەستێکی باڵای هەیە لە بەهێزکردنی زەمینەی خەبات و پەیوەندی دواڕۆژی هەردوو وڵاتدا.

کۆبونەوەکە بێزاری و نارەزایی خۆی دەربڕی بەرامبەر دەست تێوەردانی ئیمپریالیزم و ڕژێمە کۆنەپەرستەکانی کەندا و لە پێشیانەوە ئیمپریالیزمی ئەمریکا لە کاروباری ناوچەکە و عێراقدا و پشتگیری کردنیان لە ڕژێمی صەدامی خوێن ڕێژ و کۆکردنەوەی هێزەکانیان لە کەنداودا، کە نەک هەڕەشەیە لە گەلی عێراق و سەربەخۆیی بەڵکو هەڕەشەیەکی ڕاستەوخۆیە لە گەلانی ناوچەکە. بۆیەش پێویستە هەموو هێزە شۆڕشگێڕەکان و گەلانی ناوچەکە یەکگرن بۆ بەرهەڵستی ئەو مەترسیە گەورەیە.

هەردوولا ڕێکەوتن لەسەر هاوکاری سیاسی و عسکری و اعلامی لە کوردستانی عێراقدا و ڕێکەوتننامەیان مۆر کرد. ئەمەش هەنگاوێکە لە ڕێگای یەک خستنی دەزگاکانی شۆڕش لە کوردستاندا بە تایبەتی یەکخستنی هێزی پێشمەرگە.

هەردوولا داوا لە دۆستانی گەلی کورد و عێراق دەکەن کە بە پیر دەنگی شۆڕشگێڕانی خەڵکی مسڵمانی کورد و عێراقەوە بێن و هاوکاری و پشتگیریان لێ بکەن لە پێناوی ڕوخاندنی ڕژێمی عەفلەقیەکان دا. تا لەم ڕۆژە پڕ مەینەتیەی کوردستاندا کە وێران کردن و کوشتنی بە کۆمەڵ بە کیمیاوی و ڕاگوێزان و تەعریب و تەبعیس سیمای وڵاتەکەمانە بە دەست عەفلەقیەکانی بەغداوە کە دروشمی جەنگی لەناوبردنی ڕەگەزپەرستانەیان هەڵگرتووە بەرامبەرمان. بەم بۆنەیەوە یەکێتی نیشتمانی کوردستان و بزوتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراقدا داوا لە چەکدارە هەڵخەڵەتاوەکانی سەر بە ڕژێم دەکەن چی تر نەبنە داردەستی دوژمنانی گەلەکەمان دەرگا ئاواڵەیە و بێنەوە باوەشی گەلەکەیانەوە و پەیوەندی بە هێزی پێشمەرگەوە بکەن کە عەفوی کردوون[1].

هەرچەندە هەندێ جار بارگرژی و ناکۆکی کەوتۆتە نێوان یەکێتیی و بزووتنەوە، بەتایبەتیش کە یەکێتیی هەستی بە چالاکی بزووتنەوە دەکرد نیگەران دەبوو، تەنانەت کار گەیشتە سەنگەر لەیەکتر گرتن[*]، بەڵام ئەو بارگرژیە نەگەیشتە تەقەکردن لە یەکترو بە هەوڵی ڕابەری گشتی بزووتنەوەو سکرتێری گشتی یەکێتیی

---

[1] بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٣٥).

[*] لە هاوینی (١٩٨٩) بارگرژی کەوتە نێوان هێزی حەمزەی بزووتنەوە بە لێپرسراوێتی (حەسەن بابەکر) و هێزێکی یەکێتیی بە لێپرسراوێتی (حەسەن کوێستانی) ، ڕۆژی (٤/٩/١٩٨٩ز) حەسەن کوێستانی نامەیەك بۆ فەرماندەی هێزی حەمزە دەنێرێت و داوای لێدەکات لە ناوچەی (قووڵە هەرمێ) بنکە دروست نەکەن. لە وەڵامدا نووسینگەی سکرتاریەتی بزووتنەوە نووسراوی ژمارە (٥١)ی ڕۆژی (٦ سەفەر ١٤١٠ك/ ٧/٩/١٩٨٩) ئاراستەی مەکتەبی سیاسیی یەکێتیی دەکات و لە کۆتایدا ئایەتی (والسلام على من اتبع الهدى) نووسراوە. ئەم ئایەتە جەلال تاڵەبانی توڕە دەکات و لەسەر هەمان نامەی سکرتاریەتی بزووتنەوە وەڵام دەداتەوەو دەنووسێت:"بێ ڕەزامەندی ئێمەش ناتوانن لە ناوچەی ئێمە بن". دواتریش ناوبراو نامەیەك بۆ شێخ عوسمان دەنێرێت و وێڕای ئەوەی (عەلی باپیر) بە پیاوێکی داخ لە دڵ و قین لە دڵ ناودەبات، نیگەرانی خۆی لە ڕستەی (والسلام على من اتبع الهدى) دەردەبڕێت، هەر لەو نامەدا ناوبراو پێشنیاز دەکات کە کەسێك بنێرێتە ناوچەکە تا چارەسەری ناکۆکی هەردوولا بکات. لە وەڵامی ئەم نامەدا، ڕۆژی (١١/٩/١٩٨٩) شێخ عوسمان نامەیەك لە ڕێگەی شێخ مستەفا نەقشبەندییەوە دەنێرێت بۆ جەلال تاڵەبانی و بەڵێنی پێدەدات کە کارێك بکات مایەی ڕەزامەندی هەردوولا بێت. هەروەها ڕۆژی (١٠ سەفەر ١٤١٠ك/ ١١/٩/١٩٨٩ز) عەلی باپیر نامەیەکی بۆ ئەندامانی مەکتەبی سیاسیی یەکێتیی ناردووەو چەند تێبینی و ڕونکردنەوەیەکی دەربارەی نووسراوەکەی نووسینگەی سکرتاریەت نووسیوە. دوو ڕۆژیش بەر لەو مێژووە لە نامەیەکیدا شێخ عوسمان لە بارگرژی و پێشهاتەکانی ناوچەکە ئاگادار دەکاتەوە. بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ئەو ڕوداوە بڕوانە بەڵگەنامەکانی ژمارە (٤٤، ٤٥، ٤٦، ٤٧، ٤٨).

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

بارودۆخەکە ئاسایی بوویەوە[١].

بە شێوەیەکی گشتی پەیوەندی نێوان یەکێتیی و بزووتنەوە لە ئاستێکی باشدا بووە، وێڕای ڕێکەوتنی نێوانیان، گەلێك جار سەرکردەکانیان سەردانی یەکتریان کردووەو پەیوەندییەکانیان توندوتۆڵ کردۆتەوە، لە کۆتایی ساڵی (١٩٨٧) جەلال تاڵەبانی سەردانی بارەگای بزووتنەوەی ئیسلامیی کردو چەند دانیشتنی لەگەڵ ئەندامانی شووراو مەکتەبی ئیرشادی بزووتنەوەدا ئەنجامدا[٢]. هەروەها ڕۆژی (١٩٨٩/٣/٦) سکرتێری گشتی یەکێتیی سەردانی ڕابەری گشتی بزووتنەوەی کرد[٣]، هەر سەبارەت بە پەیوەندییەکانی هەردوو پارتی ناوبراو، جەلال تاڵەبانی دەڵێت: بزووتنەوە هاوپەیمانی یەکێتیی نیشتمانییە،... ڕێکەوتنی توندوتۆڵ لە نێوانماندا هەیە[٤].

بە هەمان شێوە لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان، پەیوەندییەکانیان توندوتۆڵ بووە، ساڵی (١٩٨٨) وەفدی بزووتنەوە چووە (ڕاژان) ڕێکەوتنیان لەگەڵ پارتی واژۆ کرد[٥]. هەروەها مەسعود بارزانی سەرۆکی پارتی ڕۆژی (١٩٨٨/١١/٨) سەردانی شێخ عوسمان عەبدولعەزیزی کردوەو دیدارو گفتوگۆیان سازداوە[٦].

هەروەها لەگەڵ حزبی سۆسیالیستی کوردستان، لە ساڵی (١٩٨٧) لە (کاولان) ڕێکەوتننامە لە نێوان بزووتنەوەو سۆسیالیست واژۆ کراو پەیوەندییەکانیان لە ئاستێکی باشدا بووە[٧].

ساڵی (١٩٨٨) لە چوارچێوەی ئاشتبوونەوەی گشتیدا لە نێوان پارتە کوردستانییەکاندا بەرەی کوردستانی پێکهێنرا، هەرچەند بزووتنەوە ڕێکەوتننامەی لەگەڵ (٣) پارتی ناو بەرەی کوردستانی هەبوو، بەڵام نەچووە ناو بەرەوە، عەلی باپیر هۆکاری بەشدارنەبوونی بزووتنەوە لە بەرەدا دەگێڕێتەوە بۆ بوونی کۆمەڵێك پرەنسیپی ناکۆك لەگەڵ دیدو تێڕوانینی بزووتنەوە، ئەگەر بزووتنەوە بچوایەتە بەرەوە دەبوو پابەند بێت بەو پرەنسیپانەوە، هەر بۆیە بەشدارینەکردنی لە بەرەدا بەگونجاو تر زانیوە[٨]. لەو بڕوایەدام ئەوە هەڵەیەکی سیاسیی بزووتنەوەیە لەو قۆناغەدا، لە کاتێکدا بزووتنەوە لەگەڵ (٣) پارتی ناو بەرەی کوردستانی ڕێکەوتنی هەبوو، دەیتوانی لەسەربنەمای ئەو ڕێکەوتنانەو بە دانانی چەند مەرجێك کە لەگەڵ دیدو تێڕوانینەکانی خۆیدا بگونجێت بەشداری ئەو بەرەیە بکات، ئەمەش دەبووە دەستکەوتێکی تری بزووتنەوە لەو قۆناغەدا.

دووەم: لە ئاستی دەرەوەدا

١- ئێران

بزووتنەوەی ئیسلامیی لە کاتێکدا ڕاگەیەنرا کە شەڕی عێراق - ئێران حەوت ساڵ بوو بەردەوام بوو، لێرەوە کارێکی سروشتی بوو کە هەر نەیارێکی حکومەتی عێراق لەسەر بنەمای دوژمنی هاوبەش ببێتە دۆستی ئێران، بە تایبەتیش پارتە ئیسلامییەکان، دەبێت ئەوەش لەبەر چاو بگرین کە بزووتنەوەی پەیوەندی ئەندامی (ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامیی لە عێراق) بوو، لەگەڵ ڕاگەیاندنی بزووتنەوەش ئەو ئەندامانە نەکشانەوە، لە لایەکی

---

[1] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ١٧/٨/٢٠٠٥.

[2] هەواڵەکان، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، ل٥١.

[3] هەواڵو چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٨)، ل٢٦.

[4] حوار مع الاستاذ جلال الطالباني السكرتير العام للإتحاد الوطني الكردستاني، القسم الثاني والأخير، النفير، العدد (٧)، شباط ١٩٩١، ل٢٢.

[5] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (ئەحمەد کاکە مەحمود)، هەڵەبجە، ٨/١٢/٢٠٠٤“

[6] هەواڵو چالاکی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٥، ٦)، تشرینی دووەم ـ کانونی یەکەم ١٩٨٨، ل٤٣.

[7] حوسێن محەمەد عەزیز: هەمان سەرچاوە، ل٥٤؛ محمد حاجی محمود: ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەك، بەرگی سێیەم، چاپخانەی تیشك، سلێمانی ٢٠٠١، ل٥٣.

[8] چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ ناوبراو، سلێمانی، ١٨/٧/٢٠٠٥

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

ترەوە بزووتنەوە لەسەر خاکی ئێران ڕاگەیەنرا، ئەمەش سەرەتای پەیوەندیەکی باشی نێوان هەردوولا بوو، ئێران هاوکاریو کۆمەکی مادیو مەعنەوی بزووتنەوەی ئیسلامیی کرد، ڕێگەی دا لەناو خاکەکەیدا بنکەو بارەگا دابنێو مەشق بە پێشمەرگەکانی بکاتو بە خاکی ئەودا بیانگوێزێتەوەو لەناو خاکی ئەوەوە چالاکی دژی ڕژێمی بەعس ئەنجام بدات [١].

دوای وەستانی جەنگی عێراق ـ ئێران بۆ سەرجەم پارتە کوردستانیەکان ئێران بووە باشترین پەناگە تا چالاکی سیاسیی تیا ئەنجام بدەن، بە هەمان شێوەش بزووتنەوە لەوێ کەوتە نواندنی چالاکی ڕێکخراوەییو سیاسییو ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندن، وەفدی بزووتنەوە بەشداری کرد لە زۆربەی ئەو کۆڕو کۆنگرانەی لە تارانی پایتەختی ئێران دەبەسترانو نوێنەری وڵاتو ڕێکخراوە ئیسلامییەکانو کەسایەتییە ناسراوەکان بەشداریان تێدا دەکرد. هەر لە خاکی ئێرانەوە بزووتنەوە توانیبووی پەیوەندی بە جیهانی دەرەوە بکاتو نووسینگەی پەیوەندییەکانی لە چەند وڵاتی ناوچەکەو ڕۆژئاوە کردەوە [٢].

دەبێت ئەوەشمان لەبەر چاو بێت کە ئێران هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدا بوو کە بزووتنەوە بەو ئاراستەدا بەرێت کە بەرژەوەنییەکانی ئێران دێنێتەدی، بۆ ئەو مەبەستە سوودی لە ناکۆکیو پێکهاتەی ناجۆری بزووتنەوە وەرگرتبوو، هەندێ جاریش دنەی ئەو ناکۆکیەی دەدا [٣]. هەرچەند ئەم هەوڵەی ئێران کاریگەری ڕێژەیی هەبوو، بەڵام بە درێژایی ئەو قۆناغە بزووتنەوەی ئیسلامیی توانیی پارێزگاری لە سەربەخۆیی خۆی بکات [٤].

٢ـ جیهانی ئیسلامیی

بزووتنەوەی ئیسلامیی هەر لە سەرەتای ڕاگەیاندنییەوە هەوڵیدا پەیوەندی دبلۆماسی لەگەڵ پارتە ئیسلامییەکانو کەسایەتییە ناسراوەکانو ڕێکخراوە ناحکومییەکاندا دروست بکات، ئەمەش بە مەبەستی ناساندنی کێشەی کوردو بزووتنەوەی ئیسلامیی بە جیهانی ئیسلامییو دەرەوە، بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجەش بزووتنەوەی ئیسلامیی سوودی لەو کۆنگرانە دەبینی کە لە تارانی سازدەدران، لە پەراوێزی کۆنگرەو کۆنفراسەکاندا نوێنەری بزووتنەوە کۆبوونەوەو دیداری لەگەڵ بەشداربووانی کۆنگرە سازدەدا [٥].

بزووتنەوە توانیبووی پەیوەندی لەگەڵ زۆرێك پارتو کەسایەتیی ئیسلامیی دروست بکاتـ، بە تایبەتیش سەرکردەکانی ئەفغانستان، کە پەیوەندی نامە گۆڕینەوە لە نێوانیاندا هەبوو، لە بۆنەو ڕوداوەکاندا نامەیان بۆ یەکتر ناردووە [٦].

بەڵام سەبارەت بە وڵاتە عەرەبییەکان ئەوە دوای داگیرکردنی کوەیت لە لایەن حکومەتی عێراقەوە، بزووتنەوە توانی پەیوەندییان لەگەڵ دروست بکات، وەفدی بزووتنەوە سەردانی وڵاتانی کەنداوی کردو بەشداری کۆڕو کۆبوونەوەکانی کردووە [٧]، ئەمەش بۆتە سەرەتایەك بۆ دروستکردنی پەیوەندی نێوان هەردوولا.

---

1 محمد نوری بازیاني: سەرچاوەی پێشوو، ل٦٦ ـ ٦٧.

2 سەرچاوەی پێشوو، ل٦٧.

3 چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (ئەحمەد کاکە مەحمود)، هەڵەبجە، ٨/١٢/٢٠٠٤.

4 سەرچاوەی پێشوو؛ چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ١٧/٨/٢٠٠٥.

5 لە باسی دووەمی ئەم بەشەدا باس لە بەشداری بزووتنەوە لە هەندێ لەو کۆنگرەو کۆنفرانسانە کراوە.

6 بڕوانە بەڵگەنامەکانی ژمارە (٢٠، ٢١، ٣٦، ٣٧، ٣٨).

7 وەفدی بزووتنەوە بەشداری کرد لە (کۆنگرەی خوێندکارانی ئیسلامیی جیهانی پشتگیری لە کوەیت) کە لە (٢٥ ـ ٢٨ تشرینی دووەمی ١٩٩٠) لە (شارقە) بەسترا. بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە (٢٢).

PDF 4 KURD

دەرەنجام

لەم توێژینەوەدا کە تایبەتە بە مێژووی ڕەوتی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان (١٩٤٦ ـ ١٩٩١) توێژەر بە چەند ئەنجامێك گەیشتووە، گرنگترینیان لەم خاڵانەی خوارەوەدا دەخەینەڕوو:

١. ڕەوتی ئیسلامیی لە باشووری کوردستان ڕەگێکی مێژوویی قووڵتر لەو ماوەی هەیە کە لەم توێژینەوەدا خراوەتەڕوو، ئەمەش دەخوازێت توێژینەوە لە بارەی ئەو قۆناغەوە بکرێت.

٢. ڕەوتی ئیسلامیی درێژکراوەی هەوڵی چاکسازەکانی کۆتایی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیستەمی ناوخۆو دەرەوەی کوردستانە.

٣. ڕەوتی ئیسلامیی باشووری کوردستان لە بنەڕەتدا هەڵقوڵاوی واقیعی ئایینی و سیاسیی و کۆمەڵایەتیی و ئابووریی کوردستانە، هاوکات بە کارتێکراوە دەرەکییەکانیش کاریگەر بووە.

٤. ڕەوتی ئیخوان موسلمین لە نێوان ساڵانی (١٩٤٦ ـ ١٩٧١) بە شێوازی جۆراوجۆر لە باشووری کوردستان چالاکی نواندووە، بەڵام سەرکەوتن و دەستکەوتی ئەوتۆی بەدەست نەهێناوە.

٥. ڕەوتی ئیسلامیی لە نێوان ساڵانی (١٩٧٨ ـ ١٩٩١) دەرەنجامی هۆکارگەلێکی ناوخۆیی و دەرەکی بە شێوەیەکی بەرفراوانترو چالاکتر لە چاو ساڵانی پێشتر دەرکەوتووە.

٦. ڕەوتی ئیسلامیی لە ناو خودی خۆیدا بەسەر چەند باڵ و تەوژم و پارتێکدا دابەش دەبێت، هەریەك لەوانە خاوەن تایبەتمەندی خۆیەتی، هاوکات کۆمەڵێك خەسڵەتی هاوبەش لە نێوان هەموویاندا هەیە.

٧. دوای وەستانی کاری ئیخوان لە عێراق، ئەو ڕەوتە بە شێوەیەکی سەربەخۆو خۆجێی لە باشووری کوردستان کاری کردووە و تا ساڵی (١٩٨٥) تەنها بە فکر ئیخوان بووە، بەڵام لەو مێژووە بەدواوە بەشێوەیەکی ئۆرگانی بە ئیخوان موسلمینی عێراقەوە پەیوەست بووە.

٨. بە درێژایی ئەو قۆناغەی لەم توێژینەوەدا باسکراوە، ئیخوان موسلمین بە شێوەیەکی نهێنی لە باشووری کوردستان کاری کردووە و ژمارەیەك کادیری پێگەیاندووە، کە لە قۆناغی دوای ڕاپەڕین ڕۆڵیان لە برەودان بە کاری ئەو ڕەوتە لە باشووری کوردستان بینی.

٩. چەند جارێك یەکگرتن و پەرتەوازە بوون و لێکدابڕان لە نێوان باڵەکانی ڕەوتی ئیسلامیی ڕوویداوە، ئەمەش کاریگەریی لەسەر ڕەوشی سیاسیی و ڕێگوزەری پارتە ئیسلامییەکان جێهێشتووە.

١٠. ڕەوتی ئیسلامیی بەشێك بووە لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی نیشتمانیی کوردستان و لە بواری سیاسیی و سەربازی و ڕاگەیاندن و کۆمەڵایەتی دا چالاکی نواندووە.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ژێدەرەکان

یەکەم/ بەڵگەنامەو دەستنووس

١. نامەی زەهاوی بۆ مەلا حسێن پیسکەندی لە (١٩٤٧/١/٦).
٢. نامەی زەهاوی بۆ مەلا حسێن پیسکەندی لە (١٩٤٧/٩/٢٨).
٣. داواکاری دەستەی کۆمەڵەی ئادابی ئیسلامیی بۆ موتەسەریفی سلێمانی.
٤. بەیاننامەی کۆمەڵەی پیاوانی ئایینی ئازاد بە هەردوو زمانی کوردی‌و عەرەبی
٥. نامەی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز بۆ عەبدولکەریم قاسم لە ١٩٦٢/٤/١٧.
٦. نامەی شێخ عوسمان عەبدولعەزیزو مەلا سالح عەبدولکەریم بۆ جەمال عەبدولناسر.
٧. راپۆرتی دەزگا سیخوڕیەکانی بەعس دەربارەی دیاردەی ئایینی لە هەڵەبجە لە ١٩٨٦/٢/٤.
٨. بەیاننامەی کۆمەڵەی زانایانی کۆچەری لە ٢٤ مایس ١٩٨٧.
٩. دەقی رێکەوتنی هەردوو باڵی ئیخوان لە ئێران لە ١٩٨٨/١١/٩.
١٠. بانگەوازی بزووتنەوەی ئیسلامیی بۆ گەلانی عێراق لە (١٩٨٧/١٢/٣).
١١. رێکەوتننامەی نێوان بزووتنەوەی ئیسلامیی‌و یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان ساڵی (١٩٨٧).
١٢. راپۆرتی دەزگا سیخوڕیەکانی بەعس سەبارەت بە بەستنی کۆنگرەی چوارەمی بزووتنەوە.
١٣. پوختەی راپۆرتی سیاسیی کۆنگرەی چوارەمی بزووتنەوەی ئیسلامیی لە (٢٤ شەوال ١٤٠٨ك).
١٤. نووسراوی بەڕێوەبەرێتی ئەمنی پارێزگای هەولێر لە (١٩٨٧/١٢/٣٠) سەبارەت بە چالاکی بزووتنەوەی ئیسلامیی.
١٥. نووسراوی دەزگاکانی حزبی بەعس سەبارەت بە چالاکی بزووتنەوە لە (١٩٨٨/٣/٨).
١٦. نووسراوی بەڕێوەبەرێتی ئەمنی پارێزگای هەولێر لە (١٩٨٨/١/٧) دەربارەی هەوڵی بزووتنەوە بۆ چالاکی نواندن لە بواری سەربازیدا.
١٧. فەتوانامەیەکی بزووتنەوەی ئیسلامیی سەبارەت بە حوکمی کوشتنی جاش‌و سەربازی رژێم لە (٦ شەعبان ١٤٠٨ك/ ٢٣ ئازار ١٩٨٨).
١٨. بەیاننامەی بزووتنەوەی ئیسلامیی بە بۆنەی دووەم ساڵرۆژی کیمیایی بارانی هەڵەبجە.
١٩. نامەی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز بۆ چەند رێکخراوێکی نێو دەوڵەتی لە ١٩٨٨/٣/٢٣.
٢٠. نامەی شێخ عوسمان بۆ رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە (٢٥ تەمموزی ١٩٨٨).
٢١. بەیاننامەی بزووتنەوەی ئیسلامیی بە بۆنەی بڕیاری (٥٩٨)و لێبوردنی حزبی بەعس لە (٩ ئاب ١٩٨٨).
٢٢. بەیاننامەی بزووتنەوەی ئیسلامیی لە (٧ ئەیلول ١٩٨٨) بە بۆنەی دەرکردنی لێبوردنی گشتی لە لایەن حزبی بەعسەوە.
٢٣. نووسراوی سکرتارییەتی بزووتنەوەی ئیسلامیی بۆ مەکتەبی سیاسیی یەکێتیی نیشتمانیی لە (٦ سەفەر ١٤١٠ك/ ٧ئەیلول ١٩٨٩).
٢٤. نامەی جەلال تاڵەبانی بۆ شێخ عوسمان عەبدولعەزیز.
٢٥. نامەی عەلی باپیر بۆ شێخ عوسمان عەبدولعەزیز لە (٨ سەفەر ١٤١٠ك).
٢٦. نامەی شێخ عوسمان بۆ جەلال تاڵەبانی لە (١٩٨٩/٩/١١).
٢٧. نامەی عەلی باپیر بۆ ئەندامانی مەکتەبی سیاسیی یەکێتیی لە (١٠ سەفەر ١٤١٠ك).

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

٢٨. ڕونكردنەوەيەك لەلايەن بزووتنەوەی ئيسلامييەوە سەبارەت بە لێبووردنەكەی بەعس.
٢٩. ڕونكردنەوەو فتوانامەيەكی بزووتنەوەی ئيسلاميی سەبارەت بە ستەمی بەعسو حوكمی مانەوە لە ژێر دەسەڵاتی ئەو ڕژێمەدا.
٣٠. ڕونكردنەوەيەك لە شێخ عوسمان عەبدولعەزيزەوە سەبارەت بە دەركردنی گۆڤاری (بانگەوازی ئيسلامی).
٣١. پەيڕەوو پڕۆگرامی ناوخۆی بزووتنەوەی ئيسلاميی لە كوردستانی عێراق.
٣٢. نووسراوی ژمارە (١٨٧) ڕۆژی (٢٤ موحەڕەم ١٤١٠ك) نووسينگەی ڕابەری گشتی بزووتنەوەی ئيسلاميی.
٣٣. بەياننامەی هێزی شەهيد حەسەن بەنناى بزووتنەوەی ئيسلاميی لە (١٩٩٠/٧/٨).
٣٤. بەياننامەی بزووتنەوەی ئيسلاميی لە (٤ ڕەجەب ١٤١١ك/ ١٩ كانونی دووەمی ١٩٩١ز).
٣٥. نامە شێخ عوسمان عەبدولعەزيز بۆ سەركردەكانی ئەفغانستان لە ٨ ڕەجەب ١٤٠٩ك/ ١٣ شوبات ١٩٨٩ز.
٣٦. نامەی بورهانەددين ڕەبانی بۆ شێخ عوسمان عەبدولعەزيز.
٣٧. نامەی سيبغەتوڵڵا موجەددی سەرۆكی ئەفغانستان بۆ شێخ عوسمان.
٣٨. نامەیفەزل ڕەحمان خەليل ئەميری بزووتنەوەی موجاهيدين بۆ شێخ عوسمان عەبدولعەزيز لە (١٠ ڕەجەب ١٤٠٨ك ٢٧ شوبات ١٩٨٨ن).
٣٩. نامەی حيكمەت يار ئەميری حزبی ئيسلاميی ئەفغانستان بۆ شێخ عوسمان.
٤٠. پەيامی كۆنگرەی خوێندكارانی ئيسلاميی جيهانی پشتگيری لە كوەيت بۆ گەلی كورد.
٤١. ئەبوبەكری سديقی: ڕۆژژمێری (١٩٨٦)، (بيرەوەری ڕۆژانە).
٤٢. ئەبوبەكری سديقی: ڕۆژژمێری (١٩٨٧)، (بيرەوەری ڕۆژانە).
٤٣. كامەران بابان زادە: پەيوەندی قوتابيانی موسڵمان لە كوردستان، (دەستنووس).
٤٤. ابـراهيم طـاهر معـروف: الشـيخ عثمـان عبـدالعزيز ودوره في الصـحوة الإسـلامية في كردسـتان العـراق، (توێژينەوەی بڵاونەكراوە).

دووەم/ كتێبە كوردييەكان

٤٥. ديوانی شاهۆ، كۆكردنەوەو ڕێكخستنی: محمد امين كاردۆخی، بەرگی يەكەم، چاپی يەكەم، چاپخانەی ڕاپەڕين، سلێمانی ١٩٧٦.
جەمال نەبەز:
٤٦. بێدەسەڵاتە كوردەكانو برا موسڵمانەكانيان، وەرگێڕانی: تايەر حەمەمين، چاپی يەكەم، سلێمانی ١٩٩٨.
حەكيم مەلا سالْح:
٤٧. هەڵەبجە لە ئامێزی مێژوودا، بەرگی يەكەم، چاپخانەی منارە، هەولێر ٢٠٠٤ز.
حوسێن محەممەد عەزيز:
٤٨. سنوورە قەدەغەكان مەشكێنن، چاپی يەكەم، چاپخانەی سيما، سلێمانی ٢٠٠٣ز.
خرۆشاو گەرميانی:
٤٩. ئيخوان لە تەرازوی شرعو واقعدا، بەشی يەكەم، ب.ش، ب.م.
شێركۆ كرمانج:
٥٠. بەسياسييكردنی ئيسـلام ديـاردەی ئيسـلاميزم، لـە بڵاوكراوەكـانی دەزگـای چـاپو پەخشـی سـەردەم، سلێمانی ٢٠٠٥ز.
صالح حكيم:
٥١. هوشياركردنەوەی هوشياری، ب.ش، ب.م.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

عەلی باپیر:

٥٢. دەردو دەرمانی بزووتنەوەی ئیسلامی، لە بڵاوکراوەکانی بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق، چاپخانەی شەهیدانی گردی ڕەمکان ١٩٩٠ز.

کۆمەڵێك نووسەر:

٥٣. دین و سیاسەت، ئا: سەرۆ قادر، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر ٢٠٠٠ز.

عەبدولقادر ساڵح:

٥٤. شۆڕشی ١٤ی تەمموزی ١٩٥٨ لە عێراق، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی ٢٠٠٥.

محمد حاجی محمود:

٥٥. ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەك، بەرگی دووەم، ب. ش، ب.م.

٥٦. ڕۆژژمێری پێشمەرگەیەك، بەرگی سێیەم، چاپخانەی تیشك، سلێمانی ٢٠٠١.

مەحمود سەنگاوی:

٥٧. بیرەوەرییەکانی سەنگاوی، چاپخانەی تیشك، سلێمانی ٢٠٠٤.

موسڵیح ئیروانی:

٥٨. ئیسلام و ناسیونالیزم لە کوردستاندا، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر ٢٠٠٤ز.

مەهدی محەمەد قادر:

٥٩. پێشهاتە سیاسییەکانی کوردستانی عێراق ١٩٤٥ ـ ١٩٥٨، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کوردستان، سلێمانی ٢٠٠٥.

نەوشیروان مستەفا ئەمین:

٦٠. پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن، دیوی ناوەوەی ڕووداوەکانی کوردستانی عێراق ١٩٧٩ ـ ١٩٨٣، چاپی سێهەم، سلێمانی ١٩٩٨ز.

نووسەرێکی نەزانراو:

٦١. کاروانی ڕێ، ب. ش، ١٩٩٧.

نیاز سەعید عەلی:

٦٢. لێکۆڵینەوە لە ئیسلامی سیاسی، بڵاوکراوەکانی مەکتەبی بیرو هۆشیاری (ی. ن. ك)، سلێمانی ٢٠٠٤ز.

هادی علی:

٦٣. یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستان، ب. ش، ٢٠٠٤ز.

هەژار حاتەم:

٦٤. ڕۆژنامەنووسیی ئیسلامیی لە کوردستانی عێراق ١٩٨٢ ـ ١٩٩١، لە بڵاوکراوەکانی ڕۆژنامەی کۆمەڵ، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕوون، سلێمانی ٢٠٠٥ز.

هیوا:

٦٥. هاڵەکۆك، ب.ش، ب.م.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

سێیەم/ كتێبە عەرەبییەكان

٦٦. الدليل العراقي الرسمي لسنة ١٩٣٦، تصدر سنويا تحت عناية واشراف وزارة الداخلية.

٦٧. دليل المملكة العراقية تأريخي اداري تجاري صناعي زراعي مصور لسنة ١٩٣٥ ــ ١٩٣٦، مطبعة الأمين، بغداد ١٩٣٥.

٦٨. موجز عن الحركة الإسلامية في كردستان العراق، إعداد: مكتب دمشق الحركة الإسلامية، ب. ش، ١٩٩٨.

٦٩. الموسوعة الميسرة في الأديان والمذاهب والأحزاب المعاصرة، الطبعة الخامسة منقحة وموسعة، رياض ٢٠٠٣.

امين پيرداود خوشناو:

٧٠. القواعد الأساسية في الإسلام، من مطبوعات جماعة الجهاد الإسلامي في كردستان العراق، مركز زاده للصحافة والنشر، اربيل ١٩٩٥.

برنار لويس:

٧١. لغة السياسة في الإسلام، ترجمة: د. ابراهيم شتا، الطبعة الاولى، دار قرطبة للنشر والتوثيق والابحاث، ١٩٩٣.

حسن البنا:

٧٢. مذكرات الدعوة والداعية، مطبعة أنوار دجلة ، بغداد ٢٠٠٤.

د. حيدر إبراهيم على:

٧٣. التيارات الإسلامية وقضية الديمقراطية، الطبعة الثانية، بيروت ١٩٩٩.

د. عبدالفتاح علي البوتاني:

٧٤. الحياة الحزبية في الموصل ١٩٢٦ ـ ١٩٥٦، الطبعة الأولى، مطبعة وزارة التربية، أربيل ٢٠٠٣.

صلاح الخرسان:

٧٥. حزب الدعوة الإسلامية حقائق ووثائق، الطبعة الاولى، المؤسسة العربية للدراسات والبحوث الاستراتيجية، دمشق ١٩٩٩.

عبدالكريم محمد المدرس:

٧٦. علماؤنا في خدمة العلم والدين، الطبعة الاولى، دار الحرية للطباعة، بغداد ١٩٨٣.

عبدالجبار حسن الجبوري:

٧٧. الأحزاب والجمعيات السياسية في القطر العراقي ١٩٠٨ ـ ١٩٥٨، بغداد ١٩٧٧.

فاتح كريكار:

٧٨. الحركة الإسلامية في كردستان العراق واقع وأمل، الجزء الأول، الطبعة الاولى ، من اصدارات مكتب الإعلام الخارجي، ب. ش، ١٩٩٥.

كاظم أحمد ناصر المشايخي:

٧٩. الإمام أمجد بن محمد سعيد الزهاوي، المعهد العالمي للفكر الإسلامي، فيرجينيا ١٩٩٦.

ليث عبدالحسن الزبيدي:

٨٠. ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق، منشورات مكتبة اليقظة العربية، الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١.

محمد زكي حسن أحمد:

٨١. أسهام علماء كوردستان العراق في الثقافة الإسلامية، الطبعة الاولى، دار ئاراس للطباعة والنشر، أربيل

PDF 4 KURD

.١٩٩٩

محمد كاظم علي:

٨٢. العراق في عهد عبدالكريم قاسم دراسة في القوى السياسية والصراع الايدولوجي ١٩٥٨ ـ ١٩٦٣، مطبعة الخلود، بغداد ١٩٨٩.

مجموعة من الباحثين:

٨٣. الحركة الإسلامية رؤية مستقبلية أوراق في النقد الذاتي، تحرير وتقديم: د. عبدالله النفيسي، الطبعة الاولى، مكتبة مدبولي، القاهرة ١٩٨٩.

مجموعة من الباحثين:

٨٤. رؤى في مسار العمل الإسلامي في كوردستان، أربيل ٢٠٠٢.

د. يوسف القرضاوي:

٨٥. الصحوة الإسلامية وهموم الوطن العربي والإسلامي، ب.ش، ب. م.

چوارەم/ نامەی زانكۆیی

جواد فقي علي الجوم حيدري:

٨٦. محمد بن عبدالله الجلي وجهوده العلمية، رسالة ماجستير ، كلية الشريعة، جامعة بغداد، سنة ١٩٩٠.

عمر علي محمد بهاءالدين:

٨٧. الشيخ محمد الخال مفسرا، رسالة ماجستير، كلية الشريعة والدراسات الإسلامية، جامعة صلاح الدين، سنة ٢٠٠٣.

محمد نوري بازياني:

٨٨. مستقبل الحركة الإسلامية في كوردستان العراق، رسالة ماجستير غير منشورة تقدم الى جامعة العالمية للعلوم الإسلامية في لندن سنة ٢٠٠٣.

پێنجەم/ گۆڤارە كوردییەكان

٨٩. كاسێتی هەواڵەكان، ئاسۆی ئیسلام ـ گۆڤارێكی ئیسلامی رامیاریە نوسینگەی ڕاگەیاندنی بزوتنەوەی پەیوەندی ئیسلامی كوردستان/ عێراق دەری دەكات، ژمارە (٢) ساڵی دووەم، ١٤٠٥ك/ ١٩٨٥ز.

٩٠. لەگەڵ شەهیداندا، دەنگی باوەڕ ـ گۆڤارێكی مانگانەی گشتییە دەنگی بزووتنەوەی ئیسلامییە لە كوردستانی عێراق، ژمارە (١)، كانوونی دووەمی ١٩٨٨.

٩١. چالاكیەكانی پێشمەرگە، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، كانوونی دووەمی ١٩٨٨.

٩٢. هەواڵەكان، گۆڤاری دەنگی باوەڕ، ژمارە (١)، كانونی دووەمی ١٩٨٨.

٩٣. لەگەڵ شەهیداندا، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٢، ٣)، تەمووز ـ ئاب ١٩٨٨.

٩٤. هەواڵ و چالاكی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٢، ٣)، تەمموز ـ ئاب ١٩٨٨.

٩٥. هەواڵ و چالاكی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٥، ٦)، تشرینی دووەم ـ كانونی یەكەم ١٩٨٨.

٩٦. لەگەڵ شەهیداندا، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٧)، كانونی دووەمی ١٩٨٩.

٩٧. هەواڵ و چالاكی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٨)، نیسان ـ مایس ١٩٨٩.

٩٨. لەیادی یەكەمین ساڵی كارەساتی هەڵەبجەدا، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٨)، نیسان ـ مایس ١٩٨٩.

٩٩. نامەیەك بۆ سكرتێری گشتی نەتەوە یەكگرتووەكان، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٨)، نیسان ـ مایس ١٩٨٩.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

١٠٠. هەواڵ و چالاكی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٩)، حوزەیران ـ تەمموز ١٩٨٩.
١٠١. چالاكی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١٠، ١١)، تەمموز ـ تشرینی یەكەمی ١٩٨٩.
١٠٢. هەواڵ و چالاكیەكان، دەنگی باوەڕ، ژمارە (١٠، ١١)، تەمموز ـ تشرینی یەكەمی ١٩٨٩.
١٠٣. هەواڵەكانی ناوخۆ، گۆڤاری دەنگی باوەڕ، ژمارە (١، ٢)، ساڵی سێیەم، ئاب ـ ئەیلول ١٩٩٠.
١٠٤. هەواڵ و چالاكی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٣)، ساڵی سێیەم، تشرینی یەكەم ١٩٩٠ز.
١٠٥. هەواڵ و چالاكی، دەنگی باوەڕ، ژمارە (٥، ٦)، ساڵی سێیەم، كانونی (١ ـ ٢) ١٩٩٠ ـ ١٩٩١.
١٠٦. بزووتنەوەی ئیسلامی لە كوردستانی عێراق، بانگەوازی ئیسلامی ـ گۆڤارێكی ئیسلامیەو لەلایەن (بزووتنەوەی ئیسلامی لە كوردستانی عێراق)ەوە مانگی جارێك دەردەچێت، ژمارە (١) ساڵی یەكەم، كانوونی دووەمی ١٩٩٠ز.
١٠٧. ئێمە كێین؟، بانگەواز ـ گۆڤارێكی ئیسلامیی‌یەو لەلایەن كۆمەڵەی ئیسلامی كوردستانی عێراقەوە مانگی جارێك دەردەچێت، ژمارە (٨)، ساڵی یەكەم، جەمادی دووەم ١٤١١ك/ كانونی یەكەم ١٩٩٠ز.
١٠٨. باوكی ئوسامە: بزووتنەوەی ئیسلامیی واجبێكی شەرعی و زەرورەتێكی واقعیە، بەشی یەكەم، جەماوەر ـ گۆڤارێكی ڕووناكبیری گشتی‌یە دەزگای ڕۆژنامەگەریی و بلاوكردنەوەی ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامی دەری دەكات، ژمارە (٣٦)، ٤ ئاب ١٩٩٥.
١٠٩. باوكی ئوسامە: بزووتنەوەی ئیسلامیی واجبێكی شەرعی و زەرورەتێكی واقعیە، بەشی سێیەم، جەماوەر، ژمارە (٣٩)، ٢٥ ئاب ١٩٩٥،
١١٠. جەماوەر، ژمارە (٤٢)، ٢٢ ئەیلولی ١٩٩٥ ز.
١١١. باوكی ئوسامە: بزووتنەوەی ئیسلامی واجبێكی شەرعی و زەرورەتێكی واقعیە، بەشی پێنجەم، جەماوەر، ژمارە (٤٤)، ٢٠ تشرینی یەكەمی ١٩٩٥ز.
١١٢. وەلامێك بۆ ئەمیندارى گشتی یەكگرتووی ئیسلامی، گۆڤاری جەماوەر، ژمارە (٤٧)، ١ كانونی یەكەمی ١٩٩٥.
١١٣. هەڵسەنگاندنی هەڵوێستی ئیسلامی‌یەكان بەرامبەر ڕوداوەكانی ساڵی ١٩٦٨ لە عێراقدا، هەڵوێست ـ گۆڤارێكی ئیسلامی وەرزی سیاسییە، ژمارە(٧)، ساڵی دووەم، ١٩٩٣ز.
١١٤. ئەرسەلان تۆفیق محەمەد: هەوڵێك بۆ نووسینەوەی ڕیشەی ڕابوونی ئیسلامی كوردستان قۆناغی یەكەم ١٩٥٢ ـ ١٩٨١، بوار ـ گۆڤارێكی وەرزیی فكریی سیاسیی ڕۆشنبیرییە دەزگای لێكۆڵینەوەو ڕوناكبیری دەری دەكات، ژمارە (١) ساڵی یەكەم، بەهاری ٢٠٠٠.
١١٥. دەروازەیەك لە ژیان و یادگاریەكان و كەسایەتی مامۆستا شێخ جەمیلی موفتی، ئا: محمد ئومێد نجم الدین شیخ جمیل، پێشەنگ ـ گۆڤارێكی پەروەردەیی ئیسلامییە، ژمارە (٢٣) ساڵی چوارەم، ٢٠٠١ز.

شەشەم/ گۆڤارە عەرەبییەكان

١١٦. من میثاق الجماعة الإسلامیة في كردستان العراق (جاك)، الشهداء ـ مجلة إسلامیة دوریة تصدرها الجماعة الإسلامیة في كردستان العراق، العدد (١)، السنة الأولی، آذار ١٩٩١.
١١٧. أخبار النفیر، النفیر ـ تصدر عن الحركة الإسلامیة في كردستان العراق، العدد (٤)، ذو الحجة ١٤٠٩/ تموز ١٩٨٩.
١١٨. زیارة، النفیر، العدد (٥) شباط ١٩٩٠.
١١٩. أخبار النفیر، النفیر، العدد (٥)، شباط ١٩٩٠.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

١٢٠. حوار مع الاستاذ جلال الطالباني السكرتير العام للإتحاد الوطني الكردستاني، القسم الثاني والأخير، النفير، العدد (٧)، شباط ١٩٩١.

١٢١. أسرار المحاولة الإنقلابية ضد البعثيين عام ١٩٧٠، النفير، العدد (٩)، آذار ١٩٩٢.

١٢٢. ئازاد كرمياني و كولالة ئاسنكر: لماذا ئالاي ئيسلام، ئالاى ئيسلام ـ صدرها رابطة الطلبة المسلمين الأكراد في الخارج، العدد (١)، السنة الاولى، تموز ١٩٨٦.

١٢٣. أخبار كردستان، ئالاى ئيسلام، العدد (٥)، السنة (١) شباط ـ ازار ١٩٨٧.

١٢٤. أخبار كردستان، ئالاى ئيسلام، العدد (٦)، السنة الأولى، شعبان ـ رمضان ١٤٠٧/ آيار ١٩٨٧.

١٢٥. في ذكرى ولادة الرابطة، ئالاى ئيسلام، العدد (٦)، السنة الأولى، شعبان ـ رمضان ١٤٠٧/ آيار ١٩٨٧.

١٢٦. قرارات المؤتمر الأول، ئالاى ئيسلام، العدد (٤)، السنة الثانية، ذوالقعدة ـ ذوالحجة ١٤٠٨/ حزيران ـ تموز ١٩٨٨.

١٢٧. نشاط الرابطة، ئالاى ئيسلام، العدد (٤)، السنة الثانية، ذوالقعدة ـ ذوالحجة ١٤٠٨/ حزيران ـ تموز ١٩٨٨.

١٢٨. الى قراءنا، ئالاى ئيسلام، العدد (٥، ٦)، السنة الثانية ١٩٨٨.

١٢٩. الافتتاحية، ئالاى ئيسلام، العدد (١)، السنة الثالثة، آذار ١٩٨٩.

١٣٠. نشاطات فروع الرابطة، ئالاى ئيسلام، العدد (١)، السنة الثالثة، آذار ١٩٨٩.

١٣١. الدكتور عثمان علي: مقابلة ولقاء هام بين مجلة ئالاى ئيسلام والدكتور طه جابر العلواني، ئالاى ئيسلام، العدد (٣)، السنة السابعة، أيلول ١٩٩٣.

١٣٢. الدكتور عثمان علي: الحلقة الثانية من لقاء المجلة الهام بالاستاذ الدكتور طه جابر العلواني، ئالاى ئيسلام، العدد(٢)، السنة الثامنة، أيلول ١٩٩٤.

١٣٣. د. طه جابر العلواني: أضواء على تاريخ الحركة الإسلامية في العراق، مجلة ئالاى ئيسلام، العدد (١)، السنة التاسعة، إبريل ١٩٩٥.

١٣٤. لقاء مع الأستاذ شاخوان عبدالقادر سكرتير الرابطة الإسلامية لطلبة وشباب كردستان، أجرى اللقاء: سلمان عبد الرحمن، ئالاى ئيسلام، العدد (٤)، السنة الحادية عشرة، شوال ١٤١٨/ شباط ١٩٩٨.

١٣٥. طارق الأعظمي: نشوء حركة الأحياء الإسلامي المعاصر في العراق، مجلة ئالاى ئيسلام، العدد (١)، السنة (١٣)، آذار ١٩٩٩.

حەوتەم/ ڕۆژنامە كوردییەكان

١٣٦. باوكی پێشەوا: چاوپێكەوتنێكی بڵاونەكراوە لەگەڵ زانای موجاهیدو پێشەوای كۆچكردوو مامۆستا مەلا عوسمان دا، بزووتنەوەی ئیسلامی ـ ڕۆژنامەیەكی سیاسیی هەفتانەیە بزووتنەوەی ئیسلامی لە كوردستانی عێراق دەری دەكات، ژمارە (٤٠)، ١٩٩٩/٥/٢٨.

١٣٧. باوكی پەیوەند: لەیادی دامەزراندنی پەیوەندی ئیسلامی خوێندكارانی كوردستان دا، بزووتنەوەی ئیسلامی، ژمارە (٤٢)، ١٩٩٩/٦/٢٤.

١٣٨. حاجی طه حسن سنجاری: چەردەیەك لە یادەوەرییەكانم، ڕاپەڕین . ڕۆژنامەیەكی سیاسییە بزووتنەوەی ڕاپەڕینی ئیسلامی دووهەفتە جارێك دەری دەكات، ژمارە (١٦) ساڵی یەكەم، ١٩٩٨/٦/١٥.

١٣٩. حسن مەحمود حەمەكەریم: مامۆستا پارەزانی لە بیرەوەری قوتابییەكانیدا، یەكگرتوو ـ ڕۆژنامەیەكی هەفتانەیە یەكگرتووی ئیسلامیی كوردستان بە كوردیو عەرەبی دەری دەكات، ژمارە (٢٢)، ١٩٩٤/١٢/٢٣.

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

١٤٠. له يادی دوو ساڵەی وەفاتی تێکۆشەری ئیسلام ابراهيم ڕێشاوی، ئا: حسن محمود حمه كريم، يەكگرتوو، ژماره (٢٣)، ١٩٩٤/١٢/٣٠ز.

١٤١. له يادی سێزدەهەمين ساڵڕۆژی وەفاتی خواناسی موجاهيد مامۆستا علی محمد بهاالدين دا، يەكگرتوو، ژماره (٧٢)، ١٩٩٥/١٢/٢٢.

١٤٢. عمر عبدالعزيز: گۆڤاری (نداء الغريب) نۆبەرەی كاری ڕۆژنامەگەری ئيسلاميی لە كوردستان، يەكگرتوو، ژماره (١٨٤)، ١٩٩٨/٤/٢٤.

١٤٣. مامۆستا ئەحمەد: كورتەيەك لە ژيانی مامۆستا حاجی خەليل: يەكگرتوو، ژماره (٢٣٨)، ١٩٩٩/٥/٢١.

١٤٤. يەكگرتوو، ژماره (٣٦٠)، ٢٠٠١/١٠/١٩.

١٤٥. پەيڤێك لە ژيان و خەباتی مامۆستا شێخ عبداللطيف بەرزنجی، ئا: ڕێگای يەكبوون، ڕێگای يەكبوون ـ ڕۆژنامەيەكی سياسيی هەفتانەيە بزووتنەوەی يەكبوونی ئيسلامی لە كوردستانی عێراق دەری دەكات، ژماره (٦٩)، ساڵی يەكەم، ٢٠٠٠/٧/٣.

١٤٦. چمكێك لە ژياننامەی مامۆستا مەلا موحەممەد شارەزووری، ئا: ئارام عەلی سەعيد، ڕێگای يەكبوون، ژماره (٧٤)، ساڵی يەكەم، ٢٠٠٠/٨/٦ز.

١٤٧. ئاوات كوێستانی: ئەرشيفی بيرەوەرييەكانی ڕۆژانی بەرگری، كۆمەڵ ـ ڕۆژنامەيەكی سياسيی هەفتانەيە كۆمەڵی ئيسلاميی كوردستان/ عێراق دەری دەكات، ژماره (٤)، ٢٠٠١/٧/١٩.

١٤٨. ئەرشيفی بيرەوەرييەكانی ڕۆژانی بەرگری، ئا: ئاوات كوێستانی، كۆمەڵ، ژماره(٦)، ٢٠٠١/٨/١٦.

١٤٩. شەريف وەرزێر: مامۆستا ئەحمەدی قازی لە ئامێزی خزمەتكردنی ئيسلام و موسڵماناندا خەبات دژی عەلمانييەتی بەعس و نوچدانەدان لە بەرزڕاگرتنی شەرعی خوادا، كۆمەڵ، ژماره (١١)، ٢٠٠١/١٠/٢٥.

١٥٠. ڕێبوار كوێستانی: چەردەيەك لە ژيانی پڕ سەروەری مامۆستای سەركردە مامۆستا مەلا مەغديد، كۆمەڵ، ژماره(٢٥)، ٢٠٠٢/٥/٢.

١٥١. گيانبازانی ڕێگەی خودا، كۆمەڵ، ژماره (٣١)، ٢٠٠٢/٧/٤.

١٥٢. ئەرشيفی ڕۆژانی بەرگری، كۆمەڵ، ژماره (٤٠)، ٢٠٠٢/٩/٧.

هەشتەم/ ڕۆژنامە عەرەبييەكان

١٥٣. سالم عبدالرزاق: صفحة من ثورة الموصل عام ١٩٥٩م، القادسية ـ جريدة يومية سياسية عسكرية تصدر عن وزارة الدفاع، العدد (٣١٩١)، ١١ آذار ١٩٩٠.

١٥٤. الصراط المستقيم ـ صحيفة اسبوعية تصدرها جمعية الهداية الإسلامية ببغداد، العدد (١١٥)، السنة الثالثة، ١٠ شعبان ١٣٥١هـ.

١٥٥. للتاريخ، لسان الهداية ـ صحيفة اسبوعية اسلامية اجتماعية، العدد(١٨٨)، السنة السادسة، ٣ جماد الاولى ١٣٥٤هـ.

١٥٦. لسان الهداية ، العدد (١٩٢)، السنة السادسة، ٩ جماد الاخرة ١٤٥٢هـ.

١٥٧. لسان الهداية، العدد(٢٠٠)، السنة السادسة، ٢١ شعبان ١٣٥٤هـ.

١٥٨. الهداية ـ صحيفة اسبوعية تصدرها جمعية الهداية الإسلامية ببغداد، العدد (١٣١)، السنة الرابعة، ٢٧ محرم ١٣٥٢هـ.

نۆيەم/ چاوپێكەوتن

١٥٩. چاوپێكەوتنی (سديق ساڵح) لەگەڵ (موحەممەد سەعيد بەگی سەليم بەگی جاف)، سلێمانی، ٧/ ٥/

ZAGROS WEBSITE

PDF 4 KURD

ZAGROS WEBSITE

٢٠٠٠ز.

١٦٠. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (موحەممەد ڕەئوف)، سلێمانی، ٢٠٠٤/١٢/٦.

١٦١. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (ئەحمەد کاکە مەحمود)، هەڵەبجە، ٢٠٠٤/١٢/٨.

١٦٢. چـاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی عەبدولعەزیز)، سـلێمانی، ١٠/ ٢٠٠٤/١٢.

١٦٣. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەبدولستار مەجید)، ڕانیە، ٢٠٠٤/١٢/١١.

١٦٤. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (جەعفەر مستەفا)، هەڵەبجە، ٢٠٠٤/١٢/١٥.

١٦٥. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (مەسعود عەبدولخالق)، هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٧.

١٦٦. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (مەولود باوەموراد)، هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٨.

١٦٧. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (هیوا میرزا سابیر)، هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٨.

١٦٨. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سوبحی داودی)، هەولێر، ٢٠٠٤/١٢/١٩.

١٦٩. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (شێخ موحەممەد بەرزنجی)، سلێمانی، ٢٠٠٤/١٢/٢٣.

١٧٠. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن بابەکر) هەولێر، ٢٠٠٥/١/٥.

١٧١. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (سدیق عەبدولعەزیز)، سلێمانی، ٢٠٠٥/١/٨.

١٧٢. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (حەسەن شەمێرانی)، سلێمانی، ٢٠٠٥/١/٢٦.

١٧٣. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (بورهان موحەممەد ئەمین)، سلێمانی، ٢٠٠٥/٢/٦.

١٧٤. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (ئەحمەد عەبدوڵلا دەلاک)، سلێمانی، ٢٠٠٥/٢/٢٧.

١٧٥. چاوپێکەوتنی توێژەر لەگەڵ (عەلی باپیر)، سلێمانی، ٢٠٠٥/٨/١٧.